ILUMINISMUL

★★★

LE DIX-HUITIEME SIECLE

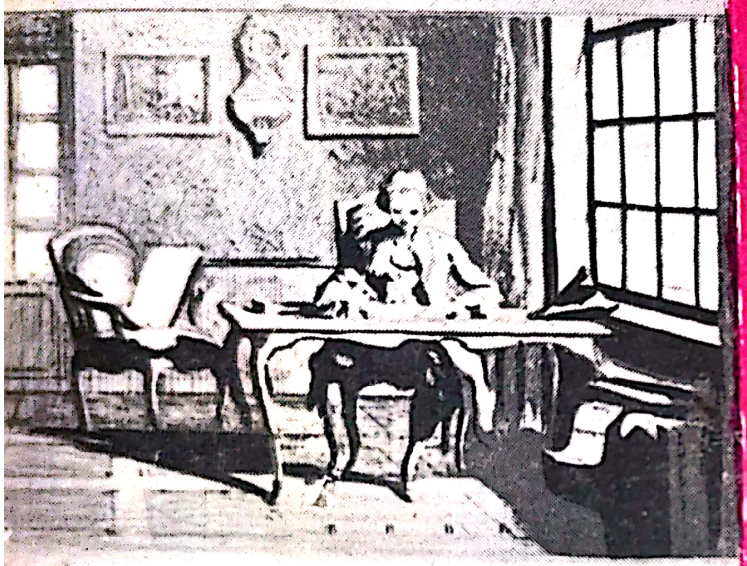

LE DIX-HUITIEME SIECLE

LES AUTEURS DE L'ENCYCLOPÉDIE ø Gravure de Saint-Aubin groupant, au des portraits de d'Alembert et de Diderot, les médaillons de leurs principaux collaborate Voltaire, Rousseau, Condorcet, Marmontel, Roland, Daubenton, etc. (Bibl. Nat.

Lyceum

Scanned with OKEN Scanner

Ilustrația copertei :

O planșă din Enciclopedie „Arta de a scrie" (stînga) ;

autorii Enciclopediei, gravură de Saint Aubin : în centru d'Alembert și Diderot ;
în medalioane : Voltaire, Rousseau, Condorcet, Marmontel, Roland, Daubenton etc.
(dreapta)

Lyceum

Scanned with OKEN Scanner

ILUMINISMUL

vol. III

Antologie,
studiu introductiv
și note biobibliografice
de ROMUL MUNTEANU

Editura Albatros

Scanned with OKEN Scanner

POEZIA ÎN EPOCA LUMINILOR

Scanned with OKEN Scanner

FRANÇOIS-JOACHIM DE PIERRE DE BERNIS

S-a născut în 22 mai 1715, la Saint-Marcel, şi a murit la 1 noiembrie 1794, la Roma.

Bernis şi-a făcut studiile la Paris, după care s-a dedicat carierei ecleziastice. Abatele spiritual şi sărac, care scria versuri galante ce i-au adus un anumit succes, dar şi o largă notorietate publică, a izbutit să se bucure de o mare audienţă numai după ce a beneficiat de sprijinul doamnei de Pompadour. În felul acesta, tînărul abate preocupat de poezie a fost primit în Academia franceză la vîrsta de douăzeci şi nouă de ani.

Aceeaşi protectoare l-a ajutat să obţină postul de ambasador la Veneţia, apoi funcţia de ministru de externe, iar în 1769, după ce cunoscuse o scurtă perioadă de dizgraţie, i s-a încredinţat conducerea ambasadei din Roma.

În tot acest timp, înaintarea sa în cariera ecleziastică s-a soldat cu obţinerea titlului de episcop.

După pierderea funcţiei din diplomaţie, Bernis a rămas la Roma pînă la sfîrşitul vieţii.

Versurile sale sînt prin excelenţă operele anilor de tinereţe. Poeziile au o tentă clasicizantă

Scanned with OKEN Scanner

evidentă, atît prin frecvența metaforelor desprinse din mitologie, cît și prin predilecția scriitorului pentru poezia erotică de factură anacreontică.

Corectă, poezia sa scrisă într-un stil clasic armonic este lipsită de profunzimea vibrației lirice autentice, ca și cele mai multe versuri ale contemporanilor săi.

Scanned with OKEN Scanner

Lîng-un izvor bogat, din care
Curgeau pîraie ne-ncetat,
Dormea, sleit de alergare,
Amor, pe-al trestiilor pat.

Netemătoarele naiade
Cu pas egal vin împreună
Şi toate,-n liniştea ce cade,
Admiră frumuseţea-i jună.

— „Ce buze roşii, surioară !"
Rosteşte una, indiscret.
El o aude pe fecioară
Şi se felicită-n secret.

Sub chip ispititor şi dulce
Şi-ascunde planul el ; uşor,
Pierzînd sfiala, stau să-l culce
Şi ele pe genunchii lor.

Nais, Themira, Eucharis,
Îi pun cunună-nmiresmată.
Răspunde prin gingaș surîs
El, răsfățatul lor, îndată.

Dar, iată, flăcările-i bete,
Că drum spre inimi își deschid.
Nemuritoare indiscrete,
L-ați cunoscut cum e, perfid !

— „Zeu al Cytherei, dă-ne iară
Pierduta tihnă, fii mai blînd.
De ce s-o tulburi cu-a ta pară ?
Și-n val noi ne simțim arzînd !“

— „Ba, zice Amor, lăsați plînsul ;
Hrăniți doar gingașul meu foc.
Eu vă aprind cînd vreau printr-însul,
Dar stinge nu-l mai pot, deloc.

JACQUES DELILLE

S-a născut în 22 iunie 1738 la Aigueperse în Auvergne, şi a murit în 1 sau 2 mai 1813, la Paris.

Delille a fost un poet foarte gustat în epoca sa, ajungînd să aibă un renume european.

Inteligent, el face primii ani de şcoală la colegiul Lisieux din Paris şi apoi strălucite studii universitare, care-i deschid drumul spre învăţămînt.

Cunoscut în saloanele pariziene, Delille se impune ca scriitor prin traducerea Georgicelor *(1770), patru ani mai tîrziu fiind primit la Academia franceză.*

Ca poet original, gustat de publicul vremii, Delille se afirmă prin Grădinile sau arta de a înfrumuseţa peisajul *(1782), poem de mari dimensiuni, cu ambiţia de-a zugrăvi farmecul naturii.*

Profesor de latină la Collège de France, apreciat de cititor pentru darurile sale descriptive, Delille este un autor foarte fertil. Dintre poemele lui, mai menţionăm : Mila *(1802),* Imaginaţia *(1806),* Cele trei regnuri ale naturii *(1809),* La

care se adaugă traducerea Eneidei *(1804) şi a* Paradisului pierdut (1805).

Poet descriptiv prin excelenţă, preocupat de stilizarea peisajului în maniera cunoscută a vremii, Delille are puţine versuri care pun în relief o sensibilitate artistică autentică.

Scanned with OKEN Scanner

TOAMNA

Şi mai cu seamă să le priviţi cînd toamna pală,
În veştede cununi, mai mîndră e-n beteală.
Ce străluciri, ce fast ! Şi ce varietate !
Belşugul şi-l răsfrîng şi purpuri, şi agate,
Portocaliul pur, topazul şi rubinul...
Dar, vai, sclipirea lor înseamnă doar declinul !
E un destin comun ! Crunt, crivăţul barbar
Curînd va umple văi cu despuiat frunzar.
E tulburat mereu de răsucitul zbor
Al frunzelor ce cad stingherul visător.
Dar şi-n ruinuri eu simt farmecul deplin ;
Cînd ale inimii regrete mari revin,
Ori rana mi-o deschid trecute amintiri,
Mi-i doliul topit într-al întregii firi.
Şi, singur, rătăcind, îmi place în picioare,
Ruinuri de copaci, să vă strivesc, frunzare !
Pier nebunii ; v-aţi dus, o, zile de beţie !
Hai, vino, sînt al tău, tandră melancolie !
O, vino, însă nu cu fruntea încărcată
De nori ce-nvăluiesc tristeţea-ntunecată.
Cu ochi înrouraţi uşor mi te îndeamnă,
Cum, printre aburiri, o dulce zi de toamnă.
Cu fruntea calmă, hai, cu ochiul pregătit
De-un plîns delicios să fie umezit.

Scanned with OKEN Scanner

CLAUDE-JOSEPH DORAT

S-a născut în 31 decembrie 1734 la Paris şi a murit în acelaşi oraş, sărac şi fără glorie, în 19 aprilie 1780.

Dorat provine dintr-o familie de magistraţi, fiind el însuşi destinat avocaturii. Nesimţind nici o chemare pentru aceasta, intră în armată, de unde o mătuşă iezuită îl determină să se retragă şi se consacră creaţiei literare.

Spirit fecund, Dorat scrie numeroase tragedii şi comedii, precum şi o mulţime de versuri, cultivînd cu un interes relativ egal fabula, idila, satira, madrigalul etc.

Poet superficial, Dorat nu este lipsit de o anumită audienţă în epocă.

Scanned with OKEN Scanner

Nu-i spaimă moartea, nu, Thais ! Nu ne atinge !
S-o frînge coasa ei pe-a dragostei altare ;
Noi ardem într-un foc ce ea nu-l poate stinge
Şi-a ne iubi mereu înseamnă moarte, oare ?
Vom supravieţui prin suflete ; cărare
Spre-al lor Zămislitor să-şi afle-n aste clipe,
El le va dărui puternice aripe...
Scăpaţi de pe acest glob, vedea-vom, tu şi eu,
Doar pentru virtuoşi grădini, în Eliseu ;
Nesemănate, — aici stau toate să răsară,
În loc plăcut, ce dă mari daruri, de la sine,
În raza caldă cît să-nsemne primăvară ;
Sub soarele domol, frînt în răsfrîngeri line,
Ţîşnesc de peste tot izvoare cristaline,
Se zbenguie sub foi de lauri verzi, subţiri,
Iar Zéfir susură prin rugi de trandafiri,
Iscînd miresme dulci şi unduind tulpine.
Topită în parfum, a dragostei căldură
O-mprăştie tot el, prin adiere pură ;
Duioşi îndrăgostiţi şi-aleargă umbra numa ;
Ei nu mai sînt... Trăiesc prin focul lor acuma.
O, dulcii amăgiri i-auzi eternul zvon :
Stă simţitoarea Sapho în veci lîngă Phaon.
Rîzînd, dansînd, în păr cu ale viţei foi,

Scanned with OKEN Scanner

Tot zburdă Lycoris lîngă Anacreon.
Plîngînd, în strîns acord cu lira-i, ca-nainte,
Cu flori de chiparos pe fruntea lui Racine
În dragoste şi-n vers, la fel delirul simte,
Pe sînu-ţi, Champsmeslé, topit în lung suspin.
Pe nestatornica Glycera, tot orbeşte,
O urmăreşte şi aici Alcibiade,
Iar Caesar despre mari amoruri povesteşte;
Şi umbra lui Henri, augustă, scumpă, cade
Sub ale nimfei de la Anet plăcute legi,
În cîmpul rîzător şi mai stingher, mereu,
Unde cereşti porunci i-au strîns pe bunii regi.
S-ar face mai frumos întregul Eliseu
Văzîndu-te, Thais, mai dulce-avînd lumină,
Cîţi mirţi n-ar înflori! Cîţi n-au mai fost nicicînd!
O, ne-ar cuprinde-n cerc de fericiţi grădina.
Le-am cere tuturor doar preţul duioşiei;
Îndrăgostiţi ca noi, şi plini de-acelaşi foc,
În ochi ne vor citi, de-acelaşi dor beţi şi ei,
Iar soarta printre ei ne va păstra un loc.

Scanned with OKEN Scanner

HOUDART DE LA MOTTE

Preocupat de problemele teoretice ale creaţiei literare, la Motte s-a impus în epoca sa şi ca poet, deşi valoarea estetică a versurilor sale este extrem de redusă.

La Motte a realizat o traducere prescurtată a Iliadei *în versuri, care a suscitat numeroase polemici. El a compus de asemenea numeroase ode, fabule şi poezii ocazionale, culegerea de* Fabule noi, *năzuind să sublinieze şi prin titlu inovaţiile autorului faţă de fabulişti din alte epoci.*

Beneficiind de un talent foarte modest, la Motte n-a înţeles niciodată deosebirile dintre enunţul specific logicii poeticii şi enunţurile din alte forme de comunicare.

Tinzînd spre claritate pînă la anularea oricărui mister poetic, la Motte cultivă poezia de idei, didactică şi lipsită de metafore, care trădează lipsa unei autentice vocaţii artistice.

Scanned with OKEN Scanner

VERSURI PENTRU DOAMNA DUCESĂ DE ***

Aceste versuri de acuma
Nu ştiu ce-or să vă spună, doamnă,
Căci, desluşit, ştiu şi eu numa
Că dorul de-a le scri mă-ndeamnă.

O, să le fac întîi proiectul
Să nu credeţi că mă amuză ;
Îmi sînteţi pururi subiectul
Şi numai inima mi-i muză.

Ea spune tot ce vrea şi simte ;
Alegerea nicicînd n-o-ncurcă.
Entuziasmul meu fierbinte
Şi graţia, dintr-însa urcă.

E spiritu-ncilcit într-una
Tot şovăie, stă la-ndoială,
Nu spune cît îl costă una
Din vorbele ce dau năvală.

Scanned with OKEN Scanner

Deschis, cu glasul și cu rima,
Eu îmi mărturisesc respectul,
Dar vă avertizez că stima
Cît dragostea-i, ce-mi umple pieptul.

E vina mea născut departe
C-am fost de dumneavoastră, alteță ?
Că rege nu-s, port vină foarte ?
Sau că v-ați fost născut prințesă ?

Cea mai superbă demnitate
Opreşte să fiți adorată ?
O, nu ! De-ați fi chiar maiestate,
Iubirea mea v-ar fi jurată.

De-mi cere rangul vostru frică
De-asemenea mărturisire,
Să ziceți doar : „N-a spus nimică !"
Dar credeți, totuși, în iubire !

Iau dreptul de-a iubi de unde
Luarăți dreptul de a place.
Am dreptul dorul a n-ascunde
Cînd drept aveți la vino-ncoace.

CAȘUL

Doi motani șterpeliseră un caș,
La chilipir avînd, deci, amîndoi, un drept egal.
Cinstit să și-l împartă ? aș !
Nu-i unul destul de loial !
Au lăcomia mare, dar conștiință — ioc.
Stă martoră chiar fapta : e cașul de furat.
Și-atunci la judecată vor, pe loc,
Justiția să descurce ce ei au încurcat.
Maimuța, ce-i prim sfetnic al judelui din sat.
Și-adesea e drept judele luată
In roba și boneta lui cînd e-mbrăcată,
Li se păru motanilor areopag curat.
La don Bertrand, cu cașul, de față-s amîndoi :
Bertrand se-așează, ia cîntarul, cere
Tușind, scuipînd, să facă toți tăcere,
În două taie cașul, grav, și-apoi
Să-l cumpănească-ncearcă în talgere, zicînd :
— „Să cîntărim mereu cu slobod gînd,
Cu grije ; echitatea domnească între noi !
Bucata asta-mi pare mult prea grea.“
Din ea îndată mușcă ; cealaltă-i grea acum.
Fiind prea grea, se cere s-o muște, orișicum.
Un taler doar oleacă de se mai înclina.

— „Bun, — ziseră motanii, — noi sîntem mulțumiți.“
— „Justiția de nu e, voi cum puteți să fiți ?“
Grăi Bertrand ; soi de neștiutori !
Au credeți că-i o șagă să măsori ?
Că măsurăm ca voi, cernînd prin ciur, grăbiți ?
Și, tot vorbind, se chinuia luminăția sa
Să-nghită tot ce prea mult cîntărea,
Cu dinții echitatea o împărțea așa ;
Cel caș scădea, dintr-un scrupul într-alt scrupul,
Încît împricinații, de-mpărțire,
Se săturaseră acum destul.
Bertrand grăi : — „E-n regulă. Că vă-mpăcați atest.
Uitați, drept onorariu vă iau doar acest rest.
Se cere ca și nouă să ne-mpărțim dreptate.
Mergeți cu bine, zeii slăvindu-i pentru toate !“
Nici judele mai bine judece nu poate.

Scanned with OKEN Scanner

CEASUL ŞI CADRANUL SOLAR

Ceasul insulta cadranul solar într-o zi,
Întrebîndu-l ce oră poate fi.
— „Habar n-am“, răspunse cadranul. — „Dar, oare,
Ce faci de nu ştii nimic ? Eşti netot ?“
— „Aştept să fiu luminat bine de soare,
Căci eu doar prin Phoebus ştiu tot“.
— „Aşteaptă-l sănătos ; dar mie, frăţioare,
Nu raza soarelui îmi e stăpînă.
Doar la opt zile mă-ntoarce o mînă
Şi asta mi-i destul pe-o săptămînă.
Eu merg fără oprire şi, zău că nu-n zadar
Nu mi se-nvîrte acu-n cerc şi rar.
Ascultă, sună ora, şi-atîta e, precis !
Un, doi, trei, patru, gata ! Fix ! Ţi-am zis.“
Dar ceasul cît trăgea pe turta-i spuza,
Phoebus, cu ochii lui cei arzători,
Gonind şi negură, şi nori,
Privi cadranul care, urmîndu-şi călăuza,
La patru şi un sfert opri... — „Măsori
Aiurea, băieţaş !“ — îi zice
El ceasului — „să te întoarcă
Te du la cineva, amice.

Că dai răspuns corect te lauzi, parcă.
Oricui te-ntreabă, dar, crezînd în tine,
Se-nşală toţi ! Mai bine fă ca mine :
De nu văd limpede, eu zic : «Nu ştiu nimic.»
Vorbesc puţin, dar sigur e ce zic.
Aşa fac înţelepţii — şi e bine.“

GABRIEL-MARIE LEGOUVÉ

S-a născut în 23 iunie 1764 la Paris şi a murit în aceeaşi localitate la 1 septembrie 1812.

Beneficiind o de o moştenire apreciabilă, Legouvé s-a consacrat doar carierei literare.

Interesul său merge mai ales spre poezia de mari dimensiuni, scrisă într-o tonalitate gravă, din care respiră melancolia unui poet sensibil.

Realizat în jurul anului 1798, poemul său Melancolia, *în care descifrăm motivul morţii şi al mormintelor, ca şi la preromanticii englezi, dar fără stridenţa sentimentală a acestora, a avut un notabil succes, influenţîndu-l şi pe scriitorul român C. Negruzzi într-o poezie cu acelaşi titlu.*

Legouvé scrie şi o tragedie în stilul literaturii pastorale a vremii, intitulată Moartea lui Abel.

Scanned with OKEN Scanner

MELANCOLIA [1]

Sînt vii și-n bucurie izvoarele plăcerii.
Melancolia însă, amantă a tăcerii,
În sine reculeasă, nu pune preț, din fire,
Pe-asemeni zgomotoasă, comună fericire,
Ce spiritul distrage și inima îngheață.
Un om gingaș, sensibil, mai mult cată dulceață,
Nu-n veselia vie, ci în prelungi tristeți.
El artelor o cere... Fugind, o să-l vedeți,
De locuri unde, vesel, a zugrăvit penelul
Fast de serbări și baluri pompoase, de tot felul,
Cătînd tablouri care, mai triste în nuanțe,
Proscrișii doar zugrăvit-au și-amanți fără speranțe.
Din pînza-nduioșată de-a altora înfrîngeri,
Extaziatu-i suflet aude, parcă, plîngeri
Ce lacoma-i privire i-o cheamă și recheamă.

Mișcat se vrea tot insul, la teatru, mai cu seamă.
Au nu vedeți mulțimea s-o vadă cum se-ndeamnă
Pe Phedra-ndrăgostită, ce dragostea-și condamnă ?
Pe Emile s-audă, pe Orosman... Tot insul

[1] Fragmente.

Săgeţile-ndrăgeşte care-l rănesc pe dînsul.
Dezastre-nchipuite, nelinişti tot la fel,
Îi place fiecărui să le stropească el
Cu-adevărate lacrimi... De scenă chiar departe,
Păstrează-n ochi şi-n suflet un plîns ce-i dulce foarte.

Ce carte-i admirată cu inima mai plină ?
Cea-n care autorul, înduioşat, suspină :
În *Iliada*, Hector cum moare cînd se-arată ;
Didona,-n vers cînd urlă şi geme-npătimată ;
Tancred plîngînd şi crudul Erminiei pîrjol ;
Werther şi Heloise, şi Virginie, şi Paul ;
Tablouri fermecate, poveşti, turburătoare,
O, parcă ar fi scrise de Graţii plîngătoare !
Neştiutor sau dascăl, oricine le devoră,
Citindu-le chiar noaptea... Un fapt de auroră,
Cînd răsăritu-n flame şi-a redeschis palatul,
Cu cartea-n mînă te-află, uitîndu-ţi somnul, patul ;
Te-afundă-n meditaţii asemeni vii imagini
Şi umezi stropi de lacrimi ades se scurg pe pagini ;
Din inimă curg lacrimi, dulci, tulburi, rod simţirii
Născute din uitarea de sine a vrăjirii...
Eşti fericit ştiind-o ! Sărman, dac-o ignori !

Să-ntîrziem pe cîmpuri cu smalţuri de culori,
Cu purpura din struguri, cu aur pe ogoare ;
La început ne fură privelişti rîzătoare,
Dar mult mai mult ne-atrage pădurea deasă, sumbră !
Acolo-i fericirea !... Acolo soare, umbră,
Alcătuind, prin luptă, penumbra fermecată,
Prielnică lumină simţirii-adînci îi gată.
Stufoasele coroane, copaci de frunze grei
Plecîndu-le spre glie, ba-nchipuie alei.
Ba-n labirintul cel mai întortocheat se string,
Ba făuresc boschete, ba încropesc un crîng !
Apoi, domol, zefirul, mut pe cîmpii, aici,
Gemînd, cu suflu-i saltă mii de-nfrunzite chici.
Îmbold spre duioşie, spre cugetări, spre vise,

Scanned with OKEN Scanner

Stufoase domuri, inimi se string sub voi, deschise!
Spre reverii chemate de-al vostru calm duios,
Trezesc o scumpă rană în pieptul dureros.
Sub arbori ce inspiră emoţia-i crescută
De-un rîu dulce murmur, ce-n plîngere plăcută,
Te farmecă într-una, cînd apele lui line,
Rostogolesc, se pare, şi lacrimi, şi suspine;
Cînd plîngătoarea salcă, ferice aplecată,
În susur de cristale îşi moaie lunga pleată,
Întreaga voluptate melancolia-ntoarsă
În toropitul suflet necontenit şi-o varsă.
Suspinul undei, salca în plîngere sihastră,
Sînt doi mişcaţi prieteni şi de durerea noastră.
Le-mpărtăşim durere, şi amintiri, şi frică
Şi — triste — parc-a noastră tristeţe le despică.
Şi cum şi una, şi-alta păreri de rău adună,
Ni-i fericire plînsul cu ele împreună.

Ascultă! Ciripitul purced ciripitoare...
Omagiem din aste cu aripi lăutare
Pe Philomela care se tînguie a jale...
O, plînsu-i glas cît farmec revarsă-n crîng şi-n vale!
Sub armonii de umbre mi-i drag popasul, cînd
Durata tînguire ea şi-o topeşte-n cînt.
Îi urmăresc cîntarea cu inima, urechea,
Răpit, visînd sub trilul ce nu-şi află perechea
Şi nici nu-mi mai dau seama deasupră-mi de se-adună
De negri nori linţoliu, vestind o grea furtună;
Şi nu-mi dau seama tunet de-şi bubuie revolta
Ori noaptea dacă-i fură frumoasei zile bolta.
Acestei păsări numai i-aud eu jalea-adîncă:
Ea-şi începe-ază cîntul — i-l mai ascult eu, încă!
Ce dulce-i sentimentul melancoliei! Iată!

Ce binefăcătoare eşti tu, melancolie !
În Univers, prin tine, noi frumuseţi învie.
Tu dai unor suspine şi lacrimilor preţ
Şi mai că mi-s plăcere dureri şi-adînci tristeţi ;
Imaginea-ţi dorind-o în artă, bunăoară,
O, cere-s-ar pictată, la umbră, o fecioară,
Muncită, visătoare, de vagi păreri de rău,
În vuietul de valuri, vrăjind cu chinul său,
Lăsînd să se-ntrevadă, printre sfioase pleoape,
Voluptoase lacrimi, c-un chiparos aproape,
Plăcîndu-i mult suspinul ce pieptul i-l ridică,
Cu Werther totdeauna în mîna-i albă, mică.

JEAN-BAPTISTE ROUSSEAU

Face parte din galeria poeților minori din secolul al XVIII-lea, dar cu un anume relief artistic personal. S-a născut în 6 aprilie 1670, la Paris, și a murit în 17 martie 1741, la Bruxelles.

Studiază la liceul Louis le Grand, la iezuiți, demonstrînd preocupări timpurii pentru literatură.

Educația literară și-o face în apropierea lui Boileau, care îi acordă stimă și prietenie.

După o călătorie în Anglia, vine la Paris, unde frecventează anumite cercuri literare cunoscute. Satirele sale de debut au o evidentă violență care îi atrage numeroase dușmănii.

Faptul că poeziile sale lirice, ca și unele piese de teatru nu au succes, la care se adaugă și respingerea la Academie imprimă comportamentului acestui poet anumite forme dubioase de manifestare, care duc la dezaprobarea sa publică și chiar la condamnarea sa.

După aceasta, J. B. Rousseau este nevoit să trăiască în străinătate, urmîndu-l pe ambasadorul Franței în Elveția și Austria.

Scanned with OKEN Scanner

Neobținînd permisiunea să se întoarcă la Paris, moare plin de amărăciune, la Bruxelles.

Odele și poeziile diverse *(1712—1723), ca și* Epigramele *pun în lumină un poet abil, care știe construi versuri, obținînd unele efecte lirice notabile, ceea ce a întreținut reputația sa înainte de afirmarea romantismului.*

Oglindă-i viața; le răsfrînge
Durerilor apururi focul;
Te naști și gura țipă, plînge,
Parcă-ți prevede nenorocul.
Copil — știi plînsul în tot locul,
Ai daseăli ce-ți aduc tristețe
Și cărți cu poze, dar și tocul
Bătăilor ce nu-s răzlețe.
Iar zvăpăiata tinerețe
Ți-i încă și mai prost făgaș:
Metrese, creditori, ospețe,
Te chinuie ca pe-un ocnaș.
Dorești, la vîrstă copt, abraș,
O viață cît mai strălucită;
Te vrei cu rang și bogătaș,
Griji de familie te-agită.
Bătrîn — o lume te evită,
Ești mohorît, ai boli o sută;
Ruina vieții ți-i lovită
De piatră la rinichi, de gută
Și — culmea! dă-ți năpasta slută
Duhovnic, cînd te schimbi în moaște!
Neregretat nici o minută,
Au meriți chinul de-a te naște?

CIRCE

Pe-un stei de tot pustiu, ce te-ngrozea, Natură,
Cu pisc arid înfipt în cerul de opal,
Ea stă cu moartea-n ochi, cu chip buimac și pal,
Jelindu-și trista aventură.
Și ochii-i, rătăcind din val în val,
Țin parcă urma lui Ulisse cel fugar.
Că-l vede crede iar pe bravul neleal.
Iluzii dacă-i mai alină din amar,
Așa chemîndu-l pe-al ei drag hain
Cu glasu întretăiat de plînset și suspin:

„Pricină crudă a durerii mele,
Oprească-ți mila pasul de departe!
Întoarce ochii spre-aste culmi deșarte,
Nu focul să-mi împărtășești, sub stele;
Revino să-mi grăbești doar trista moarte!

Această tristă inimă, victimă
A ta, păstrează dorul îndrăzneț!
Fatal amor! Ți-i ura numai preț!
O, zei! — atîta gingășie-i crimă,
De merit un atît de crud dispreț? (...)

Şi aşa ea-şi revarsă întregul amar,
Dar cînd artei vrăjitului cere-ajutor,
Să-şi recheme pricina nestinsului dor,
Ea invocă, strigînd, zeii toţi din Tenar;
Phlegetonul, Nemesis şi Parcele toate,
Pe cumplita Alecto, pe cruda Hecate.

Pe-un altar sîngerînd rug de groază se-aprinde;
Trăsnet mistuitor de îndată-l cuprinde;
Peste-al zilei chip aburi smolli se desferic,
Aştrii nopţii, şi ei, întrerup mersul lor,
Buimăcitele fluvii se-ntorc spre izvor;
Pluton tremură chiar în lăcaş de-ntuneric.

Spaimă şi-n Infern e
Glasul ei de piază,
Slăvile eterne
Tună-n fapt de-amiază.
Universu-aşterne
Pe chip văl de groază.

Stă cutremurată Terra de teroare.
Marea. iar turbată,
Urlă mugitoare.
Luna-nsîngerată
Se ascunde-n zare.

Pe al nopţii tărîm, vraja ei, tulburînd
O, de veacuri, odihnă de umbre,
Monumentele, Manii îşi lasă curînd;
Se aud, de departe, de groază urlînd.
Vînturi dezlănţuite din peştere, sumbre,

Șuier crunt în chemări varsă-acum, rînd pe rînd.
O, sărmană amantă, zadarnic ți-i chinul!
De un zeu mai puternic ți-atîrnă destinul:
Poți pămîntul să-l zgudui sub pașii tăi, tu,
Poți mînia infernului crud a desface,
Dar mîinile tale nu pot, o, nu,
Ce-al tău farmec putu face.
Nu prin chin cu iubirea te-alegi;
Ea-i geloasă pe marele-i drept,
De ea însăși atîrnă și, deci,
Ea-și alege lăcaș într-un piept.
Toți respectă supremele-i legi;
Nu respectă ea nici un precept.
O, pe cîmpul, ce, iarna, e gol
Flora curtea-și așează curînd.
Fuge-n veci Alcyon, de Eol
Și Eol de-Alcyon, rînd pe rînd,
Dar, plecînd al iubirii pîrjol
Înapoi nu se-ntoarce nicicînd.

Scanned with OKEN Scanner

JEAN-FRANÇOIS DE SAINT-LAMBERT

S-a născut în 26 decembrie 1716, la Nancy, şi a murit în 9 februarie 1803, la Paris. După ce îşi face studiile la colegiul iezuiţilor din Pont-à-Mousson, intră în garda regelui, folosind timpul liber pentru compunerea unor piese uşoare în versuri.

La curtea din Lunèville o cunoaşte pe marchiza de Chatelet căreia îi rămîne devotat, în pofida resentimentelor lui Voltaire, care îl stima totuşi ca poet.

După alegerea sa la Academie, Saint-Lambert scrie Fabule orientale, Povestiri în proză *şi un eseu despre opera şi viaţa lui Helvétius. Opera sa principală care îl impune ca poet liric este reprezentată de poemul* Anotimpurile.

Saint-Lambert are meritul de a fi descoperit farmecul naturii, ceea ce face ca alături de versurile sale reci şi artificiale să se găsească altele, pline de o vibraţie lirică autentică.

Scanned with OKEN Scanner

AGRICULTORUL

Tu, prin care înfloreşte cea mai necesară artă,
Tu, prieten neprihanei, tu, agricultor cinstit,
Dulce şi uşor te poate face cerul fericit !
O, de n-are a se teme de puteri nedrepte, ca-n
Ghiara lacomei finanţe, sau a unui mic tiran,
Dacă legea-l ocroteşte, fără pic de cheltuială
Binefacerile firii simte cum îi cad în poală.
Nu-i dă luxul buzna-n casă, arătîndu-i sărăcia.
Mulţumit din vechi cu starea-i, e ortac cu bucuria.
Mîine să iubească poate tot ce mult iubeşte azi.
Pacea inimii nu-i este-n veci plictisitor răgaz.
Voluptăţi şi dulci şi pure îi dau noima fericirii ;
E legat, prin căsnicie, chiar la nodurile Firii.
Îi împărtăşeşte truda grea a inimii aleasă ;
Îl alintă-n suferinţă ea pe el, oricînd, duioasă,
Bucurie-i sînt copiii, bogăţie fără preţ,
Ce vor sta temeinic sprijin lungii sale bătrîneţi.
Amintindu-i veşnicia frunţii lui de riduri plină,
Iarăşi farmec dărui-vor vieţii care-a prins rugină.
O, cu cîtă bucurie la coliba lui de paie
Se întoarce, astrul zilei cînd se stinge cu văpaie !
Saţ cît află-n simple feluri de bucate, cînd, stăpînă,
Se arată peste toate grijulia soaţei mînă !

Bunăcreşterea şi pacea, glume dulci şi dulci taclale,
Sînt tovarăşe a pururi fericirii casei sale
Şi cu dînsul împreună stau la masă, bucurîndu-l ;
Dragostea apoi trezindu-l, rubiniul inspirîndu-l,
Sucul toamnei dulci vărsîndu-l pruncilor atunci,
el cîntă [...].

FURTUNA

Stăncuțele, țipînd, au prevestit furtuna...
Berbecul speriat spre stînă îndemnat e,
Pe taur îl muncesc mînii întunecate
Și, capul aplecînd, răsuflă cu putere;
Furtuna el acum prin mugete o cere.

Zărești la orizont, din două dungi de zare,
Cum, prin încins văzduh, își taie nori cărare,
Se-ndeasă, se lățesc și mai sus se ridică;
Simți tunet depărtat cum liniștea despică.
E valul freamăt și-i văzduhul zguduit;
Frunzaru,-n lung de văi, a tresărit, pălit.
De munți e întețit lugubrul murmur nou,
Natura mohorînd cu surd, domol ecou;
Urmează calm, deplin apoi, n-auzi o șoaptă:
Pămîntul amuțit terorizat așteaptă,
Iar amfiteatrul vast de stînci și munți vezi că-l
Ascunde-un cenușiu și fără margini văl.
Acum lățitul nor în fald le-a și cuprins;
De nor e apăsat greu aerul încins.
Dar spintecă săgeți de foc, deodată, norii
Și-n tunet, bubuind, stîrnește-n piept fiorii,
Se sparge întreit, mai neagră noaptea este
Iar fulgere prelungi, din beznele funeste,

Scanned with OKEN Scanner

Tot scot o zi cu chip livid şi pal, mereu ;
Din tenebros apus, un vînt luţit şi greu,
Peste cîmpii sucit şi brazde,-n fel şi chip,
Ridică un vîrtej de-ntunecat nisip.
Acest torent de praf, nou nour, ca de tină,
Cîmpiei i-a răpit fărîma de lumină.
O, Doamne ! Consternat îl vezi pe om atunci
Că-ntreabă ce preţ greu mai cere-un an de munci,
Căci, vai ! Un cer de foc, cu boabe mari de grindeni,
Asaltă bobu-n spic, strivindu-l pretutindeni.
Sînt norii sfîrtecaţi de tunete şi vînturi ;
Plugarul stricăciuni contemplă pe pămînturi
Şi-n braţe-şi ţine strînşi copiii speriaţi...
Cînd trăsnete se sparg, din munţii fulgeraţi,
Cu huiet vezi torenţi rostogolind pietriş
Peste mănosul lan, cruciş şi curmeziş.
Recoltă, seceriş ! Vai, piere totul, totul !
Vai, unui an de munci o zi-i ucide rodul !

Privelişti triste ! Hai, de ele să fugim
Spre locuri unde nu-i furtuna ţintirim
Şi tunet greu nicicînd nu-neacă vreo recoltă,
Ci glia scaldă doar, dînd aer pur sub boltă.
Din al lui Iris văl, un meteor de pară
Culori de aurori pe boltă desfăşoară,
Cunună gliei stînd ; iar razele de soare
Se joacă-n valuri mici de apă curgătoare
Şi zdrenţe doar de nori, de nori subţiri, mărunţi,
Se pierd precum un fum, sus, peste pisc de munţi.
Şi proaspete-adieri ogoarelor plăcere-s,
Cu aur legănînd recoltele lui Ceres
Se simte-acest parfum şi izul vegetal
Stîrnit din cald pămînt, după furtună,-n val ;
Păstorii între ei îşi spun cîntări, mereu,
Plugarul, fericit c-aproape-i bobul greu,
Şi-aduce-aminte iar de griji şi munci, cu jind,
Admiră lanul plin, belşugului zîmbind (...)

Scanned with OKEN Scanner

VOLTAIRE

Voltaire a crezut în vocaţia sa de poet, deşi versurile sale s-au perimat foarte repede, reprezentînd poate domeniul cel mai fragil al creaţiei sale literare.

Formaţia clasică îl îndrumează spre poemul epic de mari dimensiuni. Henriada *(1723) este primită cu interes, deşi reprezintă o versificare rece a unor evenimente istorice, prilejuite de asediul Parisului de către Henric al III-lea, moartea acestuia şi urcarea pe tron a lui Henric al IV-lea. Discordiile religioase, evenimentele eroice, pasajele alegorice dau nota specifică acestui poem care este o predică despre toleranţă.*

Poemul epic rămîne o ispită constantă, evidentă prin Fecioara din Orléans, Oda adevărului, Mondenul, *sau cele şapte* Discursuri despre om.

Didactic, abstract, Voltaire face din aceste poeme pretexte de elogiere a progresului, a egalităţii şi a adevărului, în spiritul filozofiei pe care o propaga.

Scanned with OKEN Scanner

Multe din poeziile sale de mici dimensiuni au un caracter ocazional, fiind epistole, bilete, dedicații, la care se adaugă un număr notabil de fabule.

Impregnată de spiritul rococoului întîrziat, poezia lui Voltaire este convențională și superficială.

Scanned with OKEN Scanner

LUI BOILEAU sau TESTAMENTUL MEU

Tu, corect autor în ce-ai scris, Boileau,
Lăudînd pe Louis, dar Zoil lui Quinault,
Tu, oracol de gust într-un gen dificil,
Ce-l vrăjea pe Horaţiu şi-l muncea pe Vergil,
Sînt în curte născut, la palatul prin care
Eu vecin ţi-am ajuns, oarecum, din născare.
Am văzut apunînd veacul tău strălucit,
Al talentelor mari, în lumini mai zgîrcit ;
Ştiu : Corneille, şovăind, i-a deschis mîndrul drum...
Casa ta din Auteuil parc-o văd şi acum :
Grădinarul planta caprifoi în grădină,
Îngrijindu-se chiar şi prin asta de rimă.
Prunc, stam la Dongois, ce nepot ţi se cheamă ;
Cumsecade burghez, se credea om de seamă.
Vreau aminte s-aduc de-ai tăi duşmani, netoţii ;
Tocmai la Rambouillet strînşi odată cu toţii,
Ce chirie voiau pentru versuri a-ţi cere !
Tu, cu lauri cu tot, să ajungi pe galere !
Se temeau de-adevăr bieţii scriitoraşi
Şi de sarea pişcînd ce în vers o vărsaşi.
Însă Ludovic, gust dovedind, rîvnind gloria,
Muza ta o vedea nemurindu-i memoria ;
Şi, satiric ajuns, norocos acest fel,
Înfierai orişice, doar să-l lauzi pe el.

Scanned with OKEN Scanner

Dar curtenii, ce-n veci doar maimuțe au fost
Ale domnilor lor, în curînd, pe de rost,
Ți-au știut orice vers — însă fără temei
Au crezut că-n vers s-ar recunoaște pe ei.
Admirară chiar și stilul oarecum dur
Ce-l scădea pe acel ce-a învins la Namur,
Ori al dragostei imn către Domnul, imn trist,
Aplaudat chiar de-acel prea hain jansenist;
Echivocul chiar — prunc tenebros și lălîu,
Un sărman avorton dintr-un tată molîu.
La picioare de tron muze văd, cu mia:
Lăudat li-i un har, li se iartă prostia...
Surghiunit, însă, un scoțian blestemat,
Franța-ntoarce pe dos, harul nostru-i spurcat.
O, Nădejdea-n deșert, o, Zgîrcenia pală,
Sub abatele vil, Terrasson, se răscoală,
Răspîndind ca un val impostoare hîrtii.
Ce moravuri corump și golesc visterii!
Spirit — ioc! și gust — ioc! Cată cifre aride
Peste *Arta Poetică* drum a-și deschide.
Doctori, duci, mari prelați și războinici nu vor
Să citească decît cambii la purtător.
Se trecea din Parnas hăt, pe Gange un timp;
Sacra vale era acum piață de schimb.

În cumplitele vremi ne-a trimis Cel-de-Sus
Pe păstorul blajin și-nțelept, din Fréjus;
Econom de bun simț și în sine, închis,
Doar supremei puteri el i-i dușman deschis.
Franța-i răni; sînge nou uriaș trupul ei
În orice mădular suge-acum, cu temei:
Iată-l înzdrăvenit, dar trăind la regim!
Înțelept fu Fleury, prin nimica sublim.
Cum Colbert, măreț, n-a știut să se-arate:
N-a-ndrăgit el vreun vers și nici artele, toate.
O, iertare de-i văd umbra astăzi turburînd!:
Pe-orice merit gelos el a fost, orișicînd.

Scanned with OKEN Scanner

L-am văzut refuzînd, mieros, dar hain,
Pîinea lui Corbillon şi un post lui Racine.
De-atunci totu-i mai rău : două tagme-n precepte
Sînt rivale acum judecăţii cei drepte.
Naltul minţilor har persecută-l din greu,
Spre sărmanii-autori se asmuţă mereu.
Saint-Médard e-un foburg unde dogii tot latră,
Vulpi, Ignace după dînşii stîrneşte, pe-o vatră.
Am văzut pînda lor de tîlhari în pădure,
Adunaţi spre-a prăda trecătorii, uşure,
Şi luptînd între ei pentru pradă... Nu chin,
Bucurie mi-a fost ăst război intestin !
Am văzut ţara mea pe-un partid alungîndu-l,
Tocmai ca pe evrei risipindu-l, blamîndu-l.
Celălalt, dispreţuit, praf se-alese, de tot,
Cu Guyon, cu Fréron, Sorinière şi Nonotte.

Printre-aceşti potlogari, pierind claie-grămadă,
Printre cambii cerînd muritori să le vadă,
Talmeş-balmeş confuz de oprobii, mizer,
Care veacului meu îi dau strict caracter,
Ce puteaţi înstruna, ce cîntare mai nouă,
Voi, copii răsfăţaţi, voi, ai muzelor, nouă ?
Sub un cer furtunos, într-un timp de dezastre,
Cîntăreţii de legi ucid vocile voastre.
Nu se naşte-un Orfeu într-un veac al lui Midas !
Demni rivali dacă ai, înfrăţiţi cu obida-s
Căci, procente dorind la bancherul Rabot,
De ruşine şi-au rupt struna lirelor... O,

E un timp potrivit pentru satiră, zici ?
Oare-n versuri eu pot, cu asprime de bici,
Să-nfierez vreun Cotin ? Pe Coger aş putea,
Cînd întregul Paris îl tot ia-n zeflemea ?
Nu ! Căci muza mea vrea tel mai nobil, mai sacru :
Vreau virtutea s-o cînt, glasul ei mi-l consacru.

Scanned with OKEN Scanner

Strivind prejudecăţi ce-s de tonţi tămîiate,
Unui persecutor strig : — „Mai blînd nu se poate ?“
Strig : — „Avar bogătaş, să-i ajuţi pe săraci !“
Unui legiuitor : — „Dar dreptate să faci,
Ocrotindu-i pe cei ce sînt nevinovaţi !“
Învăţatului tuns : — „Fii umil, milos, şi
Pe aproapele tău iute nu-l osîndi !“
Avînd şaizeci de ierni, de-alte şase urmate,
Glasul meu lumea tot să-l audă mai poate.
Din pustiul meu strig, cu întregul meu piept :
— „Oprimatul Sirven la dreptate-are drept !“
Şi am să i-o obţin !... Braţul meu, orişicînd,
Reazem văduvei lui, pe orfani răzbunînd,
Pe-ai lui, plînşi, dar onoarea păstrîndu-şi deplin.
O să-i apere-n veci de un jude hain.
Eu să tremure-i fac, chiar de moartea-i aici,
Pe pedanţii geloşi, pe tiranii mai mici.
Fără teamă mă zbat, precum scriu, totodată ;
Fac un bine ce-l vreau — şi-asta-i satiră, — iată !
Gura v-am astupat, o, vili, defăimători !
Detestabili, infami, ipocriţi delatori.
Voi muri împăcat... Noul veac, veac — minune,
De-ale voastre săgeţi, poate, — o să mă răzbune.
De pe-acum Saint-Lambert, hula, voastră sfruntînd,
Flori îl văd presărînd pe deschisu-mi mormînt.
Alăuta-i cu drag ascultînd-o la porţi,
Manii mei, alinaţi, coborî-vor la morţi.
Ne-om vedea, Boileau, să-mi prezinţi lumea ta :
Chapelain, Scudery, Perrin, Pradon, Caras.
Pe ai noştri Zoili, cu Garasse într-o turmă,
Eu legaţi ţi-i aduc. Minos însuşi, pe urmă,
Va alege-ntre noi... Eu sentinţa-i aştept-o.
Vom vedea cum în şerpi i-nfăşoară Alecto.
Dar cu tine eu aş săruta-n Eliseu
Mîna ce i-a pictat, soaţa, ştii, lui Theseu.
Chiar de crapi, pe Quinault vreau să-l îmbrăţişez.
Prin severul tău gust de-ai putut să-nfierezi,

Scanned with OKEN Scanner

Pentru opera lui, pe sublimul Torquato,
Eu cinstire-i aduc — și cinstirea mea iat-o :
Îl pun între Homer și Vergil, la mijloc.
Le-am strigat unor tonți, sus și tare, cu foc,
Cît trăim, ce-am gîndit ; franc vreau să mă cunoască
Și-ntre umbre acești buimăciți gură-cască.
Aveți prejudecăți ? În regatele sumbre
Eu vă voi vindeca, chiar în stare de umbre !
Cu Vendôm, Chaulieu și Chapelle stînd ades,
Eu mă voi îmbăta cu nectarul ales ;
Secondat de Ninon, cărui sînt legatar,
Îndulci-ți-oi săgețile asprului har.
Al cătunului meu preot, hai să mă-ngropi !
Varsă-mi peste cavou, tu, sfinților tăi stropi !

Versurile selectate
din lirica iluministă franceză
au fost traduse de Aurel Covaci
după : *Anthologie poétique française, XVIII-e siecle*,
Garnier-Flammarion, Paris, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

GIUSEPPE PARINI

S-a născut la Bosisio, în Lombardia, în 22 mai 1729 şi a murit la Milano, în 15 august 1799.

Parini provine dintr-o familie foarte modestă, fiind crescut de la vîrsta de opt ani de o mătuşă care acceptă să-i plătească studiile cu condiţia să se facă preot.

Lipsit de chemare pentru cariera ecleziastică, Parini se va întreţine dînd lecţii particulare în familiile aristocraţilor ale căror moravuri le va satiriza în poemul Ziua.

Primele sale poezii, publicate în 1752, sînt lipsite de originalitate, purtînd marca puternică a stilului arcadian. Arcadiene şi primele sale ode din 1757—1759 pun totuşi în lumină un nou program literar.

Talentul complex al poetului iese în evidenţă cu Dimineaţa *(1763), prima parte din poemul* Ziua. Amiaza şi Noaptea *vor fi publicate mult mai tîrziu.*

Cu această odă, Parini ajunge la celebritate, forma sa savantă şi structura clasică, fiind adec-

vate satirei virulente la adresa moravurilor nobilimii și realizate în maniera violentă a lui Swift.

Parini este un spirit liberal, receptiv la ideile iluministe, crezînd ca și filozofii veacului în rațiune, progres și echitate socială.

Scanned with OKEN Scanner

Nu-ş născut spre a răzbate
Prin ilustre, grele porţi ;
Mă va şti tot gol, dar liber,
Chiar regatul tristei morţi.

Nu cat bogăţii, cinstire,
Prin înşelăciuni sadea ;
Acest veac ce totul vinde,
Negustor nu m-o vedea.

Scanned with OKEN Scanner

ARTA POETICĂ

O ia pe drum spinos
Aprinsa fantezie,
Cătînd ce-i de folos ;
O, mor de bucurie
Cînd reunește gîndul
Ce-i de folos, cu cîntul.

Scanned with OKEN Scanner

VITTORIO ALFIERI

Ca poet, Alfieri este influențat în mod evident de Parini. Versurile sale reprezintă în același timp o netă distanțare de stilul arcadian, fiind impregnate de ideea celebrării marilor sentimente naționale.

Alfieri se impune o dată cu afirmarea scriitorilor preromantici. Dacă ideile sale social-politice poartă amprenta iluminismului, lirica sa plină de melancolie anunță romantismul.

Scanned with OKEN Scanner

ÎN FAȚA PORTRETULUI SĂU

Oglindă a fireștii mele schime,
La trup și suflet să m-arați cum sînt:
Îmi văd roșcata părului rărime,
Lung trunchiul și arc capul, spre pămînt.

Subțire ins, pe-a gleznei subțirime,
Alb tot, cu ochi de cer, la fire blînd,
Nas drept, grozave buze, dinți ca nime,
Mai pal ca regele pe tronu-i stînd.

Scanned with OKEN Scanner

METASTASIO

În itinerariul creației literare a scriitorului italian, poetul liric se impune înainte de afirmarea sa ca autor de melodrame muzicale, care au dus la realizarea operei muzicale în Italia.

Volumul de Poezii *al lui Metastasio apare în 1717. Ca poet, Metastasio continuă pe anumite planuri tradițiile poemului cavaleresc în genul lui Ariosto și Tasso, la care se adaugă procedee din poezia prețioasă, cultivată de Marino, precum și normele specifice poeticii arcadiene.*

Evitînd totuși locurile comune ale liricii arcadiene, poetul italian realizează unele opere în care starea sa sufletească plină de melancolie este proiectată asupra peisajului, ceea ce face din el un anticipator al romantismului.

Patosul iubirii și melancolia lui Metastasio au contribuit la orientarea unor poeți români spre creația sa, Iancu Văcărescu fiind unul din traducătorii versurilor sale.

Scanned with OKEN Scanner

PLECARE

Iată clipa cea cumplită :
Nice, draga mea, adio ;
Viaţa cum mi-o voi trăi-o
Cînd departe-oi fi de tine ?

Viaţa-n chin mi s-o preface,
N-o să mai am pic de pace ;
Cine ştie dacă tu
Ţi-i mai aminti de mine !

O, pe urma păcii mele,
Ce-o pierdui, măcar îndură
După-a pasului tău dîră
Să-mi vezi pasul cum se ţine !

Veşnic îţi voi sta în drum
Şi aproape, orişicum,
Însă cine ştie dacă
Ţi-i mai aminti de mine !

Scanned with OKEN Scanner

Pe tărîmuri depărtate,
Pribegind pe mări adînci,
Eu voi întreba și stînci
Nimfa mea, doar despre tine.

Va suna din zare-n zare
Chinuita mea chemare,
Însă cine știe dacă
Ți-i mai aminti de mine!

Și voi revedea adesea
Fermecatul țărm, o, Nice,
Unde eu trăiam ferice
Cînd trăiam pe lîngă tine.

Amințiri, vai, mii și mii,
Mi-or fi chinurile vii,
Însă cine știe dacă
Ți-i mai aminti de mine!

— „Iată — zice-voi — izvorul
Unde de mînii se-aprinse!
Iată pacea mîinii-ntinse
Înspre mine. O văd bine!

Ici — stăteam nădăjduind;
Colo,-n doi tînjeam cu jind,
Și-acum cine știe dacă
Ți-i mai aminti de mine!

Cîți vor tot roi în jurul
Tău, la loc de nou popas?
Cîte inimi vor da glas,
Necurmat de doruri pline?

Scanned with OKEN Scanner

Printre-atitea jeluirI
Şi omagii, şi cinstiri,
Doamne, cine ştie dacă
Ţi-i mai aminti de mine!

Ia gîndeşte, ce săgeată
Dulce-mi lăşi în piept rănit!
O, Fileno a iubit,
Nesperînd, ştii tu pe cine!

Draga mea, gîndeşte, dar,
La cel bun-rămas barbar;
O, şi cine ştie dacă
Ţi-i mai aminti de mine!

Scanned with OKEN Scanner

PAOLO ROLLI

Scriitorul italian Paolo Rolli a trăit între anii 1687—1765, petrecînd trei decenii în Anglia, ca poet de curte şi profesor de italiană în unele familii nobiliare. În această perioadă a editat clasici italieni, a făcut traduceri din Vergiliu şi Anacreon şi a scris drame muzicale.

După moartea reginei Angliei, protectoarea sa, Paolo Rolli s-a întors în Italia, fiind un exponent al spiritului arcadian. Încercarea sa de a uni muzica cu poezia a dus la rezultate remarcabile.

Cantonetele sentimentale şi melodice ale poetului italian au fost adeseori puse pe note, devenind cîntece de mare popularitate. Însuşi Goethe cunoştea asemenea cîntece de la mama sa, de la care auzise Amintirea iubirii. *Genul acesta de cantate lirice au făcut din Paolo Rolli un poet de succes al vremii sale.*

Scanned with OKEN Scanner

OACHEȘA CU OCHII RAPITORI

Ochi frumoși, pe cît șireți,
Pe-un chip ademenitor,
Iată, m-au umplut de dor,
De plăcere fermecată.

Să mă chinui nu mai vreau !
A-nceput în șagă jocul ;
Să te joci, însă, cu focul,
Nu e bine, niciodată.

Frumusețe, neprihană,
Ochii mari, adînci și galeși !

Mult timp cruzi și mincinoși
Și-au uitat făgăduiala.
Mai mult ca necredincioși,
Totul azi tăgăduiesc.

Scanned with OKEN Scanner

Nu mi te prea-ncrede mie
C-ai să stai tot singurică ;
Dulce, cu mărinimie,
Dă cinstiri şi moare-amorul.

Dar priviri, nici mii şi mii,
Nu pot spune-atît cît spun
Ochişorii ce-ţi stîrnesc
Viu, în inimă, fiorul.

Vezi, Daphné, că, într-o zi,
Mi-a răspuns privirea ta
Că nu-i bine-n chinuri vii
Să mă ardă prea mult dorul !

Oacheşo, păzea, păzea,
Că am chef de răzbunare !

Ochii tăi, cu-a lor ispită,
Iată, m-au rănit de moarte ;
De nu-i fi şi tu rănită,
Nu am sorţi de vindecare.

Versurile selectate
din lirica iluministă italiană
au fost traduse de Aurel Covaci
după : *La poésie italienne*, Seghers, Paris, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

JOHANN PETER UZ

S-a născut în 3 octombrie 1720, la Ausbach, şi a murit în 12 mai 1796, în aceeaşi localitate.

Face studii de drept la Universitatea din Halle, cunoscînd grupul de poeţi din acest oraş, care are o evidentă simpatie pentru stilul anacreontic.

Influenţat de poeţii anacreontici la început, ca şi de formele poetice specifice rococoului, Uz se detaşează pe parcursul carierei sale de aceste modele, evoluînd pe calea proprie a unei lirici cu bogate accente sociale.

Cele mai reprezentative versuri ale sale sînt strînse în volumul Poezii lirice *(1749).*

Scanned with OKEN Scanner

UN VIS

O, vis ce mă desfată !
O, ce-am văzut odată !
Stam ostenit de cale,
Trîntit pe iarbă, în vale,
Pe unde-argintul unui iaz
Avea umbros tufiș zăgaz.

Zăream, printre nuiele,
O, trupul dragei mele,
Aproape gol, de scaldă
Gătit în ziua caldă,
Cămașa albă doar purtînd,
Pătrunsă de crîmpei de vînt.

Stînd slobod, fără pace,
Mai răpitoare-o face ;
Doi lacomi ochi asaltă
Vii sfîrcuri, ce tresaltă,
Unde-ntre crini și Zéphir bate,
Gustînd nespusă voluptate.

Scanned with OKEN Scanner

Prieteni ! Prinde, iacă,
De tot de se dezbracă !
Dar, vai, s-a dus visarea
Şi fuge arătarea !
Chiar de-aş mai adormi o dată,
Ar fi acum în apă toată !

Scanned with OKEN Scanner

ALBRECHT VON HALLER

S-a născut în 16 octombrie 1708, la Berna, şi a murit în 12 decembrie 1777, la Roche.

Naturalist cu o bogată operă ştiinţifică, medic şi apoi profesor universitar la Göttingen şi la Berna, Haller a călătorit în Anglia şi Franţa, poemul său didactic Alpii *(1729) fiind rezultatul unor impresii de drum în regiunile alpine.*

Poezia lui Haller se caracterizează prin sensibilitate fină, conjugată cu o anumită tendinţă de conceptualizare, specifică multora dintre scriitorii din secolul luminilor. În spiritul epocii, poetul face elogiul egalităţii şi al libertăţii, ca şi al peisajului rustic, opus civilizaţiei urbane care anihilează drepturile umane.

Scanned with OKEN Scanner

ALPII

Învățăcei ai Firii prin naștere magi albi,
Voi, stînd înzăpezitei Elveții zid de pace,
Vreun ev de fier voi singuri nu știți, o mîndri Alpi!
Virtutea, sărăcia, pe toți ferice-i face
Aici; nu v-a dat Soarta un templu, bunăoară?
Sorbiți nori grei de brumă, de raze și văpăi;
Lungi ierni scurtează zile tîrzii de primăvară
Și veșnicele ghețuri cununi stau peste văi.
Dar fără de preț datini înnobilează Firea
Și a Stihiei pizmă vă crește fericirea.

E mulțumit poporul! A soartei dărnicie
Izvorului de vicii i-mpiedică năvala;
Cel împăcat cu starea-i, ferice-n sărăcie-i,
Căci rod al gliei reazem huzurul și spoiala.
N-a născocit aicea trufia stări aparte
Care, strivind virtutea, spre vicii doar îndeamnă.
Plictisul nu domnește cu ceasuri lungi și moarte,
Căci munca umple ziua și-i tihna nopții doamnă.
În zori nu roade grija a zilei bucurie,
De vanități orbită o minte nu se-ndură;
Și trudă, și odihnă, și mulțumire știe
Să-mpartă libertatea, egală în măsură.

Scanned with OKEN Scanner

Un laț desfrîul n-află de înnădit aice.
Iubirea, hrana, somnul, îl fac pe om ferice.
Necunoscînd afaceri, și grele, și deșarte,
Se varsă tihnă-n suflet, prin coșuri iese fum ;
Prin muncă prinde trupul puteri mai mari să poarte
Și pîntecul de lene umflat nu-i, nicidecum.
Simțiri stîrnește munca și tot ea le înfrînge ;
E omul zvelt prin aer, ușor prin sănătate
Și-atunci zvîcnește-n inimi curat, năvalnic, sînge ;
Vreo boală moștenită să-l strice nu se poate !
Necazul nu apasă, nu-s certuri cu stîlceală,
Nu colcăie dezmățuri, nu-i cheful mahmureală.

Voi, cei orbiți ! Voi, căror, chiar pînă-n pragul morții
Desfrîu, onoruri, pofte vi-s vanitos năvod,
Voi, ce-nduraţi ca anii ce vi-i mai lasă sorții
De trudă-n van, de grijuri să fie roși de tot ;
Voi, sufletească pace cătînd doar în furtuni
Și cîrma îndreptînd-o doar cînd zăriți o stîncă,
Dorind tot ce vă strică, gonind ce-i bun, nebuni,
Vai, ochii, adormiți, tot nu-i deschideți încă !
Priviți cum rîd săracii, trudiții, învățînd
Că fericit Natura te face doar, oricînd !

A viciului neagră prăsilă, însă, voi
Cei împăcaţi cu Soarta, n-o știți pe primul loc ;
Vă-ndestulează Firea, mereu, cu roade noi,
Și nu vă rod plictisuri, și nici schimbări, deloc.
Vă macină vreun dușman lăuntric pieptul, oare ?
Căinți tîrzii vă-neacă, în suflet, bucurii ?
Nu ! Nu cunoașteți pofte, stîrnind, clocotitoare,
În contra judecății, deșartele trufii.
Nu-i val să vă strivească, nu-i, să vă-nalțe, val ;
Muriți precum trăirăți, trăiți mereu egal.

Scanned with OKEN Scanner

GOTLIEB FRIEDRICH KLOPSTOCK

S-a născut în 2 iulie 1724, la Quedlinburg, şi a murit în 14 martie 1803, la Hamburg. În 1739, scriitorul şi-a început studiile la o şcoală mînăstirească din Shulpforta, cînd a făcut şi primele încercări literare. După aceasta, Klopstock a început teologia la Jena (1745), venind în 1746 la Leipzig, unde s-a apropiat de cercul unor literaţi din Bremen şi în a căror revistă a publicat primele cînturi din Messiada *(1748).*

După o călătorie în Elveţia, unde îl cunoaşte pe Bodmer, Klopstock trece prin mai multe oraşe germane, fixîndu-se din 1770 la Hamburg.

Klopstock se situează printre cei mai reprezentativi poeţi germani din epoca luminilor.

Alături de poemul de mari dimensiuni Messiada, *care are un evident sens simbolic, poetul german a realizat un remarcabil volum de* Ode *(1771).*

Alături de odele în stil clasic, compune pasteluri şi meditaţii în care patosul liric şi forţa descriptivă a naturii se unesc cu spiritul patriotic.

Scanned with OKEN Scanner

NOAPTE DE VARĂ

Cînd licărul lunii se revarsă
Peste păduri şi iazuri,
Încîlcit cu miresmele teilor,
Răcoros adie,

O, cît mă adumbresc gîndurile despre mormîntul
Celor dragi ! Şi văd, pădure,
Licărind doar mormîntul — şi nu mai simt adierea
Miresmelor florilor !

Odată, o, morţilor, ne-am îmbătat împreună de aceste miresme !
Doamne, cum adiau în jurul nostru miresmele şi răcoarea !
Cît de mult te înfrumuseţa luna,
O, frumoasă Natură !

Scanned with OKEN Scanner

MATTHIAS CLAUDIUS

S-a născut în 15 august 1740, la Reinfeld, şi a murit în 21 ianuarie 1815, la Wandsbeck.

Fiu de preot, Claudius studiază teologia şi dreptul. După aceasta este secretar al baronului Holstein la Copenhaga, iar după revenirea în ţară, redactor la un ziar hamburghez.

Are legături apropiate cu unii scriitori şi intelectuali cunoscuţi ai vremii, ca Herder, Lessing şi Klopstock.

Gazeta Der Wandsbecker Bote (Curierul din Wandsbeck) *însumează numeroase articole şi recenzii ale sale, cît şi unele poezii.*

Dacă versurile sale pentru copii sînt pline de umor şi duioşie, celelalte poezii pun în lumină o sensibilitate profundă şi un artist cu resurse literare bogate.

De la accentele patriotice şi antifeudale pînă la pasteluri şi meditaţii, Claudius aduce în poeziile sale marca unui scriitor sensibil care reprezintă zona de trecere de la iluminism la Sturm und Drang.

OMUL

Cînd vine pe pămînt
Aude și nu-i mut ;
De-nșelăciuni uitînd,
Poftind, cerînd, — durut
Mai plînge cînd și cînd ;
Știind trai greu, plăcut,
Cinstind, dar și urînd,
Învață, crede, — cît !
Nimic și tot crezînd,
Înalță, surpă crud
Și-i chinuit oricînd,
Frumos, urît crescut,
Păr negru, alb, răsfrînt,
Veghind, dormind — e lut
Atîta de curînd !
Cît ține totul ? — Zut !
La optzeci de-ani — comînd !
Lîngă părinții lui se culcă-apoi
Și-n veci nu vine înapoi.

Scanned with OKEN Scanner

MOARTEA

O, e-atîta beznă în sălaşul morţii !
Sună-atît de trist urnitu-i pas.
Greu ciocan îi saltă azi în mînă sorţii,
Bate crudul ceas !

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTEC DE SEARĂ

Se-nalţă mîndra lună,
Cu stelele cunună,
Pe cer senin, curat;
E-n codrul negru pace,
Din cîmpuri se desface
Alb văl de ceaţă, minunat.
O, cîte liniști curg
Sună dulce văl de-amurg,
Cald şi plăcut, sub cer!
E-o casă parcă,-n care
A zilei griji amare
Uitate şi-adormite pier.

Vedeţi voi luna? Poate,
Vedeţi doar jumătate
Şi, totuşi, e rotundă.
Sînt multe-aşa pe lume,
Luate-n rîs, anume
Că stau de văz să se ascundă.

Noi, oameni, de noi bieţii,
Noi, păcătoşii, bieţii,

Puține știm de fel!
De aer caier toarcem,
Spre multe vreri întoarcem,
Departe nimerind de oțel. (...)

Versurile selectate
din lirica iluministă germană
au fost traduse de Aurel Covaci
după: Glaser, Lehmann, Lubos,
Wege der deutschen Literatur,
Ullstein G.M.B.H.,
Frankfurt/M — Berlin, 1962.

Scanned with OKEN Scanner

POPE

A fost socotit în timpul vieții sale cel mai de seamă poet englez al epocii. Swift, prietenul său, îl numea, fără reticență, cel mai mare poet al Angliei, *iar Voltaire nutrea pentru scrierile sale literare o admirație deosebită.*

Pope se face cunoscut ca poet prin Pastorale *(1709), în care influența lui Fontenelle este evidentă.*

Calitățile lui de versificator ies în evidență prin traducerea Iliadei, *din care primul volum apare în 1715.*

Un anume patetism se înregistrează în Epistola Eloizei către Abelard *(1717).*

Poet satiric și moralist, Pope se ilustrează prin Dunciada *(1725),* Epistole morale *(1731—1735) și* Eseul despre om *(1733—1734).*

Pope pune în circulație în scrierile sale literare ideile filozofice și etice ale epocii. Versificator abil, preocupat de compoziția riguroasă a poemelor sale, el câștigă stima contemporanilor, fiind însă supus de scriitorii romantici unei critici foarte severe.

Scanned with OKEN Scanner

DEZAMĂGIRE

(Unei tinere
întoarsă în provincie
după festivitatea încoronării)

Cum grija mamei duce o fecioară
La aer bun şi sănătos de ţară,
Cînd galeşi prind să joace ochii ei
Dar nu vede primejdii în scîntei,
Iar fata,-n silă ruptă de iubire,
Mai fură un sărut de despărţire, —
Frumoasa Zephalinda, tot aşa,
Din lume dusă-acasă se lăsa.
Plăcerea lor n-o întrista oleacă !
Plîngea că ei rămîn ? Nu ! Că ea pleacă !
La munci de rînd, la rîu clipocitor,
Mătuşi ursuze, corbi croncănitori,
Parc, Operă şi Joc, Reuniune,
Lăsînd pentru-nzecită rugăciune,
Pentru citit, plimbări în zori de zi,
Un ceai vărsat la ceas de reverii,
O linguriţă în cafeaua rece
Şi ornicul privit mereu cum trece ;
Prînzind fix la amiază — şi puţin,
Distrîndu-se cu focul din cămin
Cînd flăcările-n plăsmuiri se-mbină,
Frîngînd o melodie, în surdină ;
Stăpînul casei, stînd poveşti să rabde,
Iatacul aurit la ora şapte,

Scanned with OKEN Scanner

Cînd iarăşi post şi rugăciuni se cer,
Fiind acesta drumul către Cer !
O, poate, unui moşier îţi place
Să-i mai stîrneşti în inimă nepace ;
Ştiind doar *whistul*, el, răsfăţ şi pleaşcă
Găseşte că-i prăjita pîine-n taşcă.
Cu puşca vine, păsări îţi arată,
Te ţocăie strigă-apoi : „Taci, fată !"
Cu cîinele din grajd mai intră-n casă,
Cu glezna-ţi face semne pe sub masă.
Din inimă rîzînd, dar răguşit,
Doar calu-i este lucru mai iubit.
O, într-o seară, rezemată-n coate,
Rurale mai visezi, triumfuri, poate,
Dar scene vezi în gînd, fermecătoare
Şi-n tot ce-i verde vezi o-ncoronare ;
Lorzi, duci vezi, cavaleri cu jartiere !
Un evantai ce peste ochi se cere !
Un flirt pentru o clipă te dezmiardă
Şi nălucirea prinde să se piardă.
Coroane, sceptre, baluri pier uşure ;
Eşti singură-n odaie — şi-n pădure !

Versurile selectate
din lirica iluministă engleză
au fost traduse de Aurel Covaci,
după *La poésie anglaise*, Seghers,
Paris, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

PROZA ÎN EPOCA LUMINILOR

Scanned with OKEN Scanner

DANIEL DEFOE

Scriitor englez, de origine modestă, Daniel Defoe este fiul unui măcelar londonez. A trăit între anii 1660—1731. Destinat de tatăl său carierei ecleziastice, Defoe abandonează seminarul din Stoke Newington, fiind din adolescență un tip nonconformist, inteligent și plin de vitalitate, care preferă să-și încerce șansele în comerț. În felul acesta, ajunge să călătorească de timpuriu în Franța, Italia și Spania.

În 1683 se întoarce la Londra aproape ruinat și deschide un mic magazin de mercerie, preocupîndu-se totodată de problemele politice și sociale ale vremii. În acest scop scrie pamflete, elaborează proiecte de reforme sociale, este agent secret, gazetar, publicînd între 1704—1714 jurnalul The Review.

Avînd o familie mare de întreținut, omul acesta dotat cu îndrăzneală, spirit de aventură și o anumită experiență a afacerilor, se dedică literaturii, la o vîrstă destul de tîrzie, cu nădejdea că va obține cîștiguri mai mari. În 1715 intră în legătură cu un librar-editor, se interesează de temele pe care acesta le cere, de gus-

Scanned with OKEN Scanner

turile publicului și începe să scrie proză, făcîndu-și o mare publicitate.

Se spune despre el că ar fi scris 200 sau 300 de romane, cifră aproape de necrezut, care de altfel nici nu este confirmată. Cărțile sale se inspiră din cazuri reale, aflate prin cafenele sau din presă.

În felul acesta a intrat în legătură cu librarul Taylor, a scris romanul Robinson Crusoe, publicînd prima parte la începutul anului 1719 și celelalte două, în 1720.

Cele mai multe scrieri ale sale au numeroase carențe și au rămas necunoscute. Mai importante sînt: Moll Flanders (1722), Căpitanul Singleton (1720) și Jurnal din anul ciumei (1722).

Scanned with OKEN Scanner

ÎNTÎMPLĂRILE FERICITE ȘI NEFERICITE ALE VESTITEI MOLL FLANDERS [1]

Mărturisesc că n-am fost îndurerată așa cum s-ar fi cuvenit la moartea bărbatului meu, și nici n-aș putea spune că-l iubisem vreodată așa cum ar fi trebuit sau că-l răsplătisem pentru purtarea lui frumoasă față de mine, căci era un om drăgăstos, plăcut, de treabă, așa cum și-ar fi putut dori orice femeie; dar frate-său stîndu-mi mereu în cale, cel puțin cîtă vreme am locuit laolaltă, era pentru mine o ispită neîntreruptă și n-am fost o dată în pat cu bărbatu-meu fără să mă doresc în brațele lui frate-său.

Măcar că acesta nu mi-a arătat nici o atenție deosebită după ce m-am măritat, ci se purta așa cum trebuie să se poarte un frate, totuși mie mi-era cu neputință să-i răspund printr-o purtare de același fel; pe scurt, mă făceam vinovată, în fiecare zi, în gînd, de adulter și incest, ceea ce fără îndoială, e o nelegiuire la fel de mare ca și în faptă.

Înainte de moartea bărbatului meu, fratele lui mai mare s-a însurat și, fiindcă noi ne mutasem la Londra,

[1] În românește de Vera Călin.
Din I *Defoe, Întîmplările fericite și nefericite ale vestitei Moll Flanders*, E.S.P.L.A., Clasicii literaturii universale, 1958.

bătrîna ne-a scris să venim ca să fim de faţă la cununie. Bărbatul meu s-a dus, dar eu am pretins că nu mă simt bine şi am rămas acasă ; căci nu puteam îndura să-l văd dăruindu-se altei femei deşi ştiam că n-o să mai fie niciodată al meu.

Şi acum eram, cum am spus mai înainte, de capul meu în lume. Tînără încă şi frumoasă, după spusele oamenilor şi după cum vă asigur că mă socoteam şi eu, şi cu o avere frumuşică în buzunar, aveam o înaltă părere despre mine. Mi-au făcut curte cîţiva negustori cu vază şi unul mai ales, cu multă stăruinţă, un pînzar, în casa căruia m-am dus să locuiesc după moartea soţului meu, căci pe soră-sa o cunoşteam. Aci aveam libertatea şi prilejul să fiu veselă şi să mă arăt în lumea care-mi plăcea, fiindcă sora proprietarului era una dintre făpturile cele mai zănatice şi mai vesele şi nu chiar atît de stăpînă pe virtutea ei, cum îmi închipuisem eu la început. Ea m-a introdus într-o societate de zăpăciţi, ba chiar a adus acasă cîţiva bărbaţi, faţă de care se simţea îndatorată, pentru a le arăta văduvioara. Şi fiindcă faima şi prostia fac casă bună împreună, eram alintată cum nu se poate mai tare ; aveam o droaie de admiratori, dintre cei care-şi spun amorezi, dar nici unul dintre ei nu mi-a făcut vreo propunere cinstită. Cît despre scopul lor, înţelegeam eu prea bine ce vor, ca să mă las prinsă în cursă. Cu mine lucrurile stăteau altfel : aveam bani în buzunar şi deci n-aveam nimic să le spun. Mă lăsasem eu o dată prinsă cu înşelăciunea care se numeşte dragoste, dar jocul se sfîrşise ; acum voiam măritiş sau nimic, să mă mărit bine sau deloc.

Firește că-mi plăcea societatea celor veseli şi cu duh şi stăteam adesea de vorbă cu oameni din aceştia şi cu alţii, dar uitîndu-mă bine, am descoperit că oamenii cei mai strălucitori urmăresc scopurile cele mai neinteresante, adică neinteresante faţă de ceea ce urmăream eu. Pe de altă parte, cei care veneau cu propuneri serioase erau cei mai plictisitori şi cei mai neplăcuţi din lume. N-aveam nimic împotriva negustorilor, dar aş fi dorit zău aşa, un negustor care să arate a domn ; aşa încît, dacă soţului meu i-ar

trece prin minte să mă ducă la curte rau la teatru, să fie în stare să poarte o spadă și să arate cît de cît ca un gentleman și nu ca unul care mai păstrează pe haină urmele șorțului și pe perucă urma pălăriei, unul care parcă e agățat de sabie cînd pune sabie și căruia îi citești negoțul pe mutră.

Ei, dar pînă la urmă am descoperit această făptură cu două chipuri, acest animal de apă și de uscat care se numește negustorul-gentleman ; și ca o binemeritată pedeapsă dată nebuniei mele, m-am prins în cursa, pe care, ca să zic așa, mi-o întinsesem singură.

Și ăsta era tot un pînzar, căci deși prietena mea dusese tratative cu frate-său pentru mine, totuși cînd s-a ajuns la o adică, s-a văzut că omul vrea o amantă, iar eu țineam morțiș la părerea că o femeie care are destui bani ca să devină nevastă nu trebuia să se lase întreținută ca amantă.

Și astfel am rămas cinstită din trufie, nu din principiu, din faptul că aveam bani, nu din virtute ; deși după cum s-a dovedit mai bine m-aș fi lăsat vîndută de prietena mea lui frate-său, decît să mă vînd singură, așa cum am făcut, unui negustor, care era pungaș, gentleman, prăvăliaș și cerșetor, toate împreună.

Dar pasiunea mea pentru gentlemeni mă îndemna să mă ruinez în chip mai grosolan decît se ruinase vreodată o femeie, fiindcă noul meu soț, dînd deodată de bani-buluc, s-a pus pe niște cheltuieli atît de nebunești, încît tot ce aveam amîndoi împreună nu putea să dureze mai mult decît un an.

Vreme de un sfert de an s-a arătat foarte îndrăgostit de mine și, de pe urma dragostei lui, m-am ales cu plăcerea de a-mi vedea o mare parte din bani cheltuiți de dragul meu.

— Vrei, draga mea, zice într-o zi, să facem o plimbare de o săptămînă, prin ținut ?

— Bine, dragul meu, zic eu, dar încotro vrei s-o luăm ?

— Mi-e tot una, zice, dar parcă mi-ar plăcea să fiu domn timp de o săptămînă. Să mergem la Oxford, zice.

— Cum să mergem ? întreb eu. Eu nu știu să călătoresc și e prea departe ca să luăm o caleașcă.

— Prea departe ! zise el, nicăieri nu-i prea departe pentru o caleașcă cu șase cai. Dacă te duc eu, ai să călătorești ca ducesă.

— Hm, am făcut eu, dragul meu, asta-i o trăsnaie : dar dacă ai tu chef, nu-mi pasă.

Am hotărît ziua ; am comandat o caleașcă elegantă, cai foarte buni, un vizitiu, un poștalion și doi lachei în livrele frumoase, un gentleman călare și un paj cu pană la pălărie pe alt cal. Lui servitorii îi spuneau *milord*, iar eu eram înălțimea sa contesa și așa am călătorit pînă la Oxford și a fost o călătorie foarte plăcută, fiindcă, să fiu dreaptă cu el, nici un cerșetor din lume nu se pricepea mai bine decît bărbatul meu să facă pe lordul. Am văzut toate lucrurile rare din Oxford, am stat de vorbă cu vreo doi-sau trei dascăli de colegii, despre un nepot, lăsat în grija înălțimii sale, lordul, pe care voiam să-l dăm la Universitate, rugîndu-l pe fiecare în parte să-i fie tuture. Ne-am distrat prostindu-i pe cîțiva școlari, cu speranța că vor deveni cel puțin capelani ai lordului și că vor purta brîu episcopal; și așa, după ce am trăit ca niște oameni de seamă, măcar în ceea ce privește cheltuielile, ne-am dus spre Northampton și pe scurt, după ce am bătut drumurile vreo douăsprezece zile ne-am înapoiat acasă, ușurați de 93 de livre.

Deșertăciunea e perfecțiunea nerozilor. Bărbatu-meu era desăvîrșit în felul cum disprețuia orice cheltuială. Și, fiindcă povestea lui puteți fi siguri că nu cîntărește prea greu, ajunge să vă spun că, în răstimp de vreo doi ani și un sfert, a dat faliment ; a fost arestat, dus la închisoarea datornicilor fiindcă se încurcase într-un proces prea costisitor ca să poată depune garanție, și a trimis după mine.

Eu nu m-am mirat, fiindcă de mult prevăzusem că totul se va duce de rîpă și avusesem grijă, pe cît îmi fusese cu putință, să-mi pun cîte ceva deoparte pentru sufletul meu ; dar atunci cînd a trimis după mine, omul s-a purtat mai

Scanned with OKEN Scanner

bine decît m-aş fi aşteptat. Mi-a spus fără înconjur că fusese un neghiob şi se lăsase luat prin surprindere, lucru pe care l-ar fi putut împiedica ; acum prevedea el că nu se va mai reface şi, de aceea, mă roagă să mă duc acasă şi, în timpul nopţii să scot din casă ce e de valoare şi să pun totul la un loc sigur ; după aceea, mi-a spus că dacă pot scoate 100 de livre sau marfă de 200 de livre din prăvălie, s-o fac.

— Numai, zice, să nu mă înştiinţezi nici despre ce scoţi, nici unde duci lucrurile ; cît despre mine, zice, sînt hotărît să ies de aici şi să iau valea, şi dacă nu mai auzi niciodată de mine, draga mea, zice, îţi doresc numai bine ; îmi pare doar rău pentru neajunsurile pe care ţi le-am pricinuit.

Mi-a mai spus cîteva lucruri într-adevăr foarte frumoase la despărţire ; căci vă spuneam doar că e un gentleman şi ăsta a fost tot profitul cu care m-am ales de pe urma însuşirilor lui, anume că s-a purtat foarte frumos pînă la urmă, numai că a cheltuit tot ce aveam şi m-a lăsat să storc de la creditori ce-oi putea, ca să am din ce trăi.

Totuşi, vă închipuiţi că am făcut cum m-a învăţat el şi, după ce mi-am luat rămas bun, nu l-am mai văzut, fiindcă a izbutit să evadeze din casa ipistatului în noaptea aceea sau în următoarea, cum nu ştiu, pentru că la trei dimineaţa, a pus de i s-a transportat marfa la Monetărie şi a tras obloanele prăvăliei ; şi, după ce a strîns cîţi bani a putut, a trecut în Franţa, de unde am primit una sau două scrisori de la el şi atîta tot.

N-am dat ochii cu el cînd s-a întors acasă, fiindcă după ce mi-a dat poruncile amintite mai sus, eu m-am grăbit cît am putut, iar pe acasă nu mai aveam nici o treabă, mai ales că mă temeam de creditori ; cu atît mai mult cu cît curînd după aceea, alcătuindu-se o comisie de falimente, aş fi putut fi arestată cu mandat de la comisar. Bărbatul meu însă, disperat cum era, după ce a scăpat de la ipistat, făcîndu-şi vînt de pe acoperişul casei pe acoperişul altei clădiri şi sărind de acolo, de la o înălţime de aproape două coturi, de n-a lipsit mult să-şi frîngă gîtul, a ajuns acasă şi şi-a luat marfa, înainte să vină creditorii şi să pună

mîna pe ea ; adică înainte să se formeze comisia şi să se trimită slujbaşii care să ia totul în primire.

Bărbatul meu s-a purtat atît de elegant cu mine, fiindcă, repet, avea multe trăsături de gentleman. În prima scrisoare, pe care mi-a scris-o, m-a înştiinţat unde amanetase pentru 30 de livre douăzeci de bucăţi de olandă fină care valorau 90 şi a băgat în plic chitanţa, ca să le pot scoate, după ce voi plăti banii, ceea ce am şi făcut, căpătînd, la un moment dat, peste 100 de livre pe ele, fiindcă am avut răgaz să le tai şi să le vînd cu bucata prin familii, pe măsură ce se ivea ocazia.

Totuşi, cu toţi banii aceştia şi cei pe care-i pusesem mai înainte la loc sigur, mi-am dat seama, făcîndu-mi socotelile, că lucrurile se schimbaseră, iar averea mea se împuţinase rău ; căci punînd la socoteală olanda şi un pachet de mătăsuri fine, pe care-l luasem dinainte şi ceva tacîmuri şi alte cîteva lucruri, mi-am dat seama că anevoie pot aduna 500 de livre ; mă aflam, de altfel, într-o situaţie ciudată, fiindcă deşi n-aveam copii (avusesem unul cu pînzarul-gentleman, dar îl îngropasem), eram totuşi o văduvă fantomă ; aveam bărbat şi totuşi n-aveam şi nu puteam să mă gîndesc la alt măritiş, deşi ştiam bine că bărbatu-meu n-o să mai calce pe pămîntul Angliei, nici dac-ar mai trăi cincizeci de ani de acum încolo. Astfel, cum vă spuneam, nu mă puteam mărita, orice fel de propuneri mi s-ar fi făcut, şi n-aveam un prieten cu care să mă sfătuiesc în situaţia mea, adică un prieten căruia să-i fi putut încredinţa secretele mele ; căci dacă ar fi prins de veste comisarii unde mă aflu, ar fi pus mîna pe mine şi tot ce agonisisem mi-ar fi fost luat.

Din pricina acestor temeri, primul lucru la care m-am gîndit a fost să mă fac nevăzută pentru cei ce mă cunoşteau şi să-mi iau alt nume. Zis şi făcut. M-am dus la Monetărie, mi-am luat locuinţă într-un loc foarte retras, m-am îmbrăcat ca o văduvă şi mi-am spus doamna Flanders.

Aici m-am ascuns şi, măcar că noile mele cunoştinţe nu ştiau nimic despre mine, m-am trezit curînd cu oameni mulţi în jurul meu şi, fie că acolo, în mijlocul mizeriei, mai

Scanned with OKEN Scanner

mult ca în alte locuri, e nevoie de mîngîiere, fapt e că mi-a fost dat să descopăr în scurtă vreme, că o femeie plăcută e la mare preţ printre fiii durerii şi că oamenii ce nu erau în stare să plătească unui creditor o jumătate de coroană dintr-o liră şi să se îndatoreze ca să prînzească la „Taurul", găseau totuşi bani ca să ofere o masă unei femei, care le plăcea.

Totuşi, mă ţineam încă tare, măcar că începeam să semăn cu iubita lordului Rochester, căreia deşi îi plăcea tovărăşia lordului nu-i îngăduia acestuia mai mult, cu alte cuvinte mă alegeam cu faima unei tîrfe, dar eram lipsită de bucuriile ei; aşa stînd lucrurile, plictisită şi de locuinţă şi de tovărăşie, am început să mă gîndesc la mutare.

Mă bîntuiau într-adevăr gînduri ciudate, cînd vedeam oameni puşi în împrejurări dintre cele mai încurcate, oameni mai mult decît ruinaţi, ale căror familii cunoşteau doar teroare din partea lor şi milă din partea altora, ostenindu-se, atîta vreme cît le mai rămînea un penny şi ticăloşie. Tot silindu-se să uite trecutul, tocmai acum cînd ar fi fost potrivit să şi-l amintească, se cufundau în nelegiuiri, adunau motive de căinţă şi păcătuiau mai departe, în chip de leac pentru păcatele trecute.

Dar nu-mi şade mie bine să ţin predici, măcar că oamenii aceia erau prea păcătoşi chiar şi pentru mine. Era ceva înspăimîntător şi fără de rost în felul cum păcătuiau, pentru că se lăsau doborîţi ca de o putere ce-i depăşea; nu numai că făptuiau lucruri împotriva conştiinţei lor, dar chiar şi împotriva naturii şi nimic nu era mai uşor decît să-ţi dai seama că suspinele le vor întrerupe cîntecele, că paloarea şi spaima le vor năpădi frunţile, în ciuda zîmbetelor lor căznite; ba uneori, căinţa izbucnea în cuvinte, mai ales după ce azvîrleau banii pe un chef dezgustător sau pe o îmbrăţişare păcătoasă. I-am văzut privind în jur, i-am auzit suspinînd adînc şi strigînd:

— Cîine ce sînt! Totuşi, beau în sănătatea ta, scumpa mea Betty! adică a nevestei cinstite, care poate avea o jumătate de coroană în buzunar pentru ea şi pentru cei trei, patru copii.

Scanned with OKEN Scanner

A doua zi de dimineaţă, erau iarăşi pocăiţi şi uneori venea biata nevastă plîngînd cu veşti despre creditori sau despre cum a fost azvîrlită în stradă împreună cu copiii sau altă ştire îngrozitoare ; şi asta sporeşte remuşcările, dar, după ce omul se gîndeşte şi-şi frămîntă mintea, pînă simte că înnebuneşte, lipsit cum e de principii care să-l sprijine, negăsind mîngîiere nici în el, nici deasupra lui, ci nevăzînd decît întuneric de jur împrejur, caută alinare tot în băutură şi destrăbălare. Şi fiindcă nimereşte în tovărăşia unor oameni de aceeaşi treaptă, se ticăloşeşte mai departe şi astfel, cu fiecare zi, mai coboară o treaptă pe calea propriei lui nimiciri.

Eu nu eram destul de păcătoasă pentru o astfel de tovărăşie. Dimpotrivă, mă gîndeam foarte serios la ce aveam de făcut, la situaţia mea şi la drumul pe care trebuia să-l apuc. Ştiam că n-aveam prieteni, nu, nici un prieten, nici o rubedenie în lumea întreagă şi puţinul pe care-l aveam se topea văzînd cu ochii, iar după ce s-a dus totul, n-am mai văzut decît mizerie şi foame înaintea mea. Cu gîndurile acestea, cum spuneam, şi cutremurată de grozăvia locului în care mă aflam, m-am hotărît să plec.

Cunoscusem o femeie liniştită, de soi bun, văduvă, ca şi mine, dar într-o situaţie ceva mai bună. Bărbatu-său fusese căpitan de vas şi avusese nenorocirea să sufere un naufragiu la întoarcerea din Indiile Apusene. Paguba îl doborîse într-atît, încît deşi scăpase cu viaţă atunci, omul se prăpădise după aceea de inimă rea, iar nevastă-sa fusese nevoită să se adăpostească la Monetărie de teama creditorilor. Curînd însă, cu ajutorul prietenilor, s-au mai dres lucrurile şi acum era din nou liberă. Cînd a priceput că eu mă aflam acolo, ascunzîndu-mă nu fiindcă aş fi fost urmărită şi şi-a dat seama că ne înţelegem, căci pe amîndouă ne îngrozea şi locul şi localnicii, m-a poftit la casa ei, pînă cînd voi fi în stare să-mi aflu vreun rost, după placul inimii ; şi tot timpul mă asigura că, zece la unu, se va ivi în cartierul unde locuia ea vreun căpitan cumsecade de corabie să mă placă şi să-mi facă curte.

Scanned with OKEN Scanner

Am primit şi am stat cu ea jumătate de an şi aş fi locuit mai multă vreme, dacă în răstimpul ăsta nu i s-ar fi întîmplat ei ceea ce-mi prezisese mie, adică n-ar fi făcut o partidă bună. Dar în timp ce altora norocul le surîdea, al meu părea pe ducă ; căci n-am găsit nimic decît vreo doi, trei şefi de echipaj sau alţii de teapa lor. Cît despre comandanţi, erau îndeobşte de două feluri : 1) dintre cei cu situaţie bună, adică avînd un vas bun şi hotărîţi să nu încheie decît căsătorii bănoase ; 2) dintre cei fără slujbă, cărora o nevastă trebuia să le înlesnească să capete un vas ; căutau adică (I) o nevastă cu ceva bani, care să le permită să deţină o bună parte din vas şi să încurajeze şi alţi cumpărători ; sau (II) o nevastă care dacă n-are bani, are cel puţin prieteni interesaţi în navigaţie, gata să-l ajute pe tînăr să pună mîna pe un vas bun ; şi cum eu nu puteam fi nici una, nici alta, se părea că voi lîncezi multă vreme.

Curînd m-am ales, de pe urma experienţei, cu siguranţa că lucrurile se schimbaseră cît priveşte măritişul, că aci căsătoria era legată de planuri politice, interese, afaceri şi că dragostea n-avea ce căuta, sau prea puţin, în toată treaba asta. Mi-am dat seama că, aşa cum spunea cumnată-mea din Colchester, frumuseţea, duhul, manierele, bunul simţ, blîndeţea, bunele purtări, educaţia, virtutea, evlavia sau orice alte înzestrări fie ele trupeşti sau sufleteşti, n-aveau trecere ; că numai banul face femeia plăcută, că bărbaţii îşi aleg într-adevăr amantele după pofta inimii şi de aceea o tîrfă trebuie să fie frumoasă, bine făcută, cu chip atrăgător şi purtări plăcute ; cît priveşte însă o nevastă, nici o schilodire nu supără închipuirea, nici un cusur nu înspăimîntă judecata — banii sînt totul ; e bine ca bucata să nu fie nici strîmbă nici hidoasă, dar banii au fost de cînd lumea plăcuţi, oricum ar fi fost femeia.

Pe de altă parte, cum piaţa era prielnică bărbaţilor, mi-am dat seama că femeile pierduseră dreptul de a spune nu ; că-i făceai acum un hatîr unei femei dacă-i făceai propuneri şi dacă o domnişoară avea trufia de a se preface că refuză, a doua oară nu mai avea prilej să refuze şi cu atît

Scanned with OKEN Scanner

mai puțin să cîștige pasul pierdut și să primească ceea ce părea că respinge. Bărbații aveau atîta alegere peste tot, încît starea femeilor era de plîns ; ele parcă cerșeau, la toate ușile, iar bărbatul, dacă din întîmplare era respins într-o casă, era sigur că va fi primit în cea de alături.

Afară de asta, am băgat de seamă că un bărbat nu se rușinează să spună pe față că se duce la vînătoare de zestre, cum zic ei, chiar cînd n-are o lețcaie în buzunar care să-l îndreptățească să ceară sau să merite zestre ; și lucrurile au ajuns atît de departe, încît unei femei aproape că nu i se mai îngăduie să se intereseze de caracterul sau averea omului care a cerut-o. Am găsit o pildă chiar la o domnișoară, vecină cu mine, cu care mă împrietenisem bine ; îi făcea curte un căpitan tînăr și deși fata avea o avere de aproape două mii de livre, cînd a îndrăznit să întrebe prin vecini despre caracterul, purtările și mijloacele de trai ale tînărului, acesta i-a luat-o în nume de rău și, la vizita următoare, a înștiințat-o că n-o s-o mai supere cu vizitele lui. O cunoșteam pe fată, cînd am auzit de asta. M-am dus s-o văd ; cu acest prilej ea mi-a vorbit deschis și și-a vărsat focul fără opreliște. Mi-am dat îndată seama că, deși se socotea nedreptățită, totuși nu era destul de tare ca să se supere pe el ; era foarte mîhnită că-l pierduse și, mai ales, că o alta, cu mai puțină avere, îl cucerise.

Eu i-am dat curaj față de o asemenea josnicie, cum o numeam eu ; i-am spus că oricît aș fi de decăzută, aș disprețui un bărbat care ar crede că trebuie să-l iau numai după propria lui recomandație ; i-am mai spus că, de vreme ce are o avere frumușică, nu e nevoită să se plece în fața acestor vremuri nenorocite ; ajunge că bărbații ne pot jigni pe noi, cele cu bani puțini ; dacă pînă și ea îndură o astfel de figură, fără să se supere, își va pierde pentru totdeauna prețul ; i-am mai spus că unei femei nu-i lipsește prilejul de a se răzbuna pe un bărbat, care s-a purtat urît cu ea și că un om ca ăsta poate fi umilit în fel și chip ; dacă n-ar fi așa, femeile ar fi într-adevăr cele mai nenorocite făpturi din lume.

Scanned with OKEN Scanner

Fetei i-a făcut plăcere vorbirea mea și mi-a spus cu seriozitate că ar fi foarte bucuroasă să-l facă să simtă supărarea ei fie aducîndu-l înapoi la ea, fie mîndrindu-se cu o răzbunare cît se poate de publică.

I-am spus că, dacă-mi urmează sfatul, o s-o învăț cum să-și îndeplinească ambele dorințe ; i-am făgăduit că-i voi aduce bărbatul la ușă și că omul o să se roage să fie lăsat să intre în casă. Ea a zîmbit și mi-a dat să înțeleg că, dacă îi va bate la ușă, supărarea ei nu era atît de mare, încît să-l lase multă vreme afară.

Totuși a primit cu bunăvoință sfaturile mele ; i-am spus că primul lucru la care trebuie să gîndească e să-și facă ei înșiși dreptate, anume fiindcă el împrăștiase zvon printre cucoane că o părăsise și că plăcerea de a refuza fusese a lui, ea să aibă grijă să împrăștie vorba printre femei — și prilejul se va ivi curînd — că luase informații despre el și descoperise că nu e omul drept care se dădea.

— Lasă-le să afle, domnișoară, zic eu, că nu e omul, pe care l-ai așteptat și că te-ai gîndit că e mai cuminte să n-ai de-a face cu el ; spune-le c-ai auzit că are o fire păcătoasă, că se laudă cu femeile de care și-a bătut joc de nenumărate ori, și mai cu seamă, că e un desfrînat. Ultimul lucru era lipsit de o fărîmă de adevăr, dar nu mi s-a părut că, din cauza asta, fata îl place mai puțin.

Încercarea i-a surîs și s-a pus pe treabă, căutînd mijloace de a pune planul în aplicare. Nu i-a fost greu să-și spună povestea cîtorva dintre tovarășele ei de pălăvrăgeală, fiindcă în partea aceea a orașului oriunde te duci, te întîmpină bîrfa de la masa de ceai. Și, fiindcă se știa că o cunosc pe fată, mi se cerea și mie adesea părerea, iar eu îi întăream spusele cu exagerările trebuitoare și descriam caracterul tînărului în cele mai negre culori ; iar în chip de informație secretă, mai adăugam un lucru despre care bîrfitoarele nu știau nimic, anume că o ducea greu, că are nevoie de bani pentru interesele lui cu proprietarii vasului pe care-l comanda ; că partea lui nu e achitată și că dacă nu scoate repede banii, proprietarii vor să-l arunce de pe

Scanned with OKEN Scanner

corabie, iar secundul lui va lua probabil comanda, fiindcă este gata să cumpere partea pe care urma s-o ia căpitanul.

Mai adăugam, fiindcă eram furioasă de-a binelea împotriva ticălosului, cum îi spuneam eu, că auzisem un zvon cum că ar avea nevastă în viață la Plymouth și alta în Indiile Apusene, lucru care nu părea foarte neobișnuit pentru soiul acesta de bărbat.

Treaba a mers după dorința inimii noastre, pentru că, în curînd, fata din vecini, căreia tatăl și mama îi hotărau soarta și-i administrau averea, a fost încuiată în casă, iar tînărului i s-a interzis să mai vină. Iată că, de data asta, femeia a avut curajul să spună nu, oricît ar părea de ciudat; și oriunde încerca tînărul, i se imputa trufia, fiindcă nu îngăduia femeilor să se informeze despre caracterul lui și cîte și mai cîte.

Între timp, omul începu să-și dea seama de greșeala lui, și văzînd că toate femeile de pe malul ăsta au luat foc, a trecut dincolo de Ratcliff și a pătruns în casele cîtorva femei de acolo, dar deși fetele de acolo erau și ele, după obiceiul zilei, dornice de măritiș, totuși într-atît îl persecuta ghinionul, încît l-a urmărit și dincolo de apă, și deși omul ar fi putut să găsească neveste destule, totuși n-a nimerit nici una dintre femeile cu avere, și el doar asta căuta.

Dar asta nu-i totul; fata a mai născocit ceva cu multă iscusință. A găsit un tînăr, o rudă de a ei, care s-o viziteze de două sau de trei ori pe săptămînă, într-o caleașcă foarte elegantă cu lachei în livrele, iar doi oameni puși de ea și cu mine ne-am pornit să răspîndim zvonul că tînărul îi face curte; că e un gentleman cu un venit de o mie de livre pe an, că s-a îndrăgostit de ea, iar ea are de gînd să se mute la mătușă-sa, în oraș, pentru că nu-i vine la îndemînă tînărului să vină cu caleașca la Rotherhithe, unde străzile sînt atît de înguste și de anevoioase.

Zvonul a prins numaidecît. Peste tot, în societate, lumea rîdea de căpitan, de-i venea omului să se spînzure, a încercat în fel și chip să se întoarcă la fată, a început să-i scrie cele mai pasionate scrisori din lume; pe scurt, după

Scanned with OKEN Scanner

multe osteneli, a căpătat îngăduința să vină din nou la ea, numai, cum spunea el, ca să-și dreagă reputația.

La această primă întîlnire, fata a avut parte de o răzbunare deplină; i-a spus că se întreabă drept cine o ia, cînd își închipuie că va încheia cu fiecine un contract atît de însemnat cum e cel de căsătorie, fără să ia mai întîi informații; că dacă el își închipuie că ea se va mărita cu unul care o ia de sus și că se află în aceeași situație ca și vecinele ei, cu alte cuvinte că e gata să se mărite cu primul creștin, se înșeală; într-un cuvînt, i-a spus că el are un caracter prost sau că e foarte prost văzut prin vecini și că, dacă nu e în stare să limpezească unele lucruri neplăcute pentru ea, nu mai are nimic de vorbit cu el și-i face plăcere de a-l înștiința că nu se teme să spună nu — lui sau oricărui alt bărbat.

După asta i-a spus eeea ce aflase despre caracterul lui sau, mai bine zis, stîrnise ea însăși cu ajutorul meu: că nu și-a plătit partea din corabia pe care o comanda și despre care spunea că-i a lui, că proprietarii au de gînd să-i ia comanda și să-l pună pe secund în locul lui; că purtările lui iscaseră scandal; că i se imputau lucruri în legătură cu cutare și cutare femeie; că are o nevastă la Plymouth și alta în Indiile Apusene și, pe urmă, l-a întrebat dacă nu crede că ea are destule motive să-l respingă, în caz că lucrurile nu se lămuresc și să stăruie a primi satisfacție în chestiuni atît de importante.

El era atît de zăpăcit de cuvintele ei, încît n-a răspuns o vorbă, iar ea, văzîndu-l în încurcătură, a început să creadă că totul e adevărat, deși știa că ea însăși scornise aceste povești.

După cîtva timp, omul și-a venit în fire și, de atunci încolo, a fost cel mai umil, modest și de treabă pretendent.

Fata l-a mai întrebat, dacă el o socotește ajunsă la așa ananghie încît să îndure astfel de purtări și dacă nu-și dă seama că ea n-are nevoie de cei care-și închipuie că pot merge mai departe, în ceea ce o privește decît ajunsese el; asta era aluzie la tînărul, care din porunca ei, se prefăcea că-i trage clopotele.

Cu astfel de șiretlicuri l-a adus la supunere în fapte și în purtări față de hotărîrile ei, fiindcă omul era dornic s-o mulțumească. I-a adus de aceea dovezi de netăgăduit că-și plătise partea lui de corabie; i-a adus certificate de la proprietari cum că povestea despre intenția lor de a-l da jos de la comanda vasului e falsă și neîntemeiată; pe scurt purtarea lui de acum se deosebea ca de la cer la pămînt de cea dinainte.

Și așa am convins-o că, în ceea ce privește căsătoria, bărbații sînt biruitori față de femei, numai fiindcă-și închipuie că au o alegere mare și că femeile se cîștigă ușor. Asta se datorește lipsei de curaj a femeilor în a-și păstra pozițiile, fiindcă după cum spune lordul Rochester:

„Nicicînd nu-i o femeie atît de rău înfrîntă.
Încît să n-aibă parte de-o răzbunare cruntă".

După toate astea, fata și-a jucat rolul atît de bine, încît deși era hotărîtă să-l păstreze pe tînăr, cucerirea lui fiind principalul punct al programului ei, totuși a făcut în așa fel încît cîștigarea ei să-i pară lui cel mai greu lucru din lume. A izbutit asta nu printr-o purtare trufașă și reținută, ci printr-o politică înțeleaptă, jucînd de fapt jocul lui, căci, după ce el o luase de sus, arătînd că chestiunile privind caracterul nu-l ating, ea tocmai din asta a făcut motivul certei și, silindu-l pe el să se supună oricărei cercetări în ce privește treburile lui, i-a închis drumul spre orice amestec în treburile ei.

Acum el nu cerea altceva decît s-o ia de nevastă. Cît despre avere, ea i-a spus deschis că, de vreme ce el îi cunoaște situația, era drept să i-o cunoască și ea pe a lui; și, deși el nu-i cunoscuse situația decît din auzite, totuși după ce-i tot cîntase fetei despre pasiunea lui, tot ce-i putea cere acum era ca ea să-i potolească dorința cea mare și alte fleacuri din astea cum obișnuiesc să spună îndrăgostiții — adică să ceară mîna ei. Pe scurt, nu și-a mai îngăduit s-o întrebe despre avere, iar ea s-a folosit de împrejurare, pentru a-și da averea pe mîna unor tutori, scoțînd-o astfel, fără ca el să știe nimic, din mîinile lui, iar pe el l-a făcut să se mulțumească cu ce a rămas.

Scanned with OKEN Scanner

E drept că şi aşa îi rămînea fetei destul, fiindcă avea 1400 de livre bani lichizi, pe care i-a dat lui; iar restul l-a scos la iveală după cîtva timp, ca pe un mic profit de-al ei, picat din cer şi pe care el avea să-l considere un plocon, fiindcă deşi banii nu erau ai lui, îl scuteau de cheltuielile ei personale ; trebuie să adaug că, datorită acestor purtări, tînărul n-a devenit mai umil în stăruinţele sale de a o cîştiga ca soţie, ci, după ce a cîştigat-o a fost un soţ cum nu se poate mai prevenitor. Nu pot decît să amintesc doamnelor cît de tare se coboară ele faţă de rangul de soţie, care şi aşa, fie-mi îngăduit să spun fără părtinire, e destul de umil. Spun că se coboară cu mult sub situaţia lor obişnuită şi-şi pregătesc singure jignirile, fiindcă îngăduie să fie insultate de bărbaţi înainte de căsătorie, lucru care mărturisesc că nu văd pentru ce trebuie să se întîmple.

Povestea asta va arăta, prin urmare, femeilor că foloasele nu sînt toate de partea cealaltă, cum cred bărbaţii. Deşi s-ar putea să fie adevărat că bărbaţii au alegere prea mare printre noi şi că se găsesc femei care se dezonorează, prin ieftinătatea lor şi prin uşurinţa cu care se ajunge la ele, totuşi dacă bărbaţii vor femei dintre cele care merită să fie cucerite, vor vedea că ele sînt cum nu se poate mai greu de ajuns, iar cele care sînt altfel au adesea cusururi mari. Astfel de femei mai degrabă îndeamnă bărbaţii care s-au ales cu ele, către femei greu de cucerit, decît îi încurajează să caute mai departe succese uşoare şi să se aştepte la femei de aceeaşi teapă, care să răspundă, la cea dintîi chemare.

Scanned with OKEN Scanner

ROBINSON CRUSOE [1]

Capitolul al V-lea

ÎNCEP SĂ-MI SCRIU ÎNSEMNĂRILE ZILNICE SAU „JURNALUL". DIFERITE PLANURI PENTRU A-MI FAURI UNELTE. ÎNCEP CONSTRUIREA UNEI CASE. DESCOPĂR GRÎNE. CUTREMUR ŞI FURTUNĂ.

30 septembrie 1559. Eu, sărmanul Robinson Crusoe, naufragiind în timpul unei furtuni îngrozitoare, în preajma unei coaste care se zărea în apropiere, am fost adus pe ţărmul acestei insule blestemate şi pustii, pe care am numit-o Insula Deznădejdii, căci toţi tovarăşii mei s-au înecat, iar eu însumi nu am fost departe de moarte.

Am petrecut restul acestei zile, amărîndu-mă din pricina tristei mele soarte. Nu aveam hrană, adăpost, îmbrăcăminte, arme. Mă vedeam sfîşiat de fiare, ucis de sălbatici, sau pierind de foame. Cînd s-a lăsat noaptea, m-am urcat într-un copac — de teama fiarelor — şi am adormit adînc, cu toate că a plouat noaptea întreagă.

1 octombrie. În dimineaţa acestei zile, am văzut cu uimire că fluxul despotmolise corabia şi valurile o tîrîseră aproape de insulă. Se oprise aici pe nisip. Îmbărbătat că nu este nimicită, după cum mă aşteptam, am căutat să ajung la ea şi să găsesc ceva hrană şi lucruri necesare

[1] În româneşte de Petru Comarnescu. Din : *Daniel Defoe, Robinson Crusoe,* E.T., 1956.

pentru a trăi. M-a amărît din nou soarta tovarăşilor mei. Dacă rămîneam cu toţii pe bord; puteam salva corabia sau cel puţin nu s-ar fi înecat nici unul. Dacă scăpam cu viaţă — puteam construi cu toţii o barcă din resturile corăbiei care să ne fi dus în altă parte a lumii. Aceste gînduri triste m-au copleşit întreaga zi. Văzînd în sfîrşit, corabia aproape scoasă pe uscat, m-am îndreptat înspre ea şi am ajuns înot pînă în locul unde se afla. A plouat toată ziua, dar fără vînt.

De la 1 octombrie la 24 octombrie. Am făcut mai multe expediţii pînă la corabie, din care am cărat o sumedenie de lucruri cu ajutorul plutelor. Plouă aproape zilnic, cu întreruperi de vreme frumoasă. Se pare că este sezonul ploilor.

20 octombrie. Am răsturnat pluta cu toate lucrurile de pe ea. Apa nefiind adîncă şi nici obiectele grele, le-am regăsit în parte la reflux.

25 octombrie. A plouat toată noaptea şi toată ziua. Vîntul a bătut într-una mai puternic ca pînă acum. Corabia a fost nimicită de valuri. Nu se mai vede decît epava ei, atunci cînd scad apele. Mi-am petrecut ziua punînd la adăpost avutul, ca să nu-l strice ploile.

26 octombrie. Am umblat toată ziua pe ţărm pentru a găsi loc potrivit, unde să-mi aşez locuinţa. Eram zorit să mă ştiu la adăpost de atacurile nocturne ale fiarelor şi ale oamenilor. Spre seară m-am hotărît asupra unui loc, la poalele unei stînci. Am tras o jumătate de cerc, menit să-mi împrejmuiască sălaşul, pe care voiam să-l întăresc cu un gard sau întăritură, făcută din două rînduri de pari şi frînghii şi dintr-un val de brazde. De la 26 la 30 ale lunii, am muncit din greu, cărînd toată averea în noua mea locuinţă, cu toate că adesea ploua cu găleata.

31 octombrie. Dimineaţa, am ieşit pe insulă cu puşca la umăr să caut vînat şi să iscodesc împrejurimile. Am împuşcat o capră şi iedul ei m-a urmat. Mai tîrziu, a trebuit să-l împuşc pentru că nu voia să mănînce.

Scanned with OKEN Scanner

1 noiembrie. Mi-am aşezat cortul la poalele stîncii şi m-am culcat prima noapte în el. Cortul e mare cu pari înăuntru, aşa că mi-am putut agăţa hamacul.

2 noiembrie. Am îngrădit în chip de zid, împrejurul cortului, toate lăzile, scîndurile şi grinzile din care erau făcute plutele.

3 noiembrie. Am ieşit cu puşca şi am vînat două păsări, ce semănau cu nişte raţe şi aveau carnea foarte gustoasă. După amiază m-am apucat să lucrez la întocmirea unei mese.

4 noiembrie. Azi dimineaţă m-am hotărît să-mi împart timpul în ore de lucru, de vînat, de dormit şi de distracţii. În fiecare dimineaţă, ies cu puşca două sau trei ore, cînd nu plouă. Lucrez pînă la ora 11. Apoi prînzul. De la 12 la 2 stau culcat, căci este foarte cald. Pe urmă lucrez pînă seara. Am muncit două zile la înjghebatul mesei, căci sînt încă un meşter destul de prost, deşi vremea şi nevoia m-au făcut să mă pricep cum să lucrez, aşa cum ar face din oricine.

5 noiembrie. Am ieşit cu puşca şi cîinele. Am împuşcat o pisică. Blana e foarte moale, dar carnea nu-i bună de nimic. Am jupuit mereu toate animalele, pe care le împuşcam şi le-am păstrat pieile. Întorcîndu-mă de-a lungul ţărmului, am zărit o puzderie de păsări de mare. Soi necunoscut. Am fost surprins şi aproape speriat de nişte foci, care în timp ce le priveam s-au aruncat în mare şi mi-au scăpat.

6 noiembrie. După plimbarea de dimineaţă, am lucrat la masă şi am terminat-o. Nu a ieşit atît de bine, cît mă aşteptam. Am învăţat însă curînd s-o fac mai bună.

7 noiembrie. S-a înseninat. Zilele de 7, 8, 9, 10 şi o parte din 12 (pentru că 11 a fost duminică) le-am dat toate pentru întocmirea scaunului. Cu multă trudă, am reuşit să-i dau o formă acceptabilă, fără să-mi placă însă. L-am desfăcut de cîteva ori, în timp ce-l lucram. Observaţie. Curînd am pierdut socoteala duminicilor, căci am uitat să le însemn cu o crestătură anumită.

Scanned with OKEN Scanner

13 noiembrie. A plouat. S-a răcorit, iar pămîntul e reavăn. Ploaia a fost întovărășită de tunete și trăsnete, ce m-au speriat. Mi-era teamă pentru praful de pușcă. Îndată ce furtuna a trecut, m-am hotărît să-l împart în pachete cît de mici, pentru a-l feri de primejdie.

14—15—16 noiembrie. Am lucrat tot timpul la cutii și lădițe. În fiecare vreau să pun un pfund sau cel mult două de praf de pușcă. Le-am umplut și le-am ascuns în locuri sigure, cît mai departe unul de altul. Într-una din zile, am împușcat o pasăre mare, ce avea carnea foarte gustoasă. Nu știu ce fel de pasăre era.

17 noiembrie. Am început să sap în dosul cortului, pentru a lărgi dependințele. Observație. Am neapărată nevoie de un tîrnăcop, o lopată și o roabă. Mi-am întrerupt lucrul, gîndindu-mă cu ce să le înlocuiesc sau cum să mi le fac. În loc de tîrnăcop, am găsit drugi de fier care mi-au servit destul de bine, deși sînt cam grei. Nu știu ce să fac de o lopată sau de un hîrleț, deoarece am cea mai mare trebuință.

18 noiembrie. A doua zi, umblînd prin pădure, am dat de copacul numit în Brazilia „copacul de fier" din pricina tăriei lemnului sau, poate, de un copac asemnătător aceluia. După multă caznă și după ce mi-am stricat aproape toporul, am reușit să tai o bucată și să o duc acasă tot cu atîta caznă, deoarece era foarte grea. Am pierdut mult timp cu întocmirea lopeții, căci lemnul era neobișnuit de tare și nu aveam scule să-l lucrez. În sfîrșit, am izbutit a-i da o formă care semăna oarecum a lopată, cu o coadă la fel cu ale noastre din Anglia. Neavînd vîrf de fier nu putea să țină prea mult, dar, așa cum era, mi-a prins bine. Cred că niciodată nu s-a făcut o lopată de o asemenea formă și cu atîta trudă.

Îmi mai lipsește acum o roabă sau un coș. Coș nu pot face din lipsă de nuiele. Cred că aș putea să fac o roabă, în afară de roata, de care nu am habar cum s-ar putea întocmi. Nu am nici fier la îndemînă pentru osie. Astfel că am renunțat, dar mi-am făcut un samar pentru cărat la nevoi. Acesta n-a fost atît de greu de făcut, dar, totuși, pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru toate acestea, precum și pentru încercarea de a construi roata mi-au trebuit patru zile. Între timp, am ieșit la plimbare cu pușca și foarte rar s-a întîmplat să nu aduc acasă ceva vînat.

23 noiembrie. Am reluat lucrul, după ce am terminat de făcut sculele și muncesc zilnic din răsputeri. Am lucrat optsprezece zile la adîncirea și lărgirea peșterii, pentru a-mi adăposti averea.

Observație. Am dobîndit un spațiu destul de mare, ca să-mi poată servi drept magazie, bucătărie, sufragerie și pivniță. Pentru locuință, am cortul. În timpul ploilor, cînd toarnă cu găleata zile întregi, nu mă puteam feri de umezeală. De aceea am acoperit tot interiorul ogrăzii cu prăjini lungi, proptite în stîncă. Am așezat deasupra ramuri și frunze mari. Totul formează un acoperiș ca de stuf.

10 decembrie. Cînd să cred și eu că mi-am terminat peștera, m-am trezit că se surpă o mare cantitate de pămînt din tavan. (Făcusem deschiderea prea mare). Așa de mult pămînt a căzut, încît m-a speriat și cu drept cuvînt, căci dacă venea peste mine nu mai aveam nevoie de gropari. După această nenorocire, a trebuit să muncesc din nou și să car tot pămîntul căzut. Apoi, am proptit tavanul, ca să nu mai pățesc altă dată la fel.

11 decembrie. Am început lucrările de sprijinire. Am înfipt doi stîlpi în picioare și i-am împănat, deasupra, lîngă tavan, cu două scînduri groase. Într-o săptămînă era totul proptit, stîlpii fiind așezați pe două rînduri. Mi-au folosit mai tîrziu să despart spațiul în încăperile de care aveam nevoie.

17 decembrie. Din această zi și pînă la 20 ale lunii, am așezat polițe, am bătut piroane în stîlpi, ca să pot atîrna cîte ceva și am început, în fine, să văd oarecare orînduială.

20 decembrie. Am cărat totul în peșteră. Îmi mobilez casa. Am așezat cîteva scînduri în chip de bufet în care să-mi rînduiesc merindele. Încep să simt lipsa de scînduri. Mi-am alcătuit încă o masă.

24 decembrie. A plouat toată ziua.

Scanned with OKEN Scanner

26 decembrie. Senin. Pămîntul mai rece şi mai plăcut ca înainte.

27 decembrie. Am împuşcat o capră şi am rănit o alta. Pe aceasta din urmă am prins-o şi am adus-o acasă. I-am legat şi i-am prins în scîndurele piciorul rupt. Observaţie. Am îngrijit atît de bine capra, încît s-a însănătoşit şi piciorul e mai zdravăn ca mai înainte. S-a domesticit. Paşte iarbă în faţa uşii mele şi nu vrea să mă părăsească. Mi-a venit pentru prima dată gîndul să domesticesc animale, ca să le am ca hrană cînd voi termina gloanţele şi praful de puşcă.

28—29—30 decembrie. Căldură mare şi nici o adiere, aşa că nu am ieşit decît pe înserat la vînat. Tot timpul am orînduit prin casă.

1 ianuarie 1660. Foarte cald. Am ieşit la vînat doar în zori şi seara foarte tîrziu. Restul zilei am stat liniştit acasă. Aseară, ducîndu-mă în valea din mijlocul insulei, am găsit-o plină de capre. Nu m-am putut apropia, căci erau foarte sperioase. M-am hotărît, totuşi, să-mi aduc cîinele şi să încerc să le prind.

2 ianuarie. Am ieşit cu cîinele. L-am asmuţit asupra caprelor. Am greşit însă socoteala, căci s-au îndreptat toate asupra lui. Ştia prea bine ce-l paşte, ca să se mai apropie de ele.

3 ianuarie. Am început împrejmuirea locuinţei, pe care vreau s-o fac foarte rezistentă, căci mă tem încă de vreun atac duşman.

Observaţie. Am mai descris această împrejmuire şi nu mă voi repeta. E de ajuns să observ că am muncit la ea de la 2 ianuarie şi pînă la 14 aprilie. Zidul are o lungime de vreo 24 yarzi, fiind aşezat în semicerc cu capetele proptite în stîncă, la 8 yarzi depărtare unul de celălalt. Intrarea în peşteră se află cam pe la mijloc.

În tot acest timp, ploaia mi-a îngreunat mult lucrul, căzînd zile întregi şi uneori săptămîni în şir. Nu mă simţeam în siguranţă pînă ce zidul nu va fi terminat. A trebuit să muncesc din greu, cărînd parii din pădure şi bătîndu-i în pămînt, căci erau mult mai înalţi decît trebuia.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd totul a fost gata, iar digul din brazde ridicat de-a lungul zidului, m-am convins că oricine ar veni dinspre mare nu și-ar putea închipui că există aici un sălaș omenesc. Mai tîrziu, într-o însemnată ocazie, m-am convins cît de înțelept am fost cînd l-am făcut.

Între timp, m-am dus la vînătoare cînd îmi îngăduia ploaia. Am descoperit multe lucruri în aceste plimbări. Astfel, o dată, am găsit niște porumbei sălbatici. Nu-și făcuseră cuiburile în copaci ca ceilalți, ci în găurile stîncilor. Am luat cîțiva pui, cu gîndul să-i domesticesc. Cînd au crescut, însă, au plecat. Pesemne că nu aveam hrană potrivită pentru ei. Găseam adesea cuiburi din care luam pui, căci erau foarte gustoși.

Pe cînd îmi aranjam casa, mi-am dat seama că-mi lipsesc încă multe lucruri. Unele din acestea nu am fost niciodată în stare să mi le fac. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu butoiul. Aveam vreo două mai vechi drept model. Am încercat de mai multe ori, însă în zadar. Niciodată nu am reușit să așez astfel fundul și să îmbin doagele, încît să nu treacă apa, așa că pînă la urmă am renunțat.

Mai duceam mare lipsă de lumînări. Trebuia să mă culc îndată ce se înnopta, adică pe la șapte seara. Îmi aminteam atunci cu jind de bucata aceea de ceară de albine pe care o avusesem în expediția de pe coastele Africii. După multă străduință, mi-am făcut o lampă dintr-un vas mic de lut, pe care l-am ars la soare, și în care am turnat seul topit de la caprele pe care le-am mîncat. Fitilul l-am fabricat din fire de cînepă scoase din funii și răsucite. Lampa dădea o lumină nu prea limpede, însă tot atît de tare ca o lumînare de ceară.

În toiul îndeletnicirilor mele, s-a întîmplat să scotocesc printre lucruri și să dau de un săculeț, în care au fost ținute, după cum am mai spus, grăunțe pentru hrana orătăniilor, cînd venise corabia de la Lisabona. Tot ce rămăsese în fundul sacului fusese mîncat de șoareci. Nu mai era decît praf și pleavă. Avînd nevoie de sac (cred că voiam să pun în el niște praf de pușcă sau altceva), l-am scuturat bine într-un colț al ogrăzii, cam pe lîngă stîncă.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta s-a întîmplat cu puţin înainte de venirea ploilor. După o lună, am observat nişte fire verzi care răsăreau din pămînt. Credeam că este vreo plantă necunoscută. Mare mi-a fost mirarea cînd am văzut, mai tîrziu, vreo zece sau douăsprezece spice de orz. Nu era altceva decît orzul cel mai obişnuit, la fel cu cel european.

Nu pot descrie uimirea mea. Pînă atunci nu judecasem lucrurile şi întîmplările din perspectiva religioasă. Tot ce mi se întîmplase, îmi apăruse, pînă atunci, a fi din voia întîmplării sau datorită bunului plac al lui Dumnezeu. Niciodată, însă, nu mă întrebasem în privinţa scopurilor lui Dumnezeu, ceea ce urmăreşte el cîrmuind întîmplările lumii, rostul orînduielii lui. După ce am văzut răsărind orzul într-o climă nepotrivită şi neştiind cum de a ajuns acolo am avut un simţămînt ciudat şi am început să cred că Dumnezeu îl făcuse să crească printr-o minune, fără a fi fost semănat. Credeam că totul fusese astfel orînduit, încît să am eu ce mînca în acest loc pustiu şi nenorocit.

Mişcat de nelinişti mi s-au umplut ochii cu lacrimi. Am mulţumit lui Dumnezeu că făcuse această minune pentru mine. Şi mai straniu mi s-a părut văzînd, ceva mai departe, tot pe lîngă stîncă, o mînă de fire de orez. Pe acestea le cunoşteam, căci creşteau şi pe coastele Africii.

Eram sigur că totul este o binecuvîntare cerească şi că, în afară de ceea ce răsărise aici — pentru mine — trebuia să fi răsărit şi în alte părţi ale insulei. Am cutreierat, aşadar, toate locurile; am căutat sub toate stîncile, şi prin toate colţurile, dar n-am găsit nimic.

Într-un tîrziu, mi-am amintit că scuturasem în acel loc săculeţul cu grăunţe şi totul mi s-a luminat. Trebuie să mărturisesc că, o dată cu aceasta, a scăzut şi recunoştinţa mea, plină de evlavie, faţă de Dumnezeu, cu toate că se cădea a-i mulţumi pentru acest fapt neobişnuit, la fel ca şi pentru o minune. Era, într-adevăr ceva minunat ca între nişte grăunţe roase de şoareci să se mai găsească seminţe bune, care să dea, ca prin minune, de un loc potrivit, adăpostit tocmai de stînca aceea, unde au putut răsări îndată.

Scanned with OKEN Scanner

Căzute în altă parte, ar fi fost arse de soare și s-ar fi părăduit.

Am strîns cu mare băgare de seamă fiecare spic la timpul lui, căci orzul s-a copt pe la sfîrșitul lui iunie.

Eram hotărît să-mi semăn mica recoltă, nădăjduind să ajung la o cantitate suficientă pentru a mă aproviziona cu pîine. Numai peste patru ani am reușit să am recolta destul de mare, ca să pot mînca din ea. În primul an, am pierdut aproape tot, căci nu știam cînd trebuie semănat și n-a răsărit nimic.

În afară de orz, mai căpătasem și vreo treizeci de fire de orez, le-am strîns cu mare grijă, căci era hrană bună. La început îmi foloseam grăunțele la gătit, dar mai tîrziu am reușit să coc pîine. Mă întorc, însă, la jurnalul, la însemnările mele zilnice.

Am muncit din greu aceste trei sau patru luni, ca să termin cu împrejmuirea. La 14 aprilie am închis-o, urmînd ca de la această dată să nu mai intru decît pe deasupra, cu ajutorul scării.

16 aprilie. Am făcut scara. M-am urcat pe zid și am tras-o după mine, dîndu-i drumul înăuntru. Acum eram închis cu totul. Aveam loc berechet în ogradă. Nimeni nu putea intra din afară, fără a se cățăra mai întîi pe zid. Chiar a doua zi după ce am terminat împrejmuirea era cît pe aci să cadă peste mine tot ceea ce făcusem, și să fiu ucis. Iată ce s-a întîmplat :

Pe cînd lucram în dosul cortului, chiar la intrarea peșterii, am fost surprins de ceva într-adevăr neobișnuit. Deodată pămîntul a început să cadă din tavan, așa cum se mai întîmplase o dată, dar acum cădea și din marginea rîpei de deasupra mea. Cei doi stîlpi de susținere, din mijlocul peșterei, trosneau și scîrțîiau în chip îngrozitor. M-am speriat. Nu știam de unde vine nenorocirea. Credeam că iar se prăbușește peștera. Ca să nu fiu îngropat de viu, am dat fuga spre scară. Nici aici nu mă simțeam în siguranță și am sărit peste zid. Mi-era frică să nu fiu lovit de pietrele, ce s-ar fi desprins din stîncă. Îndată ce am pus piciorul pe pămînt, mi-am dat seama ce se întîm-

Scanned with OKEN Scanner

pla. Un cutremur îngrozitor zguduia insula. De trei ori s-a cutremurat în opt minute şi atît de tare, încît s-ar fi prăbuşit şi cea mai solidă clădire. O cogeamite bucată s-a desprins din stîncă, la vreo jumătate de milă departe de mine, şi a căzut în mare cu zgomot asurzitor, cum n-am mai auzit niciodată. Am văzut cum s-au ridicat valuri uriaşe şi mi-am dat seama că fundurile mării au fost şi mai încercate decît pămîntul insulei.

Eram atît de uluit, pentru că nu mai simţisem niciodată ceva asemănător. Am rămas ameţit şi mai mult mort de spaimă. Zguduirile pămîntului mi-au pricinuit o greaţă ca la răul de mare. Zgomotul produs prin prăbuşirea stîncii m-a dezmeticit, dar m-a şi înspăimîntat. Mă aşteptam în fiecare clipă să vină totul peste cort, îngropîndu-mi avutul. Acest gînd m-a copleşit. După a treia zguduitură, pămîntul s-a mai liniştit, iar eu am început să-mi vin în fire. Nu aveam, însă, curajul să mă urc peste zid. Mi-era frică să nu fiu prins sub dărămături, aşa că am rămas ghemuit în locul unde mă aflam, abătut şi nemîngîiat, neştiind ce să fac. În tot acest timp, nu am avut nici măcar o umbră de evlavie. Nu spuneam decît obişnuitul: „Doamne, fie-ţi milă de mine!" Cînd totul a trecut, am şi uitat de asta.

În timp ce şedeam ghemuit, văzduhul s-a încărcat cu nori grei de parcă ar fi stat să plouă. Peste puţin s-a ridicat şi vîntul, înteţindu-se într-una, pînă cînd, în vreo jumătate de oră s-a dezlănţuit într-un adevărat uragan. Marea s-a acoperit — într-o clipă — de spumă; valurile se spărgeau furioase de ţărm; copacii erau scoşi din rădăcini; furtuna bîntuia înfricoşătoare.

A durat trei ore; apoi a început să se potolească. Peste alte două ore, totul se liniştise şi ploaia a început să curgă în ropote. Stăteam ghemuit la pămînt, îngrozit şi pierdut. Într-un tîrziu, mi-a trecut prin minte că atît furtuna cît şi ploaia nu fuseseră decît urmările cutremurului şi că acesta trecuse. Puteam deci să intru înapoi în peşteră. Aceste gînduri m-au îmbărbătat, iar ploaia m-a convins. Am intrat în ogradă şi m-am aşezat în cort. Ploua însă

Scanned with OKEN Scanner

așa de tare, încît cortul amenința să cadă. Am fost nevoit să mă retrag în peșteră, unde nu mă simțeam în largul meu, căci mă temeam încă să nu se prăbușească.

Ploaia torențială m-a silit să sap un șanț mare prin noua mea fortificație, pentru a da scurgere apelor ce puteau inunda peștera. După ce am stat cîtva timp, și zguduiturile nu s-au mai repetat, m-am liniștit. Pentru a mă întări, am luat din cămară un pahar cu rom, de care simțeam mare nevoie. Îl întrebuințam cu nespusă economie, căci mi-era teamă să nu se sfîrșească. Știam că nu mai am de unde să-mi procur altul.

A plouat toată noaptea și o bună parte din ziua următoare. N-am ieșit. Liniștindu-mă, am început să mă gîndesc că dacă această insulă este supusă cutremurelor, nu mai puteam rămîne în peșteră, ci trebuia să-mi ridic o colibă undeva la un loc deschis, și pe care s-o împrejmuiesc și acolo, să fiu la adăpost de fiare și de oameni. Dacă rămîneam unde eram, riscam să fiu îngropat de viu, mai devreme sau mai tîrziu.

M-am hotărît, apoi, să-mi mut cortul de sub peretele stîncii, pentru ca nu cumva, la o nouă zguduitură, să cadă peste mine. Am petrecut zilele de 19 și 20 aprilie, chibzuind unde și cum să-mi mut locuința.

Teama de a fi îngropat de viu nu mă lăsase să dorm liniștit, iar frica de a dormi în afara întăriturilor mi-era la fel de mare. Îmi venea greu să mă gîndesc la mutat, cînd priveam în jurul meu și îmi vedeam gospodăria atît de bine orînduită, adăpostită și atît de plăcută ochilor.

Îmi dădeam seama că îmi va trebui mult timp pînă să fie gata noua locuință și că pînă atunci trebuia să rămîn unde eram. Voiam să încep cît mai curînd construcția unei noi împrejmuiri din pari și parîme, cum făcusem și înainte. În mijlocul ei aș fi ridicat un cort. Deocamdată, m-am decis să rămîn pe loc, așteptînd ca totul să fie gata. Aceasta se întîmpla la 21 ale lunii.

22 aprilie. A doua zi de dimineață, am început să cumpănesc cum să-mi aduc la îndeplinire planul. Duceam însă mare lipsă de unelte. Aveam trei topoare și o mulțime de

Scanned with OKEN Scanner

securi (marfă luată în corabie pentru negoțul cu indienii). Din cauză că cioplisem buturugi multe și noduroase, securile erau mai toate știrbite și tocite. Aveam și o tocilă, dar nu puteam, în același timp, s-o învîrtesc și să-mi ascut sculele. Problema era tot atît de complicată, ca și măsurile pe care trebuie să le ia un om de stat sau un judecător, cînd are a hotărî asupra vieții sau morții unui om. În sfîrșit, am legat o roată cu o frînghie și am așezat-o astfel, încît s-o învîrtesc cu piciorul, mîinile rămînîndu-mi libere. Observație. Nu văzusem niciodată ceva asemănător în Anglia, sau, cel puțin nu luasem seama cum fusese făcut și abia mai tîrziu am observat că este un lucru foarte obișnuit. În afară de asta, piatra mea era foarte mare și grea, așa că mi-a trebuit o săptămînă întreagă, ca să desăvîrșesc mașina.

28—29 aprilie. Nu am băgat de seamă că provizia mea de pîine se duce cam repede și mi-am redus porția zilnică la un singur pesmet. Constatarea m-a amărît.

Scanned with OKEN Scanner

JONATHAN SWIFT

Scriitor de origine irlandeză, născut la Dublin. A trăit între anii 1667—1745. Rămas orfan de tată, încă înainte de a se naşte, Swift este crescut de rude. La Trinity College face studii mediocre, manifestînd de tînăr un vădit dispreţ pentru disciplinele ştiinţifice care se predau în şcolile vremii.

Cînd împlineşte 19 ani trece sub protecţia şi îndrumarea unei rude bogate, sir William Temple, diplomat, scriitor, om de litere plin de spirit, care se retrăsese la Moor Park.

Aici trăieşte un permanent sentiment de umilinţă în rîndurile seniorilor bogaţi, convins fiind de superioritatea sa intelectuală.

În timp ce făcea oficiul de secretar al unchiului său, Swift îşi continuă studiile, obţinînd titlul de doctor în teologie şi confirmarea sa ca pastor.

În 1694 încearcă o primă tentativă de autonomie, obţinînd o parohie la Kilroot, unde rămîne doar cîteva luni, după care revine în casa unchiului său. După moartea acestuia este o anumită vreme secretar şi capelan al lordului Berkeley. În această perioadă începe să scrie.

Scanned with OKEN Scanner

Nesatisfăcut de funcțiile sale minore, pleacă la Londra, unde între anii 1703—1714 își împarte timpul între obligațiile clericale și activitatea de presă, pledoaria sa pentru cauza irlandezilor făcînd din el un erou național.

Angajat în viața politică, el intră la început în partidul whig, care nu-i satisface ambițiile, apoi trece în partidul tory, care venind la putere în 1711, îi facilitează ascensiunea, numindu-l consilier pentru probleme de politică externă.

În 1714 încep însă marile decepții. Swift nu obține episcopia dorită, partidul tory cade, iar el se retrage plin de mînie în Irlanda.

Bolnav de nervi, izolat și nemulțumit, chinuit din cauza unor drame sentimentale, Swift este tipul scriitorului care privește în jurul său cu mînie.

În acest spirit sînt concepute pamfletele sale de o virulență rar întîlnită, dintre care menționăm Scrisorile pînzarului *(1724),* Modesta propunere *(1729) și* Conversație politicoasă *(1738).*

Forța unui mare scriitor satiric care caricheză realitatea, cultivă grotescul și mînuiește ironia cu o artă genială se face de pe acum simțită.

Dar Swift nu rămîne încorsetat în formula directă și violentă de denunțare a viciilor societății vremii. Operele sale literare majore se bazează pe alegorie și parabolă.

Povestea butoiului *(1704) la care începuse să lucreze din 1696 este o excelentă alegorie despre diversiunea pe care o exercitau doctrinele religioase asupra oamenilor. Narațiunea despre cei trei frați ce descoperă testamentul tatălui lor, care îi roagă să păstreze anumite veșminte așa cum le-a lăsat, este elocventă. Unul le adaugă niște ornamente, altul desprinde de pe ele tot*

ce se poate descoase, iar al treilea le distruge. Cei trei fraţi, cu comportamentele lor diferite, reprezintă biserica catolică, anglicană şi spiritul nonconformist total. Alegoria aceasta este plină de digresiuni care pun în lumină actele de degradare a valorilor, minciuna, caracterul nefast al unor teologi care transformă religia într-o diversiune, asemenea marinarilor de pe mare, care le aruncă balenelor butoaie să se joace spre a scăpa de atacul lor.

Swift s-a impus ca scriitor printr-o singură carte, Călătoriile lui Gulliver, *la care lucra din 1720 şi pe care o publică în 1726, fără semnătură, cu sprijinul poetului Pope.*

Într-o epocă a utopiilor optimiste, Swift realizează o operă parabolică prin care demitizează fiinţa umană, negîndu-i capacitatea de ameliorare şi dreptul de stăpîn al universului. Operă a unei fantezii colosale, bazată pe un registru literar complex, în care naraţiunea simplă stă alături de scenele groteşti şi moralizatoare, Călătoriile lui Gulliver *constituie o strălucită expresie a umorului negru şi a negaţiei critice.*

Scanned with OKEN Scanner

CĂLĂTORIILE LUI GULLIVER [1]

Capitolul III

AUTORUL ESTE CHEMAT LA CURTE. REGINA ÎL CUMPĂRĂ DE LA STĂPÎNUL SĂU, FERMIERUL, ȘI ÎL PREZINTĂ REGELUI. DISCUTĂ CU MARII ÎNVĂȚAȚI AI MAJESTĂȚII-SALE. AUTORULUI I SE DĂ UN APARTAMENT LA CURTE. SE BUCURĂ DE ÎNALTA FAVOARE A REGINEI. APĂRĂ ONOAREA ȚĂRII SALE. CERTURILE LUI CU PITICUL REGINEI.

Munca la care eram supus zi de zi pricinui în cîteva săptămîni o schimbare serioasă în starea sănătății mele. Cu cît stăpînul meu cîștiga mai mult de pe urma mea, cu atît devenea mai nesățios. Îmi pierdusem cu totul pofta de mîncare și ajunsesem un adevărat schelet. Văzînd aceasta și făcîndu-și socoteala că nu mai am mult de trăit, fermierul se hotărî să stoarcă din mine tot ce se mai putea stoarce. În timp ce punea la cale astfel de lucruri, sosi de la curte un *sradral* sau lacheu, poruncindu-i stăpînului meu să mă ducă de îndată la palat pentru a o distra pe regină și pe doamnele ei de onoare. De altfel, cîteva dintre doamne mă și văzuseră și povestiseră lucruri extraordinare despre frumusețea, purtarea cuviincioasă și bunul meu simț. Majestatea-sa și însoțitoarele ei au fost mai mult decît încîntate de purtarea mea. Am căzut în genunchi și am implorat să mi se acorde onoarea de a săruta piciorul ei împărătesc; dar grațioasa regină, după ce am fost așezat pe masă, mi-a întins degetul ei mic, pe care eu l-am îmbrățișat cu amîndouă mîi-

[1] În românește de Léon D. Levițchi.
Din: *Jonathan Swift, Călătoriile lui Gulliver*, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

nile şi, plin de adînc respect, i-am atins vîrful cu buzele. Regina mi-a pus cîteva întrebări generale despre ţara mea şi despre călătoriile pe care le făcusem, la care eu am căutat să răspund cît mai clar şi în cît mai puţine cuvinte. M-a întrebat dacă aş fi mulţumit să trăiesc la curte. Am făcut o plecăciune adîncă, atingînd masa cu capul, şi am răspuns umil că sînt robul stăpînului meu, dar dacă ar sta în puterea mea să aleg, aş fi mîndru să-mi închin viaţa Majestăţii-sale. Atunci regina îl întrebă pe stăpînul meu dacă doreşte să mă vîndă la un preţ bun. El, care se temea că nu voi trăi mai mult de o lună, fu gata să se despartă de mine şi ceru o sută de piese de aur, care i-au fost înmînate pe loc, fiecare piesă valorînd cîte opt sute de moidores [1]. Dacă ţinem seama de proporţia dintre toate lucrurile din ţara aceea faţă de cele din Europa, precum şi de preţul aurului, mai ridicat la ei, de-abia dacă toată suma echivala cu o mie de guinee [2] în Anglia. Am spus apoi reginei că, de vreme ce eram acum cel mai supus vasal al ei, îi cer favoarea ca Glumdalclitch, care mi-a purtat întotdeauna de grijă cu atîta sîrguinţă, bunătate şi pricepere, să fie primită în serviciul ei şi să fie mai departe dădaca şi profesoara mea.

Majestatea-sa îmi încuviinţă cererea şi obţinu cu uşurinţă consimţămîntul fermierului, bucuros să-şi vadă fiica la curte, în timp ce biata fată nu-şi putea ascunde bucuria. Fostul meu stăpîn plecă luîndu-şi rămas bun de la mine şi spunînd că mă lasă în mîini bune, la care eu nu i-am răspuns nimic, ci am făcut doar o uşoară plecăciune. Reginei nu-i scăpă răceala mea şi, după ce fermierul părăsi apartamentul, m-a întrebat care e pricina. Mi-am luat atunci inima în dinţi şi i-am spus Majestăţii-sale că fostului meu stăpîn nu-i datoram nimic afară doar de faptul că nu a zdrobit creierii unei biete fiinţe inofensive, descoperită întîmplător pe cîmp — mărinimie răsplătită din belşug de banii pe care i-a cîştigat purtîn-

[1] Monedă portugheză de aur (n. t.).
[2] O guinee = 21 şilingi (n. t.).

du-mă prin jumătate din împărăţie, precum şi de preţul cu care mă vînduse acum. Că viaţa pe care o dusesem a fost îndeajuns de chinuitoare ca să ucidă un animal de zece ori mai puternic ca mine, că sănătatea mea se şubrezise mult, datorită nesfîrşitei corvezi de a distra mulţimea ceasuri în şir, şi, dacă stăpînul meu nu ar fi socotit că zilele-mi sînt numărate, Majestatea-sa nu ar fi făcut un tîrg atît de ieftin. Cum, însă, nu mă temeam cîtuşi de puţin că voi fi prost tratat sub oblăduirea unei regine atît de mari şi de bune — podoaba firii, nestemata lumii, încîntarea supuşilor ei, fenixul creaţiunii — speram că temerile fostului meu stăpîn se vor dovedi neîntemeiate, căci simţeam cum îmi recapăt puterea sub înrîurirea augustei sale prezenţe.

Aceasta e în rezumat cuvîntarea mea, rostită cu multe greşeli şi poticnindu-mă adesea. Cît despre ultima parte, am ticluit-o cu totul şi cu totul în stilul caracteristic acestui popor, Glumdalclitch învăţîndu-mă cîteva cuvinte pe de rost, în timp ce mă ducea la curte.

Regina s-a arătat foarte îngăduitoare faţă de greşelile mele şi a rămas surprinsă de atîta duh şi bun simţ la un animal aşa de mic. M-a luat în mînă şi m-a dus la rege, care se zăvorîse în camera lui de lucru. Majestatea-sa, un monarh cu o înfăţişare gravă şi severă, nedîndu-şi seama la început cu cine are de-a face, a întrebat-o pe regină cu răceală, „de cînd a îndrăgit un *splacnuck*!“, căci pesemne aşa i-am părut eu, cum stăteam culcat pe burtă în mîna dreaptă a Majestăţii-sale. Regina însă, o fiinţă poznaşă şi plină de duh, mă puse binişor în picioare pe birou şi-mi porunci să-i spun Majestăţii-sale povestea vieţii mele, lucru pe care l-am făcut în foarte puţine cuvinte, iar Glumdalclitch, care stătea la uşă pentru că nu înţelegea să mă scape din ochi, fiind primită înăuntru, adeveri toate cele întîmplate din clipa cînd poposisem în casa tatălui ei.

Cu toate că regele era un om foarte învăţat şi studiase filozofia şi mai ales matematica, după ce mă cercetă cu luare-aminte şi mă văzu umblînd în două picioare, îşi

închipui, înainte ca eu să fi deschis gura, că sînt o figurină de ceasornic (ceasurile au ajuns la o mare perfecţiune în ţara lor), născocită de vreun artist ingenios. Cînd însă îmi auzi glasul şi văzu că tot ce spun e firesc şi raţional, nu-şi putu ascunde uimirea. Dar nu se arătă deloc mulţumit de relatările mele cu privire la felul în care venisem în ţara lui, crezînd că e o poveste ticluită de Glumdalclitch şi de tatăl ei, care mă învăţaseră un număr de cuvinte ca să mă vîndă pe un preţ mai bun. Stăpînit de aceste gînduri, îmi mai puse cîteva întrebări şi primi din nou răspunsuri inteligente, răspunsuri ce păcătuiau doar printr-un accent străin şi o cunoaştere imperfectă a limbii, împănată cu cîteva fraze rustice, învăţate de mine în casa fermierului şi nepotrivite cu vorbirea aleasă de la curte.

Majestatea-sa trimise după trei cărturari, care, potrivit obiceiului ţării, urmau să fie primiţi la curte în săptămîna aceea. Aceşti domni, după ce m-au cercetat cu multă luare-aminte, se dovediră a avea păreri deosebite. Au căzut cu toţii de acord că n-am putut fi zămislit după legile obişnuite ale firii, deoarece n-aveam putinţa să-mi apăr viaţa nici prin iuţeala picioarelor nici căţărîndu-mă în copaci şi nici săpîndu-mi vizuini în pămînt.

După dinţi, pe care mi i-au examinat cu multă atenţie, şi-au dat seama că sînt un animal carnivor ; cum însă cele mai multe patrupede mă întreceau cu mult, iar şoarecii de cîmp şi alte animale erau mult mai sprintene ca mine, nu-şi puteau închipui cum reuşesc să nu mor de foame, afară doar dacă nu mă hrăneam cu melci şi alte insecte, ceea ce ei erau gata să dovedească prin nenumărate argumente savante că nu este cu putinţă. Unul din aceste capete luminate fu de părere că s-ar putea ca eu să fiu un embrion sau un avorton. Ipoteza aceasta fu respinsă de ceilalţi doi, care vedeau că am mădularele perfect de bine dezvoltate şi fără nici un cusur şi că am trăit ani mulţi, după cum o dovedeau limpede barba mea, ale cărei fire le-au descoperit cu ajutorul unei lupe. Nu voiau să admită că aş fi un pitic, pentru că micimea mea întrecea orice în-

chipuire, iar piticul favorit al reginei, cel mai mic pitic cunoscut în întreaga țară, era înalt de aproape treizeci de picioare. După multe discuții, au ajuns la concluzia unanimă că sînt doar un *relplum scalclath*, ceea ce, cuvînt cu cuvînt, înseamnă *lusus naturae* [1], concluzie întru totul pe placul filozofiei moderne din Europa, ai cărei învățați, disprețuind vechea portiță de scăpare a cauzelor oculte, cu ajutorul căreia discipolii lui Aristotel căutau în zadar să-și ascundă ignoranța, au născocit această minunată soluție a tuturor dificultăților spre negrăitul progres al cunoștințelor omenești.

După această concluzie hotărîtoare, am rugat stăruitor să mi se îngăduie să spun și eu două cuvinte. M-am adresat regelui și l-am asigurat pe Majestatea-sa că vin dintr-o țară cu mai multe milioane de cetățeni de statura mea, unde animalele, pomii și casele sînt toate proporționate și unde, în consecință, aș putea, la fel de bine ca și supușii Majestății-sale, să mă apăr și să mă hrănesc; socoteam că e un răspuns complet la argumentele domnilor acelora. La acestea, ei s-au mulțumit să zîmbească disprețuitor, zicînd că fermierul a știut să mă dădăcească foarte bine. Regele însă, minte mult mai luminată, dădu drumul învățaților și trimise după fermier, care, din fericire, nu plecase încă din oraș, și după ce-l descusu mai întîi între patru ochi și-l puse apoi de față cu mine și cu fetița lui, Majestatea-sa începu să-și spună că s-ar putea ca tot ce-i povestisem să fie adevărat. O rugă pe regină să poruncească să fiu bine tratat și fu de părere că Glumdalclitch să continue a mă îngriji, deoarece băgase de seamă că țineam mult unul la altul. Fetei i se dădu un apartament confortabil la curte, un fel de guvernantă care să o educe, o servitoare ca s-o îmbrace și încă două pentru felurite alte treburi; dar îngrijirea mea fu lăsată numai și numai în seama ei. Regina porunci tîmplarului ei să facă o cutie care să-mi servească drept dormitor, după modelul indicat de Glumdalclitch și de mine. Omul acesta era un meșter foarte iscu-

[1] Joc sau capriciu al naturii (lat.) (n. t.).

sit și, sub îndrumările mele, îmi construi în trei săptămîni o cameră de lemn de șaisprezece picioare pătrate, înaltă de douăsprezece picioare, cu ferestre, o ușă și două firide, aidoma unui dormitor londonez. Scîndura care alcătuia tavanul putea fi ridicată și lăsată în jos cu ajutorul a două țițîni ; pe acolo fu coborît un pat pregătit de tapițerul Majestății-sale. Glumdalclitch îl scotea în fiecare zi la aer și păturea așternutul cu mîna ei. Noaptea, după ce-l cobora în cameră, închidea capacul deasupra mea. Un alt meșter foarte priceput, vestit pentru iscusința cu care executa tot felul de nimicuri, se apucă să-mi facă două scaune cu spetează, dintr-un material asemănător cu fildeșul, precum și două mese și un scrin în care să-mi pun lucrurile. Camera era căptușită cu plăpumi pe toate părțile — pereți, dușumea și tavan — pentru a preîntîmpina orice accident pricinuit de neatenția celor ce m-ar fi purtat și pentru a mai îndulci hurducăturile cînd aș fi fost dus cu trăsura. Am rugat să mi se facă un lacăt să-l pun la ușă, ca să împiedic intrarea șobolanilor și a șoarecilor. După mai multe încercări, fierarul făuri cel mai mic lacăt, ce se văzuse vreodată în țara aceea ; mărturisesc că mie mi-a fost dat să văd chiar unul mai mare la poarta casei unui gentilom din Anglia. Pînă la urmă am păstrat cheia la mine în buzunar, de teamă că Glumdalclitch ar putea s-o piardă. Regina porunci de asemenea să fie adusă mătasea cea mai subțire ce putea fi găsită ca să mi se facă haine — ceva mai groasă decît păturile englezești — și care m-au stînjenit nespus de mult pînă m-am obișnuit cu ele. Erau croite după moda țării, semănînd întrucîtva cu hainele persanelor și ale chinezilor — o îmbrăcăminte cuviincioasă și sobră.

Regina mă îndrăgi atît de mult, încît nu mai putea mînca fără mine. Aveam o măsuță așezată pe masa pe care mînca Majestatea-sa, chiar lîngă cotul ei stîng, și un scaun pe care să stau jos. Glumdalclitch ședea pe un scaun nu prea departe, ca să mă ajute și să aibă grijă de mine. Aveam un șir întreg de vase de argint, precum și alte lucruri trebuincioase, care, în comparație cu ale reginei, nu erau mai mari decît cele pe care le văzusem într-un magazin de

jucării din Londra, pentru o căsuță de păpuși. Mica mea dădacă le ținea în buzunar într-o cutie de argint și mi le dădea la masă cînd aveam nevoie de ele, spălîndu-le întotdeauna singură. Cu regina nu lua masa nimeni, în afară de cele două principese, cea mai mare în vîrstă de șaisprezece ani și cea mai mică de treisprezece ani și o lună. Majestatea-sa obișnuia să-mi pună în farfurie un dumicat de carne, pe care mi-l tăiam singur, și grozav îi plăcea să mă vadă mîncînd fărîmițele acelea, căci regina (cu tot stomacul ei plăpînd) lua dintr-o îmbucătură atît cît puteau mînca la o masă vreo zece fermieri englezi, priveliște care uneori îmi făcea silă. Zdrobea între dinți o aripă de ciocîrlie, cu oase cu tot, deși era de nouă ori mai mare decît aripa unui curcan zdravăn de la noi, și băga în gură un dumicat de pîine cît două jimble de doisprezece penny fiecare. Dintr-o sorbitură golea o cupă de aur în care încăpea mai mult de un butoi de vin de al nostru. Cuțitele pe care le folosea erau de două ori mai lungi decît lamele coaselor noastre, așezate în prelungirea cozii. Lingurile, furculițele și toate celelalte aveau cam aceleași dimensiuni. Îmi aduc aminte că odată Glumdalclitch m-a dus la palat să-mi arate niște mese pe care vreo zece-douăsprezece cuțite și furculițe uriașe dintr-acestea erau puse grămadă în picioare. O priveliște mai înspăimîntătoare nici că-mi fusese dat să văd pînă atunci.

În fiecare miercuri (care, după cum am amintit, e ziua lor de sărbătoare), regele și regina, împreună cu vlăstarele regale de ambele sexe, obișnuiau să ia masa în apartamentele Majestății-sale, al cărui favorit eram acum, și cu acest prilej măsuța și scăunașul meu erau așezate în stînga sa, în fața unei solnițe. Regelui îi făcea plăcere să stea de vorbă cu mine, întrebîndu-mă despre obiceiurile, religia, legile, forma de guvernămînt și învățătura din Europa, iar eu mă străduiam să-l lămuresc cît puteam de bine. Suveranul avea o minte limpede și o judecată atît de precisă, încît făcea reflecții și observații foarte înțelepte asupra a tot ce-i spuneam. Dar trebuie să mărturisesc că, după ce am vorbit poate prea amănunțit despre scumpa mea patrie,

despre comerțul și războaiele noastre pe mare și pe uscat, despre schismele religioase și despre partidele din țară, prejudecățile educației sale au triumfat și el nu s-a putut stăpîni să nu mă ia în mîna dreaptă și, lovindu-mă ușor cu cealaltă, să nu mă întrebe, rîzînd din toată inima, dacă sînt *whig* sau *tory*. Apoi, întorcîndu-se către primul-ministru, care aștepta în spatele lui cu un sceptru alb în mînă, lung aproape cît catargul vasului *Royal Sovereign*, îi atrase atenția cît de vrednic de disprețuit este dorul de mărire, dacă și niște biete gîngănii ca mine se pot maimuțări de dragul lui. „Și totuși — adăugă el — pun rămășag că vietățile astea își au și ele titlurile și onorurile lor, clădesc și ele cuiburi și vizuini pe care le numesc case și orașe, se grozăvesc și se împopoțonează, iubesc, luptă, se ceartă, înșală și trădează.“ Și tot așa mai departe, în timp ce eu făceam fețe-fețe de indignare, auzind cum nobila noastră țară, stăpîna artelor și armelor, spaima Franței, arbitrul Europei, patria virtuților, a evlaviei, cinstei și adevărului, fala și pizma lumii, e tratată cu atîta dispreț.

Dar cum nu eram în situația de a mă arăta jignit, după ce am cumpănit mai bine, am început chiar să mă îndoiesc dacă am fost jignit cu adevărat. Căci după trecerea cîtorva luni, cînd mă mai deprinsesem cu înfățișarea și felul de a vorbi al acestor oameni, dîndu-mi seama că fiecare lucru asupra căruia îmi aruncam privirile e proporțional, oroarea pe care o încercasem la început, datorită mărimii și aspectului lor, scăzuse într-atîta, încît, dacă mi-ar fi fost dat atunci să văd o societate de doamne și lorzi din Anglia, îmbrăcați în haine de sărbătoare și jucîndu-și cu toții rolurile, care mai de care mai manierat, împăunîndu-se, ploconindu-se și flecărind, tare aș mai fi fost ispitit să rîd de ei cum rîdeau de mine regele și marii dregători. Ba, ce zic, eu însumi nu mă puteam stăpîni să nu rîd de mine, cînd regina mă lua în palmă și se așeza în fața oglinzii, în care mă vedeam alături de dînsa ! Și cum nu putea fi nimic mai ridicol decît o astfel de comparație, am început cu adevărat să mă închipui micșorat cu mult față de mărimea mea obișnuită.

Scanned with OKEN Scanner

Nimic nu mă înfuria și nu mă umilea mai mult decît piticul reginei, care, fiind creatura cea mai scundă din țara aceea (cred că nu avea nici chiar treizeci de picioare), devenise atît de obraznic la vederea unei făpturi mult mai mici decît el, încît se umfla veșnic în pene și se grozăvea cînd trecea pe lîngă mine spre antecamera reginei, în timp ce eu stăteam pe vreo masă discutînd cu lorzii sau cu doamnele de la curte, și rareori se întîmpla să nu arunce vreo vorbă usturătoare pe socoteala micimii mele; singura-mi răzbunare era să-l numesc „frate", să-l provoc la luptă și să-i arunc cuvinte obișnuite în gura pajilor. Într-o zi, pe cînd ne aflam la masă, flecuștețul ăsta răutăcios se înfurie atît de tare la auzul unor vorbe pe care i le aruncasem, încît se urcă pe scaunul Majestății-sale, mă înhăță de mijloc în timp ce eu ședeam liniștit, fără a bănui nimic, și mă zvîrli într-un castron mare de argint plin cu smîntînă, apoi o rupse la fugă cît îl țineau picioarele. Am intrat în smîntînă pînă peste cap și, dacă n-aș fi fost un bun înotător, mi s-ar fi înfundat cu siguranță, căci în clipa aceea Glumdalclitch se afla întîmplător în celălalt capăt al camerei, iar regina se sperie atît de rău, încît i-a lipsit prezența de spirit să-mi dea o mînă de ajutor. Dar mica mea dădacă alergă într-un suflet să mă scape și mă scoase după ce înghițisem mai mult de un guart [1] de smîntînă. M-au culcat în pat; n-am pățit altceva decît c-am prăpădit un rînd de haine. Piticul a fost strașnic biciuit și, ca o pedeapsă în plus, silit să bea toată smîntîna din castronul în care mă aruncase. După această întîmplare, el nu s-a mai bucurat de nici o trecere în ochii reginei, care l-a și dat unei doamne de neam, așa că, spre marea mea mulțumire, nu l-am mai văzut de atunci. Altfel, cine știe pînă unde ar fi putut merge răzbunarea unui pitic atît de răutăcios.

Îmi mai jucase el o dată o festă care a făcut-o pe regină să rîdă, dar care totodată a și indignat-o. Atunci, cu siguranță l-ar fi izgonit de la curte, dacă n-aș fi fost

[1] Un guart = 2,14 l (n. t.).

îndeajuns de mărinimos ca să intervin. Majestatea-sa luase un os cu măduvă şi, după ce a scos măduva, a pus din nou osul pe farfurie, aşa cum stătuse mai înainte. Piticul, pîndind clipa prielnică cînd Glumdalclitch se îndrepta spre bufet, se urcă pe scaunul pe care şedea ea ca să aibă grijă de mine în timpul mesei, mă înhăţă cu amîndouă mîinile, şi strîngîndu-mi picioarele, mă vîrî în os pînă la brîu ; am stat aşa cîtva timp ca un caraghios. Cred că s-a scurs aproape un minut fără ca cineva să-şi dea seama de cele întîmplate, căci socoteam că nu e de demnitatea mea să strig. Şi numai datorită faptului că monarhii nu prea au obiceiul să mănînce mîncarea fierbinte, nu mi-am fript picioarele ; numai ciorapii şi pantalonii erau într-un hal fără de hal. La stăruinţele mele, singura pedeapsă cu care s-a ales piticul a fost o bătaie zdravănă.

Adeseori regina mă lua peste picior, pentru că-i păream fricos, şi mă-ntreba dacă toţi compatrioţii mei seamănă cu mine. Dar iată despre ce-i vorba. În timpul verii, ţara e năpădită de muşte, iar insectele astea scîrboase, mari cît nişte ciocîrlii de Dunstable, nu-mi dădeau pace în timpul mesei, necăjindu-mă cu bîzîitul lor pe la urechi. Din cînd în cînd se aşezau pe mîncare, lăsîndu-şi acolo excrementele lor scîrboase sau ouăle, întru totul vizibille pentru mine, dar nu şi pentru locuitorii acelei ţări, a căror vedere nu era atît de ageră la perceperea obiectelor mai mici. Cîteodată mi se aşezau pe nas sau pe frunte şi mă înţepau pînă la sînge, ba pe deasupra mai aveau şi un miros respingător. Mie mi-era uşor să văd materia aceea vîscoasă care, după cum ne spun naturaliştii, îngăduie acestor creaturi să umble pe tavan şi să nu cadă. Am avut mult de furcă apărîndu-mă împotriva acestor lighioane hidoase şi tresăream fără de voie ori de cîte ori poposeau pe faţa mea. Piticul avea obiceiul să prindă muşte — aşa cum fac şcolarii noştri — şi pe neaşteptate să le dea drumul sub nasul meu, ca să mă sperie pe mine şi s-o distreze pe regină. Eu le făceam de petrecanie tăindu-le în bucăţi cu cuţitul, în timp ce zburau prin aer, îndemînarea mea stîrnind admiraţie.

Îmi amintesc că într-o dimineață, Glumdalclitch așezase cutia mea pe fereastră, cum făcea de obicei în zilele frumoase cînd mă scotea la aer (eu n-o lăsam să atîrne cutia în cui, așa cum făceam noi în Anglia cu coliviile). După ce am deschis geamul și m-am așezat la masă ca să mănînc o felie de cozonac (era micul meu dejun), peste douăzeci de viespi, ademenite de miros, năvăliră în odaie, bîzîind mai tare decît tot atîtea cimpoaie. Cîteva din ele s-au năpustit asupra cozonacului și au plecat cu cîte-o fărîmă; altele zburau în jurul capului și obrazului meu, înnebunindu-mă cu zgomotul și băgîndu-mă în sperieți cu acele lor. Totuși am avut curajul să mă ridic și, scoțînd pumnalul, să le atac în aer. Am căsăpit patru din ele, căci celelalte și-au luat zborul, și eu am închis fereastra. Gîngăniile astea erau mari cît potîrnichile; le-am scos acele și am văzut că sînt lungi de o uncie și jumătate și ascuțite ca niște ace de cusut. Le-am păstrat pe toate; iar mai tîrziu le-am arătat, laolaltă cu alte rarități, în diferite țări ale Europei. La înapoierea mea în Anglia am dăruit trei din ele colegiului Gresham, iar pe al patrulea l-am păstrat pentru mine.

Scanned with OKEN Scanner

POVESTEA BUTOIULUI [1]

A fost odată un om, care avea trei fii, toţi de la aceeaşi nevastă şi toţi născuţi odată, aşa încît nici moaşa nu era în stare să spună cu siguranţă care era cel mai vîrstnic. Tatăl s-a prăpădit cît erau copiii încă tineri, şi de pe patul de moarte le-a spus :

— Fiii mei, dat fiind că moşii n-am cumpărat, nici n-am moştenit, m-am gîndit multă vreme ce lucru de preţ să vă las moştenire ; şi, în cele din urmă, cu multe frămîntări şi cu multă cheltuială, v-am înzestrat pe toţi trei aci de faţă cu cîte o haină nouă. Ceea ce trebuie voi să înţelegeţi este că hainele astea au două însuşiri : una că, dacă le purtaţi cu grijă, o să vă ţină toată viaţa ; alta că vor creşte o dată cu trupurile voastre, lungindu-se şi lărgindu-se de la sine, ca să vă fie mereu pe măsură. Încercaţi-le acum, înainte să mor eu. Aşa, foarte bine ; vă rog, copii, păstraţi-le curate şi periaţi-le des. În testamentul meu (iată-l) veţi găsi amănunte despre felul cum trebuie să purtaţi şi să îngrijiţi hainele ; trebuie să urmaţi voinţa mea întocmai, ca să vă feriţi de pedepsele prevăzute de mine pentru fiecare încălcare sau nebăgare de seamă şi să ştiţi că de asta

[1] În româneşte de Silvian Iosifescu şi Vera Călin. Din volumul : *„Proză umoristică engleză"*, E.T., 1959.

atîrnă de aci înainte soarta voastră. V-am mai poruncit prin testament să trăiţi laolaltă în aceeaşi casă, ca nişte fraţi şi prieteni, fiindcă numai aşa şi nu altminteri e sigur că veţi propăşi.

Cînd ajunse aci, glăsuieşte povestea, bunul părinte şi-a dat duhul şi cei trei fraţi au pornit laolaltă în căutarea norocului.

Nu vă voi plictisi cu înşirarea păţaniilor lor în primii şapte ani, atît doar voi aminti că au urmat întocmai testamentul tatălui, păstrîndu-şi hainele în bună rînduială; apoi că au călătorit prin cîteva ţări, au avut de furcă cu puzderie de uriaşi şi au pus pe fugă cîţiva balauri.

Şi acum, fiind la vîrsta potrivită pentru a se arăta în lume, s-au întors la oraş şi s-au îndrăgostit de nişte doamne, mai cu seamă de trei, care în vremea aceea se bucurau de mare faimă: ducesa *d'Argent*, madame de *Grands-Titres* şi contesa *d'Orgueil*. Prima dată cînd au scos capul în lume, călătorii noştri au avut parte de o primire proastă; dar curînd, dîbuind ei pricina, începură să-şi îmbunătăţească însuşirile cerute la oraş; începură, prin urmare, să scrie şi să înjure, să facă poezii şi să cînte, să vorbească fără să spună nimic; să bea şi să se încaiere, să preacurvească, să doarmă, să ocărască şi să tragă tutun pe nas. Se duceau la piese noi în prima reprezentaţie, hălăduiau prin cofetării, se băteau cu gărzile şi se alegeau cu boli ruşinoase; înşelau vizitiii, se îndatorau la negustori şi se culcau cu nevestele lor, omorau portărei, goneau lăutarii cu picioare în dos, mîncau la Locket[1] şi-şi pierdeau vremea la Will[2]; vorbeau despre saloane în care nu puseseră piciorul; luau masa cu lorzi pe care nu-i văzuseră niciodată; şopteau în urechile duceselor fără să spună nimic; dădeau notele spălătoresei drept scrisorele de

[2] Taverne londoneze ale vremii (n. t.).

amor ; mereu soseau de la curte, fără să fi fost vreodată pe acolo ; erau de față cînd se trezeau personajele simandicoase *sub dio* [1] ; învățau pe dinafară o listă de lorzi într-o societate și o depănau cu mare familiaritate, în altă societate. Și, mai presus de toate, erau nelipsiți la acele întruniri de senatori care sînt tăcuți în parlament și gălăgioși la cafenea, unde se adună noapte de noapte ca să rumege nutrețul politicii și unde sînt înconjurați de o ceată de învățăcei, care așteaptă să prindă și ei ce pică de la cei mari. Cei trei frați căpătaseră patruzeci de alte deprinderi, de același soi, prea plicticoase ca să le înșirăm pe toate aici ; și, ca urmare, fură pe bună dreptate socotiți cei mai desăvîrșiți oameni din oraș. Dar toate astea nu erau de ajuns, și mai sus-pomenitele doamne rămîneau fără îndurare. Și pentru lămurirea ciudățeniei trebuie, ajutat de bunăvoința și răbdarea cititorului, să aduc în fața dumisale unele întîmplări însemnate, cu zugrăvirea cărora scriitorii veacului nu s-au îndeletnicit îndeajuns.

S-a întîmplat că a apărut în vremea aceea o sectă, ai cărei susținători au pătruns și s-au întins mai ales în Grand-Monde, prin toate locurile elegante. Aceștia se închinau unui soi de idol care, după cum glăsuia doctrina lor, zămislea zilnic oameni, scoțîndu-i ca din fabrică...

. . . . . .

Cei care se închinau acestei zeități aveau o credință a lor ce părea că se întemeiază pe următorul principiu. Ei socoteau că universul este o uriașă haină, care învește totul ; că pămîntul e învăluit de aer ; aerul e învește de bolta cerească ; iar stelele sînt învește de *primum mobile* [2]. Priviți acest glob pămîntesc și veți vedea că e o haină desăvîrșită și elegantă. Ceea ce numim noi ogoare nu reprezintă oare o mantie verde ? Iar marea, o vestă de mătase albastră ? Dacă te îndrepți spre amănuntele Creațiunii, îți dai seama ce ciudat meșter s-a dovedit Natura, cînd i-a împodobit pe filfizonii lumii vegetale :

[1] În limba latină : *înainte de revărsatul zorilor* (n. t.).
[2] În limba latină : *primul impuls* (n. t.).

observați ce perucă bătătoare la ochi împodobește creștetul fagului și ce vestă elegantă de satin alb poartă mesteacănul. În încheiere, ce este omul decît o microhaină sau, mai bine zis, un costum complet cu toate zorzoanele pe el? Cînd despre trupul omului, aci nu începe nici o discuție. Dar chiar dacă cercetăm darurile minții lui, ne dăm seama că ele contribuie toate, rînd pe rînd, la alcătuirea unui veșmînt. Ca să nu dau decît o singură pildă: oare religia nu e o manta, cinstea o pereche de ghete, pe care le porți cînd e noroi, iubirea de sine un surtuc, deșertăciunea o cămașă, iar conștiința o pereche de nădragi, pe care, deși îți acoperă rușinea și murdăria, îi lepezi ușor ca să le slujești pe amîndouă.

Premizele de mai sus fiind socotite adevărate, urmează de la sine că acele făpturi pe care lumea le numește nedrept haine sînt de fapt cele mai alese soiuri de animale; sau, ca să ne ridicăm mai sus, sînt făpturi raționale, cu alte cuvinte, oameni. Căci nu e vădit că ele trăiesc, se mișcă, vorbesc și îndeplinesc toate funcțiunile vieții omenești? Oare nu sînt frumusețea, duhul, chipul și bunele purtări însușiri de care nu le putem despărți? Pe scurt, doar pe acestea le vedem, doar de acestea auzim. Și atunci, aceste însușiri nu sînt, de fapt, chiar ele cele care umblă pe străzi, umplu parlamentul, cafenelele, teatrele și bordelurile? E drept că aceste animale, numite în mod vulgar haine sau rochii, capătă, după felul cum sînt alcătuite, nume deosebite. Dacă o lighioană din asta e împodobită cu un lanț de aur, o mantie roșie, o vergea albă și un cal mare i se spune *Lordul Primar*, dacă i se atîrnă anumite blănuri de hermină într-un anumit fel îi spunem *Judecător*; un anumit veșmînt de pînză fină și mătase neagră o preface în *Episcop*.

. . . . . .

Curînd după aceea ajunseră la modă niște căptușeli foarte frumoase de mătase, avînd culoarea focului; iar negustorul a adus numaidecît o bucată din mătasea asta

celor trei fraţi, spunînd : „Rog luminăţiile voastre să afle că Lordul C. şi sir J.W. au purtat aseară căptuşeli chiar din această bucată ; se cumpără pe rupte şi pînă mîine la zece dimineaţa n-o să-mi rămînă nici măcar o bucăţică din care să fac nevesti-mi o perniţă de ace".

Auzind asta, fraţii se apucară să răscolească testamentul, căci cazul de faţă cerea o învăţătură lămurită, avînd în vedere că scritorii dreptcredincioşi socoteau căptuşeala a fi esenţa hainei. Făcură îndelungi cercetări, dar nu găsiră nimic privitor la chestiunea dezbătută, în afară de un mic sfat strecurat de tatăl lor în testament, sfat prin care li se spunea să aibă grijă de foc şi să stingă lumînările înainte de culcare. Cu toate că vorbele astea le erau de mare ajutor şi ar fi trebuit să-i convingă, totuşi ele nu păreau destul de răspicate pentru a fi socotite o poruncă. Dar, fiindcă fraţii se hotărîseră dinainte să nu se mai încurce în chichiţe şi să se ferească de prilejuri de ceartă, cel care era socotit cel mai învăţat dintre ei spuse : „Mi-amintesc a fi citit în testamente despre codiciluri adăugate în urmă, care fac parte din testament, şi al căror cuprins are aceeaşi greutate ca şi restul. Acum eu m-am tot gîndit la testamentul acesta, pe care-l avem în faţă, şi aflaţi că nu-l pot socoti întreg, fiindcă-i lipseşte un astfel de codicil. Prin urmare, am să prind eu unul la locul potrivit, cum m-oi pricepe mai bine. Îl port la mine de cîtăva vreme, a fost scris de păzitorul cîinilor bunicului meu şi vorbeşte cu de-amănuntul (spre norocul nostru) tocmai despre mătasea de culoarea focului." Propunerea a fost pe dată încuviinţată de ceilalţi doi ; s-a adăugat un sul de pergament vechi, după toate regulile artei în chip de codicil, iar mătasea a fost cumpărată şi purtată.

În iarna următoare, un actor plătit anume de breasla ceaprazarilor şi-a jucat rolul într-o comedie nouă, acoperit fiind de sus pînă jos cu ciucuri de argint şi, după bunul obicei al timpului, a dat naştere unei noi mode. Cercetînd testamentul tatălui, fraţii au descoperit, spre marea lor mirare, aceste cuvinte : „De asemenea, poruncesc celor trei

Scanned with OKEN Scanner

fii ai mei să nu poarte nici un fel de ciucuri de argint pe sau o dată cu numitele haine, etc.“ Pedeapsa prevăzută în caz de neascultare e prea lungă ca s-o mai înşir aici.

Totuşi, după un răstimp de tăcere, fratele pe care l-am amintit de atîtea ori pentru ştiinţa lui, priceput în chestiuni de critică cum era, a descoperit, într-un autor oarecare, al cărui nume zicea el nu-i nevoie să-l pomenească, că acel cuvînt ce se numeşte ciucure în testament mai înseamnă şi coadă de mătură ; şi fără îndoială că în acest paragraf trebuie înţeles astfel.

Unuia dintre cei doi fraţi nu i-a plăcut interpretarea, din pricina epitetului „de argint“, care — se dădea el unul cu părerea — nu se poate aplica de către un om întreg la minte unei cozi de mătură. Dar i s-a răspuns că acest epitet era luat într-un înţeles mitologic şi alegoric. Totuşi, a spus celălalt, de ce să-i fi oprit tatăl lor să poarte o coadă de mătură pe haină, măsura aceasta de prevedere părînd nefirească şi fără rost. Omul a fost luat de scurt, ca unul care vorbeşte fără respect despre o taină ce e fără îndoială plină de tîlc şi de înţeles, dar nu trebuie răscolită cu prea multă curiozitate şi nici nu trebuie judecată prea cu de-amănuntul. Pe scurt, acum că autoritatea tatălui lor scăzuse simţitor, fraţii şi-au luat pe calea asta îngăduinţa de-a purta din belşug ciucuri de argint.

. . . . . .

Dar, fiindcă în vremea aceea moda se schimba fără încetare, fratele cel învăţat s-a plictisit să tot caute portiţe de ieşire şi să tot împace veşnice contradicţii. De aceea s-a şi hotărît, fie ce-o fi, să se supună modei lumeşti. Fraţii s-au sfătuit între ei şi au căzut cu toţii la înţelegere să încuie testamentul tatălui într-o casă de bani, adusă din Grecia sau Italia (am uitat exact de unde), şi să nu-şi frămînte creierii cu cercetarea, ci doar să se sprijine pe autoritatea testamentului, ori de cîte ori vor crede ei de cuviinţă. Drept care, cînd nu mult după aceea a ieşit moda broderiilor, mai ales în fir de argint, învăţatul a decretat

ex cathedra [1] că broderia este, fără doar şi poate, *jure paterno* [2], după cum îşi aminteau ei foarte bine. E drept că moda cerea mai mult decît era pomenit în testament ; dar ei, ca moştenitori legali ai tatălui lor, aveau puterea să închipuie şi să adauge anumite clauze spre folosul public, chiar dacă ele nu puteu fi deduse *totidem verbis* [3], din litera testamentului căci *multa absurda sequerentur* [4]. Lucrul a fost socotit drept canonic şi, prin urmare, în următoarea duminică, fraţii au venit la biserică, acoperiţi de sus pînă jos cu broderii.

---

[1] *De la înălţimea catedrei* (în limba latină în text) (n. t.).
[2] *După dreptul părintesc* (idem) (n. t.).
[3] *Din înseşi vorbele* (idem) (n. t.).
[4] *Ar urma multe lucruri absurde* (idem) (n. t.).

Scanned with OKEN Scanner

Publicate în 1721, fără semnătura autorului, Scrisorile persane *reprezintă opera literară de debut a prozatorului francez.*

La data cînd apare, o anumită modă a exotismului oriental începuse să se cristalizeze, iar ficțiunea străinului călător într-o țară necunoscută devenise și ea un pretext frecvent întîlnit în literatura cu intenții satirice.

Jean-Baptiste Tavernier scrie Voiajul în Persia și în Indiile orientale *(1711) care are o largă rezonanță în epoca aceasta ce se arată sensibilă la un anume gen de exotism oriental, deosebit de al romanticilor. Genovezul Giovanni Paolo de Marana tipărește întîi în italiană (1684) și apoi în franceză* Spionul marelui senior *în care este prezentă ficțiunea străinului din orient, descins în Franța lui Ludovic al XIV-lea. Cu prilejul întoarcerii din Persia, Chardin publicase și el un* Jurnal *(1711).*

În momentul în care Montesquieu dă publicității Scrisorile persane, *tradițiile genului erau, așadar, create.*

Noutatea operei sale rezultă, pe de o parte, din spiritul filozofic iluminist pe care îl im-

primă Scrisorilor persane, pe de altă parte din talentul său remarcabil. Dacă celelalte scrieri amintite au doar o valoare documentară, aceasta reprezintă o operă literară autentică.

Ficțiunea străinului, întîlnită în acest voiaj imaginat într-un spațiu real, îi permite scriitorului să surprindă culoarea locală, plină de pitoresc a moravurilor orientale și, totodată, să realizeze, printr-un anumit subterfugiu, cronica de moravuri mondene, politice, sociale și artistice din Franța anilor 1711—1720.

Schimbul de scrisori între Ūsbec cel grav, Rica cel plin de vervă și prietenii lor Zelis, Mîrza, Ibben și Redi, rămași în Persia cu seraiurile ei, reprezintă un excelent pretext de confruntare a imaginii celor două lumi. De la portretul moral pînă la instituțiile franceze, regalitate și cler, totul este filtrat de spiritul plin de vervă, maliții și ironic al gînditorului iluminist.

Scanned with OKEN Scanner

SCRISORI PERSANE [1]

SCRISOAREA X

MÎRZA CĂTRE PRIETENUL SĂU USBEC

La Erzerum

Erai singurul om ce m-ar fi putut despăgubi de absența lui Rica și numai Rica m-ar fi putut consola de absența ta. Ne lipsești, Usbec, erai sufletul cercului nostru. Cîtă violență e necesară pentru a rupe legăturile pe care le formează inima și spiritul!

Discutăm mult aici; discuțiile noastre se învîrt de obicei în jurul moralei. Ieri, s-a pus în discuție dacă oamenii ar fi fericiți prin plăceri și prin satisfacțiile simțurilor ori prin practicarea virtuții. Te-am auzit spunînd adesea că oamenii se nasc pentru a fi virtuoși și că dreptatea e o calitate ce le aparține la fel ca și existența. Lămurește-mă, te rog, ce vrei să spui.

Am stat de vorbă cu molacii [1] care mă aduc la desperare cu citatele lor din *Coran* pentru că eu nu le vorbesc ca dreptcredincios, ci ca om, cetățean, ca tată de familie. Adio!

Din Ispahan, în ultima zi a lunii Safar, 1711.

---

[1] Traducere de Ștefan Popescu
Din *Montesquieu, Scrisori persane, Caiete*, Editura Minerva, 1970.
[2] Preoți mahomedani care interpretau pasajele obscure din Coran (n. a.).

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA XI

USBEC CĂTRE MÎRZA

La Ispahan

Renunţi la propria ta raţiune ca s-o pui la încercare pe a mea. Te cobori pînă la a-mi cere sfaturi; mă crezi în stare să te instruiesc. Dragul meu Mîrza, prietenia care mi-o prilejuieşti e un lucru ce mă măgulește mai mult decît părerea bună ce ţi-ai făcut-o despre mine.

Pentru a îndeplini ceea ce îmi ceri, nu cred că trebuie să folosesc raţionamente prea abstracte. Există anumite adevăruri pe care nu e destul să le impui, ci mai trebuie să le faci şi simţite: aşa sînt adevărurile morale. Poate că această scurtă istorioară te va mişca mai mult ca o filozofie subtilă.

În Arabia trăia un mic popor, troglodiţii, coborîtori din străvechii troglodiţi care-semănau mai mult cu animalele decît cu oamenii, dacă ar fi să-i credem pe istorici. Aceştia nu erau chiar atît de hidoşi şi nici atît de păroşi ca urşii, nu mormăiau, aveau ochi, dar erau atît de răi şi de sălbatici încît nu ţineau seamă de nici un principiu de justiţie legală sau naturală.

Aveau un rege de origine străină care, voind să îndrepte răutatea firii lor, îi trata cu asprime; dar ei complotară împotriva lui, îl omorîră şi exterminară întreaga familie regală.

După această lovitură de stat se strînseră să aleagă un guvern şi după multe ciorovăieli îi creară pe magistraţi. Dar abia îi aleseseră că aceştia le şi deveniră de nesuferit şi îi măcelăriră şi pe ei.

Poporul eliberat de acest nou jug nu mai asculta decît de firea sa sălbatecă. Toţi căzură la învoială că nu se vor mai supune nimănui, că fiecare va veghea numai asupra intereselor sale fără să-i pese de ale celorlalţi.

Această hotărîre unanimă îi mulţumea de minune pe toţi. Ziceau: „La ce bun să mă omor muncind pentru

oameni de care nici nu-mi pasă ? O să mă gîndesc numai la mine. Am să trăiesc fericit. Ce-mi pasă că ceilalţi n-o să fie ? O să-mi cîştig tot ce-mi trebuie şi avînd de toate, n-o să-mi pese de loc că ceilalţi troglodiţi au să fie nişte pîrliţi".

Era în luna cînd se fac semănăturile. Fiecare îşi spuse: „O să-mi lucrez pămîntul ca să-mi dea numai atîta grîu cît îmi trebuie pentru hrană. Nu am nevoie de o cantitate mai mare. N-o să mă ostenesc degeaba."

Pămînturile acestui mic regat nu erau la fel : erau unele sterpe şi pietroase, altele, în locuri joase erau udate de mai multe pîraie. În anul acela fu mare secetă ; astfel, pămînturile din locurile ridicate nu dădură nimic, pe cînd cele ce avuseseră apă fură foarte roditoare. În felul acesta, oamenii de la munte pieriră aproape cu toţii de foame, datorită răutăţii celorlalţi care refuzaseră să împartă recolta.

Anul ce urmă fu foarte ploios : se întîmplă ca locurile ridicate să fie nemaipomenit de fertile, iar pămînturile joase să fie înecate de ape. Pentru a doua oară jumătate din popor se plînse de foamete, dar nenorociţii aceştia găsiră oamenii la fel de neînduplecaţi cum fuseseră ei înşişi.

Unul dintre locuitorii de vază avea o femeie foarte frumoasă. Vecinul său se îndrăgosti de ea şi o răpi. Se iscă o ceartă grozavă şi, după multe înjurături şi lovituri, se învoiră să se supună hotărîrii unui troglodit, care, pe vremea republicii, avusese oarecare trecere. Se duseră la el şi voiră să-şi spună păsul.

— Ce mă interesează, spuse omul acela, că femeia asta e a ta sau a lui ? Am de arat ţarina ; doar n-o să-mi pierd vremea împăcîndu-vă pe voi şi ocupîndu-mă de daraverile voastre să-mi neglijez treburile mele. Vă rog să mă lăsaţi în pace şi să nu mă mai tulburaţi cu certurile voastre. După asta îi lăsă în plata Domnului şi se duse să-şi lucreze ogorul.

Cel care răpise femeia era şi cel mai puternic. Jură că mai bine moare decît să dea înapoi femeia ; celălalt, pă-

Scanned with OKEN Scanner

truns de nedreptatea vecinului său și de asprimea judecătorului se întorcea disperat cînd întîlni pe drum o femeie tînără și frumoasă care venea de la fîntînă. N-avea femeie și asta îi plăcu. Îi plăcu și mai mult cînd află că era femeia celui pe care voise să-l ia ca judecător și care fusese atît de puțin simțitor la nenorocirea lui ; o răpi și o duse în casa lui.

A fost odată un om care avea o bucată de pămînt destul de roditor și îl cultiva cu multă grijă. Doi vecini de-ai lui se întovărășiră, îl alungară din casă, îi luară pămîntul și se înțeleseră să se apere împreună împotriva tuturor celor care ar vrea să li-l ia ; și, într-adevăr, o duseră astfel cîteva luni.

Dar unul din ei, sătul să mai împartă cu altul ceea ce ar fi putut avea singur, își omorî tovarășul și deveni singurul stăpîn al ogorului. Dar nici stăpînirea lui nu fu prea lungă : alți doi troglodiți îl atacară, iar el, fiind prea slab să se poată apăra, fu omorît.

Un troglodit aproape despuiat văzu lînă de vînzare. Întrebă cît costă. Negustorul își zise : „Firește, n-ar trebui să cer pe lînă decît atîția bani cît mi-ar trebui ca să cumpăr două măsuri de grîu ; dar am s-o vînd de patru ori mai scump, ca să am opt măsuri.“ Celălalt n-avu încotro și plăti prețul cerut.

— Sînt foarte mulțumit, spuse negustorul, o să am grîu acum.

— Ce spui ? întrebă străinul ; ai nevoie de grîu ? Am de vînzare ; doar că s-ar putea să te mire prețul : știi că grîul e grozav de scump și aproape peste tot domnește foametea ; dar dă-mi banii înapoi și am să-ți dau o măsură de grîu ; căci nu-l dau altfel chiar dacă ai crăpa de foame.

În același timp o boală îngrozitoare pustia ținutul. Un medic priceput veni dintr-o țară vecină și dădu leacuri atît de potrivite celor ce se dădură pe mîna lui încît îi vindecă pe toți. Cînd molima încetă se duse pe la toți cei pe care-i tratase ca să le ceară ce i se cuvenea ; dar ni-

meni nu voi să-i dea ceva. Se reîntoarse în țara lui unde ajunse istovit de oboseală după un drum atît de lung. Dar, curînd de la sosirea sa află că aceeași boală bîntuia iarăși și pustia mai rău ca oricînd acea țară nerecunoscătoare. Troglodiții, nemaiașteptînd să vină el la ei, se duseră ei la el de data asta.

— Plecați, le zise el, nelegiuiților! Aveți în suflet o otravă mult mai ucigătoare decît cea de care voiți să vă vindecați! Nu meritați să faceți umbră pămîntului pentru că n-aveți pic de omenie în voi și pentru că legile dreptății vă sînt necunoscute: mă tem că-i supăr pe zeii care vă pedepsesc, dacă m-aș opune dreptei lor mînii.

Din Erzerum în 3 ale lunii Jémmadi 2, 1711

SCRISOAREA XII

USBEC, CĂTRE ACELAȘI

La Ispahan

Ai văzut, dragul meu Mîrza, cum au pierit troglodiții datorită tocmai răutății lor și cum au fost victimele propriilor lor nedreptăți.

Din atîtea familii nu mai rămaseră decît două care scăpară de nenorocirile nației întregi. Existau în țara aceea doi oameni destul de ciudați: oameni de omenie; știau ce e dreptatea; iubeau virtutea; erau legați prin cinstea sufletului lor ca și prin corupția celorlalte suflete. Vedeau jalea tuturor, dar n-o simțeau decît din milă; acesta fu motivul unei noi uniri între ei. Lucrau cu o rîvnă comună pentru interese comune, între ei nu existau neînțelegeri decît cele născute dintr-o dulce și caldă prietenie. Duceau o viață fericită și liniștită într-un îndepărtat colț din țară, despărțiți de compatrioții nedemni de prezența lor. Cultivat de mîinile lor harnice, pămîntul părea să rodească de la sine.

Scanned with OKEN Scanner

Își iubeau nevestele și erau iubiți de ele cu duioșie. Grija lor cea mai mare era să dea copiilor o creștere aleasă. Le reaminteau mereu nenorocirile nației lor, punîndu-le sub ochi acest exemplu atît de mișcător. Îi făceau mai ales să simtă că interesul unuia se găsește întotdeauna în interesul comun, al tuturor ; dacă vrei să trăiești de capul tău înseamnă că vrei să pieri. Virtutea nu e de loc un lucru pe care să-l faci în silă și nici nu trebuie privită ca un efort anevoios, iar a face dreptate altuia e o binefacere pentru tine însuți.

Avură curînd mîngîierea părinților virtuoși, aceea de a avea copii care să le semene. Tînăra generație, care se ridica sub ochii lor, crescu datorită unor căsătorii fericite. Numărul se mări dar buna înțelegere rămase aceeași. Și virtutea, departe de a slăbi în mulțime, fu dimpotrivă întărită printr-un mai mare număr de pilde.

Cine ar putea zugrăvi fericirea acestor troglodiți ? Un popor atît de drept trebuie să fie iubit de zei. De cum își deschisese ochii ca să-i cunoască învățase să se teamă de ei ; iar religia veni să îndulcească moravurile în ceea ce natura lăsase prea aspru în ele.

Făcură sărbători în cinstea zeilor. Fete împodobite cu flori și tineri îi slăveau dansînd în acordurile unei muzici cîmpenești. Pe urmă se făceau ospețe unde domnea pe cît de multă bucurie pe tot atîta cumpătare. În aceste adunări ieșeau la iveală făpturile lor nevinovate, aici se învăța cum să-ți dărui inima și cum s-o primești pe a altuia. Aici sfiala feciorelnică făcea, înroșindu-se, mărturisiri neașteptate, curînd întărite de consimțămîntul părinților ; și, tot aici, mamelor duioase le plăcea să prevadă o căsnicie dulce și credincioasă.

Mergeau la templu să se roage zeilor, nu pentru bogății și pentru belșug risipitor ; astfel de dorințe erau nedemne de fericiții troglodiți ; nu puteau să le dorească decît pentru compatrioții lor. Stăteau în fața altarului ca să ceară sănătate pentru părinții lor, înțelegere între frați, dragoste din partea soțiilor lor, iubire și supunere din partea copiilor. Fetele veneau să aducă jertfa dragos-

Scanned with OKEN Scanner

tei inimii lor și nu cereau altă favoare decît aceea de a putea face fericit un troglodit.

Seara, cînd turmele se întorceau de la cîmp și cînd boii obosiți trăgeau plugurile, troglodiții se adunau după o cină cumpătată, cîntau nedreptatea și nenorocirile strămunilor lor, virtutea ce renăscuse o dată cu noua generație și fericirea ei. Cîntau apoi măreția zeilor, harul dăruit totdeauna oamenilor care îi imploră și mînia lor de care nu pot scăpa cei ce nu se tem de ei. Descriau pe urmă desfătările vieții cîmpenești și fericirea unui trai veșnic împodobit de nevinovăție. Se lăsau apoi în voia somnului pe care grijile și supărările nu-l tulburau niciodată. Natura le împlinea și dorințele și nevoile. În această fericită țară lăcomia era necunoscută. Își făceau daruri, iar cel ce dăruia se socotea mai mulțumit. Poporul troglodit se considera o singură familie. Turmele lor se amestecau mai totdeauna și, de obicei, își cruțau osteneala de a le mai despărți.

Din Erzerum în 3 ale lunii Jemmadi 2, 1711

SCRISOAREA XIII

USBEC CĂTRE ACELAȘI

N-am destule cuvinte să-ți vorbesc despre virtutea troglodiților. Unul dintre ei spuse într-o zi :

— Mîine, tata va trebui să are ogorul. Am să mă scol cu două ore înaintea lui și cînd se va duce la cîmp îl va găsi arat gata.

Un altul gîndea : „Mi se pare că sora mea a îndrăgit un tînăr troglodit înrudit cu noi ; ar trebui să vorbesc cu tata și să-l îndemn să facă această căsătorie.“

I se spuse altuia că hoții îi furaseră turma :

— Sînt foarte mîhnit, zise el, pentru că aveam o viței albă pe care voiam s-o aduc ofrandă zeilor.

Un altul fu auzit spunînd :

Scanned with OKEN Scanner

— Trebuie să mă duc la templu să mulțumesc zeilor pentru că fratele meu, pe care tata îl iubește atît de mult și care mi-i atît de drag, și-a recăpătat sănătatea !

Sau :

— Pe ogorul vecin cu al tatălui meu, cei care-l cultivă sînt chinuiți în fiecare zi de arșița soarelui ; trebuie să mă duc și să plantez doi copaci pentru ca bieții oameni să se poată odihni cîteodată la umba lor.

Într-o zi, cînd mai mulți troglodiți erau strînși la un loc, un bătrîn vorbi despre un tînăr pe care-l bănuia că făcuse o faptă urîtă și îl dojeni.

— Nu putem crede că a făcut o asemenea crimă, spuseră tinerii troglodiți, iar dacă a făcut-o, să moară ultimul din familia lui !

I se spuse unui troglodit că niște străini i-au jefuit casa și i-au luat tot.

— De n-ar fi fost niște necinstiți, răspunse el, aș dori ca zeii să le îngăduie a se folosi de cele luate mai multă vreme decît mie.

Prosperitatea aceasta nu era privită fără invidie. Popoarele vecine se uniră și, sub un pretext neîntemeiat, hotărîră să le răpească turmele. De îndată ce aflară despre această hotărîre, troglodiții le trimiseră soli care le vorbiră astfel :

— Ce v-au făcut troglodiții ? V-au răpit femeile ? V-au luat vitele ? V-au pustiit cîmpurile ? Nu. Sîntem drepți și ne temem de zei. Ce vreți de la noi ? Vreți lînă să vă faceți haine ? Vreți laptele vacilor noastre sau roadele pămîntului nostru ? Aruncați armele, veniți în mijlocul nostru și vă vom da de toate. Dar jurăm pe ce avem mai scump că dacă intrați ca dușmani pe pămîntul nostru vă vom privi ca pe un popor care comite o nedreptate și o să vă tratăm ca pe fiare.

Vorbele acestea au fost respinse cu dispreț ; popoarele sălbatice intrară înarmate pe pămîntul troglodiților pe care credeau că-l apără doar nevinovăția lor.

Dar ei erau bine organizați pentru apărare. Își așezaseră femeile și copiii în mijlocul lor. Se mirară de ticălo-

şia duşmanilor şi nu de numărul lor. O ardoare nouă le cuprinse inima ; unul voia să moară pentru tatăl său, altul pentru nevastă şi copii, unul pentru fraţi, altul pentru prieteni şi toţi pentru poporul troglodit. Locul celui căzut era îndată ocupat de altul care avea de răzbunat pe lîngă cauza comună şi moartea celui răpus.

Aşa se luptă virtutea cu nedreptatea. Acelor popoare laşe, care nu căutau decît să prade, nu le fu ruşine să o ia la fugă ; dădură îndărăt în faţa virtuţii troglodiţilor chiar înainte de a fi loviţi.

Din Erzerum, în 9 ale lunii Jémmadi 2, 1711

Scanned with OKEN Scanner

VOLTAIRE

Poet, filozof, istoric dramaturg, eseist, Voltaire reprezintă sinteza spirituală cea mai strălucită, a epocii, fapt care i-a făcut pe numeroşi istorici literari să numească secolul al XVIII-lea secolul lui Voltaire.

Se pare că scriitorul a investit poezia şi dramaturgia sa cu mari nădejdi, desprinse din încrederea în valoarea artistică a acestora, în *vreme ce* povestirile sale filozofice *fuseseră concepute ca opere de amuzament pentru prietenii apropiaţi şi ca un joc spiritual ingenios al autorului ce se elibera pe această cale de anumite obsesii biografice şi anxietăţi.*

Istoricii literari relatează că Voltaire avea patruzeci şi cinci de ani cînd a realizat cele dintîi scrieri în proză şi cincizeci şi trei cînd a început să-şi publice povestirile.

Proza lui Voltaire, care reprezintă zona cea mai rezistentă din întreaga sa operă, a fost, aşadar, concepută la maturitate, cînd autorul avea o bogată experienţă artistică.

Ea reprezintă perioada în care spiritul filozofic al vremii pătrunsese masiv în toate domeniile creaţiei literare.

Scanned with OKEN Scanner

Povestirile filozofice ale lui Voltaire sînt realizate într-un climat specific de preocupări. Dacă Micromegas *(1752) păstrează ecoul lecturilor din Newton și Swift,* Zadig *(1748) și* Candid *(1759) constituie replici literare determinate de polemicile filozofice dintre determiniști și adepții filozofiei hazardului, climatul oriental din* Candid *fiind o rezultantă a unor capitole din* Eseul despre moravuri.

Voltaire apare ca un prozator cultivînd narațiunea bazată pe aventuri surprinzătoare, pe care personajele le suportă, dar nu le creează, subsumînd intriga unei idei fundamentale, cu eroi fără o psihologie profundă și cu peisajul ca fundal decorativ pentru pictura moravurilor.

Scanned with OKEN Scanner

ZADIG SAU DESTINUL [1]

Capitolul XIV
DANSUL

Setoc trebuia să se ducă, cu treburile lui negustoreşti, în insula Serendib. Dar prima lună a căsătoriei, care este, după cum se ştie, luna de miere, nu-i îngăduia nici s-o părăsească pe nevastă-sa, nici să creadă că ar putea vreodată s-o părăsească. Îl rugă aşadar pe prietenul său Zadig să se ducă în locul lui. „Vai ! îşi spuse Zadig ; acum am să fiu şi mai departe de Astarte ! Dar trebuie să-mi slujesc binefăcătorii". Aşa vorbi, plînse şi plecă.

Nu trecu mult de cînd sosise în Serendib şi toţi cei de acolo începură să-l socotească drept un om deosebit. Ajunse arbitrul tuturor neînţelegerilor dintre negustori, prietenul înţelepţilor, sfătuitorul puţinilor oameni care cer sfaturi. Regele vru să-l vadă şi să-l audă. El îşi dădu curînd seama cît preţuia Zadig. Îi plăcu înţelepciunea lui şi şi-l făcu prieten. Prietenia şi stima regelui îl speriară pe Zadig. Zi şi noapte el îşi amintea de necazurile pe care i le aduseseră binefacerile lui Moabdar. „Regele ţine la mine, îşi spuse el ; nu cumva are să mi se întîmple vreo

[1] Traducere de Al. Philippide.
Din : *Voltaire, Opere alese*, vol. II,
E.S.P.L.A., Clasicii literaturii universale. 1959.

Scanned with OKEN Scanner

nenorocire ?“ Totuşi nu putea să nu primească prietenia măriei-sale, fiindcă trebuie mărturisit că Nabusan, regele Serendibului, fiul lui Nusanab, fiul lui Nabasun, fiul lui Sanbusna, era unul dintre cei mai buni domnitori din Asia : cînd stăteai de vorbă cu dînsul era cu neputinţă să nu-l îndrăgeşti.

Pe acest domnitor cumsecade toată lumea îl lăuda, îl înşela şi îl fura ; toţi îi prădau pe întrecute averile. Marele vistiernic al Serendibului dădea cel dintîi pildă în această privinţă, urmat fiind cu sfinţenie de toţi ceilalţi. Regele ştia acest lucru. De mai multe ori îşi schimbase vistiernicul; dar nu putea schimba obiceiurile de-a se împărţi veniturile regelui în două părţi inegale dintre care cea mai mică era totdeauna a măriei-sale şi cea mai mare a dregătorilor.

Regele Nabusan îi povesti lui Zadig necazurile lui.

— Dumneata care ştii atîtea, îi spuse el, n-ai putea să-mi găseşti un vistiernic care să nu mă fure ?

— Ba da, răspunse Zadig, ştiu un mijloc fără greş de-a da măriei-tale un om cu mîinile curate.

Regele îl îmbrăţişă şi îl întrebă ce trebuie făcut. Zadig răspunse :

— Trebuie să-i punem să danseze toţi cei care se vor înfăţişa pentru slujba de vistiernic şi cel care va dansa cu mai multă uşurinţă va fi negreşit cel mai cinstit.

— Glumeşti, spuse regele. Ciudat mijloc de-a alege un vistiernic ! Cum ? Vrei să spui că acela care va ţopăi mai bine va fi vistiernicul cel mai cinstit şi mai iscusit ?

— Nu spun că va fi cel mai iscusit, zise Zadig ; dar eu, măria-ta, te asigur că va fi un om foarte cinstit.

Zadig vorbea cu atîta încredere încît regele îşi închipui că are vreun mijloc tainic şi supranatural pentru a cunoaşte pe vistiernic.

— Nu-mi place ceea ce e supranatural, spuse Zadig. Oamenii şi cărţile cu minuni nu mi-au plăcut niciodată. Dacă măria-ta vrea să mă lase să fac încercarea pe care o propun, va vedea că mijlocul pe care-l voi întrebuinţa e lucrul cel mai simplu şi mai uşor.

Scanned with OKEN Scanner

Nabusan, rege al Serendibului, cînd auzi că acest mijloc tainic era simplu, se miră mai mult decît dacă i-ar fi spus cineva că este un miracol.

— Bine, zise el, fă cum vrei.

— Lasă-mă să fac cum știu, spuse Zadig. Măria-ta ai să cîștigi din încercarea asta mai mult decît gîndești.

Chiar în ziua aceea Zadig puse să se vestească, în numele regelui, că toți cei care rîvneau la slujba de mare vistiernic al măriei-sale Nabusan, fiul lui Nusanab, trebuiau să se înfățișeze în haine ușoare de mătase, la zi-ntîi a lunii Crocodilului, în anticamera regelui. Veniră șaizeci și patru de inși. Într-un salon alăturat fuseseră puși niște lăutari. Se pregătise totul pentru dans. Dar ușa salonului era închisă și ca să intri trebuia să treci printr-o galerie cam întunecoasă. Un camerier venea și lua pe cîte-un candidat și-l ducea prin această galerie unde îl lăsa singur cîteva minute. Regele, care știa despre ce e vorba, așezase în această galerie tot tezaurul lui. După ce toți candidații intrară în salon, regele le porunci să înceapă dansul. Niciodată nu s-a dansat mai greoi și mai urît. Toți dansau cu capul plecat, îndoiți din șale, cu mîinile lipite de șolduri.

„Ce pungași !“ își spunea Zadig.

Numai unul singur făcea pașii cu ușurință, cu capul sus, cu privirea limpede, cu brațele întinse, cu trupul drept, cu piciorul bine întins.

— Ce om cinstit ! ce om de treabă ! spunea Zadig.

Regele îl luă în brațe pe acest bun dansator, îl numi vistiernic, iar toți ceilalți fură pedepsiți, fiindcă toți își umpluseră buzunarele în timpul cît stătuseră în galerie și acum abia mai puteau merge. Regelui îi păru rău de firea omenească, văzînd că, din acești șaizeci și patru de dansatori, șaizeci și trei erau niște coțcari. Galeria întunecoasă căpătă numele de *Coridorul ispitei*. În Persia, acești șaizeci și trei de ipochimeni ar fi fost trași în țeapă. În alte țări s-ar fi făcut un proces care ar fi înghițit în cheltuieli de judecată de trei ori valoarea banilor furați și care n-ar fi adus nimic înapoi în hasnalele domnești. În

alt regat, ei s-ar fi dezvinovăţit pe deplin şi l-ar fi făcut pe rege să-l alunge pe dansatorul atît de vioi. În Serendib ei nu fură osîndiţi decît să sporească tezaurul public, fiindcă Nabusan era foarte îngăduitor.

Era şi foarte recunoscător. Dărui lui Zadig o sumă de bani mai mare decît suma pe care o furase vreodată un vistiernic de la regele şi stăpînul lui. Zadig, cu banii aceştia, tocmi un om şi-l trimise ştafetă la Babilon ca să afle ce s-a întîmplat cu Astarte. Vocea îi tremură cînd porunci aceasta, sîngele îi năvăli la inimă, ochii i se întunecară, fu aproape să-şi dea sufletul. Omul plecă ; Zadig îl văzu urcîndu-se pe corabie. Apoi se întoarse la rege şi, nevăzînd pe nimeni şi crezîndu-se în odaie la dînsul, rosti cu glas tare cuvîntul dragoste.

— Ah ! dragostea, spuse regele, tocmai despre ea este vorba. Ai ghicit ce mă face să sufăr. Ce om mare eşti ! Nădăjduiesc că ai să-mi găseşti o femeie vrednică de încredere, aşa cum mi-ai găsit un vistiernic cinstit.

Zadig, venindu-şi în fire, îi făgădui să-l slujească în dragoste ca şi în finanţe, cu toate că lucrul acesta părea şi mai greu.

Scanned with OKEN Scanner

CANDIDE SAU OPTIMISTUL [1]

Capitolul XXVII
CĂLĂTORIA LUI CANDID LA CONSTANTINOPOL

Credinciosul Cacambo se înţelesese deja cu patronul turc, care trebuia să-l ducă pe sultanul Ahmet înapoi la Constantinopol, să ia cu el şi pe Candid şi pe Martin. Aceştia se urcară pe corabie după ce se închinară nenorocitei sale majestăţi. Candid, în drum spre corabie, spuse lui Martin :

— Va să zică am stat la masă cu şase regi detronaţi ! şi unuia din ei i-am dat şi de pomană. Poate c-or mai fi mulţi prinţi de ăştia nenorociţi. Mai bine-i de mine că n-am pierdut decît o sută de berbeci şi acuma zbor în braţele Cunigundei. Eu tot cred, dragă Martin, că Pangloss avea dreptate şi că totul merge bine în lume.

— Asta aş vrea şi eu ! zise Martin.

— Oricum, spuse Candid, la Veneţia am văzut un lucru de necrezut. Cînd s-a mai pomenit ca şase regi detronaţi să stea la masă împreună la birt.

— Asta nu e ceva neobişnuit, nouă ni s-au întîmplat lucruri şi mai extraordinare. E lucru foarte obişnuit ca un rege să fie detronat. Iar cît despre cinstea de a fi stat la masă cu ei, asta chiar că e un fleac care nu merită nici o

[1] Ibid. pag. 161.

atenție. Ce are a face cu cine stai la masă, totul e să mănînci bine.

Candid, cum ajunse pe corabie, îmbrățișă pe vechiul lui valet, pe prietenul său Cacambo, și îi spuse :

— Ce face Cunigunda ? Tot așa de frumoasă este ? Mă mai iubește ? Cum o duce ? I-ai cumpărat desigur un palat la Constantinopol ?

— Dragă stăpîne, răspunse Cacambo, Cunigunda spală blidele pe țărmul Propontidei, la un prinț care are foarte puține blide ; e roabă în casa unui fost suveran pe care îl cheamă Ragotzky și căruia sultanul îi dă trei scuzi tain pe zi; dar ce-i mai rău este că și-a pierdut frumusețea și s-a urîțit grozav.

— Frumioasă sau urîtă, spuse Candid, eu sînt om cinstit și datoria mea este s-o iubesc mereu. Dar cum a putut să ajungă în starea asta așa de proastă cu cele cinci sau șase milioane pe care le-ai luat cu tine ?

— A trebuit mai întîi, zise Cacambo, să dau două milioane seniorului don Fernando de Ibaraa y Figueora y Mascarenes y Lampurdos y Suza, guvernator la Buenos Aires, ca să-mi dea voie s-o iau de-acolo pe domnișoara Cunigunda ; pe urmă un pirat a pus mîna vitejește pe tot ce mai aveam. Piratul acela ne-a dus la capul Matapan, la Milos, la Nicara, la Samos, la Petra, la Dardanele, la Marmara, la Scutari. Cunigunda și cu baba slujesc la prințul acela de care v-am spus, iar eu sînt robul sultanului detronat.

— Ce groaznice nenorociri legate unele de altele ! zise Candid. Dar tot e bine că mai am cîteva diamante ; am s-o răscumpăr pe Cunigunda. Păcat numai că s-a urîțit așa de tare.

Întorcîndu-se apoi către Martin, îl întrebă :

— Cine crezi dumneata că e mai de plîns, sultanul Ahmet, împăratul Ivan, regele Carol-Eduard ori eu ?

— Nu știu, răspunse Martin ; ar trebui să fiu în inimile voastre ca să știu.

— Dacă ar fi aici Pangloss, zise Candid, ar ști și ne-ar spune.

Scanned with OKEN Scanner

— Habar n-am, zise Martin, cu ce cîntar ar fi putut Pangloss al dumitale să cîntărească nenorocirile oamenilor şi să le preţăluiască durerile. Bănuiesc doar atîta că sînt pe lume milioane de oameni de o sută de ori mai de plîns decît regele Carol-Eduard, decît ţarul Ivan şi sultanul Ahmet.

— Se prea poate să fie şi aşa, spuse Candid.

Ajunseră peste cîtăva vreme la Bosfor. Candid, mai întîi, răscumpără cu un preţ foarte mare pe Cacambo şi, fără să mai întîrzie, se sui cu tovarăşii lui pe o galeră, şi se duse la ţărmul Propontidei să o caute pe Cunigunda, urîtă cum o fi, numai s-o găsească.

Printre galerieni erau doi care vîsleau foarte prost şi cărora patronul levantin le dădea din cînd în cînd cîteva lovituri de vînă de bou pe spatele gol. Candid, bun din fire, se uită la ei mai mult decît la ceilalţi şi se apropie de dînşii cu milă. Trăsăturile feţelor lor schimonosite parcă îi aduceau aminte de Pangloss şi de nenorocitul acela de iezuit, baronul, fratele domnişoarei Cunigunda. La gîndul acesta se întristă. Se uită mai bine la ei şi spuse lui Cacambo :

— Dacă n-aş fi văzut cum a fost spînzurat magistrul Pangloss şi dacă n-aş fi avut nenorocirea să-l ucid pe baron, aş zice că cei doi galerieni de colo sînt chiar ei.

Cînd auziră rostindu-se numele de baron şi de Pangloss cei doi puşcăriaşi scoaseră un strigăt şi vîslele le căzură din mîini. Patronul levantin se repezi la dînşii şi începu să-i bată cu vîna de bou.

— Stai, stai, Seniore ! strigă Candid, îţi dau cît vrei numai să nu-i baţi.

— Uite-l pe Candid, spuse unul din ei.

— Da, e chiar Candid, zise celălalt.

— Visez ? Sînt treaz ? spuse Candid ; sînt aici pe galeră sau unde sînt ? Să fie chiar domnul baron pe care l-am omorît ? Să fie maestrul Pangloss pe care am văzut cum l-au spînzurat ?

Scanned with OKEN Scanner

— Da, chiar noi sîntem, chiar noi sîntem ! răspunseră ei.

— Va să zică ăsta e marele filozof ? zise Martin.

— Domnule patron, întrebă Candid, cît vrei să-ţi dau ca să răscumpăr pe domnul de Thunder-ten-tronckh, unul din cei mai de seamă baroni ai imperiului, şi pe domnul Pangloss, cel mai profund metafizician al Germaniei ?

— Ciine creştin, răspunse patronul levantin, fiindcă aceşti doi cîini de puşcăriaşi creştini sînt baroni şi metafizicieni, ceea ce desigur că e un rang înalt în ţară la ei, ai să-mi dai cincizeci de mii de ţechini.

— Bine, ţi-i dau ; să ne întoarcem repede la Constantinopol şi îţi plătesc imediat. Adică nu, du-mă la domnişoara Cunigunda.

Patronul însă, cum auzise că-i dă banii, şi întorsese prova către port şi, la porunca lui, vîslele împingeau acum galera mai repede decît zboară o pasăre.

Candid îmbrăţişă pe baron şi pe Pangloss.

— Cum, nu te-am ucis, domnule baron ? Şi dumneata, dragul meu, Pangloss, cum se face că eşti în viaţă după ce-ai fost spînzurat ? Şi de ce sînteţi amîndoi osîndiţi la galeră în Turcia ?

— E adevărat că şi soră-mea e în Turcia ? întrebă baronul.

— Da, răspunse Cacambo.

— Ce bine-mi pare că m-am întîlnit iar cu dragul meu Candid, spuse Pangloss.

Candid le prezentă pe Martin şi pe Cacambo. Toţi se îmbrăţişau, toţi vorbeau deodată. Galera zbura. Peste cîteva clipe erau în port. Chemară un zaraf evreu şi Candid îi vîndu cu cincizeci de mii de ţechini un diamant care făcea o sută de mii, dar zaraful se jură pe Abraham că nu putea să dea mai mult. Candid răscumpără pe baron şi pe Pangloss. Acesta se aruncă la picioarele liberatorului lui şi le udă cu lacrimi ; celălalt îi mulţumi dînd din cap şi îi făgădui că-i dă banii înapoi cu cea dintîi ocazie.

— Dar se poate oare ca soră-mea să fie în Turcia ? tot întreba el.

Scanned with OKEN Scanner

— Se poate foarte bine, răspunse Cacambo, spală blidele la un prinţ din Transilvania.

Trimiseră imediat după doi zarafi ; Candid mai vîndu nişte diamante şi plecară iar cu toţii cu altă galeră s-o scape din robie pe Cunigunda.

Capitolul XXVIII

CE S-A ÎNTÎMPLAT CU CANDID, CU CUNIGUNDA, CU PANGLOSS, CU MARTIN ETC.

— Iartă-mă încă o dată, spuse Candid baronului, iartă-mă, cuvioase părinte, că te-am străpuns cu sabia.

— Nici să nu mai vorbim, zise baronul ; am fost şi eu cam prea repezit, mărturisesc. Dar fiindcă vrei să ştii prin ce întîmplare am ajuns la galere, am să-ţi spun că după ce fratele spiţer al colegiului nostru m-a vindecat de rana pe care mi-ai făcut-o, am fost atacat şi luat prizonier de spanioli ; am fost băgat la închisoare la Buenos Aires cînd soră-mea tocmai plecase de-acolo. Am cerut să fiu trimis la Roma la părintele general. Aici am fost numit duhovnic la Constantinopol pe lîngă ambasadorul Franţei. Trecuse vreo săptămînă de cînd eram în funcţie cînd, într-o seară, am dat de un icoglan tînăr şi foarte chipeş. Era cald. Tînărul spuse că ar vrea să se ducă la baie ; m-am dus şi eu cu el. Nu ştiam că un creştin se face vinovat de cea mai mare vină dacă e găsit în pielea goală împreună cu un musulman tînăr. Cadiul a poruncit să mi se dea o sută de lovituri la tălpi şi m-a osîndit la galere. Nu cred că poate fi nedreptate mai mare... Dar aş vrea să ştiu de ce soră-mea e în bucătărie la un suveran din Transilvania fugit la turci.

— Şi dumneata, dragul meu Pangloss, spuse Candid, cum se face că eşti aici ?

— E drept, răspunse Pangloss, că am fost spînzurat în fata dumitale ; ar fi trebuit să fiu ars, dar îţi aduci aminte

Scanned with OKEN Scanner

că tocmai cînd se pregătea să mă frigă a început ploaia; ploua așa de tare încît n-au mai putut să aprindă focul; și atunci m-au spînzurat fiindcă nu se putea altfel. Un chirurg mi-a cumpărat trupul, m-a dus la el acasă și a început să mă disece. Mi-a făcut mai întîi o incizie crucială de la buric pînă la claviculă. Eu însă nu fusesem de loc spînzurat cum trebuie. Călăul sfintei Inchiziții, care era diacon, ardea oamenii de minune, dar cu spînzuratul nu era obișnuit; funia era udă așa că n-a lunecat bine și a fost prost înnodată. Fapt este că mai suflam; incizia crucială m-a făcut să scot un țipăt așa de cumplit, încît chirurgul era mai să cadă jos și închipuindu-și că disecă pe dracul a luat-o la fugă cutremurat de spaimă și a mai căzut și pe scară. Nevastă-sa, care era într-o odaie de-alături, a venit repede cînd a auzit zgomotul; m-a văzut întins pe masă cu incizia mea crucială, s-a speriat și mai tare decît bărbatu-său, a luat-o și ea la fugă și a căzut peste el. După ce-și mai veniră în fire, am auzit cum nevasta chirurgului îi spunea acestuia: „Cine te pune, dragă, să diseci un eretic? Nu știi că în oamenii ăștia e ascuns dracul? Mă duc să chem un preot să-l alunge pe necuratul."

M-am înfiorat cînd am auzit asta, mi-am adunat puținele puteri care îmi mai rămăseseră și am strigat: „Fie-vă milă de mine!" Atunci chirurgul a prins curaj, mi-a cusut pielea la loc; nevastă-sa m-a îngrijit; în două săptămîni m-am vindecat. Chirurgul mi-a găsit și o slujbă; m-am băgat lacheu la un cavaler de Malta care tocmai pleca la Veneția; aici însă, cum stăpînu-meu n-avea cu ce să-mi plătească simbria, m-am tocmit la un negustor venețian și m-am dus cu el la Constantinopol.

Într-o zi mi-a venit poftă să intru într-o moschee. Înăuntru erau numai un imam bătrîn și o credincioasă tînără foarte drăguță care își spunea rugăciunea. Era cu pieptul gol; între sîni avea un buchet de lalele, de trandafiri, de anemone și de zambile. Ea s-a prefăcut că-i cade buchetul, eu m-am repezit să-l ridic și i l-am pus la loc cu o grijă plină de respect. Cum însă nu mai isprăveam cu pusul buchetului, imamul s-a mîniat și, cînd a văzut că sînt creș-

tin, a strigat după ajutor. M-au dus la cadiu și cadiul a spus să-mi tragă o sută la tălpi și m-a trimis la galere. Am fost pus în lanțuri chiar pe galera și chiar pe banca pe care era și domnul baron. Tot pe galera aceea mai erau patru tineri din Marsilia, cinci preoți din Napoli și doi călugări din Corfu, care ne-au spus că asemenea întîmplări se ivesc în fiecare zi. Domnul baron zicea că nedreptatea care i se făcuse lui era mai mare, eu ziceam că era mult mai îngăduit să pui un buchet la sînul unei femei decît să stai în pielea goală lîngă un icoglan. Discutam într-una și căpătam în fiecare zi cîte douăzeci la spate cu vîna de bou, cînd iată că înlănțuirea evenimentelor acestei lumi te-a adus pe galera noastră și ne-ai răscumpărat.

— Spune, dragul meu Pangloss, îl întrebă Candid, cînd ai fost spînzurat, disecat, bătut și cînd ai vîslit pe galeră, te-ai gîndit și atunci că totul pe lumea asta e cît se poate de bine ?

— Am mereu părerea pe care am avut-o la început, răspunse Pangloss, fiindcă, de ! sînt filozof ! nu se cuvine să-mi iau vorba înapoi, pentru că Leibniz nu poate să greșească, iar armonia prestabilită este oricum tot ce-i mai frumos pe lume, tot așa ca și plinul și materia subtilă [1].

Capitolul XXIX

CUM LE-A GĂSIT CANDID PE CUNIGUNDA ȘI PE BABĂ

În timp ce Candid, baronul, Pangloss, Martin și Cacambo își povesteau aventurile, în timp ce vorbeau despre evenimentele contingente și necontingente ale lumii, și discutau despre efecte și cauze, despre răul moral și răul fizic, despre libertate și necesitate, și dacă

[1] Termeni din filozofia lui Descartes (n. t.).

Scanned with OKEN Scanner

poți avea vreo mîngîiere cînd ești osîndit la galere în Turcia, ajunseră la țărmul Propontidei acasă la prințul Transilvaniei. Cum au ajuns au și dat cu ochii de Cunigunda și de babă. Puneau la uscat niște prosoape pe o frînghie.

La această priveliște baronul se îngălbeni. Tandrul îndrăgostit Candid, văzînd-o pe frumoasa lui Cunigunda smolită la față, cu ochii roșii, cu pieptul supt, cu obrajii zbîrciți, cu brațele înroșite, făcu trei pași de-a-ndăratelea, cuprins de groază, apoi înaintă iar, din cuviință. Cunigunda îmbrățișă pe Candid și pe fratele ei. O îmbrățișară și pe babă. Candid le răscumpără pe amîndouă.

În apropiere se afla o fermă. Baba spuse lui Candid că ar fi bine s-o ia el, pînă cînd vor nimeri o soartă mai bună. Cunigunda nu știa că s-a urîțit, fiindcă nimeni nu-i spusese asta. Îi aduse aminte lui Candid de făgăduielile lui cu un ton atît de hotărît încît Candid, bun cum era el, nu îndrăzni să refuze. Spuse deci baronului că are să se însoare cu soră-sa.

— Nu voi îngădui niciodată, zise baronul, asemenea înjosire din partea ei și asemenea cutezanță din partea dumitale. Nu vreau să mi se reproșeze o ticăloșie ca asta ; copiii soră-mi n-ar mai avea nici o trecere în Germania. Nu, soră-mea nu se va mărita decît numai cu un baron al imperiului.

Cunigunda i se aruncă la picioare, plînse, dar el fu neclintit.

— Ești nebun, îi spuse Candid ; te-am scăpat de la galere, te-am răscumpărat, am răscumpărat-o pe soră-ta ; spăla aici blidele ; e urîtă și totuși sînt atît de bun și vreau să mă însor cu dînsa, iar tu mai ai obrazul să te împotrivești ! Dacă m-aș lăsa dus de mînia de care-s cuprins aș fi în stare să te mai ucid o dată.

— N-ai decît să mă ucizi, zise baronul, dar, cît voi trăi eu, cu soră-mea n-ai să te însori !

Capitolul XXX
ÎNCHEIERE

Candid, în fundul sufletului lui, n-avea nici o poftă să se însoare cu Cunigunda. Totuşi obrăznicia fără margini a baronului îl hotărî să încheie căsătoria ; pe de altă parte Cunigunda stăruia atît de mult, încît nu-i venea să-şi ia vorba înapoi. Se sfătui cu Pangloss, cu Martin şi cu credinciosul Cacambo. Pangloss făcu un memoriu bine ticluit în care dovedea că baronul n-avea nici un drept asupra soră-si şi că ea putea, după toate legile imperiului, să se căsătorească morganatic cu Candid. Martin spuse că baronul trebuia aruncat în mare. Cacambo spuse că trebuia să-l dea înapoi patronului şi să-l pună iar să vîslească pe galeră ; după aceea să fie trimis la Roma părintelui general cu cea dintîi corabie care va pleca într-acolo. Părerea asta fu socotită ca foarte bună. Baba zise şi ea că aşa e mai bine. Nu spuseră nimic soră-si. Cu bani lucrul se făcu repede şi toţi fură mulţumiţi că au înfundat un iezuit şi au pedepsit îngîmfarea unui baron neamţ.

Acum ar fi fost firesc să-ţi închipui că, după atîtea nenorociri, Candid, însurat cu iubita lui, vieţuind împreună cu filozoful Pangloss, cu filozoful Martin, cu înţeleptul Cacambo şi cu baba, şi mai avînd şi atîtea diamante aduse din patria vechilor incaşi, va duce viaţa cea mai plăcută. Zarafii însă atîta l-au tras pe sfoară încît nu i-a mai rămas decît ferma. Nevastă-sa urîţindu-se pe zi ce trecea se făcu arţăgoasă şi nesuferită. Baba era infirmă aşa că fu şi mai morocănoasă decît Cunigunda. Cacambo, care lucra grădina şi se ducea să vîndă legume la Constantinopol, era copleşit de muncă şi îşi blestema soarta. Pangloss era foarte necăjit că nu poate să strălucească în vreo universitate din Germania. Cît despre Martin, el era pe deplin convins că pretutindeni e tot aşa de rău şi nu se necăjea deloc. Candid, Pangloss şi Martin discutau cîteodată despre metafizică şi morală. Vedeau uneori de la fereastra fermei cum treceau pe apă corăbii încărcate cu efendii, cu paşale, cu cadii trimişi în surghiun la Lemnos,

Scanned with OKEN Scanner

la Mitilene, la Erzerum. Alți cadii, alte pașale, alți efendii veneau și luau locul celor surghiuniți și peste cîtva timp erau surghiuniți și ei. Vedea capete frumos împăiate care erau trimise spre înfățișare la Sublima Poartă. Aceste spectacole le dădeau prilej să discute și mai aprins ; iar cînd nu discutau, plictiseala era așa de mare încît într-o bună zi baba și-a luat îndrăzneala să le spună :

— Aș vrea să știu ce e mai rău, să te siluiască sute de pirați negri, să ți se reteze o bucă, să fii bătut cu nuiele la bulgari, să fii ciomăgit și spînzurat, să fii disecat, să vîslești pe o galeră, într-un cuvînt să înduri toate necazurile pe care le-am îndurat noi sau, dimpotrivă, să stăm aici și să n-avem nimic de făcut ?

— Asta-i o mare întrebare, zise Candid.

Vorbele acestea stîrniră noi discuții și Martin mai ales ajunse la încheierea că omul era sortit să trăiască ori în zvîrcolirile neliniștii ori în letargia plictiselii. Candid nu era de părerea asta, dar nici nu afirma altceva. Pangloss mărturisi că întotdeauna suferise îngrozitor, dar, fiindcă susținuse o dată că toate mergeau de minune, susținea asta mereu însă nu credea de loc în ce spune.

S-a întîmplat însă un lucru care lui Martin i-a întărit uricioasele principii, pe Candid l-a făcut să șovăie mai mult ca oricînd, iar pe Pangloss l-a încurcat foarte tare. Într-o bună zi se treziră la fermă cu Paquette și cu părintele Garoafă, amîndoi în cea mai mare mizerie. Păpaseră repede cele trei mii de piaștri, se despărțiseră, se împăcaseră, se certaseră, fuseseră închiși, fugiseră din închisoare, și în sfîrșit părintele Garoafă se făcuse turc. Paquette își urma meseria, dar nu mai cîștiga nimic.

— Am spus eu că darurile dumitale au să se ducă repede pe apa Sîmbetei și au să-i facă și mai nenorociți decît erau, zise Martin. Uite, și dumneata cu Cacambo v-ați îmbuibat cu milioane de piaștri și nu sînteți mai fericiți decît părintele Garoafă și decît Paquette.

— Aha ! spuse Pangloss Paquettei, te-a adus iar cerul printre noi, săraca de tine ! Știi că din cauza ta am rămas

cu nasul mîncat, fără un ochi și fără o ureche? Rău ai ajuns și tu! Ce-i și lumea asta!

Această nouă întîmplare îi făcu să filozofeze și mai mult.

Nu departe de ei locuia un derviș foarte vestit care era socotit drept cel mai mare filozof al Turciei. Se duseră la el să-l întrebe de una și de alta. Începu vorba Pangloss:

— Meștere, am venit să te rugăm să ne spui de ce a fost făcut un animal atît de ciudat cum este omul?

— Ce-ți pasă ție de asta? zise dervișul; e treaba ta?

— Bine, cuvioase părinte, spuse Candid, dar pe pămînt sînt groaznic de multe rele.

— Ei, și ce e dacă-i rău sau dacă-i bine? Cînd sultanul trimite o corabie în Egipt își bate el capul să afle dacă pe corabie șoarecii o duc bine sau nu?

— Atunci ce trebuie făcut? întrebă Pangloss.

— Să taci, răspunse dervișul.

— Mi-ar fi plăcut, spuse Pangloss, să stau de vorbă cu dumneata despre cauză și efect, despre cea mai bună lume cu putință, despre originea răului, despre natura sufletului și despre armonia prestabilită.

La vorbele acestea, dervișul le închise ușa în nas.

În timpul cît stătuseră de vorbă, se răspîndise vestea că la Constantinopol fuseseră sugrumați doi viziri și muftiul și că mulți prieteni de-ai acestora fuseseră trași în țeapă. Catastrofa asta făcu mare vîlvă timp de cîteva ceasuri, Pangloss, Candid și Martin, cînd se întorceau la fermă, se întîlniră cu un moșneag care se odihnea în fața casei la umbra unor portocali. Pangloss, care era tot așa de curios pe cît îi plăcea să discute, îl întrebă cum îl chema pe muftiul care fusese sugrumat.

— Habar n-am, răspunse moșul, și habar n-am avut vreodată cum îi cheamă pe muftii și pe viziri. Nu știu nimic de întîmplarea de care vorbiți. Eu cred, așa, că oamenii care se îndeletnicesc cu treburile publice pier cîteodată cu nemernicie, și așa le trebuie. Eu nu caut niciodată să aflu ce se petrece la Constantinopol. Trimit acolo spre vînzare roadele grădinii pe care o lucrez și atîta tot.

După ce vorbi astfel, îi pofti pe străini în casă. Cele două fete și cei doi fii ai lui le dădură să guste tot felul de șerbeturi pe care le făceau ei, frișcă cu coajă de chitre zaharisite, portocale, lămîi, ananas, curmale, fisticuri, cafea de Moca neamestecată cu cafea proastă de Batavia sau de Antile. După aceea, fetele acestui musulman de treabă stropiră cu miresme barba lui Candid, a lui Pangloss și a lui Martin.

— Aveți desigur, întrebă Candid pe turc, o moșie mare și frumoasă ?

— Am numai douăzeci de pogoane, răspunse turcul ; le lucrez cu copiii mei ; munca alungă din preajma noastră trei rele mari : urîtul, patima și nevoia.

Candid, după ce se întoarse la ferma lui, cugetă adînc la ce vorbise turcul. Spuse lui Pangloss și lui Martin :

— Cred că moșneagul acesta și-a croit o soartă mult mai bună decît soarta celor șase regi cu care am avut cinstea să ședem la masă.

— Măririle, zise Pangloss, sînt foarte primejdioase, după cum spun toți filozofii. Și așa și este : Eglon, regele moabiților, a fost asasinat de Iehid ; Absalom a fost spînzurat de chică și străpuns de trei săgeți ; regele Nabab, fiul lui Ieroboam, a fost ucis de Baeșa ; regele Ela de Zimri, Ahazia de Iehu, Atalia de Iehoida ; regii Ioachim, Iehoiachim, Sedechia au fost robi. Știți cum au pierit Cresus, Astyagus, Darius, Dionis din Siracuza, Pyrrhus, Perseu, Hanibal, Iugurtha, Ariovist, Cezar, Pompei, Neron, Othon, Vitellius, Domițian, Richard al doilea al Angliei, Eduard al doilea, Henric al șaselea, Richard al treilea, Maria Stuart, Carol întîi, cei trei Henrici ai Franței, împăratul Henric al patrulea ? Știți că...

— Eu mai știu, zise Candid, că trebuie să ne lucrăm grădina.

— Ai dreptate, spuse Pangloss, fiindcă, atunci cînd omul a fost pus în grădina raiului, a fost pus *ut operaretur eum*, ca să lucreze ; asta dovedește că omul n-a fost creat ca să se odihnească.

Scanned with OKEN Scanner

— Să muncim fără să ne mai gîndim, zise Martin; aceasta e singurul mijloc de-a face suportabilă viața.

Toți încuviințară acest plan lăudabil. Fiecare începu să lucreze ce știa. Pămîntul pe care-l aveau dădea roade bune. Cunigunda era urîtă tare, dar a ajuns o foarte bună plăcintăriță; Paquette făcea broderie; baba se îngrijea de rufărie. Pînă și părintele Garoafă s-a pus pe treabă; ajunse un foarte bun tîmplar și s-a făcut chiar om cinstit. Și Pangloss spunea uneori lui Candid:

— Toate evenimentele se înlănțuie în cea mai bună lume cu putință: dacă n-ai fi fost alungat, dintr-un frumos castel, cu picioare în spate de dragul domnișoarei Cunigunda, dacă n-ai fi fost prins de Inchiziție, dacă n-ai fi cutreierat America pe jos, dacă n-ai fi străpuns cu spada pe baron, dacă n-ai fi pierdut toți berbecii aduși din fericita țară Eldorado, n-ai mînca aici dulceață de chitre și fisticuri.

— Foarte bine ai vorbit, zise Candid, dar pînă una-alta trebuie să ne lucrăm grădina.

Scanned with OKEN Scanner

DIDEROT

Proza lui Diderot a fost privită multă vreme cu notabile rezerve încît, pe vremea cînd Saint-Beuve era un adevărat mentor al criticii franceze, acesta nu-şi îngăduia să vadă în romanele scriitorului francez din veacul luminilor opere de o certă valoare artistică.

Diderot şi-a scris romanele sale înainte de Laclos şi marchizul de Sade, ca şi înaintea celor mai multe scrieri în proză ale lui Restif de la Bretonne, dar se afirmă ca prozator după succesul realizat de Marivaux, Richardson şi de abatele Prévost. În vremea sa, proza picarescă bazată pe aglomerarea de evenimente era încă amplu cultivată, iar romanul sentimental englez începe să aibă un ecou din ce în ce mai larg.

Elogiul lui Richardson *(1762), aşa cum a fost conceput de Diderot, se defineşte ca o pledoarie pentru romanul realist sentimental. Ostil faţă de romanescul excesiv, ca şi faţă de patetismul exagerat, pe care Diderot îl găseşte în proza lui Prévost, el se îndreaptă spre un gen de povestire care se distanţează de însăşi profesiunea sa de credinţă.*

Doar Călugăriţa *are atributele romanului sen-*

timental epistolar. Cele patru morți relatate în roman, dintre care cea a Suzanei Simonin este cea mai patetică, ilustrează tipul acesta de proză cu eroi sensibili și accente melodramatice.

Roman de moravuri și idei, Nepotul lui Rameau *are structura unei narațiuni dialogate în care autorul și nepotul fac din conversație și digresiune un procedeu fundamental care apropie proza lui Diderot de aceea a lui Sterne. În* Jacques fatalistul *problema hazardului și a determinismului este relatată la modul epic. Grupate în trei categorii, personajele romanului pot avea o prezență continuă, intermitentă sau sînt* absente, *fiind doar evocate de narator.*

Scanned with OKEN Scanner

NEPOTUL LUI RAMEAU [1]

Şi iată-ne vîrîţi într-o discuţie despre gust. Atunci patronul face semn cu mîna să i se dea cuvîntul, fiindcă el se crede tare, mai ales în privinţa gustului. „Gustul, spune el... gustul e ceva...“ Pe legea mea că nu ştiu ce îndrugă despre gust, şi nici el nu ştie.

Cîteodată vine printre noi amicul Robbé, şi ne desfată cu povestirile lui cinice, cu minunile convulsionarilor pe care le-a văzut el însuşi, cu cîteva cînturi din poemul său a cărui temă o cunoaşte cum nu se poate mai bine. Nu pot să-i sufăr versurile, dar îmi place să-l ascult ; cînd recită ai zice că-i apucat. În jurul lui toţi strigă : „Asta da, poet !...“ Fie vorba între noi însă, poezia lui nu-i decît un talmeş-balmeş din toate felurile de zgomote nedesluşite, e ciripitul sălbatic al locuitorilor turnului Babel.

Mai vine cîteodată pe-acolo şi un nerod oarecare, cu o înfăţişare ştearsă şi nătîngă, dar deştept cît un diavol şi viclean ca o maimuţă bătrînă. E una din mutrele care

[1] În româneşte de Gellu Naum.
Din : *Diderot, Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.A., Buc., 1957.

Scanned with OKEN Scanner

parcă-ți cer batjocura și bobîrnacele, una din mutrele lăsate de Dumnezeu spre îndreptarea celor ce judecă după înfățișare și cărora oglinda ar fi trebuit să le arate că e tot atît de ușor să fii deștept și să pari neghiob, pe cît e de ușor să fii neghiob și să te ascunzi sub o înfățișare isteață. Știi că e destul de obișnuită lașitatea de a jertfi un naiv pentru a-i distra pe ceilalți ; față de omul nostru, lașitatea aceasta se comite întotdeauna. E o cursă pe care o întindem noilor veniți și aproape nici unul nu scapă fără să cadă în ea...

Mă uimea cîteodată justețea observațiilor nebunului de Rameau asupra oamenilor și a caracterelor, și i-am mărturisit-o.

EL : Știi, îmi răspunse, și de la pușlamale te alegi cu ceva, și chiar desfrînarea te poate învăța destule ; îți pierzi nevinovăția, dar o dată cu ea scapi și de prejudecăți ; printre ticăloși, unde viciul se arată fără mască, înveți să-l cunoști ; și apoi am și citit puțin.

EU : Ce-ai citit ?

EL : Am citit, citesc și recitesc într-una cărțile lui Teofrast, La Bruyère și Moliére.

EU : Sînt cărți cum nu se poate mai bune.

EL : Ba chiar mai bune decît s-ar crede ; dar cine știe oare să le citească ?

EU : Toată lumea ; fiecare după mintea lui.

EL : Eu cred că aproape nimeni nu știe să le citească. Ai putea să-mi spui ce se caută în ele ?

EU : Distracție și învățăminte.

EL : Dar ce fel de învățăminte ? Asta e principalul.

EU : Cunoașterea îndatoririlor, dragostea pentru virtute, ura față de viciu.

EL : Eu culeg din ele tot ce trebuie făcut și tot ce nu trebuie spus. Așa de pildă, cînd citesc *Avarul* îmi spun : Fii avar dacă vrei, dar ferește-te să vorbești ca avarul. Cînd citesc *Tartuffe*, îmi spun : Fii ipocrit dacă ai chef,

Scanned with OKEN Scanner

dar nu vorbi ca ipocritul. Păstrează viciile care îți sînt folositoare, dar lasă la o parte și tonul, și aparențele care te-ar face ridicol. Ca să te păzești de tonul și de aparențele astea, trebuie să le cunoști ; iar suspomeniții autori le-au zugrăvit cum nu se poate mai bine. Eu sînt eu, și rămîn ceea ce sînt, dar fac și spun ceea ce trebuie. Nu-i disprețuiesc deloc pe moraliști : ai multe de cîștigat de la ei, mai ales de la cei care au pus morala în acțiune. Viciul nu-l vatămă pe om decît din cînd în cînd ; manifestările viciului însă te lovesc la orice pas. Poate că e mult mai bine să fii obraznic decît să ai înfățișarea unui obraznic ; obraznicul din fire nu insultă decît din timp în timp, cel cu înfățișare de obraznic, insultă fără răgaz. Și să nu-ți închipui că sînt singurul cititor de soiul ăsta ; n-am alt merit decît că procedînd cu sistem, judecînd limpede, văzînd lucrurile cum trebuie, am făcut ceea ce majoritatea celorlalți face din instinct. Din pricina asta, pe ei lecturile nu-i ajută să fie mai buni decît mine și, în ciuda lor rămîn ridicoli ; pe cîtă vreme eu nu sînt așa decît dacă vreau, și atunci le-o iau cu mult înainte. Aceeași artă care, în unele ocazii, mă învață să mă feresc de ridicol, mă învață de asemenea ca în altele să-l folosesc cît mai bine. Atunci îmi aduc aminte de tot ce-au spus alții, de tot ce-am citit, și adaug tot ce iese din străfundul meu, care pentru asemenea lucruri e de o rodnicie uimitoare.

EU : Bine-ai făcut că mi-ai dezvăluit tainele astea ; altfel aș fi crezut că te contrazici.

EL : Nu mă contrazic deloc : pentru o singură dată cînd trebuie să eviți ridicolul, ai o sută de prilejuri în care trebuie să cauți, cu tot dinadinsul să fii ridicol. Nu există alt rol de jucat pe lîngă cei mari decît rolul de nebun. Nebunul titular al regelui a existat vreme îndelungată, dar niciodată regii n-au avut vreun înțelept titular. Eu, unul, sînt nebunul lui Bertin și al multor altora, poate chiar și al dumitale în clipa de față ; sau poate că dumneata ești

Scanned with OKEN Scanner

nebunul meu : înţeleptul n-are nevoie de nebun ; deci cel ce are un nebun nu e înţelept ; şi, dacă nu e înţelept, înseamnă că e nebun ; şi poate fi, chiar dacă e rege, nebunul nebunului său. De altfel, adu-ţi aminte că atunci cînd e vorba de ceva atît de schimbător cum sînt moravurile, nu există nimic absolut, nimic esenţial, nimic adevărat sau fals pe deplin, în afară de faptul că trebuie să fii cum îţi cere interesul, să fii bun sau rău, înţelept sau nebun, cu bun-simţ sau ridicol, cinstit sau vicios. Dacă, din întîmplare virtutea ar duce la bogăţie, atunci ori aş fi fost virtuos, ori aş fi simulat virtutea, ca oricare altul ; oamenii m-au vrut ridicol şi ridicol m-au făcut ; iar vicios sînt din născare şi din bunăvoinţa naturii. Spun vicios ca să vorbesc pe limba voastră, fiindcă de-am sta să ne lămurim, s-ar putea întîmpla ca voi să înţelegeţi prin viciu tocmai ceea ce eu numesc virtute, iar prin virtute tocmai ceea ce eu numesc viciu.

Şi mai avem printre noi pe autorii de la Opera Comică, pe actorii şi actriţele lor, şi cel mai adesea pe antreprenorii lor, Corbie, Moette [1], toţi oamenii pricepuţi şi deosebit de merituoşi.

Ei, dar uitam să-ţi pomenesc de marii critici ai literaturii : cei de la *l'Avant-Coureur, les Petites-Affiches, l'Année littéraire, l'Observateur littéraire, le Censeur hebdomadaire* [2], toată gaşca celor ce scriu fituici.

EU : *L'Année littéraire* şi *l'Observateur littéraire* ? Asta nu-i cu putinţă ; doar nu se pot suferi unul pe altul.

---

[1] E vorba de Corbie (sau Corby) mort pe la 1815, care a editat *Teatrul Bulevardier* (3 vol., 1856) şi a fost antreprenor al Operei Comice, cît şi de asociatul său Moette (Jean-Pierre), mort pe la 1806. După numele lor, Diderot a lăsat un spaţiu liber în manuscris, urmînd pesemne să adauge numele unui asociat al acestora (n. t.).

[2] Publicaţii ale timpului, la care scriau numai duşmanii enciclopediştilor (n. t.).

Scanned with OKEN Scanner

EL : Adevărat ; dar calicii se împacă în faţa blidului. Blestematul de *Observateur littéraire*, lua-l-ar naiba cu fiţuicile lui cu tot ! Cîinele ăsta, puiul ăsta de popă [1] zgîrcit, împuţit şi cămătar e cauza nenorocirii mele. Ieri ne-a ieşit pentru prima oară în cale : a sosit la ora care ne scoate pe toţi din bîrlogurile noastre, la ora mesei, şi la ora asta, dacă e vremea urîtă, fericit acela dintre noi care are în buzunar douăzeci şi patru de gologani, ca să-şi plătească o trăsură ! Cutare şi-a bătut joc de confratele lui, care sosise dimineaţa stropit de noroi pînă-n gît şi muiat pînă la oase, iar seara s-a întors el însuşi acasă, în acelaşi hal. Ba a fost unul, nu mai ştiu cine, care acum cîteva luni s-a certat straşnic cu savoiardul care ni se proţăpise în uşă ; era vorba de datorii : creditorul ţinea morţiş că datornicul să-i plătească, iar acesta din urmă nu era în fonduri, şi nici nu putea să se urce la noi fără să treacă prin mîinile celuilalt.

Se aduce mîncarea şi i se dă abatelui locul de cinste în capul mesei. Intru ; îl zăresc. „Cum, părinte, prezidezi ? îl întreb eu... Asta-i foarte bine pentru astăzi, dar mîine, dacă nu-i cu supărare, ai să te cobori cu un tacîm mai încoace, poimîine cu încă unul, şi tot aşa, mergînd din tacîm în tacîm, cînd la dreapta, cînd la stînga din locul pe care l-am ocupat eu, la rîndul meu, înaintea dumitale ; Fréron, la rîndul lui, după mine ; Dorat, la rîndul lui, după Fréron ; Palissot, la rîndul lui, după Dorat, şi o să înlemneşti lîngă mine, biet amărît care *siedo sempre come un maestoso cazzo fra duoi coglioni*“ [2].

Abatele, care e băiat bun şi înţelege de glumă, începe să rîdă ; domnişoara pătrunsă de adevărul observaţiei mele şi de justeţea comparaţiei, începe şi ea să rîdă ; toţi

---

[1] E vorba de abatele Joseph de La Porte (1718—1779), redactor al *Observatorului literar*. La Porte fusese colaboratorul lui Fréron şi se certase apoi cu acesta ; de aceea, nu se puteau suferi unul pe altul (n. t.).

[2] Expresia pornografică intraductibilă (în limba italiană în original) (n. t.)

cei ce stau la dreapta și la stînga abatelui, ca și cei pe care îi deplasase cu un loc, încep să rîdă. Rîde toată lumea, numai patronul se supără și începe să-mi spună niște cuvinte care, dacă am fi fost numai noi doi, n-ar fi avut nici o importanță...

— Rameau, ești un nerușinat.

— O știu prea bine, doar pentru asta sînt primit aici.

— Ești o secătură.

— Ca oricare altul.

— Ești un golan.

— Dacă n-aș fi golan, m-aș mai găsi oare aici ?

— Am să te dau afară.

— După masă plec eu singur.

— Chiar te-aș sfătui s-o faci.

Am luat masa ; și n-am lăsat să-mi scape nici un dumicat. După ce am mîncat bine, am băut din plin, fiindcă, la urma urmei, tot un drac ar fi fost ; jupîn-burtă e un personaj căruia i-am făcut întotdeauna pe plac ; m-am împăcat cu gîndul că trebuie să plec și tocmai mă pregăteam s-o fac ; îmi dădusem cuvîntul în fața atîtor oameni și trebuia să mi-l țin ! Am pierdut o grămadă de timp cotrobăind prin casă, căutîndu-mi bastonul și pălăria acolo unde nu erau și așteptînd dintr-o clipă în alta ca gazda să dea drumul unui nou val de insulte, să intervină cineva și, pînă la urmă, tot supărîndu-ne mereu, să sfîrșim prin a ne împăca. Mă suceam și mă învîrteam, fiindcă în sinea mea nu-i purtam deloc pică ; dar patronul, el, mai întunecat și mai crunt decît Apollo al lui Homer cînd își zvîrlea săgețile asupra armiei grecești și cu boneta mai trasă peste urechi decît de obicei, se plimba în lung și-n lat, cu bărbia în pumn. Domnișoara se apropie de mine :

— Dar ce lucru neobișnuit am făcut, domnișoară ? Am fost astăzi mai altfel decît mi-e felul ?

— Vreau să plece.

— Voi pleca... Dar nu eu l-am ofensat pe patron.

— Iartă-mă ; domnul abate e invitat și...

Patronul a dovedit că nu știe ce i se cuvine cînd l-a invitat pe abate, cînd m-a primit în casă pe mine și, o dată cu mine, atîția alți golani de teapa mea...

— Haide, micuțul meu Rameau, trebuie să-i ceri iertare domnului abate.

— Puțin îmi pasă de iertarea lui.

— Haide, haide, așa au să se potolească toate...

Sînt luat de mînă, tras spre jilțul abatelui; îi întind brațele și mă uit la el cu oarecare admirație, căci s-a mai pomenit să-i ceară vreodată cineva iertare abatelui? „Abate, îi spun, abate, toate astea sînt caraghioase, nu-i așa?“ Și-apoi încep să rîd, iar abatele rîde și el. Așadar, abatele mă iertase; dar mai trebuia să-i vorbesc patronului, și ce-aveam să-i spun era cu totul altă chestie. Nu prea mi-aduc aminte cum mi-am ticluit scuzele:

— Domnule, uită-te la nebunul de mine...

— Mă amărăște de prea multă vreme; nu vreau să mai aud de el.

— E supărat...

— Da, sînt foarte supărat.

— Asta n-o să se mai întîmple.

— Cea mai mare pușlama...

Nu știu dacă se găsea într-una din zilele de proastă dispoziție, în care domnișoara se teme să se apropie de el și nu îndrăznește să-i vorbească decît cu mănuși, nu știu dacă a înțeles greșit ce i-am spus, sau dacă eu i-am vorbit anapoda, dar știu că după asta a fost și mai rău ca înainte. Ce naiba! Oare nu mă cunoaște deloc? Oare nu știe că sînt ca un copil și că uneori îmi dau drumul la gură, fără să mă gîndesc? Și apoi, Dumnezeu să mă ierte, cred că mi se cuvine și mie o clipă de răgaz. Și o paiață făcută din oțel s-ar toci, dacă ai juca-o așa, de dimineață pînă seara și de seara pînă-n zori. Sînt silit să-i înveselesc, altfel nici nu se poate, dar trebuie să mă mai distrez și eu cîteodată. Și în toată harababura aceea mi-a trăsnit prin minte un gînd nenorocit, un gînd care m-a umplut de trufie, insu-

flîndu-mi mîndrie şi obrăznicie ; mi-a trăsnit prin minte că nu se pot lipsi de mine, că le eram un om neapărat trebuincios.

EU : Da, şi eu cred că le eşti foarte folositor, dar ei îţi sînt şi mai folositori dumitale. Doar nu poţi găsi cînd vrei o casă atît de primitoare ; pe cînd ei, pentru un nebun care le lipseşte, vor găsi o sută în loc.

EL : O sută de nebuni ca mine ? ! Domnule filozof, aşa ceva nu se prea găseşte pe toate drumurile. Nebuni obişnuiţi, da, poţi găsi. Dar oamenii sînt mai greu de mulţumit cînd e vorba de nerozii decît atunci cînd e vorba de talent de virtute. Eu sînt o raritate în felul meu, da, o adevărată raritate. Acum, cînd nu mă mai au, ce crezi că fac ? Se plictisesc cîineşte. Eu sînt un izvor nesecat de obrăznicii. În fiecare clipă făceam cîte-o glumă care-i făcea să rîdă cu lacrimi ; eram pentru ei un ospiciu întreg.

EU : Iar dumneata aveai masă, pat, haină, vestă şi nădragi, pantofi şi gologani în fiecare lună.

EL : Asta e partea frumoasă, e beneficiul ; dar despre îndatoririle mele nu sufli o vorbă. Mai întîi, dacă se zvonea că s-a scris o piesă nouă, oricum ar fi fost vremea, trebuia să plec să scotocesc toate podurile caselor din Paris, pînă dădeam peste autor ; trebuia să fac rost de textul lucrării şi să-i dau să înţeleagă cu dibăcie, că există un rol pe care l-ar juca grozav de bine una din cunoştinţele mele.

. . . . . .

„Cînd am venit la regiment, se aflau acolo doi ofiţeri aproape de aceeaşi vîrstă, cu aceeaşi obîrşie, slujbă şi merite. Unul dintre ei era căpitanul meu. Singura deosebire era că unul avea avere, iar altul era sărac. Cel cu avere era căpitanul meu. Asemănarea asta trebuia să işte sau

prietenia sau sila cea mai puternică ; le-a iscat și pe una și pe alta."

Aici Jacques se opri, și lucrul acesta i se întîmplă de mai multe ori în decursul povestirii, de fiecare dată cînd calul își bălăbănea capul spre dreapta sau spre stînga. Și atunci, ca să poată povesti mai departe, spunea încă o dată ultima frază, ca și cum ar fi sughițat.

„...Le-a iscat și pe una și pe alta. În unele zile erau cei mai buni prieteni din lume, iar în altele se dușmăneau de moarte. În zilele de prietenie se căutau, se prăznuiau, se îmbrățișau, își împărtășeau necazurile, plăcerile, nevoile ; se sfătuiau asupra treburilor celor mai tainice, asupra chestiunilor familiare, a nădejdilor, a temerilor, a planurilor de avansare. Se întîlneau cumva a doua zi ? Atunci treceau unul pe lîngă altul fără să se privească, sau se priveau cu trufie, își ziceau domnule, își spuneau vorbe tari, puneau mîna pe spadă și se băteau. Dacă se întîmpla ca unul din doi să fie rănit, celălalt se prăbușea peste camaradul său, plîngea, cădea în prada deznădejdii, îl însoțea acasă și rămînea la căpătîiul lui pînă la lecuire. Peste opt, peste cincisprezece zile, peste o lună, o luau de la capăt și vedeai, dintr-o clipă în alta, doi oameni de treabă... doi oameni de treabă, doi prieteni sinceri, în primejdia de a pieri unul de mîna altuia, și fără îndoială că nu mortul ar fi fost cel mai de plîns dintre amîndoi. Li se vorbise de multe ori despre ciudățenia purtării lor, eu însumi, căruia căpitanul meu îmi îngăduise să vorbesc, îi spuneam : „Domnule, dar dacă se întîmplă să-l ucizi ?" La vorbele astea el izbucnea în plîns și își acoperea ochii cu palmele ; apoi alerga prin casă ca un nebun. Iar peste două ore, fie că îl aducea acasă rănit camaradul lui, fie că el îi făcea camaradului același serviciu. Nici mustrările mele... Nici mustrările mele, nici ale altora nu foloseau la nimic ; nu le-au găsit alt leac decît să-i

Scanned with OKEN Scanner

despartă. Ministrul de război află despre stăruința asta atît de ciudată în izbucniri potrivnice, și-l numi pe căpitanul meu comandantul unui fort, dîndu-i totodată și porunca specială de a se duce de îndată la post, și ordinul de-a nu pleca de acolo ; un alt ordin îl stabili pe camaradul său la regiment... Cred că afurisitul ăsta de cal o să mă scoată din minți... Abia sosiseră ordinele ministrului, cînd căpitanul meu, sub cuvînt că se duce să mulțumească pentru hatîrul ce i se făcuse, plecă la curte, arătă că el era bogat, iar camaradul său, care era sărac, avea aceleași drepturi să se bucure de bunăvoința regelui ; că postul care i se dăduse putea fi o justă răsplată a serviciilor aduse de prietenul său, adăugînd ceva la puțina lui avere, și că atunci el ar fi în culmea bucuriei. Cum ministrul nu dorea altceva decît să-i despartă pe cei doi oameni ciudați, și cum purtările generoase mișcă totdeauna inimile, se hotărî... Dobitoc afurisit, ai să ții o dată capul drept ?... Se hotărî să rămînă căpitanul meu la regiment, iar camaradul său să plece să ia comanda fortului.

Abia se despărțiră că și simțiră nevoia pe care o aveau unul de altul ; căzură amîndoi într-o adîncă melancolie. Căpitanul meu ceru un concediu de șase luni ca să meargă acasă ; dar la 2 leghe de garnizoană, își vinde calul, se deghizează în țăran și-o pornește spre fortul comandat de prietenul său. Se pare că ar fi existat o înțelegere între ei în privința asta. Iată-l sosit... Du-te unde vrei ! Mai e și acolo vreo spînzurătoare pe care ai chef s-o vizitezi ?... Rîzi, domnule ; adevărat, ai și de ce rîde... Iată-l sosit ; dar era scris în ceruri că oricîte măsuri de prevedere vor lua ascunzîndu-și plăcerea revederii și nevorbindu-și decît sub masca supunerii unui țăran față de un comandant de fort, cîțiva soldați și cîțiva ofițeri care se întîmplase să-i vadă cînd se întîlniseră și care aflaseră despre aventura lor, să cadă la bănuieli și să meargă să-i dea de veste maiorului, comandantul garnizoanei.

Acesta, om prevăzător, zîmbi cînd află vestea, dar îi dădu toată însemnătatea pe care o merita. Puse spioni în

preajma comandantului fortului. Primul raport al spionilor arătă că, în timp ce comandantul abia dacă ieşea din casă, ţăranul nu ieşea deloc. Ca să trăiască laolaltă amîndoi timp de opt zile la rînd, fără să-i apuce ciudata lor manie, ar fi fost cu neputinţă ; şi chiar aşa s-a întîmplat.

Vezi, cititorule, cît sînt de binevoitor ; n-aş fi avut decît să dau bice cailor care trăgeau careta îmbrăcată în negru, să-i adun la uşa celui mai apropiat han pe Jacques, pe stăpînul său, gărzile fiscale sau jandarmii călări împreună cu restul alaiului ; să întrerup povestea căpitanului lui Jacques şi să te necăjesc în voie ; dar ar fi însemnat să mint, şi mie nu-mi place minciuna, cel puţin cînd nu e folositoare şi silită. Vorba e, însă, că Jacques şi stăpînu-său nu mai văzură careta cernită şi că Jacques, mereu cu neliniştea în suflet din pricina calului, îşi continuă povestirea :

Într-o bună zi, spionii îi raportară maiorului că avusese loc o ceartă foarte aprinsă între comandantul fortului şi ţăran, că apoi ieşiseră, ţăranul mergînd înainte, iar comandantul urmîndu-l cu părere de rău, şi că intraseră la un bancher din oraş, unde încă se mai găseau.

Se află mai apoi că, pierzîndu-şi nădejdea de a se mai revedea vreodată, ei hotărîseră să se bată cu toată înverşunarea, şi că, împins de simţămintele celei mai duioase prietenii, simţită chiar în clipele cele mai uluitoare cruzimi, căpitanul meu, care era bogat, după cum spuneam, căpitanul meu care era bogat îi ceruse comandantului său să primească o poliţă de douăzeci şi patru de mii de livre, care să-i asigure traiul în străinătate în cazul cînd l-ar fi ucis, spunîndu-i că nu se bate dacă nu primeşte condiţia asta, iar celălalt răspunzîndu-i : „Oare îţi închipui, prietene, că, dacă te ucid, eu am să mai pot trăi după aceea ?..." Nădăjduiesc, domnule, că n-ai să mă osîndeşti să merg pînă la capătul călătoriei noastre călare pe animalul ăsta ciudat...

Ieşeau de la bancher şi se îndreptau amîndoi spre porţile oraşului, cînd se pomeniră înconjuraţi de maior şi de

Scanned with OKEN Scanner

cîţiva ofiţeri. Deşi întîlnirea părea cu totul întîmplătoare, cei doi prieteni, sau cei doi duşmani, cum îţi place să-i numeşti, nu se lăsară înşelaţi. Ţăranul dădu pe faţă adevărata lui stare. Se duseră să-şi petreacă noaptea într-o casă depărtată. Iar a doua zi, cînd se iveau zorile, după ce-şi îmbrăţişă de mai multe ori camaradul, se despărţi de el, pentru totdeauna. Abia se reîntoarse în ţinutul natal, că îşi dădu sufletul.

Stăpînul

Dar cine ţi-a spus că a murit ?

Jacques

Dar coşciugul ? Dar careta cu armele lui ? Bietul meu căpitan a murit, sînt sigur.

Stăpînul

Dar popa cu mîinile legate la spate ; dar oamenii cu mîinile legate la spate ; şi oamenii din garda fiscală sau jandarmii călări ; şi reîntoarcerea convoiului spre oraş ? Căpitanul tău e în viaţă, sînt sigur ; dar despre camaradul lui nu mai ştii nimic ?

Jacques

Povestea camaradului său e un rînd, frumos ticluit, din marele hrisov, adică din ce e scris sus, în ceruri.

ALAIN-RENÉ LESAGE

S-a născut la Sarzeau în 8 mai 1668 şi a murit la Boulogne-sur-Mer, în 17 noiembrie 1747.

Creator al romanului picaresc francez din epoca luminilor, Lesage porneşte de la modelele spaniole ale genului, în vreme ce în teatru, chiar dacă utilizează elemente de intrigă din dramaturgia spaniolă, rămîne mai aproape de formula de creaţie a lui Molière.

Lesage este tipul scriitorului independent care trăieşte din veniturile aduse de propria-i operă. Poate şi din această cauză, producţia sa literară în domeniul teatrului este ieşită din comun. Lesage a scris pentru diferite scene pariziene peste o sută de piese de teatru, dintre care cele mai multe s-au pierdut. Dar o asemenea fertilitate în domeniul creaţiei nu se putea realiza decît prin împrumuturi masive din alte opere, ceea ce se observă mai ales în scrierile de început.

Istoricii literari au stabilit că în comedia Crispin, rivalul stăpînului său, *Lesage a pornit de la o piesă a lui Mendoza. În romanul* Diavolul şchiop *(1707) a fost de asemenea descifrat un model străin, desprins din scrierile lui Guevara.*

Opera de maturitate care l-a consacrat pe Lesage ca dramaturg este comedia Turcaret *(1709). Cămătarul veros şi baroana venală reprezintă tipurile fundamentale ale comediei. Comicul rezultă din opoziţia dintre aparenţă şi esenţă. Într-o lume concepută ca o junglă, victorioşi sînt, în cele din urmă, valeţii.*

Se impune cu Gil Blas de Santillana *(1715—1735), fals roman de confesiune şi autobiografie.*

Lesage creează prin adiţionarea de evenimente eteroclite un amuzant roman de moravuri. Traiectul existenţei picarului este conceput ca o permanentă aventură, hazardul capricios modificînd mereu itinerariul vieţii personajului central. Compuse din nuvele corelate prin prezenţa unui personaj central, romanele lui Lesage impun în Franţa proza picarescă care se va bucura de o atenţie îndelungată.

Scanned with OKEN Scanner

GIL BLAS [1]

Vol. I

Cartea întîia

Capitolul 1

DESPRE NAȘTEREA LUI GIL BLAS ȘI DESPRE EDUCAȚIA LUI

Tatăl meu, Blas de Santillana, după ce a slujit multă vreme în oastea monarhiei spaniole, s-a retras în orașul lui de baștină. Aici s-a însurat cu o fată de tîrgoveț, care nu mai era chiar așa de tînără, și eu am venit pe lume zece luni după ce s-au luat. S-au dus după aceea la Oviedo, unde au fost nevoiți să se bage la stăpîn. Mama s-a făcut cameristă și tata scutier [2]. Cum n-aveau altă avere decît simbria, eu aș fi fost în primejdie să cresc destul de prost, dacă n-aș fi avut un unchi care era canonic în Oviedo. Îl chema Gil Perez. Era un frate mai mare al mamei mele și nașul meu. Închipuiți-vă un omuleț înalt de un cot și jumătate, nemaipomenit de gras, cu capul înfundat în umeri : acesta era unchiu-meu. Era un ecleziastic care nu se gîndea decît să trăiască bine, adică să mănînce bine, și slujba pe care o avea și care nu era de loc rea îi îngăduia acest lucru.

M-a luat la dînsul de cînd eram copil și m-a crescut. A văzut că nu-s prost și m-a pus la învățătură. Mi-a cum-

[1] În românește de Al. Philippide. Din : *Lesage, Gil Blas*, vol. I, E.S.P.L.A., 1960.

[2] În spaniolă *escudero*, slujitor care, pe vremuri, însoțea doamnele din nobilime și din burghezie cînd ieșeau în oraș, la biserică sau în vizite (n. red.).

părat un abecedar și m-a învățat chiar el să cetesc, și asta i-a fost și lui de folos, nu numai mie, fiindcă învățîndu-mă pe mine, s-a apucat și el de cetit, ceea ce nu prea făcuse pînă atunci, și așa a ajuns să poată ceti ca apa ceaslovul, lucru pe care nu-l făcuse pînă atunci niciodată. Ar fi vrut el să mă învețe și latinește ; asta l-ar fi scutit de cheltuială, dar, vai ! bietul Gil Perez habar n-avea de latinească ; eu cred (fiindcă n-aș putea să spun asta cu toată siguranța) că era cel mai ignorant dintre preoții tîrgului. Am auzit chiar că slujba nu și-o căpătase datorită învățăturii ; o căpătase numai datorită recunoștinței cîtorva călugărițe, cărora le adusese tainice servicii și care, cu trecerea pe care o aveau, îl ajutaseră să ajungă preot fără examen.

A trebuit deci să mă dea pe mîna unui profesor. M-a trimis la doctorul Gadinez, care era socotit drept cel mai priceput dascăl din Oviedo. Am ascultat cu folos învățătura care mi s-a dat, așa încît, peste vreo cinci-șase ani, am ajuns să înțeleg puțintel pe autorii greci și destul de bine pe poeții latini. M-am îndeletnicit și cu logica și asta m-a învățat cum să discut. Așa de tare îmi plăcea să discut, încît opream pe stradă oameni, fie că-i cunoșteam, fie că nu, ca să le propun un subiect. Uneori dădeam de vreun deșucheat care chiar asta voia — și atunci să ne vezi ! Ce gesturi ! Ce strîmbături, ce schime ! Ne încruntam cumplit și făceam spume la gură. Parc-am fi fost niște zăluzi, nu niște filozofi.

Totuși, cu asta mi-am dobîndit în tîrg renume de învățat. Unchiu-meu nu mai putea de bucurie, fiindcă se gîndea că n-am să mai stau multă vreme pe capul lui.

— Uite ce, Gil Blas, mi-a spus el într-o bună zi, acuma nu mai ești copil ; ai împlinit șaptesprezece ani și ești băiat cu carte. Trebuie să te gîndești să-ți faci drum în viață ; eu cred că ar fi bine să te duci la Universitatea din Salamanca : cu mintea pe care văd că o ai, sigur că ai să găsești o slujbă bună. Am să-ți dau cîțiva ducați ca să ai de drum și catîrul meu, care face și el vreo zece-doispre-

zece pistoli [1]; ai să-l vinzi şi, cu banii pe care ai să-i iei, o să trăieşti pînă cînd vei căpăta o slujbă.

N-ar fi putut să-mi spuie ceva mai plăcut, fiindcă eu numai asta voiam, să plec şi să văd lumea. Totuşi, am avut putere destulă ca să-mi ascund bucuria; iar cînd am fost gata de plecare, prefăcîndu-mă că nu simt altceva decît numai mîhnirea că mă despart de un unchi căruia îi datoram atîtea, l-am înduioşat aşa de tare, încît mi-a dat bani mai mulţi decît mi-ar fi dat dacă mi-ar fi citit în suflet. Înainte de plecare, m-am dus să-mi iau rămas bun de la tata şi de la mama, care m-au copleşit cu sfaturi. Mi-au spus să mă rog lui Dumnezeu pentru unchiu-meu, să fiu om cumsecade, să nu mă bag în treburi necinstite şi mai cu seamă să nu iau ce-i al altuia. După ce m-au dăscălit bine, mi-au dat binecuvîntarea lor, singurul dar pe care-l aşteptam de la dînşii. După aceea, m-am urcat pe catîr şi am ieşit din oraş.

[1] Veche monedă valorînd cam zece franci aur (n. red.).

Vol. II[1]

Capitolul X

LA CURTE, GIL BLAS SE STRICĂ CU TOTUL. ÎNSĂRCINAREA PE CARE I-A DAT-O CONTELE DE LEMOS ŞI INTRIGA PE CARE AU ÎNCEPUT-O CONTELE ŞI CU EL

Cînd s-a ştiut că ducele de Lerma ţine la mine, am început să am o adevărată curte în preajma mea. În fiecare dimineaţă, antecamera mea se umplea de lume şi dădeam audienţe cînd mă sculam. Veneau la mine două soiuri de oameni. Unii să mă roage, cu plată, să cer favoruri ministrului, iar alţii ca să mă înduplece, cu rugăminţi să le capăt pe degeaba ceea ce cereau. Cei dintîi erau siguri că vor fi ascultaţi şi bine serviţi. Cît priveşte pe cei de-al doilea scăpam de ei imediat cu vreo scuză oarecare, sau îi purtam cu vorba pînă se lăsau păgubaşi. Înainte de a fi fost la curte, eram de firea mea om milos şi de treabă; la curte însă nu mai păstrezi nici o slăbiciune omenească, aşa că şi eu m-am făcut mai tare decît piatra. M-am vindecat de orice simţire faţă de prieteni. N-am mai avut faţă de dînşii nici o dragoste. Felul cum m-am purtat cu José Navarro, într-o împrejurare pe care am s-o povestesc, e o dovadă.

Navarro, faţă de care eram atît de îndatorat şi care, ca să spun totul într-un cuvînt, era cauza principală a bogăţiei mele, a venit într-o zi la mine. După ce s-a bucurat că

---

[1] În româneşte de Al. Philippide.
Din *Lesage, Gil Blas*, vol. II, E.S.P.L.A., 1960.

mă vede, lucru pe care-l făcea ori de cîte ori mă întîlnea, m-a rugat să cer, pentru un prieten al lui, o slujbă ducelui de Lerma, şi mi-a spus că acela pentru care stăruia era un om foarte simpatic şi merituos, dar avea nevoie de o funcţie ca să poată trăi.

— Nu mă îndoiesc, adăugă Navarro, că bun şi îndatoritor cum eşti, vei fi încîntat să faci un serviciu unui om de treabă, care nu-i bogat. Sărăcia lui îi dă dreptul să merite sprijinul dumitale. Sînt sigur c-ai să-mi mulţumeşti că-ţi dau prilejul să faci o faptă bună.

Însemna deci că aştepta să fac serviciul acesta pe degeaba. Deşi nu-mi plăcea de loc, m-am arătat totuşi gata să fac ce mi se cerea.

— Îmi pare foarte bine, am răspuns eu lui Navarro, că pot să-mi dovedesc via recunoştinţă ce ţi-o datorez pentru tot sprijinul pe care mi l-ai dat. E destul să-mi spui că vrei să ajuţi pe cineva, şi nu-mi mai trebuie nimic altceva ca să mă îndemne să-l ajut. Prietenul dumitale va avea slujba pe care doreşti s-o aibă. Să n-ai nici o grijă. Treaba asta o fac aşa cum aş face-o pentru mine însumi.

Încredinţat că voi face ce-am făgăduit, Navarro a plecat foarte mulţumit de mine; totuşi, persoana recomandată de el n-a căpătat funcţia de care fusese vorba. Am dat această funcţie altuia, cu preţul de o mie de ducaţi, pe care i-am pus în lada mea de bani. Am preferat această sumă şi nu mulţumirile pe care mi le-ar fi adus şeful bucătar, căruia mai tîrziu, cînd l-am văzut, i-am spus, prefăcîndu-mă foarte supărat :

— Vai ! dragul meu Navarro, a fost prea tîrziu. Calderone mi-a luat-o înainte. A dat altcuiva slujba aceea. Îmi pare nemaipomenit de rău că nu pot să-ţi dau o veste mai bună.

Navarro m-a crezut pe cuvînt şi ne-am despărţit mai prieteni decît oricînd. Mi se pare însă că a aflat în curînd cum stăteau lucrurile, fiindcă n-a mai dat pe la mine. În loc să mă mustre cugetul că m-am purtat aşa cu un prieten adevărat, căruia îi datoram atîtea, m-am bucurat. Pe lîngă că serviciile ce mi le făcuse îmi stăteau în gît, mi se

Scanned with OKEN Scanner

părea că, în situaţia pe care o aveam acum la curte, nu-mi şedea bine să fiu prieten cu un bucătar.

N-am mai vorbit de mult de contele de Lemos. Să ne întoarcem acuma la el. Îl vedeam din cînd în cînd. Îi dădusem o mie de pistoli, aşa cum am spus, şi după aceea i-am mai adus o mie din ordinul lui unchiu-său, ducele, din banii excelenţei-sale pe care îi aveam la mine. Cînd m-am dus a doua oară, contele a stat de vorbă cu mine mai mult. Mi-a spus că, în sfîrşit, îşi ajunsese scopul, cîştigase bunăvoinţa prinţului moştenitor şi era acuma unicul confident al acestuia. Apoi mi-a dat o însărcinare foarte onorabilă şi de care îmi mai pomenise şi altă dată.

— Amice Santillana, îmi spuse el, acuma e momentul să începi. Fă tot ce poţi şi găseşte o femeie tînără şi frumoasă, care să placă unui prinţ berbant. Eşti om deştept, aşa că nu-ţi spun mai mult. Du-te şi caută; şi cînd ai să găseşti ceva potrivit, vino şi spune.

Am făgăduit contelui că îmi voi îndeplini însărcinarea aceasta, care nu poate să fie chiar aşa de greu de îndeplinit, de vreme ce atîţia oameni se îndeletnicesc cu asemenea treburi.

Nu prea eram obişnuit cu cercetări de soiul acesta, dar nu mă îndoiam că Scipion se pricepea şi aici de minune. Cînd am ajuns acasă, l-am chemat, l-am luat deoparte şi i-am spus:

— Dragul meu, am să-ţi fac o confidenţă. Trebuie să-ţi spun că, bogat cum sînt, parcă-mi lipseşte totuşi ceva.

— Ştiu ce vă lipseşte, îmi luă el vorba din gură, fără a mai aştepta să isprăvesc ce voiam să-i spun; aveţi nevoie de o fată frumoasă, să mai petreceţi şi dumneavoastră puţin. Şi chiar e de mirare că nu aveţi vreuna acuma, în primăvara vieţii, cînd pînă şi babalîcii au.

— Mă bucur că ai ghicit, zisei eu cu un zîmbet. Da, aşa este, îmi trebuie o amantă şi tu trebuie să mi-o găseşti. Să ştii numai că sînt foarte pretenţios în treburi de astea. Vreau o fată care să nu fie destrăbălată.

— Ce vreţi dumneavoastră e lucru cam rar, spuse Scipion zîmbind. Dar, în sfîrşit, sîntem, slavă domnului, în-

tr-un oraş în care se găsesc de toate, aşa că trag nădejdea să descopăr ce vă trebuie.

Şi, într-adevăr, peste trei zile mi-a spus :

— Am găsit o comoară. O domnişoară pe care o cheamă Catalina, de familie bună şi foarte frumoasă. Stă cu mătuşă-sa într-o casă nu prea mare şi trăiesc amîndouă foarte onorabil din venitul pe care-l au şi care nu-i cine ştie ce. Servitoarea lor, pe care eu o cunosc de mult, mi-a spus că uşa lor, deşi închisă tuturora, ar putea să se deschidă în faţa unui amorez bogat şi darnic, dar acesta să nu vină la ele decît noaptea, pe furiş, ca să nu dea de vorbit lumii. Eu, atunci, am spus că domnia-voastră sînteţi vrednic să găsiţi uşa deschisă şi am rugat-o pe subretă să vorbească de dumneavoastră cu stăpînele ei. Mi-a făgăduit că vorbeşte şi mîine îmi aduce răspunsul într-un loc unde am hotărît să ne întîlnim.

— Foarte bine, am spus eu, dar nu cumva servitoarea ţi-a spus minciuni ?

— Nu, nu, a replicat el, pe mine nu mă înşală nimeni. Am şi întrebat pe vecini şi, din tot ce mi-au spus, am văzut că seniora Catalina este aşa cum vreţi dumneavoastră, adică o Danae[1], pe lîngă care veţi putea face pe Iupiterul, dacă veţi slobozi deasupra-i o grindină de aur.

Deşi eram împotriva unei aventuri galante de soiul acesteia, am intrat totuşi în joc. Servitoarea i-a spus lui Scipion că, dacă voiam, puteam să vin chiar în seara aceea. M-am dus şi, între unsprezece şi douăsprezece noaptea, m-am furişat în casă. Subreta m-a întîmpinat pe întuneric, m-a luat de mînă şi m-a dus într-o odaie destul de frumoasă. Două femei bine îmbrăcate şedeau pe nişte fotolii de mătase. Cum m-au văzut, s-au ridicat şi m-au salutat cu multă graţie. Parcă ar fi fost două doamne din lumea mare. Mătuşa pe care o chema dona Mencia,

[1] Fiica lui Acrisius, regele din Argos. Legenda spune că, fiind sortit să fie ucis de copilul fiicei sale, Acrisius o închide pe Danae într-un turn. Dar Danae place lui Iupiter, care pătrunde în turn sub forma unei ploi de aur. Astfel se naşte Perseu (n. red.).

deşi încă frumoasă, nu-mi opri privirile. E drept că nu te puteai uita decît la nepoată-sa, care la început mi s-a părut că-i o zeiţă. Privind-o totuşi mai bine, n-ai fi putut spune că era o frumuseţe desăvîrşită ; era însă o femeie cu nuri şi avea în ea ceva nostim şi cu lipici, care nu îngăduia bărbaţilor să-i observe cusururile.

De aceea, şi mie mi-a zăpăcit simţirile. Am uitat că venisem numai ca mijlocitor. Am început să vorbesc în numele meu şi am spus tot ce poate spune un om cuprins de pasiune. Fata, care din pricina drăgălăşeniei mi s-a părut de trei ori mai deşteaptă decît era, m-a dat gata cu vorbele ei. Cît pe-aci să-mi pierd capul cu desăvîrşire; noroc că mătuşa, ca să-mi domolească focul, s-a amestecat în vorba noastră şi mi-a spus :

— Domnule de Santillana, trebuie să vă spun ceva. Am auzit despre domnia-voastră numai bine şi de aceea v-am lăsat să veniţi la mine, fără să fac nazuri şi să urc cu asta preţul acestei îngăduinţe. Să nu credeţi însă că puteţi căpăta mai mult decît atîta. Am crescut pe nepoata mea departe de lume şi domnia-voastră sînteţi, ca să zic aşa, primul bărbat cu care face cunoştinţă. Dacă credeţi că e vrednică să vă fie soţie, eu aş fi încîntată să-i faceţi această onoare ; socotiţi acuma dacă vă convine cu preţul acesta. Mai ieftin n-o puteţi avea.

La lovitura asta, trasă de foarte aproape, Amorul, care tocmai se pregătea să mă străpungă cu o săgeată, s-a speriat şi a luat-o la fugă. Ca să vorbesc fără metaforă, o căsătorie propusă aşa deodată m-a răcorit şi m-a adus pe pămînt. Eram acum din nou mijlocitorul fidel al contelui de Lemos şi, schimbînd tonul, am spus donei Mencia :

— Doamnă, îmi place sinceritatea dumneavoastră şi, imitîndu-vă, voi fi şi eu sincer. Oricît de bine aş fi eu văzut la curte, totuşi, nepreţuita Catalina nu e de nasul meu. Am, pregătită pentru dînsa, o partidă mult mai strălucită. Vreau s-o dau prinţului moştenitor al Spaniei.

— E de ajuns că mi-aţi spus că n-o vreţi pe nepoată-mea, zise cu răceală mătuşa ; e destul de neplăcut, aşa că nu era nevoie să vă mai bateţi şi joc de noi.

Scanned with OKEN Scanner

— Nu-mi bat joc defel, doamnă, am zis eu ; tot ce-am spus e foarte serios. Mi s-a dat poruncă să caut o persoană vrednică de a fi onorată cu vizitele pe ascuns ale prințului moștenitor ; am găsit-o aici și mi-am însemnat locul.

Señora Mencia s-a mirat grozav cînd a auzit vorbele mele și am văzut că nu i-au displăcut ; crezu totuși de cuviință să facă nițel pe supărata și mi-a dat replica astfel :

— Dacă ce-mi spuneți este chiar așa, atunci să știți că firea nu mă lasă să mă bucur la gîndul că nepoată-mea ar avea ticăloasa onoare de a fi amanta unui prinț. Cinstea mea se revoltă la gîndul acesta...

— Mai dă-o încolo de cinste ! i-am tăiat eu vorba. Dumneata vorbești chiar ca o burgheză nepricepută. Cine te pune să privești lucrurile astea din punct de vedere moral ? Înseamnă că le iei toată frumusețea. Trebuie să le privești cu plăcere. Ia gîndește-te dumneata : prințul moștenitor la picioarele Catalinei ; o adoră și o umple de cadouri ; și mai gîndește-te că se va naște poate din ea un erou, al cărui nume va intra în nemurire, împreună cu acela al mamei lui.

Deși mătușa numai asta voia, să primească propunerea mea, totuși s-a prefăcut că nu știe ce hotărîre să ia ; iar Catalina, care și ea se gîndea cum să pună mîna pe prințul moștenitor, s-a prefăcut foarte nepăsătoare. Atunci am pornit iar la asalt, pînă cînd, în sfîrșit, dona Mencia, văzînd că încep să mă plictisesc și am de gînd să ridic asediul, s-a dat învinsă și am încheiat o capitulare care cuprindea următoarele două articole :

Primo, că dacă prințul moștenitor, pe temeiul raportului meu asupra însușirilor plăcute ale Catalinei, se va aprinde și va vrea să vie noaptea la dînsa, eu voi avea grijă să dau de veste despre asta doamnelor, spunîndu-le în care noapte anume.

Secundo, că prințul va veni la sus-numitele doamne ca un amant obișnuit însoțit numai de mine și de mijlocitorul său principal.

După această convenție, mătușa și nepoata s-au arătat foarte prietenoase față de mine ; parcă ne-am fi cunoscut

Scanned with OKEN Scanner

de cînd lumea ; eu, văzînd asta, am prins nas și am început să le strîng în brațe ; ele nu s-au dat înapoi, iar cînd să plec, au început ele să mă sărute și să mă dezmierde. E de mirare ce ușor se formează o legătură între un mijlocitor de aventuri galante și femeile care au nevoie de el. Cineva, care m-ar fi văzut plecînd de-acolo, așa de corcolit, ar fi putut să creadă chiar că obținusem de la ele mult mai mult decît atîta.

Contele de Lemos s-a bucurat grozav cînd i-am spus că descoperisem tocmai ceea ce dorise el. Am vorbit de Catalina în așa fel, încît a vrut numaidecît s-o vadă. În noaptea următoare, l-am dus la dînsa și el, după aceea, mi-a spus că am nimerit-o foarte bine. Doamnelor le-a spus că prințul va fi negreșit foarte mulțumit de amanta pe care i-o alesesem și că ea va avea de ce să fie mulțumită cu un asemenea amant ; fiindcă prințul era generos, delicat și bun.

Le-a mai spus că peste cîteva zile are să li-l aducă așa cum doriseră ele, adică fără suită și fără gălăgie. După aceea și-a luat rămas bun și am plecat și eu cu dînsul. Ne-am urcat în trăsura cu care venisem împreună și care ne aștepta la capătul străzii. M-a dus pînă acasă și m-a însărcinat să aduc la cunoștință, a doua zi, lui unchiu-său, această aventură schițată și să-l rog să-i trimită o mie de pistoli ca să poată s-o desăvîrșească.

În ziua următoare, m-am grăbit să fac ducelui de Lerma o dare de seamă amănunțită despre tot ce se întîmplase. Numai un lucru am ascuns : n-am pomenit de loc de Scipion. Am spus că eu am descoperit pe Catalina ; pentru că, față de cei mari, trebuie să te lauzi cu orice.

Ducele mi-a mulțumit cam acru-dulce :

— Domnule Gil Blas, îmi spuse el luîndu-mă peste picior, mă bucur foarte mult că, pe lîngă toate celelalte talente, mai ai și pe acela de a descoperi femei frumoase și binevoitoare. Cînd voi avea nevoie de vreuna, mă voi adresa dumitale.

Scanned with OKEN Scanner

— Monseniore, am răspuns eu pe același ton, vă mulțumesc că-mi acordați această preferință ; numai îngăduiți-mi să vă spun că n-aș îndrăzni să procur asemenea distracții excelenței-voastre. Slujba aceasta o îndeplinește de multă vreme señor don Rodrigo, așa încît ar fi nedrept să-i fie luată.

Ducele a zîmbit cînd a auzit replica mea, apoi, schimbînd vorba, m-a întrebat dacă nepotu-său nu are nevoie de bani pentru treaba asta.

— Are, i-am răspuns eu, și chiar vă roagă să-i trimiteți o mie de pistoli.

— Bine, zise ministrul, să-i duci banii ; și spune-i să nu facă economie și să acopere toate cheltuielile pe care prințul va dori să le facă.

DIAVOLUL ȘCHIOP [1]

Capitolul I

CE FEL DE DIAVOL E DIAVOLUL ȘCHIOP. UNDE ȘI PRIN CE ÎNTÎMPLARE DON CLEOFAS LEANDRU PEREZ ZAMBULLO A FĂCUT CUNOȘTINȚA CU DÎNSUL

O noapte de octombrie acoperea cu adînc întuneric celebrul oraș Madrid ; poporul se și retrăsese pe acasă, lăsînd străzile libere îndrăgostiților care voiau să-și cînte durerile sau bucuriile sub balcoanele iubitelor ; deja sunetul ghitarelor începuse să-i liniștească pe părinți și să-i alarmeze pe bărbații geloși ; în sfîrșit era aproape de miezul nopții cînd don Cleofas Leandru Perez Zambullo, student din Alcala, ieși cu repeziciune prin bageaua unei case unde-l introdusese indiscretul fiu al zeiței Cithera. El încercă să-și păstreze viața și onoarea silindu-se să scape de trei ori patru spadasini care-l urmăreau de aproape pentru a-l omorî ori pentru a-l face să ia în căsătorie cu de-a sila pe o doamnă cu care chiar atunci îl surprinseseră.

Deși singur împotriva lor, el se apărase cu vrednicie și n-o luase la fugă decît pentru că urmăritorii îi luaseră spada în timpul luptei. Ei îl urmăriseră cîtăva vreme pe acoperișuri, dar din cauza întunericului îi pierdură urma. Se îndreptă înspre o lumină pe care o zări de departe și care oricît de slabă era, îi servi drept far într-așa împre-

---

[1] În românește de Despina Sadoveanu.
Din : *Lesage, Diavolul șchiop,*
E.L.U., 1966.

jurare primejdioasă. După ce fu amenințat să-și rupă gîtul de mai multe ori, el ajunse lîngă podul unei case, de unde ieșeau razele acelei lumini și intră înăuntru pe fereastră, tot așa de bucuros ca și un pilot care-și vede vaporul, amenințat de naufragiu, ajungînd cu bine în port.

Mai întîi se uită în toate părțile și foarte mirat că nu găsește pe nimeni în această cocioabă, care i se păru un apartament destul de ciudat, începu să-l observe cu atenție. Văzu o lampă de aramă atîrnată de plafon, cărți și hîrtii împrăștiate în neorînduială pe o masă, o sferă și niște compasuri într-o parte, fiole și cardane într-alta, ceea ce-l făcu să-i vie în minte că dedesubt trebuia să locuiască vreun astrolog, care venea să-și facă observațiile în acest loc.

Gîndindu-se la pericolul din care-l scăpase norocul și întrebîndu-se în sine dacă să rămînă acolo pînă a doua zi sau dacă să ia altă hotărîre, auzi un oftat lung aproape de dînsul, întîi își închipui că-i vreo plăsmuire de-a spiritului său agitat, vreo iluzie de-a nopții; de aceea fără să se oprească își urmă gîndurile.

Dar auzind oftînd pentru a doua oară, înțelese că trebuie să fie aievea; și cu toate că nu văzu pe nimeni în odaie, strigă:

— Cine dracu oftează aici?

— Eu, domnule student, îi răspunse imediat o voce care avea ceva extraordinar; stau aici de vreo șase luni de zile închis într-una din aceste fiole pecetluite. În casa aceasta stă un savant astrolog, care e vrăjitor; el, prin puterea meșteșugului ce are, mă ține în această închisoare strîmtă.

— Așadar ești un spirit? zise don Cleofas, cam tulburat de noutatea aventurii.

— Sînt un demon, răspunse vocea; vii aicea tocmai la timp pentru a mă scoate de la robie. Tînjesc în trîndăvie, căci sînt dracul cel mai iute și mai harnic din iad! Aceste cuvinte produseră oarecare spaimă seniorului

Zambullo, dar, cum de felul lui era curajos, el se îmbărbătă şi zise spiritului c-un ton hotărît :

— Domnule drac, spune-mi, te rog, ce rang ai printre confraţii dumitale ; dacă eşti un demon nobil sau un demon de rînd ?

— Sînt un diavol important, răspunse vocea, şi dintre toţi, acela care are mai multă reputaţie în lumea aceasta şi în cealaltă.

— Poate că eşti demonul numit Lucifer ?

— Nu, reîncepu spiritul, acela-i diavolul şarlatanilor.

— Eşti Uriel ? reluă studentul.

— Aş ! întrerupse brusc vocea, acela-i patronul negustorilor, al croitorilor, al măcelarilor, al brutarilor şi al celorlalţi hoţi din breasla negustorească.

— Poate că eşti Belzebut ? zise Leandru.

— Îţi baţi joc de mine ? răspunse spiritul. Acela-i demonul văduvelor bătrîne şi al scutierilor.

— Asta mă miră, zise Zambullo. Credeam că Belzebut e unul din cele mai mari personaje din ceata voastră.

— Ba-i unul din cei mai mici, răspunse demonul. Nu prea ai idei juste de iadul nostru.

— Atunci, reluă don Cleofas, trebuie să fii Leviatan, Belfégor sau Astaroth.

— Ei da, aceştia trei sînt draci de mîna întîia. Sînt duhuri de-ale curţii. Intră în consiliul prinţilor, însufleţesc miniştrii, formează ligile, provoacă revolte în state şi aprind făcliile războiului. Aceştia nu-s bădărani, ca cei dintîi pe care i-ai numit.

— Ei, spune-mi, te rog, replică studentul, care-s însărcinările lui Flagel ?

— El e sufletul cîrcotii şi duhul baroului, reluă demonul. El a compus protocolul uşierilor şi al notarilor. Inspiră pe apărători, stăpîneşte avocaţii şi-i obsedează pe judecători. În ce mă priveşte, eu am alte ocupaţii : eu fac căsătorii ridicule : unesc pe ghiuji cu minore, pe stăpîni cu servitoarele lor, pe fete fără zestre cu dulci îndrăgostiţi care n-au nimic în buzunar. Eu am adus pe lume luxul, destrăbălarea, jocurile de noroc şi chimia. Sînt inventa-

torul caruselului, al dansului, al muzicii, al comediei, şi al tuturor noilor mode din Franţa. Într-un cuvînt, mă numesc Asmodeu, poreclit Dracul Şchiop.

— Cum se poate! strigă don Cleofas, eşti chiar acel faimos Asmodeu de care s-a făcut o aşa de glorioasă menţiune în Agrippa şi în *Clavicula lui Solomon?* [1] Ei, dar atunci nu mi-ai înşirat toate petrecerile dumitale. Ai uitat pe cea mai de seamă. Ştiu că te distrezi cîteodată să uşurezi pe amorezii nefericiţi. Bunăoară, anul trecut, un bacalaureat, dintre prietenii mei, a dobîndit, cu ajutorul dumitale, în oraşul Alcala, bunele graţii ale nevestei unui doctor de Universitate.

— E adevărat, zise duhul. Asta voiam să ţi-o spun la urmă. Sînt demonul luxurii, sau pentru ca să vorbim mai onorabil, sînt zeul Cupidon; căci poeţii mi-au dat acest nume frumos şi tot dumnealor mă zugrăvesc foarte avantajos. Ei zic că am aripi aurite, ochii legaţi, un arc în mînă, o tolbă plină cu săgeţi pe umeri şi pe lîngă acestea, o frumuseţe încîntătoare. Ai să vezi acuş cum sînt dacă vrei să-mi dai drumul.

— Domnule Asmodeu, replică Leandru Perez, e multă vreme, după cum ştii, de cînd îţi sînt pe deplin devotat: primejdia prin care am trecut adineauri mi-este mărturie.

Îmi pare bine că am ocazia să te servesc: dar vasul care te ascunde e fără îndoială un vas fermecat. În zadar aş încerca să-l destup sau să-l sparg. Astfel, că nu prea ştiu în ce fel aş putea să te scot din închisoare. Nu prea am obişnuinţa acestor moduri de eliberare, ş-apoi, fie zis între noi, dacă dumneata care eşti un drac iscusit şi nu poţi ieşi din încurcătură, dar un biet muritor ca mine cum are s-o scoată la capăt?

— Oamenii au puterea aceasta, răspunse demonul. Fiola în care sînt închis nu-i decît un simplu şip de sticlă uşor de stricat. N-ai decît să-l iei şi să-l arunci pe pămînt şi voi apare imediat sub formă omenească.

[1] Titlul unei cărţi de magie (n. t.).

— Dacă e așa, zise studentul, chestia e mai ușoară decît credeam. Spune-mi atunci în ce fiolă ești; văd un mare număr de sticle la fel și nu pot s-o deosebesc.

— Este a patra de lîngă fereastră, răspunse spiritul. Și cu toate că dopul poartă întipărirea unei peceți magice, totuși sticla are să se spargă.

— Ajunge, reluă don Cleofas. Sînt gata să fac ceea ce dorești; nu mai este decît o mică greutate care mă oprește: după ce-ți voi face slujba de care e vorba, tare mă tem să nu pătimesc eu ceva.

— N-are să ți se întîmple nici o nenorocire, spuse demonul; dimpotrivă, ai să fii mulțumit de recunoștința mea. Am să te învăț tot ce vrei să știi, am să-ți descopăr defectele oamenilor; am să-ți fiu demonul tutelar și fiind mai luminat decît geniul lui Socrate, eu am pretenția să te fac și mai savant ca acest mare filozof. Într-un cuvînt, mă dau dumitale împreună cu bunele și relele mele calități; au să-ți fie folositoare și unele și celelalte.

— Frumoase făgăduieli, replică studentul; dar voi, domnilor draci, sînteți acuzați că nu prea vă țineți de cuvînt.

— Acuzarea aceasta nu-i fără temei, răspunse Asmodeu. Cea mai mare parte dintre tovarășii mei nu prea se sinchisesc de cuvîntul dat. Cît despre mine, pe lîngă că n-aș ști cum să te răsplătesc mai mult pentru serviciul pe care-l aștept de la dumneata, dar sînt sclav al jurămintelor mele, și-ți jur pe tot ceea ce le face inviolabile că n-am să te înșel. Încrede-te în asigurarea pe care ți-o dau; și lucru foarte plăcut pentru dumneata, mă ofer să te răzbun chiar în noaptea aceasta împotriva donei Tomasa, această perfidă damă, care ascunsese la dînsa patru ticăloși, ca să te surprindă și să te silească s-o iei de nevastă.

Tînărul Zambullo fu îndeosebi încîntat de făgăduința din urmă. Pentru a-i grăbi îndeplinirea, el apucă fiola în care era spiritul și fără să se mai îngrijească mult de ceea ce ar putea să urmeze, o trînti de pămînt. Ea se sparse în mii de bucăți și inundă podeaua de un lichid negricios, care se evaporă puțin cîte puțin și se pre-

schimbă într-un fum, care, risipindu-se deodată, înfăţişă studentului surprins o figură de om învăluit în manta, înalt de un cot, sprijinit în două cîrje. Acest monstru mititel şi şchiop avea picioare de ţap, figura lungăreaţă, bărbia ascuţită, pielita obrazului galbenă-neagră, nasul foarte turtit, ochii lui, care păreau foarte mici, semănau cu doi cărbuni aprinşi ; gura, din cale-afară de despicată, purta deasupra ei două cîrlige de mustaţă roşcată şi mărginită de două buzoaice nemaipomenite.

Acest Cupidon drăgălaş, avea capul învăluit într-un fel de turban de crepon roşu, susţinut de un mănunchi de pene de cucoş şi păun. Purta la gît un guler larg de pînză galbenă, pe care erau desenate diferite modele de coliere şi de cercei. Era îmbrăcat c-un anteriu scurt de satin alb, încins la mijloc de o bantă lată de pergament curat, care era însemnat tot cu semne talismanice. Pe acest anteriu se vedeau zugrăvite o mulţime de lucruri întrebuinţate de dame şi foarte avantajoase pentru sîni ; eşarfe, şorţuri împestriţate şi pieptănături noi, toate unele mai extravagante ca celelalte.

Dar toate acestea nu-s nimic faţă de mantaua lui, a cărei căptuşală era tot de satin alb. Pe dînsa erau o mulţime de figuri zugrăvite cu cerneală de China, cu o aşa de mare uşurinţă de penel şi aşa de expresive, încît îţi dădeai seama, că numai dracul putea face aşa ceva. Se observa, într-un colţ, o damă spaniolă care necăjea pe un străin la plimbare ; şi de cealaltă parte, o damă franceză, care studia într-o oglindă noi expresii de figură, pentru a le încerca asupra unui tînăr abate, care apărea în pragul, odăii cu muşte şi cu roşu pe obraji. Aci nişte cavaleri cîntau din ghitară sub balconul iubitelor ; iar colo, nişte nemţi, descheiaţi la haine, în dezordine, mai ameţiţi de băutură şi mai mînjiţi de tutun decît fanţii francezi, înconjurau o masă plină cu resturi ale orgiei lor. Într-alt loc se vedea un señor musulman ieşind din baie, şi înconjurat de toate femeile din serai, care se grăbeau să-i aducă servicii ; într-alt loc descopereai un nobil englez

care înfăţişa cu galanterie damei sale o pipă şi bere. Se deosebeau de asemenea jucători, minunat de bine înfăţişaţi : unii, însufleţiţi de o bucurie mare, îşi umpleau pălăriile cu bucăţi de aur şi de argint, iar alţii, care nu mai jucau decît pe cuvînt, ridicau spre cer priviri nelegiuite, rozîndu-şi cărţile de disperare. În sfîrşit, vedeai lucruri tot aşa de ciudate ca acelea de pe minunatul scut pe care-l făcu zeul Vulcan după rugămintea zînei Thetis : dar era deosebire între operele acestor doi şchiopi ; figurile de pe scut n-aveau nici o legătură cu isprăvile lui Achile, pe cînd acelea de pe manta erau nişte icoane vii a tuturor lucrurilor ce se fac în lume prin sugestia lui Asmodeu.

Capitolul II.

URMAREA ELIBERĂRII LUI ASMODEU

Acest demon, observînd că înfăţişarea lui nu prea plăcea studentului, îi zise zîmbind : „Ei, señor don Cleofas Leandru Perez Zambullo, ai în faţa dumitale pe încîntătorul zeu al amorului, acest suveran şi stăpînitor al inimilor. Cum îţi pare înfăţişarea şi frumuseţea mea ? Nu-i aşa că poeţii sînt nişte zugravi minunaţi ?

— Drept să spun, răspunse don Cleofas, că au cam exagerat. Dar cred că înaintea Psycheii n-ai apărut sub aceste trăsături ?

— O, sigur că nu, răspunse dracul. Am împrumutat trăsăturile unui tînăr marchiz francez, pentru ca să fiu iubit dintr-o dată ! E nevoie să dai viciului o aparenţă plăcută, altfel n-ar plăcea. Iau toate formele, pe care le vreau şi aş fi putut să mă înfăţişez ochilor dumitale sub un corp mai frumos şi mai fantastic, dar deoarece m-am dat cu totul dumitale şi deoarece am intenţia să nu-ţi ascund nimica, am vroit să mă vezi sub înfăţişarea cea mai con-

venabilă părerii pe care o are lumea de mine și de funcțiile mele.

— Nu-s de loc mirat, zise Leandru, că ești cam urît. Iartă-mi, te rog, expresia ; viitoarele raporturi dintre noi cer sinceritate. Trăsăturile pe care le ai nu se potrivesc de loc cu ideea pe care mi-o făurisem de dumneata ; dar spune-mi, mă rog, de ce ești șchiop ?

— Din cauză că am avut odinioară, în Franța, o neînțelegere cu Pilladorc, dracul interesului, răspunse demonul. Era vorba să se știe care din noi doi are să pună mîna pe un tînăr care venea la Paris să-și cerce norocul. Cum era un mediu minunat, un băiat care avea talente mari, ne-am sfădit grozav de la dînsul. Ne-am bătut în regiunile mijlocii ale văzduhului. Pilladorc a fost cel mai tare și mă trînti de pămînt, întocmai precum Iupiter, după spusele poeților, a răsturnat pe Vulcan. Asemănarea acestor aventuri a fost cauza pentru care tovarășii mei m-au poreclit Dracul Șchiop. Mi-au spus astfel în bătaie de joc și de atunci așa mi-a rămas numele. Totuși, așa infirm cum sînt, toate le duc repede. Ai să fii martor al agilității mele. Dar, adaugă el, să terminăm această convorbire. Să ne grăbim să ieșim din această cocioabă. Vrăjitorul are să se urce acuș aicea pentru ca să lucreze la nemurirea unei frumoase silfide care vine aici la dînsul în fiecare noapte. Dacă ne-ar surprinde, n-ar sta la gînd să mă pună iar în sticlă, și ar putea să facă același lucru și cu dumneata. Înainte de toate să aruncăm pe fereastră cioburile fiolei sparte, pentru ca vrăjitorul să nu bage de seamă libertatea mea.

— Dar dacă ar prinde de veste după plecarea noastră, zise Zambullo, ce s-ar întîmpla atunci ?

— Ce s-ar întîmpla ? răspunse șchiopul ; după cum se pare n-ai cetit cartea despre „*Constrîngere*“. Chiar de m-aș duce să mă ascund la capătul pămîntului sau în regiunea unde locuiesc salamandrele înflăcărate ; de m-aș

scobori la gnomi sau în adîncurile prăpăstioase ale mării, n-aş fi deloc păzit contra ciudii lui. Ar face nişte vrăji aşa de puternice, încît s-ar cutremura tot iadul. Degeaba aş vrea eu să n-ascult, aş fi obligat să mă înfăţişez înaintea lui, fără voie, pentru a mă supune pedepsei care ar voi să mi-o impuie.

— Astfel stînd lucrurile, reluă studentul, tare mă tem că legătura noastră n-are să fie de lungă durată. Vrăjitorul acesta afurisit are să-ţi descopere curînd fuga.

— Asta nu pot s-o ştiu, răspunse spiritul, pentru că noi nu ştim ce are să se întîmple.

— Cum, strigă Leandru Perez, demonii nu ştiu viitorul?

— Desigur că nu, răspunse dracul, fiinţele care se încredinţează nouă în privinţa aceasta se păcălesc grozav. De aceea spun atîtea prostii ghicitorii şi ghicitoarele şi mai ales din cauza lor fac atîtea prostii multe femei de condiţie bună care vin să-i consulte asupra întîmplărilor viitoare. Nu ştim decît trecutul şi prezentul. Prin urmare, nu ştiu dacă vrăjitorul are să observe imediat lipsa mea; dar nădăjduiesc că nu. Sînt mai multe fiole asemănătoare cu aceea în care eram închis; n-are să-i bănuiască lipsa şi de acolo. Pe lîngă aceasta îţi voi spune că stau în laboratorul lui întocmai ca o carte de drept în biblioteca unui om de finanţe: nici nu se gîndeşte la mine; şi chiar dacă s-ar gîndi, nu-mi face niciodată cinstea să vorbească cu mine, căci e cel mai fudul vrăjitor din cîţi cunosc. Din ziua în care mă ţine captiv, n-a binevoit să-mi vorbească niciodată.

— Ce om! zise don Cleofas. Dar ce-ai făcut ca să-i atragi ura?

— M-am pus de-a curmezişul unui plan de-al lui, răspunse Asmodeu. Era un loc vacant într-o academie oarecare; el avea pretenţia să-l dea unui prieten al lui, eu voiam să-l dau altuia. Vrăjitorul făcu un talisman compus din cele mai puternice semne ale cabalei; eu mi-am aşezat omul în serviciul unui mare ministru, al cărui nume întrecu puterea talismanului.

După ce vorbi astfel, demonul strînse toate cioburile fiolei sparte, și le aruncă pe fereastră.

— Señor Zambullo, zise el apoi către student, să plecăm cît mai repede cu putință ; apucă-te de capătul mantăii mele și nu te teme de nimic. Oricît de primejdioasă îi păru această hotărîre, el preferă s-o primească decît să rămîie pradă mîniei vrăjitorului și se agăță cum putu mai bine de drac, care porni la moment.

Scanned with OKEN Scanner

PIERRE AMBROISE FRANÇOIS CHODERLOS DE LACLOS

Este tipul scriitorului care-şi petrece viaţa prin diverse garnizoane militare, unde prin intrigi, acte de seducţie şi unele gesturi politice tîrzii, duce o existenţă spectaculară, de notorietate naţională.

S-a născut la Amiens, în 18 octombrie 1741, şi a murit la Tarento, în Italia, în 5 septembrie 1803.

Ofiţer de carieră, Laclos obţine în 1762 gradul de locotenent, fiind trimis în garnizoana de la Grenoble, unde începe să-şi scrie primele poeme. Mutat apoi la Besançon, scrie libretul a două opere. În timpul unui răgaz mai mare pe care îl are la Rochefort scrie romanul Legăturile primejdioase *(1782), care are un succes de scandal şi se vinde în mai multe ediţii. Deşi fusese condamnată, opera aceasta îi aduce autorului celebritatea.*

Ales membru al Academiei de la Rochelle *(1785), Laclos începe să scrie un tratat despre* Educaţia femeilor, *care rămîne neterminat. O altă scriere a sa este interzisă din considerente politice.*

Scanned with OKEN Scanner

După ce se căsătorește cu o tînără pe care o sedusese mai înainte, este trimis în exil la Metz. În aceste împrejurări intră în legătură cu vicontele de Noailles și ducele d'Orléans, devenind un apărător al ideilor revoluției și totodată un excelent orator al clubului iacobin.

După revoluție trece prin anumite dificultăți, este demis din armată și apoi reintegrat cu gradul de general. Moare înainte de a ocupa postul de general comandant la Tarento.

Laclos rămîne astfel în istoria romanului printr-o singură operă. Romanul său epistolar pune în lumină lupta dintre bine și rău, din perspectiva discretă a unui scriitor libertin. Valmont este seducătorul prin excelență, marchiza de Merteuil reprezintă tipul femeii diabolice, iar Cécile și doamna de Tourvil sînt victimele.

Roman de observație morală subtilă, scris cu răceala unui clinician, Legăturile primejdioase *reprezintă o capodoperă a prozei realiste de moravuri.*

Scanned with OKEN Scanner

LEGĂTURILE PRIMEJDIOASE [1]

Scrisoarea I

CÉCILE VOLANGES CĂTRE SOPHIE CARNAY
LA CĂLUGĂRIŢELE URSULINE DIN...

Vezi, buna mea prietenă, că mă ţin de cuvînt şi că pălăriuţele şi zorzoanele nu-mi răpesc tot timpul ; o să-mi rămînă întotdeauna pentru tine. Totuşi am văzut mai multe podoabe azi, într-o singură zi, decît în cei patru ani pe care i-am petrecut împreună, şi cred că trufaşa Tanville [2] îşi va face multă inimă rea la prima mea vizită, cînd bineînţeles voi cere s-o văd, decît a crezut că ne face ea de cîte ori a venit să ne vadă *in fiocchi* [3]. Mama mi-a cerut părerea despre toate ; mă socoteşte mult mai puţin şcolăriţă ca pînă acum. Am camerista mea, am o odaie şi un birouaş de care dispun şi îţi scriu la o masă de scris drăguţă, a cărei cheie mi-a fost încredinţată şi în care pot să închid tot ce vreau. Mama mi-a spus c-o s-o văd în fiecare dimineaţă la sculare ; că pentru prînz e de ajuns să fiu pieptănată, deoarece vom fi totdeauna singure şi că-mi va spune atunci, în fiecare zi, ora la care va trebui s-o regăsesc după-amiază. Tot restul timpului e la dispoziţia mea, şi am harpa, desenul şi cărţi ca şi la

[1] În româneşte de Al. Philippide.
Din : *Choderlos de Laclos, Legăturile primejdioase.*
E.L.U., 1966.
[2] Elevă la aceeaşi mănăstire.
[3] Impopoţonată (în lb. ital.).

Scanned with OKEN Scanner

mînăstire : doar maica Perpétue lipseşte ca să mă certe şi e la voia mea să nu fac toată ziua nimic ; dar, cum n-o am pe Sophie a mea cu care să vorbesc şi să rîd, sînt mai bucuroasă cînd am ceva de făcut.

Nu-i încă ora cinci, pe mama n-o întîlnesc decît la şapte : timp destul dacă aş avea ce să-ţi spun ! Dar nu mi s-a spus încă nici mie nimic ; şi dacă n-ar fi pregătirile la care asist şi droaia de lucrătoare care toate vin pentru mine, aş crede că nimeni nu se gîndeşte să mă mărite şi că totul nu e decît o nouă trăncăneală a Iosefinei [1]. Totuşi, mama mi-a repetat de-atîtea ori că o domnişoară trebuie să rămînă la mînăstire pînă în ziua cînd se mărită, încît de vreme ce m-a scos de acolo, tot Iosefina are probabil dreptate.

Se opreşte chiar acum un rădvan la poartă şi mama îmi trimite vorbă să mă duc imediat la ea. Dacă cumva o fi domnul cu pricina ? Nu sînt îmbrăcată, mîna îmi tremură şi îmi bate inima. Am întrebat-o pe cameristă dacă ştie cine e la mama : „Cum nu, zise ea, e domnul C..." şi rîdea ! O ! cred că e el. Mă întorc negreşit să-ţi povestesc ce s-a întîmplat. Tot e ceva că ştiu măcar cum îl cheamă. Nu trebuie să te laşi aşteptată. La revedere, doar pentru o clipă.

Cum o să rîzi de biata Cécile ! O ! mi-a fost tare ruşine ! Dar şi tu ai păţit la fel. Cum am intrat la mama, am văzut un domn în negru stînd lîngă ea în picioare. L-am salutat cum m-am priceput mai bine şi am rămas încremenită în loc. Îţi închipui cu ce ochi îl priveam ! „Doamnă, spuse el mamei în timp ce-mi făcea o plecăciune, iată o încîntătoare domnişoară, şi îmi dau seama mai bine ca oricînd cît preţuieşte bunătatea dumneavoastră." La auzul unor vorbe atît de clare m-a apucat un tremurici încît nu mai puteam să mă ţin pe picioare ; am găsit un fotoliu în care m-am aşezat, tare roşie la faţă şi cu totul buimăcită. Abia mă aşezasem şi iată-l pe dom-

[1] Portăreasa mînăstirii (n. red.).

Scanned with OKEN Scanner

nul în genunchi dinaintea mea. Biata Cécile și-a pierdut atunci capul ; eram, cum a spus mama, foarte speriată.

M-am ridicat scoțînd un țipăt ascuțit... știi, ca în ziua cînd a tunat. Pe mama o pufni rîsul și-mi spuse : Ei ! ce-i cu tine ? Stai jos și lasă-l pe domnul să-ți ia măsura piciorului. Într-adevăr, draga mea, domnul era pantofar. Nici nu pot să-ți spun ce rușine mi-a fost : din fericire nu era de față decît mama. Cînd voi fi măritată, cred că n-o să mai recurg la serviciile acestui pantofar.

Iată-ne foarte învățate ! La revedere. E aproape șase și camerista îmi spune că trebuie să mă îmbrac. La revedere, dragă Sophie ; te iubesc ca și cum aș fi încă la mînăstire.

P.S. Nu știu prin cine să-ți trimit scrisoarea : voi aștepta deci să vină Iosefina.

Paris, 3 august 17 **

Scrisoarea a CLXIII-a

DOMNUL BERTRAND CĂTRE DOAMNA DE ROSEMONDE

Doamnă,

Cu foarte mult regret îmi îndeplinesc trista îndatorire de a vă anunța o veste care vă va pricinui o cruntă durere. Îngăduiți-mi să vă îndemn mai întîi la acea resemnare pioasă pe care cu toții am admirat-o atît de des la dumneavoastră și care singură ne îngăduie să îndurăm nenorocirile cu care este presărată biata noastră viață.

Nepotul dumneavoastră.... Doamne ! cum pot oare să îndurerez o doamnă atît de respectabilă ! Nepotul dumneavoastră a avut nenorocul să fie ucis într-un duel pe care l-a avut azi-dimineață cu domnul cavaler Danceny. Nu cunosc absolut deloc pricina certei lor : dar se pare, din biletul pe care l-am găsit în buzunarul domnului vi-

Scanned with OKEN Scanner

conte, și pe care am cinstea să vi-l trimit, se pare, zic, că nu el era agresorul. Și totuși, a trebuit să fie el acela pe care cerul l-a sortit să moară !

Îl așteptam pe domnul viconte acasă la el, chiar în momentul cînd a fost adus. Vă puteți închipui spaima mea, văzîndu-l pe nepotul dumneavoastră purtat pe brațele a doi servitori de-ai săi și scăldat în sînge. Primise două lovituri de spadă și era foarte slăbit. Domnul Danceny era și el acolo și chiar plîngea. A ! fără îndoială, are de ce plînge : dar e prea tîrziu să verși lacrimi după ce ai pricinuit o nenorocire ireparabilă.

În ce mă privește, nu m-am mai putut stăpîni ; și cu toate că nu însemn mare lucru, i-am spus ceea ce gîndeam. Dar domnul viconte s-a arătat cu adevărat mărinimos. Mi-a poruncit să tac ; l-a luat de mînă pe acela care era ucigașul său, i-a spus că e prietenul lui, l-a îmbrățișat față de noi toți și ne-a spus : „Vă poruncesc să aveți față de domnul cavaler Danceny toată consideraţia datoriată unui om curajos și nobil". Totodată, i-a înmînat față de mine un teanc voluminos de hîrtii, care nu știu ce sînt, dar cărora știu că le dădea multă importanță. Pe urmă a cerut să-i lăsăm singuri un moment. În timpul acesta, trimisesem după ajutoare, atît de ordin sufletesc cît și trupesc ; dar, vai ! răul era fără leac. În mai puțin de o jumătate de ceas domnul viconte și-a pierdut cunoștința. N-a putut primi decît sfîntul maslu ; și ceremonia abia se isprăvise, că și-a dat sufletul.

Doamne Dumnezeule ! cînd am primit în brațele mele, la naşterea sa, acest prețios vlăstar al unei familii atît de ilustre, puteam prevedea că în brațele mele își va da sfîrșitul, și că-mi va fi dat să-i plîng moartea ? O moarte atît de timpurie și de tragică ! Lacrimile îmi curg fără să vreau. Vă cer iertare, doamnă, că îndrăznesc astfel să-mi amestec lacrimile cu ale dumneavoastră : dar, în oricare condiție te-ai afla, inima și simțirea e aceeași ; și aș fi un ingrat dacă n-aș plînge toată viața un stăpîn care a fost atît de bun cu mine și care mă onora cu toată încrederea lui.

Scanned with OKEN Scanner

Mîine, după ridicarea rămăşiţelor pămînteşti, voi pune sigilii peste tot şi puteţi fi convinsă că voi avea eu grijă să fac totul aşa cum trebuie. Ştiţi bine, doamnă, că această nenorocită întîmplare curmă substituţia averii dumneavoastră şi vă lasă libertatea de dispoziţie. Dacă vă pot fi de vreun folos, vă rog să binevoiţi a-mi face cunoscute ordinele dumneavoastră : voi depune toată rîvna ca să le exercit întocmai.

Rămîn cu cel mai adînc respect, doamnă, al dumneavoastră prea umil etc.

Bertrand

Paris, 7 decembrie 17**

Scrisoarea a CLXIV-a

DOAMNA DE ROSEMONDE CĂTRE DOMNUL BERTRAND

Primesc chiar acum scrisoarea dumitale, dragul meu Bertrand, şi aflu din ea îngrozitoarea întîmplare a cărei nenorocită victimă a fost nepotul meu. Da, fără îndoială, voi avea ordine să-ţi dau şi numai ele mă distrag o clipă de la durerea mea cumplită.

Biletul domnului Danceny pe care mi l-ai trimis este o dovadă convingătoare că el a provocat acest duel : şi vreau ca dumneata să faci îndată plîngere în numele meu. Iertîndu-l pe duşmanul său, pe ucigaşul său, nepotul meu şi-a arătat generozitatea sa firească ; dar eu trebuie să răzbun în acelaşi timp moartea lui, umanitatea şi religia. Nu trebuie neglijat nimic pentru a stîrni asprimea legilor împotriva acestui rest de barbarie, care încă mai alterează moravurile noastre şi nu cred că iertarea ofenselor ar putea să ne fie recomandată în acest caz. Mă aştept deci să dai urmare acestei afaceri cu toată rîvna şi

Scanned with OKEN Scanner

toată energia de care te știu capabil și pe care o datorezi memoriei nepotului meu.

Vei avea în primul rînd grijă să-l vezi din partea mea pe domnul președinte de... și să te sfătuiești cu el. Nu-i scriu, căci durerea mă copleșește. Prezintă-i scuzele mele și comunică-i această scrisoare.

Rămîi cu bine, dragă Bertrand ; ești un om de inimă și-ți mulțumesc pentru frumoasele dumitale sentimente ; pentru totdeauna cu totul a dumitale.

Castelul... 8 decembrie 17 **

Scanned with OKEN Scanner

HENRY FIELDING

Este unul dintre cei mai străluciți romancieri englezi din secolul al XVIII-lea. S-a născut în 22 aprilie 1707, la Sharpham Park, și a murit în 8 octombrie 1754, la Lisabona.

Fielding provine dintr-o familie aristocratică. Este un spirit nonconformist, dornic de aventură.

Studiază dreptul, face atîta avocatură cît să-i fie utilă pentru cunoașterea moravurilor vremii, scrie comedii cu o anumită tentă politică, piesa sa de teatru cea mai izbutită fiind Tom Degețelul *(1731), dar cînd dispune de o trupă bună, reprezentarea pieselor sale este interzisă.*

Nevoit să-și îndrepte preocupările literare în altă direcție, ruinat, Fielding începe să scrie romane. Proza sa pune în lumină fizionomia spirituală a romancierului antisentimental. Opoziția față de proza lacrimogenă a lui Richardson se face simțită o dată cu publicarea romanului Joseph Andrews *(1741) al cărui caracter parodic vizează* Pamela *lui Richardson.*

Opera care îl impune ca romancier cu vaste resurse literare este Tom Jones *(1749), celălalt*

Scanned with OKEN Scanner

roman despre viața domestică și moravurile conjugale, Amelia,*(1751) fiind mai puțin izbutit.*

Fielding nu este preocupat de formula romanului autobiografic, cultivată de Defoe, nici de narațiunea epistolară, întîlnită la Richardson.

El pune bazele narațiunii obiective, *cu caracter polifonic, fiind un precursor al romanului realist balzacian.*

Scanned with OKEN Scanner

JOSEPH ANDREWS [1]

Capitolul XIV

CONȚINÎND MAI MULTE PAȚANII NOCTURNE FOARTE CIUDATE, DIN CARE DOMNUL ADAMS SCAPĂ DE CÎTEVA ORI CA PRIN MINUNE, ȘI CARE S-AU DATORAT PARTE BUNĂTĂȚII, PARTE NEBĂGĂRII SALE DE SEAMĂ

Cam la vreo oră după ce s-au dus cu toții la culcare (era trecute de trei dimineața), domnișorul Didapper, ce nu putea să închidă ochii, mistuit fiind de pasiunea pentru Fanny și-și tot scormonea imaginația după un mijloc de a-și satisface dorințele, născoci în cele din urmă unul, datorită căruia spera să reușească. Îi porunci valetului să-i aducă de știre unde dormea Fanny, și acesta îl informase. Se sculă, deci, își trase pe el pantalonii și halatul de noapte și se furișă tiptil de-a lungul galeriei ce ducea spre camera fetei; ajungînd la ușa presupusă a fi cea căutată, o deschise cît mai încet cu putință și intră în odaie. Nările îi fură năpădite de o duhoare cu totul neașteptată în camera unei tinere făpturi atît de încîntătoare, și care, pe un amorez mai puțin înflăcărat, ar fi avut probabil darul să-l îndepărteze. Găsi patul pe bîjbîite — căci nu se vedea nici o licărire de lumină — și dînd la o parte perdelele șopti cu vocea lui Joseph (întrucît era un excelent imitator):

— Fanny, îngerul meu! Am venit să-ți spun că nu-i adevărată povestea de aseară. Nu mai sînt fratele, ci iubi-

[1] În românește de Micaela Ghițescu.
Din: *Henry Fielding, Joseph Andrews*, E.L.U., 1966.

Scanned with OKEN Scanner

tul tău, şi nu vreau să mai amîn o clipă fericirea de a mă bucura de tine. Cred că pînă acum ai avut destule dovezi de statornicie, din partea mea şi nu te îndoieşti că o să te iau de nevastă, aşa că ar însemna să nu mă iubeşti dacă mi-ai ascunde mai departe farmecele tale.

Spunînd aceasta se descotorosi de puţinele-i haine, sări în pat şi o îmbrăţişă cu înfocare pe cea ce-şi închipuia că era îngerul lui. Dacă a fost surprins să nu primească nici un răspuns, nu a fost mai puţin încîntat să simtă că i se întorcea îmbrăţişarea cu acelaşi foc. Dar n-a rămas multă vreme în această dulce confuzie, căci atît el cît şi drăguţa lui descoperiră curînd greşeala. Într-adevăr, cea cucerită nu era alta decît distinsa Slipslop; dar dacă ea recunoscu imediat cine era persoana pe care o confundase la început cu Joseph, lui i-a fost greu să o ghicească pe înlocuitoarea frumoasei Fanny. Atît de puţin o văzuse sau îi dăduse atenţie cameristei că lumina însăşi nu i-ar fi fost de nici un ajutor să se lămurească. De îndată ce observă deci încurcătura, domnişorul Didapper dădu să iasă din pat mult mai repede decît intrase în el, dar vigilenta Slipslop îl împiedică. Pasămite, prevăzătoarea femeie, dezamăgită de-a vedea că plăcerile ce şi le făgăduise în închipuire îi scăpau din inimă, hotărî să aducă imediat o jertfă virtuţii ei. De fapt, căuta de mult un prilej să şteargă nişte pete ce i-ar fi putut umbri reputaţia, din pricina purtării din ultimul timp; şi, cum era înzestrată cu o surprinzătoare prezenţă de spirit, îşi spuse că ghinionistul domnişor îi ieşise printr-un noroc în cale pentru a o ajuta să restabilească părerea doamnei despre neînfrînta ei castitate. Prin urmare, în clipa cînd el se pregătea să sară din pat, Slipslop îl înşfăcă de pulpana cămăşii, urlînd:

— Oh! tu, ticălosule, care mi-ai atacat cinstea şi m-ai pîngărit, cred, în somn! Am să jur împotriva ta că m-ai violat, am să te urmăresc cu răzbunarea mea pînă în pînzele albe.

Domnişorul încercă să se elibereze, dar ea îl ţinea strîns, strigînd, în timp ce el se zbătea să scape:

— Ucigașul! Ucigașul! Siluire! Banditism! Distrugere!

Auzind aceste cuvinte, din camera de-alături unde ştătea culcat şi medita cu ochii deschişi la dezvăluirea negustorului ambulant, pastorul Adams sări din pat şi, fără să mai piardă timpul de a-şi pune vreo zdreanţă de haină pe el, alergă în odaia de unde ieşeau ţipetele. Se duse prin întuneric drept spre pat şi dădu de pielea domnişorului (căci Slipslop aproape îi smulsese cămaşa de pe el); găsind-o extrem de fină, mai auzindu-l şi cum o ruga cu voce înceată pe Slipslop să-i dea drumul, nu se îndoi că aceasta era tînăra femeie în pericol de-a fi siluită; se aruncă deci imediat pe pat şi, apucînd bărbia coanei Slipslop, acoperită cu o barbă aspră, se întări şi mai mult în această credinţă; imediat îl făcu scăpat pe domnişor care o şi luă la sănătoasa, apoi se întoarse spre Slipslop; camerista îi dădu însă o asemenea scatoalcă peste gură, că-i sări mustarul şi tocmai se pregătea să-i înapoieze zdravăn acest compliment; biata femeie, dacă ar fi fost atinsă de pumnul care, din pricina întunericului, trecu pe lîngă ea şi căzu în pernă, foarte probabil că şi-ar fi dat duhul. Văzînd că n-o nimerise, Adams tăbări pe Slipslop; aceasta-l pălmuia şi zgîria cît putea mai bine, dar nici el nu se lăsa mai prejos; din fericire însă bezna nopţii îi veni ei în ajutor. Atunci Slipslop se porni să strige că e femeie, dar Adams răspunse că trebuie să fie mai degrabă dracul, şi că e gata să se ia la trîntă cu el; înfuriat apoi de o nouă lovitură peste gură, pastorul îi dădu o asemenea amintire în pîntece, că ea începu să urle destul de tare pentru a ridica toată casa în picioare. Înhăţînd-o de păr (căci îşi pierduse scufia de noapte în încăierare), Adams îi ţintui capul în pernă, şi amîndoi începură să strige în gura mare după lumină. Lady Booby, la fel de trează ca şi toţi ceilalţi oaspeţi ai ei, auzise totul încă de la început; şi cum era o femeie îndrăzneaţă, îşi trase pe ea un halat de casă şi un jupon, îşi vîrî picioarele în papuci şi, luînd în mînă sfeşnicul ce ardea întotdeauna în dormitorul ei, se duse semeaţă spre camera unde dormea Slipslop; intră chiar în clipa cînd Adams, dato-

rită celor două movile ce le purta Slipslop în față, descoperi că avea de-a face cu o persoană de sex feminin. Pastorul își închipui însă că era vorba de o vrăjitoare și spuse că desigur sînii aceia dăduseră să sugă unei legiuni întregi de draci. Cînd lady Booby intră în cameră, Slipslop strigă : „Ajutor ! Sînt siluită !" cu o voce cît se poate de răsunătoare ; la rîndul său Adams, zărind lumina, se întoarse repede și o văzu pe doamnă (și ea pe el) chiar cînd acesta ajunsese la picioarele patului ; fără să îndrăznească însă, din pudoare să se apropie mai mult după ce descoperise goliciunea lui Adams, lady Booby începu să-l insulte pe pastor ca pe cel mai ticălos dintre bărbați, acuzîndu-l mai ales pentru nerușinarea de a fi ales casa ei drept loc de desfrîu și pe propria ei cameristă drept obiect al bestialității sale. Bietul Adams abia atunci recunoscu chipul tovarășei lui de pat și, amintindu-și pentru prima oară că e gol, nu se simțea mai puțin stînjenit decît însăși lady Booby ; se vîrî deci imediat sub așternut, de unde casta Slipslop în zadar se străduia să-l dea afară. Scoțîndu-și apoi capul pe care — drept orice podoabă — purta o scufie de noapte din flanelă, pastorul își susținu nevinovăția și-i ceru zeci de mii de scuze doamnei Slipslop pentru loviturile date, luînd-o drept vrăjitoare. Lady Booby, aruncîdu-și ochii pe podea, zări ceva ce sclipea în multe ape ; la o examinare mai atentă, se dovedi a fi o foarte scumpă pereche de butoni de manșetă cu diamante. Puțin mai departe zăcea aruncată însăși mîneca unei cămăși cu dantelă.

— Ia te uită ! spuse ea, ce mai înseamnă și asta ?

— O, coniță, făcu Slipslop, nici nu știu ce s-a întîmplat, atît am fost de speriată. Cred că o duzină de bărbați au intrat aici în cameră.

— Ale cui sînt cămașa cu dantelă și giuvaericalele ? întrebă doamna.

— Fără îndoială că ale tînărului domn pe care l-am luat drept femeie cînd am intrat în odaie, strigă pastorul ; de-aici a pornit toată încurcătura ; dacă aș fi bănuit că e

bărbat, îl înhățam eu, chiar de-ar fi fost un al doilea Hercule, deși, de fapt, părea mai degrabă un Hylas [1].

Povesti apoi de ce s-a sculat din pat și tot ce-a mai urmat pînă în clipa sosirii doamnei ; auzind acestea și văzînd ce figuri aveau Slipslop și amorezul ei, cu capetele ițindu-se în colțurile opuse ale patului, lady Booby nu-și putu stăpîni rîsul ; iar Slipslop încetă să-l mai acuze pe pastor că ar fi avut intenția s-o siluiască. Doamna îi ceru atunci acestuia din urmă să se întoarcă în patul său de îndată ce ea va fi plecată și, după ce-i porunci și doamnei Slipslop să se scoale și să vină în odaia ei, se îndreptă și ea într-acolo. La ieșirea doamnei, Adams își reînnoi scuzele față de cameristă ; Slipslop nu numai că-l iertă ca o adevărată creștină ce era, dar începu să se și apropie de el cu multă drăgălășenie, ceea ce pastorul luă drept o invitație să plece ; părăsi deci imediat patul, făcînd tot posibilul să ajungă cît mai repede într-al său ; din nefericire însă, în loc s-o ia spre dreapta, o apucă spre stînga și intră în odaia unde dormea Fanny ; după cum își amintește poate cititorul, fata nu închisese ochii nici o clipă în noaptea precedentă și era atît de extenuată de aceea ce i se întîmplase în cursul zilei încît, în ciuda gîndurilor la Joseph al ei, se cufundase într-un somn adînc, că tot zgomotul din camera alăturată nu fusese în stare să-l tulbure. Adams bîjbîi pînă la pat și, dînd ușor la o parte așternutul — cu acest obicei îl deprinsese demult doamna Adams — se strecură dedesubt și-și chirci trupul pe marginea patului, loc ce i-l hărăzea întotdeauna buna femeie.

Așa cum pisica sau cățelul de salon ai unei adorabile nimfe, după care suspină zece mii de amorezi, dorm liniștiți alături de fermecătoarea fată și, neștiind că se odihnesc într-un loc de încîntare, visează la viitoarea capturare a unui șoarece sau la norocul unei farfurii cu pîine și unt, tot astfel stătea culcat Adams alături de Fanny, neavînd habar de paradisul de care era atît de aproape ; iar dulcile miresme ale răsuflării ei nu putură domina fu-

---

[1] Personaj din mitologia greacă, favoritul lui Hercule (n. t.).

murile de tutun ce pluteau în nările pastorului. Somnul nu-l cuprinsese încă pe omul nostru cînd Joseph — înţeles în taină cu Fanny să vină la ea în revărsatul zilei — bătu uşor la uşa camerei ; cum bătăile se repetă în două rînduri, Adams strigă :

— Intră, oricine-ai fi !

Joseph crezu că a greşit uşa, deşi Fanny îi dăduse cele mai precise indicaţii ; recunoscînd, însă, vocea prietenului său, o deschise şi văzu pe scaun nişte veşminte femeieşti. Fanny, trezindu-se chiar în clipa aceea, întinzînd mîna, dădu de barba lui Adams şi începu să strige :

— O, cerule ! Unde mă aflu ?

— Doamne, iartă-mă ! Unde mă aflu ? făcu şi pastorul.

Atunci Fanny se opri să ţipe, Adams sări din pat şi Joseph rămase, după cum spun tragedienii, împietrit ca statuia Uimirii.

— Cum a ajuns ea în camera mea ? strigă Adams.

— Cum aţi ajuns dumneavoastră într-a ei ? exclamă Joseph uluit.

— Habar n-am de nimic, răspunse Adams, decît că ea e o vestală pentru mine. Pe cuvîntul meu de creştin că nici nu ştiu măcar dacă este bărbat sau femeie. E un necredincios cel ce nu crede în vrăjitorii. Ele mai dăinuiesc şi acum ca şi în zilele lui Saul. Şi hainele mi-au fost vrăjite şi luate de-aici şi s-au adus ale ei în loc.

Căci el încă mai susţinea morţiş că se află în camera lui, ceea ce Fanny tăgăduia cu îndîrjire, spunînd că tocmai încercările astea de a-l convinge pe Joseph de un asemenea neadevăr dovedeau intenţiile lui rele.

— Cum, spuse Joseph furios, a îndrăznit să se poarte grosolan cu tine ?

Fata răspunse că nu-l putea acuza de nimic altceva decît că se furişase în mod mîrşav lîngă ea în pat, ceea ce considera a fi o grosolănie destul de mare, şi nici un bărbat nu o săvîrşea fără un gînd rău.

Buna părere a lui Joseph despre Adams nu era uşor de zdruncinat, astfel că, atunci cînd află de la Fanny că nu

se întîmplase nimic rău, se mai liniști puțin ; totuși mai era încă răvășit și cum cunoștea casa și faptul că iatacele femeilor se aflau de o parte a camerei doamnei Slipslop, iar cele ale bărbaților de cealaltă, era convins că se găsește în odaia iubitei lui Fanny. Îl făcu deci pe Adams să înțeleagă acest lucru și-l rugă să-i explice cum ajunsese acolo. Atunci pastorul, ridicîndu-se în picioare în cămașă — ceea ce n-o jignea pe Fanny întrucît perdelele patului erau trase — povesti tot ce se întîmplase ; iar cînd sfîrși, Joseph îi spuse că e limpede unde săvîrșise greșeala : o luase spre stînga în loc s-o ia spre dreapta.

— Chiar așa ! strigă Adams, ai dreptate ; e limpede ca lumina zilei, ai nimerit-o.

Străbătu apoi camera, frecîndu-și mîinile și se scuză pe lîngă Fanny, asigurînd-o că habar n-are dacă e bărbat sau femeie. Această nevinovată făptură îl crezu pe cuvînt și-i răspunse că nu mai era supărată ; apoi îl rugă pe Joseph să-l ducă pe pastor în propria sa odaie și să stea și el acolo pînă ce dînsa se va îmbrăca. Joseph și Adams se retraseră deci, ultimul fiind pe deplin convins de greșeala săvîrșită ; totuși, în timp ce se îmbrăca, își afirmă de mai multe ori credința în puterea vrăjitorici, spunînd că nu vede de loc cum ar putea un creștin s-o tăgăduiască.

Capitolul XV

SOSIREA LUI GAFFAR ȘI GAMMAR ANDREWS, URMAȚI DE ALTĂ PERSOANĂ CE NU PREA ERA AȘTEPTATĂ ; FERICITA ÎNLĂTURARE A PIEDICILOR RIDICATE DE NEGUSTORUL AMBULANT

De îndată ce Fanny s-a îmbrăcat, Joseph se întoarse la ea și, după o lungă convorbire, cei doi tineri își jurară ca nici unul din ei să nu se căsătorească niciodată, dacă se va dovedi că sînt într-adevăr frate și soră, dar să locuiască împreună pînă la sfîrșitul zilelor lor, dăruindu-și unul altuia doar o prietenie platonică.

Toată lumea era foarte veselă la masa de dimineaţă, chiar şi Joseph şi Fanny se arătară mai voioşi decît în ajun. Lady Booby scoase atunci la iveală butonul cu diamante, iar domnişorul îl recunoscu fără să şovăie, pretextînd că i se întîmpla foarte des să umble prin somn. De fapt, departe de a se ruşina de aventura sa, se străduia mai degrabă să insinueze că între el şi frumoasa Slipslop se petrecuse ceva mai mult decît în realitate.

Abia terminaseră masa cînd li se anunţă sosirea bătrînului domn Andrews cu soţia lui. Fură imediat introduşi în casă şi primiţi cu amabilitate de lady Booby, a cărei inimă ticăia tot atît de tare ca şi a lui Joseph şi Fanny. Cei trei simţeau că îngrijorarea lor era doar ceva mai mică în acel moment decît a lui Oedip cînd i se dezvăluia destinul.

Domnul Booby deschise primul discuţia, informîndu-l pe bătrînul domn că avea printre cei de faţă un copil mai mult decît ştia : luînd-o apoi pe Fanny de mînă, îi spuse că aceasta era fiica pe care i-au furat-o ţiganii pe cînd era copilă. Destul de surprins, domnul Andrews îl asigură că ţiganii nu i-au luat nici o fiică şi că n-a mai avut alţi copii în afară de Joseph şi Pamela. Aceste cuvinte au fost ca un balsam pentru cei doi îndrăgostiţi, dar au avut cu totul alt efect asupra doamnei. Ea porunci să fie chemat negustorul ambulant, care-şi istorisi povestea cum o mai făcuse şi înainte. Cînd sfîrşi, bătrîna doamnă Andrews alergă spre Fanny şi o îmbrăţişă strigînd :

— Ea e, ea e copila mea !

Toţi rămaseră uluiţi în faţa acestei nepotriviri dintre spusele bărbatului şi ale nevestei ; sîngele pieri din obrajii îndrăgostiţilor cînd bătrîna femeie, întorcîndu-se spre soţul ei, mai surprins decît toţi ceilalţi, şi revenindu-şi puţin în fire, se spovedi după cum urmează :

— Îţi aminteşti, dragul meu, că atunci cînd te-ai dus ca sergent la Gibraltar, m-ai lăsat cu burta mare ; ai rămas în străinătăţi, ştii bine, ceva mai mult de trei ani. În lipsa ta am adus-o pe lume pe această fiică, de care am toate

Scanned with OKEN Scanner

motivele să-mi amintesc pentru că i-am dat să sugă chiar de la pieptul ăsta pînă în ziua cînd mi-a fost răpită. Într-o după-amiază, cînd copila era de vreun an sau de un an jumătate — ori cam așa ceva — au venit la ușa mea două țigănci și s-au oferit să-mi ghicească. Una dintre ele ținea un copil în poală. Le-am arătat palma și le-am întrebat dacă ai să te mai întorci vreodată acasă ; îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri ; ele mi-au făgăduit solemn că da ; am lăsat atunci copilul în leagăn și m-am dus să le aduc o cană cu ceva de băut, ce aveam mai bun în casă ; cînd m-am întors cu ulcica (nu cred să fi lipsit mai mult timp decît îmi trebuie să vă povestesc) femeile plecaseră. M-am temut să nu fi furat ceva, așa că m-am tot uitat prin casă, dar în zadar, cerul mi-e martor că nu prea aveau ce să-mi fure. În cele din urmă, auzind că plînge copilul în leagăn m-am dus să-l iau în brațe, dar o, Doamne ! mare mi-a fost surprinderea cînd, în locul propriei mele fetițe pusă de mine acolo, și care era un dolofan de copil voinic, cel mai frumos de sub soare, am găsit un biet băiat bolnăvicios, ce nu părea să mai aibă o oră de trăit. Am alergat afară după femei, smulgîndu-mi părul și plîngînd ca o nebună, dar n-am mai auzit niciodată nimic despre ele pînă-n ziua de azi. Cînd m-am întors, bietul copilaș (și care nu era altul decît Joseph al nostru aici de față, așa zdravăn cum îl vedeți acum) își ridică ochii spre mine cu atîta jale că, în ciuda răvășirii mele, fii sigur că n-am putut găsi în inima mea tăria să-i fac vreun rău. O vecină de-a mea, ce se întîmplă să vină pe la mine în clipa aceea, auzind ce s-a petrecut, m-a sfătuit să am grijă de sărmanul copil, iar Dumnezeu o să mi-l redea poate într-o zi pe-al meu. Am luat deci copilul în brațe și i-am dat să sugă, crede-mă, de parcă ar fi fost născut din propriul meu trup ; și îți jur pe ce vrei că după puțin timp îl iubeam pe băiat la fel de mult ca pe fata mea. Ei bine, după cum ți-am mai spus, vremurile au început să devină foarte grele, iar cum eu aveam doi copii și-i întrețineam doar prin munca mea, și Dumnezeu știe că-mi aducea destul de puțin, am fost silită să cer ajutor de la parohie ; dar, departe de a-l

primi, am fost mutată cu mandat judecătoresc la cincisprezece mile de-aici, în locul unde trăiesc acum și unde, nu după mult timp, te-ai înapoiat și tu, bărbate. Joseph (acesta e numele ce i l-am dat — Domnul știe dacă mai fusese sau nu botezat, și cum anume), Joseph spun, părea să aibă vreo cinci ani cînd te-ai întors, deoarece cred că e cu doi, trei ani mai mare decît fiica noastră aici de față (căci sînt absolut sigură că ea este); cînd l-ai văzut, ai spus că e un băiat pe cinste, și nu ți-a păsat vreodată de vîrsta lui; astfel că eu, băgînd de seamă că nu bănuiai nimic, m-am gîndit să păstrez mai bine totul pentru mine, de teamă că nu l-ai iubi la fel de mult ca mine dacă ai afla adevărul. Toate astea sînt absolut adevărate și le pot repeta sub jurămînt în fața oricărui judecător din regat.

Negustorul ambulant, chemat de ladi Booby, ascultă cu cea mai mare atenție povestirea bătrînei Gammar Andrews; iar cînd sfîrși, o întrebă dacă nu cumva copilul ce i-a fost pus în brațe avea semn pe piept. Doamna Andrews răspunse:

— Ba da, avea o căpșună la fel de frumoasă ca cele ce cresc prin grădini.

Joseph îi întări spusele și, descheindu-și haina la cererea celor de față, le arătă semnul.

— Bine, bine, spuse Gaffar Andrews, care era un bătrîn șiret și mucalit și foarte probabil nu dorea să aibă mai mulți copii decît putea ține, ai dovedit, cred, foarte limpede că băiatul ăsta nu-i al nostru; dar de unde poți ști că asta-i fata noastră?

Pastorul îi ceru atunci negustorului ambulant să repete povestea spusă în ajun la cîrciumă; celălalt se învoi și relată ceea ce cititorul cunoaște dinainte, ca și domnul Adams de altfel. El confirmă, din spusele nevestei sale, toate amănuntele în legătură cu înlocuirea copilului și cu căpșuna de pe pieptul lui Joseph. La repetarea cuvîntului „căpșună“ Adams, deși mai înainte o văzuse fără nici o emoție, tresări și scoase un strigăt ·

— Binecuvîntează-mă, Doamne! Îmi vine ceva în minte!

Dar nici n-apucă să mai adauge un cuvînt, că apăru un servitor şi-l chemă afară. În lipsa lui, negustorul ambulant îl asigură pe Joseph că părinţii săi erau persoane de un rang mult mai înalt decît cei pe care-i luase pînă atunci drept tată şi mamă, deoarece oamenii aceştia numiţi ţigani îl răpiseră din casa unui gentilom şi-l ţinuseră cu ei un an de zile în cap pînă cînd, crezîndu-l pe moarte, l-au schimbat cu celălalt copil mai sănătos, după cum i s-a povestit înainte. Adăugă apoi că, în ce priveşte numele tatălui, nevastă-sa fie că nu l-a cunoscut niciodată, fie că l-a uitat, dar îi spusese că trăia la vreo patruzeci de mile de locul unde au fost schimbaţi copiii, indicîndu-i şi drumul într-acolo; în sfîrşit, negustorul îi făgădui lui Joseph că n-o să cruţe nici o osteneală pentru a-l ajuta să dea de părinţii lui.

Dar Soarta, care nu umblă cu jumătăţi de măsură cînd săvîrşeşte binele sau răul, ori îi face pe oameni fericiţi sau nenorociţi, a hotărît să-l scutească de această oboseală. Cititorul îşi va aduce poate aminte cu plăcere că domnul Wilson proiectase o călătorie spre apus în cursul căreia trebuia să treacă prin parohia domnului Adams, şi promisese să-l viziteze. El era persoana ce sosise la gardul conacului Booby, încotro fusese îndrumat de la casa pastorului, şi el trimisese valetul înăuntru să-l cheme pe domnul Adams. Acesta nici n-apucase bine să-i pomenească de descoperirea unui copil răpit şi să pronunţe cuvîntul „căpşună", că domnul Wilson, cu privirea rătăcită şi o extremă înflăcărare în glas, rugă să fie condus în casă; intră fără să ia seama cîtuşi de puţin la cei prezenţi în afară de Joseph, pe care-l îmbrăţişă cu faţa palidă şi tremurînd tot şi-l rugă să-i arate semnul de pe piept; pastorul în urma ţopăind de bucurie, frecîndu-şi mîinile şi exclamînd:

— *Hic est quem quaeris; inventus est*[1] etc.

---

[1] Aici este cel pe care-l cauţi; a fost găsit (lat.).

Joseph se supuse dorinței domnului Wilson ; acesta, de cum văzu semnul, se lăsă pradă celor mai nebunești manifestări de dragoste și-l îmbrățișă pe Joseph nespus de fericit, strigînd cu lacrimi de bucurie în ochi :

— Mi-am regăsit fiul, iată-l din nou în brațele mele !

Joseph nu era încă suficient de lămurit ca să încerce aceeași încîntare ca tatăl lui (căci era într-adevăr tatăl lui), totuși îi înapoie îmbrățișările cu oarecare căldură ; de îndată însă ce înțelese, din relatarea domnului Wilson, că toate amănuntele cu privire la persoane, la timp și la loc se potriveau, tînărul nostru se-aruncă la picioarele părintelui său și, înlănțuindu-i genunchii, îi ceru în lacrimi binecuvîntarea, dată cu multă afecțiune și primită cu mult respect, și însoțită de-atîta duioșie de ambele părți, încît îi mișcă pe toți cei de față ; nimeni nu era totuși mai răvășit ca lady Booby, care părăsi camera pradă celor mai cumplite chinuri ; atitudinea ei a fost bine remarcată și a dat naștere la nu prea caritabile comentarii din partea unora dintre cei prezenți.

Scanned with OKEN Scanner

TOM JONES [1]

Povestea unui copil găsit

Capitolul IX
ALTĂ CONTINUARE A POVESTIRII

Allworthy folosi minutele petrecute în trăsură pentru a citi scrisoarea lui Jones către Sofia, scrisoare pe care i-o înmînase domnul Western; anumite cuvinte folosite de tînăr cu privire la el însuși avură darul de-a face ca ochii vrednicului om să înoate în lacrimi. Ajunse în cele din urmă la locuința domnului Western și fu condus în camera unde se afla Sofia.

După primele cuvinte de salut și după ce amîndoi se așezară pe scaune, urmă o tăcere de cîteva clipe. Sofia, căreia părintele său îi anunțase această vizită, se juca nervoasă cu evantaiul, vădind atît prin expresia chipului cît și prin gesturi, o deosebită tulburare. În cele din urmă Allworthy, chiar el întrucîtva stînjenit, începu astfel:

— Tare mi-e teamă, domnișoară Western, că din pricina familiei mele ai avut de îndurat o mulțime de necazuri, la a căror creare mă tem că eu însumi am contribuit, fără să-mi dau seama, într-o măsură deosebit de mare. Te-aș ruga însă, domnișoară, să fii sigură că dac-aș fi știut din capul locului cît îți erau de neplăcute acele propuneri, n-aș fi îngăduit să fii atîta vreme asuprită. Aș dori, prin

[1] În românește de Al. Iacobescu. Din: *Henry Fielding, Tom Jones*, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

urmare, să mă crezi că ţinta vizitei mele nu este de a te tortura mai departe cu acele pretenţii, ci pur şi simplu de-a te izbăvi cu desăvîrşire de ele.

— Domnule — răspunse Sofia cu oarecare sfială — purtarea domniei voastre e cum nu se poate mai binevoitoare şi mai generoasă aşa cum într-adevăr nu mă puteam aştepta decît din partea domnului Allworthy ; dar întrucît aţi fost atît de bun şi aţi pomenit de această chestiune, mă veţi ierta dacă vă voi spune că ea a fost într-adevăr pentru mine un izvor de nesfîrşite chinuri şi m-a expus unui tratament cît se poate de aspru din partea tatălui meu care, pînă la această poveste nenorocită, se dovedise a fi cel mai duios şi iubitor părinte. Sînt convinsă, domnule, că sînteţi prea bun şi prea mărinimos ca să-mi păstraţi vrăjmăşie pentru că am refuzat propunerile nepotului dumneavoastră. Nu se poate porunci simţămintelor şi, oricare ar fi meritele domnului Blifil, nu le pot sili pe ale mele să-i fie favorabile.

— Te încredinţez, drăguţă domnişoară — răspunse Allworthy — că sînt incapabil de o asemenea vrăjmăşie, chiar dacă ar fi vorba de propriul meu fiu şi chiar dacă aş avea pentru el cea mai mare stimă. Fiindcă foarte drept ai vorbit, domnişoară, nu putem porunci simţămintelor noastre şi cu atît mai puţin poate un altul să le îndrumeze.

— O, domnule, fiece cuvînt pe care îl rostiţi îmi dovedeşte că meritaţi din plin faima de om virtuos şi bun, de care vă bucuraţi pretutindeni. Credeţi-mă vă rog, că numai gîndul nenorocirii pentru toată viaţa m-a putut face să nu urmez poruncile tatălui meu.

— Te cred din toată inima, copila mea, şi te fericesc pentru faptul c-ai fost atît de prevăzătoare, fiindcă prin această îndreptăţită nesupunere ai scăpat într-adevăr de cea mai cumplită nenorocire.

— Domnule Allworthy, vorbiţi c-o delicateţe de care puţini oameni sînt în stare ; dar, după părerea mea, a-ţi petrece întreaga viaţă alături de cineva care-ţi este cu totul indiferent nu poate fi decît o stare cumplit de ne-

Scanned with OKEN Scanner

norocită în cazul cînd ne dăm seama de meritele persoanei căreia nu-i putem dărui nimic din afecţiunea noastră. Dacă m-aş fi căsătorit cu domnul Blifil...

— Iartă-mă că te întrerup, domnişoară, dar o astfel de presupunere mă îngrozeşte. Crede-mă, domnişoară Western ; mă bucur, mă bucur, din adîncul sufletului c-ai scăpat de-o astfel de nenorocire. Am descoperit că omul din pricina căruia tatăl dumitale te-a chinuit atît de crud, e un ticălos.

— Cum, domnule ? exclamă Sofia. Dar asta mă uimeşte peste măsură.

— La fel m-a uimit şi pe mine, domnişoară, şi la fel va uimi pe toată lumea. Dar nu ţi-am spus decît adevărul.

— Sînt convinsă că de pe buzele domnului Allworthy nu poate porni nimic altceva decît adevărul. Totuşi, domnule, o veste atît de ciudată, atît de neaşteptată... Descoperire, aţi spus ? Deie Domnul ca toate ticăloşiile să iasă la iveală !

— Vei afla totul, foarte curînd. Deocamdată să nu mai rostim un nume atît de dezgustător. Aş vrea să-ţi propun o altă chestiune, mult mai serioasă. O, domnişoară Western, cunosc nepreţuitele dumitale calităţi şi nu pot renunţa atît de uşor la dorinţa de a mă înrudi cu dumneata. Am o rudă foarte apropiată, copila mea, un tînăr a cărui fire sînt încredinţat că e cu totul opusă celei a mizerabilului despre care vorbeam ; pe această rudă a mea o voi înzestra cu tot ce ar fi trebuit să revină nevrednicului meu nepot. Aş putea nădăjdui că vei accepta să-l primeşti o singură dată în vizită ?

— Îi voi vorbi domnului Allworthy cu toată sinceritatea. Noblețea sufletului său şi îndatoririle pe care le am faţă de dînsul, mă silesc s-o fac. Sînt hotărîtă ca deocamdată să nu iau în seamă nici o propunere de acest fel. Singura-mi dorinţă e să recapăt dragostea părintelui meu şi să devin din nou stăpîna treburilor casei sale. Nădăjduiesc, domnule, că binevoitoarei dumneavoastră intervenţii voi datora înfăptuirea dorinţii mele. Îngăduiţi-mi prin urmare să vă rog, să vă implor ţinînd seama de bună-

tatea pe care mi-ați arătat-o mie și tuturor celor ce vă cunosc, să nu abateți asupra capului meu — în chiar clipa cînd mă smulgeți de sub povara unei asupriri — o alta la fel de crudă și de zadarnică.

— Trebuie să știi, domnișoară Western, că nu sînt capabil de-o asemenea purtare; și dacă asta e hotărîrea dumitale, nu-i rămîne tinerei mele rude decît să se resemneze, oricît de mari ar fi chinurile ce va fi silită să îndure.

— Mă faceți să zîmbesc, domnule Allworthy, vorbindu-mi de chinurile unui om pe care nu-l cunosc și care, prin urmare, nu mă poate cunoaște decît foarte puțin.

— Iartă-mă, scumpă domnișoară. Mă tem însă că te cunoaște atît de bine, încît liniștea zilelor lui viitoare se află după cît văd în mare primejdie. Dac-a existat o pasiune înflăcărată, nobilă și sinceră, e cea care arde în inima bietului meu nepot pentru domnișoara Western.

— Nepotul dumneavoastră, domnule? strigă Sofia. E fără îndoială foarte ciudat că n-am auzit încă niciodată despre dînsul.

— Singurul lucru pe care nu-l cunoști, domnișoară, este că tînărul acesta e nepotul meu, ceea ce și pentru mine a fost pînă astăzi o taină. Jones, cel care te-a iubit atît de îndelungă vreme, domnișoară — el — el e nepotul meu.

— Domnul Jones, nepotul dumneavoastră, domnule? exclamă Sofia. Să fie cu putință?

— Nimic mai adevărat, copila mea. E fiul surorii mele, așa cum îl voi socoti totdeauna de acum încolo; și nu voi avea pentru ce mă rușina. Mult mai rușinat mă simt din pricina felului cum m-am purtat pînă acum față de el; dar îi cunoșteam calitățile tot atît de puțin ca și obîrșia. Da, domnișoară Western, m-am purtat foarte crud cu bietul băiat.

Vrednicul om se întrerupse ca să-și șteargă lacrimile și, după o pauză de cîteva clipe urmă:

— Fără ajutorul dumitale nu voi fi niciodată în stare să-l despăgubesc pentru toate suferințele din trecut. Crede-mă, domnișoară Western, înseamnă că-l stimez prea

Scanned with OKEN Scanner

mult dacă îndrăznesc să-ţi fac oferta pe care ţi-am făcut-o. Ştiu c-a greşit, dar are o inimă foarte bună, o inimă de aur, domnişoară, să nu te-ndoieşti nici o clipă de ceea ce-ţi spun.

Domnul Allworthy tăcu, părînd a aştepta un răspuns pe care îl primi din partea Sofiei de îndată ce ea îşi mai reveni din marea tulburare pricinuită de-o veste atît de ciudată şi neprevăzută.

— Domnule, vă felicit sincer pentru descoperirea ce s-ar părea că vă pricinuieşte atîta mulţumire. Nu mă-ndoiesc că ea vă va oferi toată fericirea pe care sînteţi îndrituit s-o aşteptaţi. Domnul Jones are, într-adevăr, mii de calităţi ce nu-i vor putea în nici un caz îngădui să nu se poarte aşa cum se cuvine faţă de un asemenea unchi.

— Eu nădăjduiesc, domnişoară, că se bucură de acele însuşiri capabile să facă din el un soţ desăvîrşit ; şi dacă o domnişoară cu meritele dumitale va binevoi să-i acorde mîna, ar însemna să fie cel din urmă dintre oameni...

— Iertaţi-mă, domnule Allworthy, dar nu pot asculta o propunere de felul acesteia. Sînt convinsă că domnul Jones e un tînăr cu strălucite calităţi ; dar nu-l voi socoti niciodată bărbatul sortit să-mi devină soţ. Nu, niciodată sînt gata să jur !

— Iartă-mă, domnişoară, dacă sînt cum nu se poate mai uimit ! Nu m-aşteptasem la asemenea cuvinte după cele ce-am auzit din gura domnului Western. Sper că sărmanul tînăr n-a săvîrşit nimic de natură să-i înstrăineze în aşa măsură bunăvoinţa dumitale, în cazul cînd a avut vreodată fericirea să se bucure de ea. Poate c-a fost defăimat în ochii dumitale, aşa cum a fost şi în ochii mei. Aceeaşi ticăloşie l-a putut urmări pretutindeni. Te asigur că nu e un ucigaş, aşa cum le place unora să-l numească.

— Domnule Allworthy, v-am spus care e hotărîrea mea. Ceea ce aţi auzit din gura tatălui meu nu mă miră : dar, oricare i-ar fi bănuielile sau temerile, eu îmi cunosc bine inima şi ştiu că nu i-am dat niciodată prilej să-le aibă, de vreme ce totdeauna am fost hotărîtă să nu mă mărit fără consimţămîntul său. După cîte cred eu, asta e datoria ori-

cărui copil față de părinți ; și mă mîndresc că niciodată nu mi-a trecut prin gînd să nesocotesc această îndatorire. E-adevărat, nu pot crede că autoritatea unui părinte ne poate sili la o căsătorie cu totul potrivnică simțămintelor noastre. Ca să evit o astfel de barbară constrîngere și numai atunci cînd am avut pricini temeinice să mă tem de ea, am părăsit casa părintească și am căutat ocrotire în altă parte. Iată adevărul întreg și, dacă părintele meu sau lumea își închipuie c-aș fi avut alte intenții, propria-mi conștiință îmi va proclama nevinovăția.

— Te ascult cu toată admirația, domnișoară Western. Admir seriozitatea sentimentelor dumitale ; totuși, la mijloc trebuie să mai fie ceva. N-aș vrea cu nici un chip să te jignesc, copila mea ; dar trebuie oare să socotesc drept vis deșert tot ce-am auzit și tot ce-am văzut pînă acum ? Ai acceptat să înduri toată asprimea părintelui dumitale pentru un om care ți-a fost întru totul indiferent ?

— Vă rog, domnule Allworthy, nu mai stăruiți asupra motivelor purtării mele. Da, am suferit într-adevăr, n-am să vă ascund lucrul acesta, domnule Allworthy... voi fi cît se poate de sinceră cu dumneavoastră... recunosc c-am avut o foarte bună părere despre domnul Jones... cred... știu că am suferit din cauza părerilor mele. Atît mătușa cît și tatăl meu s-au purtat față de mine cu multă cruzime ; dar totul a trecut acum... Tot ce doresc e să nu mai fiu și de-acum încolo asuprită ; indiferent de ce-a fost cîndva, acum hotărîrea mea e luată. Nepotul dumneavoastră, domnule, are nenumărate și alese însușiri... are mari calități, domnule Allworthy. Nu mă îndoiesc nici o clipă că vă va face cinste în lume și va fi izvorul de căpetenie al fericirii dumneavoastră.

— Eu aș vrea să-l fac pe el fericit, domnișoară ; sînt însă convins că fericirea lui numai de dumneata depinde. Tocmai această convingere mă face să-ți vorbesc cu atîta căldură în favoarea lui.

— Vă înșelați, domnule ; într-adevăr ați fost înșelat, zise Sofia. Sper că nu el este cel care v-a înșelat... fiindcă e de ajuns cît m-a amăgit pe mine. Domnule Allworthy,

mă văd silită a vă ruga să-mi faceţi o mare plăcere şi să nu mai vorbim despre acest subiect. Mi-ar părea foarte rău... n-aş vrea să umbresc întru nimic impresia dumneavoastră despre el. Îi doresc domnului Jones tot binele. Din tot sufletul îi urez fericire şi, repet, oricît de vinovat ar fi faţă de mine, rămîn convinsă că e un tînăr cu mari calităţi. Nu-mi reneg de loc vechile simţăminte, dar nimic nu le mai poate readuce la viaţă. Nu există astăzi pe pămînt un om căruia să-i refuz mîna cu mai multă hotărîre decît domnului Jones şi nici chiar stăruinţele domnului Blifil nu mi s-ar părea mai supărătoare decît ale sale.

Western îşi pierduse de mult răbdarea, aşteptînd rezultatul întrevederii şi tocmai se apropiase de uşă ca să tragă cu urechea cînd, auzind ultima frază rostită de fiica sa, se năpusti în cameră strigînd plin de mînie :

— E o minciună ! O minciună gogonată ! Totul porneşte de la acel blestemat de Jones şi, dacă ar putea s-ajungă la el, l-ar lua de bărbat la oricare ceas al zilei.

Aici interveni Allworthy care, încruntînd din sprîncene, i se adresă cu următoarele cuvinte :

— Domnule Western, ţi-ai călcat cuvîntul. Mi-ai făgăduit că te vei abţine de la orice violenţe.

— Aşa am şi făcut, atîta vreme cît mi-a stat în putinţă ; dar cînd aud o ticăloasă turnînd la minciuni gogonate ! La dracu ! Ce-şi închipuie ea, că dacă îi poate prosti pe alţii mă poate prosti şi pe mine ? Lasă, c-o cunosc eu mai bine decît dumneata !

— Regret că trebuie să ţi-o spun, domnule — răspunse Allworthy — dar felul cum te porţi cu această copilă dovedeşte că n-o cunoşti de loc. Iartă-mă că-ţi vorbesc astfel, dar intimitatea noastră, propriile dumitale dorinţe şi însăşi situaţia în care ne aflăm mă îndreptăţeşte s-o fac. E fiica dumitale, domnule Western, şi cred că face cinste numelui pe care-l poartă. Dac-aş fi capabil de invidie, te-aş invidia pentru fiica dumitale mai mult decît pe oricine altul.

— Mii de draci! Aș vrea din toată inima să fie fata dumitale! N-ai ști cum să te mai scapi de ea și de necazurile pe care ți le-ar face.

— Drept să-ți spun, dragul meu vecin, dumneata porți vina tuturor necazurilor de care te plîngi acum. Acordă-i fiicei dumitale încrederea pe care o merită și sînt sigur că vei fi cel mai fericit tată din lume.

— Eu să am încredere în ea? Drace, dar ce încredere aș putea avea, cînd refuză să-mi urmeze porunca? Să spună că vrea să-l ia de bărbat pe cine zic eu și-i acord cîtă încredere vrei dumneata.

— N-ai dreptul, vecine, să-i smulgi cu sila consimțămîntul. Fiica dumitale îți recunoaște dreptul de a te împotrivi la o alegere a ei, dar nici Dumnezeu nici natura nu ți-au îngăduit mai mult.

— Dreptul de a mă împotrivi? Da, da, am să-i arăt eu ce drept am! Piei din ochii mei! Pleacă în odaia ta, căpățînoaso!

— Într-adevăr, trebuie să-ți spun, domnule Western, că te porți mult prea sever față de copila dumitale... Eu nu pot să îndur așa ceva... S-ar cuveni să te porți cu mai multă blîndețe. E demnă de dragostea cea mai duioasă.

— Lasă că știu eu de ce-i demnă. Acum, dacă a plecat, am să-ți arăt de ce-i demnă. Ia uită-te aici, domnule: o scrisoare din partea verișoarei mele, lady Bellaston, care are bunătatea să mă informeze că ticălosul acela a scăpat din închisoare și mă povățuiește să veghez cu ochii în patru asupra fiicei mele. La dracu, vecine Allworthy dumneata nu știi ce înseamnă să ai grijă de o fată.

Domnul Western încheie cu cîteva complimente la adresa marii sale înțelepciuni, iar Allworthy, după o scurtă introducere, îi comunică tot ce descoperise cu privire la Jones și cît de mîniat era împotriva lui Blifil, dimpreună cu toate amănuntele cunoscute cititorului din capitolele precedente.

Oamenii cei mai impulsivi sînt, în marea lor majoritate, și cei mai schimbăcioși. De îndată ce află intenția lui Allworthy de a-l lăsa pe Jones ca singur moștenitor,

Western subscrise numaidecît la toate laudele aduse de unchi nepotului şi susţinu căsătoria dintre Sofia şi Jones cu o înflăcărare întru nimic mai prejos de cea cu care susţinuse puţin mai înainte proiectul înrudirii cu Blifil.

Domnul Allworthy se văzu din nou silit să-l înfrîneze, povestindu-i cele petrecute între el şi Sofia, ceea ce auzind Western, mărturisi cea mai mare surprindere.

Nobilul domn tăcu un timp, făcînd o mutră cum nu se poate mai uimită, dar în cele din urmă strigă :

— Dar asta ce poate să mai însemne, vecine Allworthy ? Ştiu sigur că era îndrăgostită de el ; aş putea chiar să jur. Mii de draci ! Am prins firul. Sînt sigur de el ca de bătaia puştii mele. Da, acum vin eu de-acasă... Numai sora mea a săvîrşit isprava asta. Fiică-mi i s-au aprins călcîiele după feciorul acela de tîrfă, lordul acela. I-am găsit împreună la verişoara mea, lady Bellaston şi de bună seamă că i-a sucit capul. Dar nu pune dumnealui laba pe ea. Mai bine să mă ia dracu ! Nu vreau nici lorzi nici curtezani în familia mea !

Allworthy îi vorbi îndelung îndemnîndu-l din nou să nu folosească nici un mijloc de constrîngere şi să întrebuinţeze doar metode blajine, deoarece numai în acest chip putea ajunge cu fiica lui la un rezultat mulţumitor. Îşi luă apoi bun rămas de la domnul Western vrînd să se reîntoarcă la doamna Miller, dar înainte de plecare trebui să cedeze insistenţelor domnului Western şi să-i făgăduiască solemn că-l va aduce pe Jones, în aceeaşi seară, să-i facă o vizită.

— De-abia aştept să mă împac cu el, glăsui Western.

Cînd se despărţi de domnul Allworthy, Western făgădui din nou că-i va urma sfaturile în ce o privea pe Sofia, încheind astfel :

— Nu ştiu cum dracu se-ntîmplă, dragul meu Allworthy, dar totdeauna faci din mine ce vrei. Şi cu toate acestea moşia mea nu-i mai mică decît a dumitale, iar judecător de pace sînt şi eu cum eşti şi dumneata.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul X

ÎN CURSUL CĂRUIA POVESTIREA ÎNCEPE A SE APROPIA DE ÎNCHEIERE

Cînd ajunse înapoi la locuinţa sa, domnul Allworthy află că Jones sosise acolo cu cîteva clipe mai înainte. Auzind astfel se grăbi să ajungă într-o cameră unde nu se mai afla nimeni şi dădu poruncă fetei din casă să-l conducă de îndată acolo pe domnul Jones, singur.

Nu se poate închipui o scenă mai emoţionantă şi mai plină de duioşie decît aceea a întîlnirii dintre unchi şi nepot (fiindcă e foarte lesne de înţeles că doamna Waters, cu prilejul ultimei întrevederi, îi dezvăluise lui Jones secretul naşterii sale). Primele valuri ale copleşitoarei lor bucurii, — aşa cum au fost ele simţite de ambele părţi, depăşesc cu mult puterea mea de zugrăvire. De aceea nici nu voi încerca să le înfăţişez cititorului. Allworthy îl ridică pe Jones, care îi căzuse la picioare, şi-l îmbrăţişă cu toată căldura.

— Dragul meu copil — zise el — demn sînt de aspră mustrare! Cît de mult rău ţi-am făcut! Cum voi putea vreodată răscumpăra înaintea ta bănuielile nedrepte şi crude ce mi-au stăpînit inima; cum voi putea răscumpăra suferinţele pe care ţi le-am pricinuit?

— Dar oare clipa de faţă nu le răscumpără îndeajuns? Chiar dacă suferinţele mele ar fi fost de zeci de ori mai mari, n-ar fi acum împărăteşte răscumpărate? O, scumpul meu unchi! Atîta bunătate, atîta dragoste mă copleşeşte, mă îngenunchează şi mă striveşte. Nu pot îndura schimbările prin care trec cu atîta iuţeală. Să mă regăsesc alături de dumneata! Să-ţi recapăt iubirea! Să fiu primit cu atîta bunăvoinţă şi dragoste de nobilul şi mărinimosul meu binefăcător!

— Nu, nu, dragul meu, am fost prea crud cu tine.

După asta îi destăinui toată perfidia lui Blifil, exprimîndu-şi din nou amărăciunea şi părerile de rău pentru

feptul că se lăsase înşelat şi se purtase faţă de el cu atîta severitate.

— O, nu vorbiţi astfel, domnule ! exclamă Jones. V-aţi purtat totdeauna cum nu se poate mai frumos faţă de mine. Aţi fost înşelat însă, aşa cum pot fi înşelaţi chiar cei mai înţelepţi oameni şi în această situaţie fiinţa cea mai generoasă n-ar fi putut proceda altfel. Bunătatea dumneavoastră s-a vădit chiar şi în toiul supărării celei mai aprige care putea fi socotită atunci cum nu se poate mai întemeiată. Eu datorez totul acestei bunătăţi de care trebuie să recunosc că nu eram vrednic. Nu vreau să mă acuz singur, proslăvind generozitatea simţămintelor dumneavoastră. Oh, domnule, n-am fost pedepsit mai aspru decît meritam ; şi de-aci-nainte nu voi avea altă grijă decît să m-arăt vrednic de fericirea cu care mă copleşiţi acum. Crede-mă, scumpul meu unchi, osînda n-a fost deloc zadarnică ; deşi am fost un mare păcătos, nu sînt un păcătos înrăit. Mulţumesc cerului că mi-a dat răgaz să-mi cercetez trecutul în care, cu toate că nu am aflat nici o mare nelegiuire, am găsit totuşi greşeli şi rătăciri în număr mult mai mare decît îndestulător pentru a fi obligat să mă cert şi să mă ruşinez. Acele rătăciri au avut pentru mine groaznice urmări şi m-au împins pînă la marginea prăpastiei.

— Sînt încîntat, dragul meu copil, auzindu-te vorbind cu atîta socotinţă ; fiind eu convins că făţărnicia (Dumnezeule, de ce n-am fost în stare s-o descopăr la alţii !) n-a făcut parte nicicînd dintre cusururile tale, te cred din toată inima. Vezi acum foarte bine, dragul meu Tom, spre cîte primejdii poate neprevederea îmbrînci virtutea (fiindcă acum îmi dau perfect seama că într-adevăr iubeşti virtutea). Prudenţa e o datorie faţă de noi înşine, iar dacă sîntem propriii noştri duşmani şi nu-i ascultăm glasul, nu trebuie să ne mire că alţii, la rîndul lor, nu-şi fac datoria faţă de noi, fiindcă atunci cînd omul pune singur temelia propriei sale pierzanii, teamă mi-e că ceilalţi se pricep prea bine să clădească pe această temelie. Spui totuşi că ţi-ai recunoscut greşelile şi eşti hotărît să le îndrepţi.

Scanned with OKEN Scanner

Te cred, dragul meu copil, şi tocmai de aceea, începînd de astăzi, nu-ţi voi mai aminti niciodată de trecut. Nici tu să nu-ţi mai aduci aminte de greşelile trecute decît pentru a învăţa să te fereşti de ele pe viitor ; gîndeşte-te însă, spre alinarea ta, că e o mare descoperire între greşelile ce trebuie puse pe seama naivităţii ori a neprevederii şi acelea ce pot izvorî din perversitatea inimii. Cele dintîi sînt poate mai primejdioase pentru un om şi-l pot duce mai curînd la pierzare ; dar dacă el se îndreaptă, reputaţia lui nu va fi prin nimic ştirbită şi lumea, deşi nu dintr-o dată, îi va reda cu timpul întreaga consideraţie, iar omul se va putea gîndi, nu fără oarecare bucurie, la primejdiile de care a scăpat. Perversitatea însă, o dată dezvăluită, nu mai poate fi prin nimic lecuită şi urmele pe care le lasă nu se mai şterg niciodată. Disprețul oamenilor îl va urmări pururi pe vinovat şi el va fi înjosit în văzul tuturor ; iar dacă de ruşine îşi va căuta scăparea în singurătate, va duce cu el acolo aceleaşi păcate, asemenea copilului care se teme de fantome. Fantoma conştiinţei ucise îl va urmări pretutindeni. Odihna, ca un prieten necredincios, va fugi de dînsul. Oriunde îşi va întoarce ochii va întîlni numai groază ; dacă va privi în urmă, îl vor chinui remuşcările ; dacă va privi înainte, cea mai cruntă deznădejde îi va rînji în faţă, pînă ce va ajunge asemeni osînditului la spînzurătoare închis în temniţă, care-i înfricoşat de starea prezentă şi totuşi se teme cumplit de clipa cînd îi vor lua sfîrşit suferinţele. Aşadar mîngîie-te, dragul meu copil, că nu în starea asta te afli ; bucură-te şi mulţumeşte celui ce ţi-a dat putinţa să-ţi cunoşti rătăcirile mai înainte de a cădea în acea prăpastie în fundul căreia perseverarea, chiar numai în acele greşeli, te-ar fi aruncat. Te-ai lepădat însă de ele cu desăvîrşire şi după felul cum ţi se înfăţişează acum viitorul s-ar părea că fericirea ta nu depinde decît de tine însuţi.

Auzind aceste cuvinte, Jones oftă din adîncul inimii, iar la întrebările domnului Allworthy cu privire la pricina durerii lui, răspunse :

— Nu vă voi ascunde nimic, domnule ; mă tem că există o urmare a rătăcirilor mele pe care niciodată n-o voi mai putea îndrepta. O, scumpul meu unchi ! Am pierdut o comoară !

— Nu e nevoie să-mi mai spui nimic ; am să te lămuresc îndată ; știu ce anume te doare ; am făcut o vizită domnișoarei și am discutat cu dînsa despre tine. Îți cer cu toată tăria, ca dovadă a sincerității celor ce mi-ai spus adineauri și a trăiniciei hotărîrii tale, să mă asculți fără clintire, într-o singură privință : să te supui întru totul hotărîrii acestei copile, indiferent dacă ți-ar fi sau nu favorabilă. A suferit destul din cauza unui om la care mi-e silă să mă gîndesc ; nu vreau să găsească în sînul familiei mele un al doilea prilej de amărăciune. Știu că tatăl ei ar fi gata oricînd s-o chinuiască din pricina ta ; așa cum a chinuit-o pînă acum din pricina altuia ; sînt însă hotărît să fac tot ce-mi va sta în putință pentru ca sărmana fată să nu mai îndure nici întemnițări nici asuprire și nici alte necazuri.

— O, scumpul meu unchi, răspunse Jones. Te implor, dă-mi o asemenea poruncă încît să-mi pot cîștiga meritul de-a mă fi supus ei. Te rog însă crede-mă că singura pe care n-aș putea-o împlini ar fi aceea de a-i pricinui o clipă de amărăciune Sofiei. Da, domnule, am fost îndeajuns de ticălos ca s-o supăr în așa hal, încît să pierd orice nădejde de a fi vreodată iertat ; dar gîndul acesta adăugat la temerea că i-aș prilejui noi suferințe mi-ar fi cu neputință de îndurat și m-ar nimici. Mîna Sofiei e cea mai mare și singura fericire cu care cerul m-ar mai putea blagoslovi, dar nu-nțeleg s-o dobîndesc decît prin însăși voința ei.

— Nu vreau să te amăgesc, copilul meu ; mă tem însă că situația ta e disperată. Niciodată nu mi-a fost dat să văd la vreo ființă o hotărîre mai neclintită decît aceea ce se arăta în cuvintele prin care dînsa respingea orice propunere privitoare la tine. Pricina acestei stări o cunoști probabil mai bine decît mine.

Scanned with OKEN Scanner

— Vai, o cunosc prea bine! Păcatele mele față de ea sînt fără iertare; și, oricît de vinovat sînt, vina mea apare în fața ei de zece ori mai mare decît este în realitate. O, scumpul meu unchi, văd că urmările rătăcirilor mele sînt fără de leac și toată bunătatea dumitale nu mă poate scăpa de pierzare.

În clipa aceea un slujitor anunță sosirea domnului Western; graba lui de a vorbi cu Jones nu-i mai îngăduia s-aștepte pînă după-amiază. Atunci Jones, ai cărui ochi înotau în lacrimi, îl rugă pe unchiul său să-l întîmpine pe Western și să-l întreție cîteva minute ca să-și mai poată el veni în fire. Allworthy acceptă și, după ce porunci ca domnul Western să fie condus într-un salon, plecă și el într-acolo, spre a-l întîmpina.

De îndată ce doamna Miller află că Jones e singur (căci ea nu-l mai văzuse de cînd ieșise din temniță) se grăbi să intre în odaie; îl felicită din inimă și-i făcu toate urările de bine pentru faptul că-și aflase un asemenea unchi și se împăcase cu domnul Allworthy.

— Aș dori — adăugă ea — să te felicit și pentru altele, dragul meu copil; dar n-am întîlnit încă ființă atît de neclintită în hotărîrile sale.

— Ce vrei să spui? o întrebă Jones oarecum surprins.

— Am fost să stau de vorbă cu domnișoara și i-am lămurit totul așa cum îmi fusese povestit de Nightingale. Acum știe precis cum a fost cu scrisoarea, în privința asta nu mai încape nici o îndoială, fiindcă i-am spus că ginerele meu, Nightingale, poate jura oricînd, dacă dînsa ar găsi cu cale, că a fost doar o născocire de-a lui și chiar el a dictat-o. I-am spus, de asemenea, că ar trebui să fie pentru dînsa o recomandație în favoarea dumitale, fiindcă numai din dragoste pentru ea ai făcut totul și-i o dovadă că erai hotărît să rupi cu orice aventură de acest fel. În afară de asta am asigurat-o că după ce ai revăzut-o la Londra niciodată nu i-ai fost necredincios, și tare mă tem că aici am cam exagerat nițel, dar Dumnezeu să mă ierte! Nădăjduiesc că purtările dumitale viitoare îmi vor da dreptate. Eu sînt sigură că i-am spus tot ce se putea

spune, dar la nimic n-a folosit, căci a rămas neînduplecată. Mi-a răspuns că ţi-a iertat o mulţime de greşeli, punîndu-le pe seama tinereţii ; a arătat însă atîta dezgust pentru păcatul desfrîului, încît mi-a închis gura. Am tot încercat eu să te scuz, dar temeinicia învinuirilor ce ţi le aducea sărea în ochi. Pe cinstea mea, e o femeie minunată, una din fiinţele cele mai blînde şi mai înţelegătoare din cîte mi-a fost dat să cunosc. De-abia m-am abţinut să n-o sărut cînd am auzit-o rostind anumite cuvinte ce mi s-au părut vrednice de Seneca, sau de un episcop. „Cîndva, mi-am închipuit, doamnă — mi-a spus ea — c-am descoperit în domnul Jones un om de mare bunătate sufletească, lucru pentru care eu am deosebită consideraţie ; dar o dezordine totală în moravuri sfîrşeşte prin a corupe chiar cea mai bună inimă de pe lume şi tot ce mai poate spera un desfrînat bun la suflet e să adăugăm un grăunte de milă dispreţului şi ororii pe care ni le inspiră.“ Da, e o făptură îngerească, acesta-i adevărul.

— O, doamnă Miller — strigă Jones — cum să pot îndura gîndul c-am pierdut un astfel de înger ?

— Pierdut ? repetă doamna Miller. Eu trag nădejde că încă n-ai pierdut-o. Hotărăşte-te să te lepezi de orice stricăciune şi mai poţi încă nădăjdui. De altfel, chiar dacă ar rămîne mereu neînduplecată, cunosc o altă făptură tînără, frumoasă şi foarte bogată. Am aflat de lucrul ăsta chiar azi de dimineaţă şi i-am spus şi domnişoarei Western ; numai că şi de data asta am mers ceva mai departe, înştiinţînd-o că ai refuzat-o ; drept e însă, eram absolut sigură că chiar ai refuzat-o. Şi acum să-ţi aduc şi un dram de mîngîiere ; în clipa cînd am rostit numele acestei persoane, care nu e alta decît drăgălaşa noastră văduvă Hunt, mi s-a părut c-o văd pe domnişoara Western îngălbenindu-se ; dar aş putea să jur că atunci cînd i-am spus că ai refuzat-o, s-a făcut roşie ca para focului şi mi-a spus chiar aşa : „Nu voi tăgădui că, după cîte cred eu, mai are încă puţină dragoste pentru mine.“

La acest punct convorbirea fu întreruptă de sosirea domnului Western pe care nici măcar autoritatea domnu-

lui Allworthy nu-l mai putea ţine departe de Jones, cu toate că, după cîte s-a văzut, această autoritate nu avea efecte neînsemnate asupră-i. De cum păşi înăuntru, Western se îndreptă numaidecît spre Jones, strigînd :

— Tom, vechiul meu prieten, din adîncul inimii mă bucur că te văd ! Să uităm trecutul ! Niciodată nu m-aş fi putut gîndi să te jignesc, fiindcă aşa după cum ştie şi Allworthy, adică ce mai încoace încolo, aşa cum ştii prea bine chiar tu, te-am luat drept altcineva şi la urma urmei, cînd omul n-are gînduri rele, ce contează un cuvînt, acolo, mai deocheat ? Orice bun creştin trebuie să ierte şi să uite.

— Niciodată nu voi uita, domnule, numeroasele obligaţii pe care le am faţă de dumneavoastră pentru atîtea şi atîtea dovezi de bunăvoinţă ; în ceea ce priveşte vreo jignire adusă mie, declar că n-am avut niciodată cunoştinţă de aşa ceva.

— Atunci s-a făcut, zise Western. Bate laba ! Eşti cel mai de treabă şi mai cinstit flăcău din ţara asta. Hai cu mine ! Vreau să te duc îndată la iubita ta.

Aici însă domnul Allworthy se împotrivi, aşa că Western neizbutind să-l înduplece nici pe unchi nici pe nepot, fu nevoit, după oarecare strădanii zadarnice, să amîne pînă după amiază cele ce năzuia să facă acum. Pentru ceasul acela conveni şi Allworthy, atît din afecţiune pentru Jones cît şi pentru a satisface aprinsele rugăminţi ale vecinului, să vină să ia ceaiul la locuinţa domnului Western.

Discuţia ce urmă după toate astea fu destul de plăcută şi dacă ar fi avut loc mai către începutul povestirii noastre, am fi înfăţişat-o cititorului ; cum însă în clipa de faţă nu avem timp decît pentru lucrurile deosebit de importante, va fi de ajuns să spunem că totul fiind pus la punct în legătură cu vizita de după amiază, domnul Western plecă acasă.

Scanned with OKEN Scanner

OLIVER GOLDSMITH

Face parte din suita scriitorilor enigmatici, îndrăgostiți de viața aventuroasă. Ajunge la literatură cu o notabilă întîrziere, în împrejurări puțin fericite din viața sa.

Goldsmith este fiul unui pastor irlandez.

S-a născut la Pallas, în Irlanda, în 10 noiembrie 1728 și a murit la Londra, în 10 aprilie 1774. După ce eșuează în studiile teologice, încearcă medicina. Studiile plătite de un unchi nu sînt duse la capăt. Ajunge la Dublin fără nici un ban. Astfel începe o viață aventuroasă de vagabondaj, marcată de călătorii pe jos prin Anglia, după care trece prin Franța, Țările de Jos, Elveția, Edimburg, Leyda, Paris și Padova, încercînd să-și completeze studiile universitare. Unii istorici literari menționează că ar fi obținut o diplomă la Padova, dar faptul acesta nu este sigur.

În 1756 se întoarce la Londra, propunîndu-și să trăiască din medicină, dar cum veniturile sale erau mici, se apucă de gazetărie. În 1762 este trimis la închisoare pentru datorii. Este salvat de către prietenul său, criticul Samuel Johnson, care vinde manuscrisul romanului său unui

librar. În felul acesta Vicarul din Wakefield apare în 1766, îmbogățind peisajul romanului sentimental cu o nouă operă, fermecătoare prin poezia vieții rustice și elogiul bunătății umane.

Goldsmith este în același timp un teoretician al melodramei, comedia sa larmoiantă Omul bun de la natură *(1768), fiind cea mai izbutită realizare a sa.*

Scanned with OKEN Scanner

VICARUL DIN WAKEFIELD [1]

Capitolul XXI

ÎNTRE OAMENI VICIOȘI PRIETENIA DUREAZĂ DOAR CÎT PLĂCERILE

Povestirea fiului meu era prea lungă pentru ca să fie înșirată dintr-o dată. O începuse seara și o încheiase după prînz, a doua zi, chiar în momentul cînd ivirea trăsurii domnului Thornhill în fața porții păru să curme plăcerea tuturor. Valetul, care-mi devenise acum prieten, îmi șopti că boierul făcuse unele avansuri domnișoarei Wilmot, și că unchiul și mătușa domnișoarei păreau grozav de încîntați de partidă. Intrînd, domnul Thornhill păru că dă înapoi cînd ne văzu pe mine și pe fiul meu, dar eu am pus mai degrabă această reacție pe socoteala surprizei decît pe aceea a nemulțumirii că ne vede. Cu toate acestea, cînd îl întîmpinarăm ca să-l salutăm, ne răspunse la salut cu un aer de desăvîrșită candoare și, după cîteva minute, prezența lui sluji numai la sporirea bunei dispoziții.

După ceai mă chemă deoparte ca să-mi ceară vești despre fiica mea. Dar cînd l-am înștiințat că toate cercetările mele fuseseră zadarnice, se arătă nespus de mirat, adăugînd că, de la plecarea mea, fusese deseori pe acasă

[1] Traducere de Paul B. Marian.
Din : *Oliver Goldsmith, Vicarul din Wakefield*, E.L.U., Clasicii literaturii universale, 1967.

la mine ca să-i mîngîie pe cei rămaşi şi că-i lăsase bine sănătoşi. Mă întrebă pe urmă dacă împărtăşisem necazul meu domnişoarei Wilmot sau fiului meu. Spunîndu-i că încă nu le vorbisem de loc, îmi lăudă mult înţelepciunea şi prudenţa şi mă încredinţă că ar fi de dorit să păstreze mai departe tăcerea cu orice preţ.

— Căci, în cel mai bun caz, susţinu el, n-ai face decît să-ţi dai în vileag înjosirea şi domnişoara Livy poate că nu-i chiar atît de vinovată pe cît ne închipuim cu toţii.

La acest punct, furăm întrerupţi de un servitor care venea să-l poftească pe boier să se înfăţişeze la cadril. Aşadar mă părăsi şi eu rămăsei foarte mişcat de interesul ce-l arăta necazurilor mele. Insistenţele sale pe lîngă domnişoara Wilmot erau, cu toate acestea, prea vădite, ca să te poţi înşela asupra lor ; totuşi ea nu părea prea măgulită, ci părea să le suporte mai mult ca să-i fie pe plac mătuşii sale. Avui chiar satisfacţia să văd cum aruncă pe furiş spre nenorocitul meu fiu ocheade pline de duioşie, pe care celălalt nu le putea smulge nici prin averea, nici prin zelul lui. Aparenţa destul de degajată a domnului Thornhill mă surprindea totuşi destul de mult. Trecuse o săptămînă de cînd stăteam în casa asta, după repetatele stăruinţe ale domnului Arnold şi, zi de zi, cu cît tandreţea arătată de domnişoara Wilmot fiului meu părea că sporeşte, cu atît prietenia domnului Thornhill pentru el creştea proporţional. Ne asigurase şi mai înainte, cu nespusă amabilitate, că se va folosi de trecerea lui pentru a aduce servicii familiei noastre, dar acum generozitatea sa nu se mărginea doar la făgăduieli.

În dimineaţa zilei cînd trebuia să plec, domnul Thornhill veni să-mi spună, plin de o reală satisfacţie, ceea ce făcuse pentru prietenul său George. Nici mai mult, nici mai puţin, decît că-i procurase un loc de ofiţer de marină într-un regiment care pleca în Indiile Apusene şi că totul nu costa decît o sută de lire sterline, deoarece obţinuse, prin trecerea lui, o reducere de două sute de lire.

— Serviciul acesta, urmă el, este un fleac, şi în schimbul lui nu doresc nici o răsplată ; sînt fericit că am putut

Scanned with OKEN Scanner

să-mi servesc prietenul. Cît despre cele o sută de lire sterline, dacă nu le puteţi procura, le voi avansa eu, şi mi le veţi înapoia cînd veţi avea.

Atît eu cît şi fiul meu nu găsirăm destule cuvinte de mulţumire pentru o favoare atît de mare. De aceea i-am semnat pe dată o poliţă pentru sumă şi i-am manifestat atîta recunoştinţă, de parcă n-aş fi avut intenţia să-i restitui vreodată banii.

George urma să plece a doua zi la Londra ca să-şi ia în primire postul, urmînd sfatul generosului său binefăcător, care era de părere că e grozav de necesară cea mai mare grabă, ca nu cumva în acest răstimp să se ivească un concurent cu o ofertă mai avantajoasă. Aşadar, a doua zi dimineaţă, tînărul nostru oştean fu gata să plece în zori şi era singurul dintre noi care nu părea prea afectat din pricina acestei plecări. Nici primejdiile, nici ostenelile ce avea să le înfrunte, nici despărţirea de prieteni, sau de iubita lui — căci se vedea acum că domnişoara Wilmot îl iubea vădit — nimic nu îi întuneca dispoziţia. După ce îşi luă rămas bun de la ceilalţi, îi dădui tot ce aveam, adică binecuvîntarea mea, zicîndu-i :

— Fiul meu, acum te duci să lupţi pentru ţară. Adu-ţi aminte cu cît curaj a luptat bravul tău bunic pentru persoana sacră a regelui, într-o vreme cînd loialitatea era o virtute pentru britani. Mergi, copilul meu, şi imită-l întru totul, afară de nefericirea lui, dacă a fost cumva o nenorocire să moară o dată cu milordul Falkland.[1] Mergi, copilul meu, şi dacă vei pieri în luptă, departe, părăsit, fără să fii plîns de cei care te iubesc, adu-ţi aminte că lacrimile cele mai preţioase sînt acelea cu care cerul înrourează capul neîngropat al unui brav luptător.

A doua zi dimineaţa îmi luai rămas bun de la această familie de oameni cumsecade, ce avuseseră bunăvoinţa să mă găzduiască atîta vreme, fără să uit să reînnoiesc dovezile mele de recunoştinţă domnului Thornhill pentru

[1] Este vorba de Lucius Cary, viconte de Falkland, ucis în bătălia de la Newbury la 20 septembrie 1643 (n. t.).

fapta cu care mă îndatorase în ultimele zile. Îi lăsai pe toţi să se desfete în fericirea dată de îmbelşugare şi bună creştere, iar eu luai drumul casei, pierzînd nădejdea de a-mi regăsi fiica, dar înălţîndu-mi spre cer suspinele şi cerînd cruţare şi iertare pentru ea. Eram la aproape vreo douăzeci de mile de casă, căci închiriasem un cal ca să ajung mai repede, fiindcă eram încă slab, şi mă mîngîiam cu nădejdea că îi voi revedea curînd pe toţi cei ce-mi erau mai scumpi pe lume. Cînd se lăsă noaptea, mă oprii la un mic han de la marginea drumului, cerînd gazdei să bea cu mine o carafă de vin. Ne aşezarăm la gura sobei din bucătărie, care era cea mai bună încăpere a casei, şi tăifăsuirăm despre politică şi despre veştile din ţară. Se nimeri printre altele să vină vorba despre tînărul boier Thornhill şi gazda mă încredinţă că-i tot atît de nesuferit pe cît era de iubit un unchi al lui, William, care venea cînd şi cînd pe la ţară. Îmi mai spuse despre el că nu are altă îndeletnicire decît aceea de a duce pe căi greşite pe toate fetele celor care îl primeau în casele lor, şi că, după ce-şi bătea joc de ele două-trei săptămîni, le lăsa în voia soartei fără să le dea nimic în schimb. Pe cînd discutam aşa, nevasta hangiului, care plecase să schimbe nişte bani, se întoarse şi văzînd că bărbatul ei se bucură de-o plăcere ce n-o împărţea cu ea, îl întrebă arţăgoasă ce face ; el răspunse cu ironie, bînd în sănătatea ei.

— Domnule Symonds, îi strigă ea, te porţi cu mine foarte urît şi n-am de gînd să mai îndur. Îmi laşi pe umeri trei sferturi din treabă, iar ce rămîne nefăcut tot nu faci. În vremea asta te umfli de băutură, ciocnind cu toţi oamenii care trec pe aici ; iar eu nu gust măcar un strop de vin, chiar dacă o gură de alcool mi-ar tămădui frigurile.

Pricepui încotro bătea şi îi turnai pe dată un pahar de vin ; ea îl acceptă, făcîndu-mi o plecăciune şi bînd în sănătatea mea.

— Domnule, urmă, nu din pricina vinului sînt supărată, dar poţi oare fi mulţumită cînd toate merg anapoda în casă ? Dacă trebuie să sîcîi servitorii sau clienţii ca să

scoți bani, asta cade tot pe capul meu, căci dumnealui mai degrabă ar mînca sticlă decît să se miște să facă treaba asta. Avem acum sus o femeie tînără care stă mai de mult la noi și care, după purtarea ei peste măsură de cuviincioasă, cred că n-are o para chioară. Știu că n-o să primească bani niciodată și aș vrea să-i dăm a înțelege că trebuie să ne plătească.

— Ce însemnează, reluă hangiul, să-i dăm a înțelege? Chiar dacă o să-i vină banii, o să-i vină cu siguranță tare greu.

— Nu știu nimic, răspunse femeia, dar ceea ce știu prea bine este că iacă se împlinesc cincisprezece zile de cînd e aici și nu am văzut cum arată culoarea banilor ei.

— Nu-i nimic, draga mea, o să-i vedem cu grămada.

— Cu grămada! exclamă hangioaica. Aș dori să-i văd oricum dar, nu mai e chip să așteptăm. Chiar în astă seară o fac să se cărăbănească de aici cu toate catrafusele.

— Bagă de seamă, nevastă, exclamă soțul, că-i o femeie de familie și merită mai mult respect.

— Cît despre asta, răspunse hangița, de familie sau nu, nobilă sau mitocancă, o să-și împacheteze frumușel bulendrele cît ai zice pește!... Oamenii de neam bun sînt de treabă cînd cumpără și plătesc. Cît despre mine n-am avut parte de mare lucru de pe urma lor, la hanul ăsta.

Spunînd aceste vorbe, hangița urcă în goană treptele unei scări înguste ce ducea de la bucătărie la o odaie de deasupra și curînd îmi dădui seama după tonul ridicat și după acreala imputărilor că nu putea căpăta banii de la chiriașa aceea. Auzeam deslușit ocările ei.

— Afară, îți zic, strînge-ți chiar acum boarfele și întinde-o, tîrfă nenorocită, sau îți trag o chelfăneală de n-o să mai fii bună de nimic trei luni de zile! Cum, șarlatancă ce ești, vii să stai într-o casă cinstită, fără să ai un ban sau măcar o para la sufletul tău?! Coboară, cînd îți zic!

— Ah, dragă doamnă, striga străina, ai milă de mine, de o sărmană făptură părăsită și îngăduie-mă măcar încă o seară, iar moartea o să rezolve totul în curînd.

Recunoscui de îndată glasul sărmanei mele copile rătăcite.

Zburai în ajutorul ei, o smulsei din mîinile hangiței care o tîra de păr de-a lungul scării și o cuprinsei în brațe pe scumpa, nefericita pierdută.

— Fii binevenită, de o mie de ori binevenită, prea scumpa mea pierdută, comoara mea, în brațele bătrînului tău tată... Cu toate că stricații te-au părăsit, mai este cineva, unul singur pe lume, care nu te va uita niciodată. Chiar de-ai fi săvîrșit o mie de fărădelegi, el ți le va ierta pe toate !

— Ah, dragul meu... (cîteva minute în șir, ea nu putu să mai rostească altceva) prea scumpul meu tată, nici îngerii n-ar putea să fie mai blînzi... Cum mai pot merita atîta bunătate ? Ticălosul trădător, cît îl urăsc ! Și pe mine însămi mă urăsc, căci am îndurerat o inimă atît de bună ! Nu mă poți ierta... Nu... Știu că nu mă poți ierta...

— Ba da, copila mea, te iert din toată inima. Numai să te căiești, și iarăși vom fi fericiți amîndoi... Vom mai avea multe zile bune, scumpa mea Olivia !

— O, niciodată, niciodată, dragă tată, restul zilelor mele păcătoase nu va fi decît rușine în casă și înjosire printre cei din afară. Dar, tată, tu pari mai palid ca de obicei... Care să fie pricina ? Negreșit, ai prea multă înțelepciune, ca să iei asupra ta mizeriile vinovăției mele.

— Noi avem înțelepciune, tînăra mea fată, răspunsei.

— O, tăticule, de ce mi te adresezi cu acest cuvînt rece. E prima dată cînd îmi spui astfel.

— Îți cer iertare, draga mea, dar voiam să-ți atrag luarea aminte că înțelepciunea noastră nu-i decît o slabă apărare împotriva zbuciumului, cu toate că pînă la urmă e totuși ceva.

Hangița se întoarse ca să ne întrebe dacă nu vrem o odaie mai frumoasă. După ce încuviințarăm, ne duse într-o odaie unde puteam vorbi mai în liniște. După ce ne-am mai calmat puțin, n-am putut să nu doresc o istorisire a episoadelor care o duseseră treptat pînă la nenorocita situație unde o găsisem.

Scanned with OKEN Scanner

— Ticălosul acela, îmi zise ea, chiar din prima zi cînd ne-am cunoscut, mi-a făcut propuneri oneste, cu toate că le făcea în taină.

— E un ticălos, într-adevăr ! exclamai, cu toate acestea mă cam miră cum un om cu atît bun simţ, ca domnul Burchell, care părea să fie om de onoare, s-a putut face vinovat de o asemenea josnicie premeditată, să intre într-o casă ca s-o necinstească...

— Dragă tată, îmi răspunse fata, eşti victima unei ciudate greşeli. Domnul Burchell n-a încercat nicicînd să mă amăgească. Dimpotrivă, el a folosit toate prilejurile ca să mă avertizeze împotriva vicleniei domnului Thornhill, care acum, văd, e chiar mai rău decît mi-l înfăţişa domnul Burchell...

— Thornhill ! Cum se poate ? am întrerupt-o eu.

— Da, dragă tată, domnul Thornhill m-a ademenit, el le-a folosit pe cele două doamne, cum le zicea el, dar care nu erau decît două desfrînate, fără creştere şi fără milă, ca să ne atragă la Londra. Tertipurile lor, îţi aduci aminte, ar fi izbutit cu siguranţă, dacă n-ar fi fost la mijloc scrisoarea domnului Burchell, conţinînd acele mustrări, pe care le-am crezut adresate nouă. Cum de a putut el să le dejoace toate intenţiile, rămîne şi azi un secret pentru mine, dar cert este că a fost totdeauna cel mai cald şi mai sincer prieten al nostru.

— Mă uimeşti, draga mea, acum văd că bănuielile mele de la început asupra josniciei domnului Thornhill erau întemeiate. El poate să triumfe fără grijă, fiindcă-i bogat, iar noi sîntem săraci. Dar spune-mi, copila mea, ispita trebuie să fi fost nespus de mare, ca să-ţi fi putut şterge astfel din suflet toate deprinderile bunei creşteri primite şi fericitele înclinări înspre virtute ?

— Într-adevăr, îşi datorează triumful dorinţei de a-l face fericit ! Ştiam că ceremonia căsătoriei noastre, celebrată în taină de un preot papistaş, nu-l lega prin nimic şi că nu mă puteam încrede decît în onoarea lui.

— Cum, am întrerupt-o eu, ai fost cu adevărat cununată de un preot hirotonisit ?

Scanned with OKEN Scanner

— Da, tată, răspunse Olivia, şi am jurat amîndoi să-i ascundem numele.

— Atunci, copila mea, vino iar în braţele mele ; acum eşti de o mie de ori mai binevenită decît înainte, căci eşti soţia lui, la bine şi la rău, şi nici o lege omenească, de-ar fi chiar săpată pe table de diamant, nu poate micşora forţa acestui legămînt.

— Vai, tată, îi cunoşti prea puţin ticăloşiile. El a mai fost căsătorit de acelaşi preot cu alte şase sau şapte femei, pe care le-a amăgit şi pe urmă le-a părăsit, ca şi pe mine.

— Dacă este aşa, zisei, atunci preotul acela trebuie spînzurat. Mîine vei înainta o plîngere împotriva lui.

— Dar, tată, se cade să fac asta, după ce am jurat că voi păstra taina ?

— Scumpa mea, dacă ai făcut o asemenea făgăduială, eu nici nu vreau şi nici nu pot să te împiedic s-o calci. Chiar dacă această faptă ar fi spre folosul obştesc, nu trebuie să-l denunţi. În toate instituţiile omeneşti este îngăduit un rău mai mic pentru a dobîndi un bine mai mare, după cum în politică poţi renunţa la o provincie ca să-ţi asiguri un regat, iar în medicină poţi reteza un mădular, ca să păstrezi trupul întreg ; religia are o lege scrisă şi inflexibilă — să nu faci rău niciodată. Şi legea asta, copila mea, e dreaptă, căci altminteri, dacă făptuim un rău mai mic pentru a obţine un bine mai mare, o anumită doză de vină va fi amestecată cu speranţa unui avantaj. Şi dacă avantajul va fi negreşit urmarea faptei noastre, totuşi timpul scurt între săvîrşirea ei şi cîştigarea acelui avantaj — interval în care ţi-e permis să te simţi vinovat — poate fi cel cînd sîntem chemaţi să dăm socoteală de toate lucrurile săvîrşite şi cînd tomul acţiunilor omeneşti este închis pentru totdeauna. Dar te-am întrerupt, draga mea, urmează.

— Chiar în dimineaţa următoare, continuă ea, îmi dădui seama ce puţine speranţe îmi puteam pune în sinceritatea lui. Chiar atunci îmi prezentă două femei, pe care, de asemenea, le ademenise ca şi pe mine, dar care trăiau mulţumite în aceste condiţii. Îl iubeam prea tare

ca să pot suferi în liniște aceste două rivale și m-am zbătut să-mi uit înjosirea în vîrtejul plăcerilor. Începui să mă gătesc, să cînt, să dansez, să pălăvrăgesc, fără să mă simt mulțumită. Domnii care veneau să ne vadă nu-mi vorbeau decît de puterea farmecelor mele, iar vorbele acestea îmi sporeau melancolia. Și așa, zi cu zi, deveneam mai gînditoare, iar el mai insolent, pînă ce monstrul avu cutezanța de a mă oferi unui cunoscut de-al său, un tînăr baronet. Mai e nevoie oare să-ți spun cum mi-a frînt inima o asemenea nerecunoștință? Răspunsul meu la această propunere fu o furie aproape turbată. Îi cerui să ne despărțim. Pe cînd plecam, vru să-mi dea o pungă pe care i-o aruncai însă cu indignare în obraz; l-am părăsit într-un acces de furie și asta, pentru o bucată de vreme, m-a făcut să uit starea ticăloasă în care mă aflam. Dar cînd privii în jur, mă văzui ca o ființă mîrșavă, decăzută, vinovată, fără un prieten în întreaga lume, unde să caut adăpost. Tocmai atunci trecu o diligență pe lîngă mine. Luai un loc, cu singurul țel de a mă depărta de un nemernic, pe care îl uram și-l disprețuiam. Am coborît aici, unde, de la sosirea mea, mîhnirea și purtarea aspră a acestei femei îmi sînt singurele tovarășe. Amintirea ceasurilor plăcute, petrecute odinioară cu mama și cu sora mea, îmi înzecea întristarea. Mîhnirea lor este mare, dar a mea este încă mai mare, fiindcă sînt amestecate cu ticăloșia și vinovăția.

— Ai răbdare, draga mea copilă, îi zisei, și speră că lucrurile se vor îndrepta din nou. Odihnește-te în noaptea asta și mîine te voi duce acasă, la mama și la toți ai tăi, care te vor primi cu dragoste. Sărmanei tale mame i-ai rănit inima, dar ea te iubește încă, Olivia, și te va ierta.

Scanned with OKEN Scanner

SAMUEL RICHARDSON

Este unul dintre creatorii romanului sentimental modern. S-a născut în 1689, la Derbyshire, şi a murit în 4 iulie 1761, la Londra.

Cariera lui literară tîrzie era în acea vreme ieşită din comun. Fiu de muncitor, neputînd să urmeze cariera preoţească, Richardson intră ucenic de tipograf. Se căsătoreşte cu fiica patronului său şi pînă la vîrsta de 50 de ani, cînd realizează o apreciabilă avere, nu are preocupări literare. La această vîrstă, tipograful care publicase Jurnalul Camerei Comunelor *acceptă invitaţia a doi prieteni, tipografi şi ei, de a scrie un volum de epistole, destinat tineretului, în vederea întreţinerii cultului unei înalte moralităţi.*

Subiectul unora dintre ele i-a sugerat tema Pamela sau virtutea răsplătită, o suită de scrisori familiale, scrise de o frumoasă persoană părinţilor săi şi publicate în scopul de a cultiva principiile virtuţii şi ale religiei în spiritele tinerilor de ambe sexe, operă care are o temelie adevărată şi care delectînd spiritul printr-o diversitate de întîmplări curioase şi pline de sensibilitate şi care în acelaşi timp este curăţată de acele ima-

gini care în prea multe scrieri destinate doar amuzamentului își propun doar să înflăcăreze inima, în loc să instruiască *(1740).*

Subtitlul acesta, poate cel mai lung din întreaga istorie a romanului, ilustrează intenția scriitorului. Celălalt roman, Clarissa Harlowe, *început în 1744, este publicat în trei părți între anii 1747—1748.*

Ambele opere au caracterul unor parabole moralizatoare. În primul este subliniată răsplata virtuții, în cel de al doilea, expierea greșelii.

Romanele lui Richardson se bucură de un succes imens, impunînd eroul sensibil *și* tehnica epistolară. *Modelul acestora este urmat în numeroase țări europene.*

Scanned with OKEN Scanner

Scrisoarea CXXXI
DOMNIŞOARA CLARISSA HARLOWE
CĂTRE DOMNIŞOARA HOWE

Duminică, 23 iulie

Cîtă durere îmi pricinuieşte, scumpă prietenă, grija ta caldă pentru binele meu !. Legăturile unei prietenii curate şi unirea sufletelor ce se aseamănă e mult mai trainică şi mai scumpă decît legăturile naturii ! Bine spunea dulcele cîntăreţ al Israelului, cînd preaslăvea prietenia dintre el şi iubitul său tovarăş, că dragostea lui Ionathan pentru el este minunată ; că întrece dragostea de femeie ! Ce idee înălţătoare ne dă despre sufletul lui Ionathan, cu blîndeţe potrivit pentru această sacră legătură, dacă o considerăm egală cu cea a scumpei Anna Howe pentru decăzuta ei Clarissa ! Dar deşi mă pot mîndri cu dragostea ta caldă pentru mine, scumpa mea, gîndeşte-te ce îngrijorare, nu lipsită de recunoştinţă, mă cuprinde cînd obligaţia se află numai de o singură parte : şi cînd, deşi prietenia ta îmi luminează viu întunericul, eu trebuie s-o amărăsc pe scumpa mea prietenă, pe care aş fi fost fericită să o bucur ; şi nu numai să o amărăsc, ci să o şi acopăr de ruşine pentru că îmi apără numele pîngărit împotriva gurilor rele ale criticilor mei necruţători.

Aceasta mă face să repet adesea cuvintele foarte puţin modificate ale cîntăreţului pe care îl admir : „O ! dacă aş fi ca în lunile ce au trecut ! ca în zilele cînd Dumnezeu mă avea în pază ! cînd candela sa lumina asupra capului

Scanned with OKEN Scanner

meu şi cînd condus de lumina lui mergeam în întuneric! Ca în zilele *copilăriei* — cînd Atotputernicul era cu mine; cînd *eram în casa tatălui meu:* cînd spălam treptele cu unt şi cînd din stîncă se revărsau rîuri de untdelemn!".

Mi-ai arătat motivele tale, întărite de opinia onoratei tale mame, pentru care ar trebui să mă gîndesc să-l iau de soţ pe domnul Lovelace.

Am în faţă scrisoarea ta de pe data de 13, în care îmi povesteşti despre vizită şi cererile în căsătorie, despre amabila intervenţie a celor două domnişoare Montague în numele bunelor doamne Sarah Sadleir şi Betty Lawrence şi al lordului M.

Şi scrisoarea ta de pe data de 18, în care *mă revendicai,* ca să spun aşa, acelor doamne şi acelei familii, pe vremea cînd eram ţinută la arest cu atîta infamie şi cruzime şi nu ştiai ce se întîmplă cu mine.

Şi răspunsul acelor doamne, semnat cu atîta generozitate de ele şi de acel nobil şi de cele două venerabile doamne; şi în felul lui uşuratic, de ticălosul însuşi.

Aceste scrisori, scumpa mea domnişoară Howe, şi scrisoarea ta de pe data de 16 care a sosit cînd mă aflam la arest şi pe care nu am primit-o decît cîteva zile mai tîrziu.

Toate se află în faţa mea.

Şi am cîntărit totul şi argumentele tale în sprijinul sfaturilor pe care mi le dai, atît cît îmi permite mintea şi starea mea sufletească de acum.

De altfel cred din toată inima nu numai datorită propriei tale păreri, ci şi datorită asigurărilor unuia dintre prietenii domnului Lovelace, domnul Belford, om bun şi omenos, care nu se dă îndărăt de la a-l critica pe autorul nenorocirilor mele (cu sinceritate neprefăcută şi fără viclenie, *cred)* că omul nu poartă vina pentru acel arest dezonorant.

Şi chiar, dacă vrei, ca un sincer compliment părerii tale şi celei a domnului Hickman, că supra-convins de prietenii săi şi ruşinat de josnicia lui nedreaptă faţă de

Scanned with OKEN Scanner

mine ar avea serioase intenţii de a mă lua în căsătorie dacă *l*-aş accepta.

Ei bine şi care e rezultatul ? Acesta : că trebuie să menţin ceea ce am declarat — adică (nu te supăra pe mine, scumpă prietenă), că mă gîndesc cu mai multă plăcere la moarte decît la un asemenea soţ. Pe scurt, cum am declarat ultima dată, că nu pot (iartă-mă dacă spun că nu vreau) să fiu niciodată a lui.

Dar îmi vei cere motivele, ştiu că mi le vei cere şi dacă nu ţi le dau vei crede că sînt ori încăpăţînată ori neîndurătoare sau amîndouă la un loc ; şi acestea nu ar fi decît triste imputări, chiar de ar fi adevărate, pe seama unei persoane care se gîndeşte şi vorbeşte despre moarte. Şi totuşi, dacă aş spune că indignarea şi dezamăgirea nu au nici un rol în hotărîrea mea ar însemna să spun ceva ce cu greu ar putea fi crezut. Căci recunosc că *sînt* indignată, foarte indignată, dar nu fără temei, căci te vei convinge, dacă încă nu te-ai convins, cînd vei afla întreaga mea poveste — dacă o vei afla vreodată. Căci încep să mă tem (am de făcut atîtea alte lucruri la care merită să mă gîndesc mai mult decît la acest bărbat sau la propria-mi răzbunare) că nu voi mai avea timp să îndeplinesc ceea ce am de gînd şi, oarecum, ceea ce ţi-am făgăduit.

Am un motiv în sprijinul hotărîrii mele, cu care cred că vei fi de acord ; dar pentru că am recunoscut că sînt indignată voi începe cu acele consideraţii în care mînia şi dezamăgirea au o prea mare parte, în speranţa că o dată ce-mi voi fi descărcat sufletul pe hîrtie către draga Anna Howe de acele pasiuni distrugătoare, stînjenitoare, le voi împiedica de a se mai întoarce vreodată în inima mea şi locul lor va fi luat de alte pasiuni mai bune, mai blînde, mai plăcute.

Mîndria mea, scumpă prietenă, deşi foarte rănită, nu e *destul* de rănită dacă va trebui să mă forţez să-l aleg pe acest bărbat, de ale cărui acţiuni îmi este şi ar trebui să-mi fie silă ! Cum ! Mă pot gîndi eu, care am fost tratată cu atîta barbarie premeditată şi perfidă, la care ţi-e greu să te gîndeşti şi care nu poate fi descrisă din pudoare, să-l

Scanned with OKEN Scanner

îndrăgesc pe acest profanator ? Pot să-i jur respect unui om atît de rău și să-mi risc salvarea unindu-mă cu un asemenea libertin, acum cînd *știu* că este astfel ? O crezi pe Clarissa Harlowe atît de rătăcită, atît de *decăzută*, cel puțin, ca să poată, pentru a-și cîrpi o reputație distrusă în ochii lumii, să fie josnic îndatorată generozității sau poate *compasiunii* unui bărbat care, prin mijloace atît de inumane, a jefuit-o de toate acestea ? Căci, draga mea, dacă nu mi-ar fi pierit și cea mai mică dorință de a-l avea pe domnul Lovelace de soț n-aș considera ispășirea pentru pasul nechibzuit pe care l-am făcut cu nimic mai presus de o amăgire înșelătoare.

Da, te asigur, trebuie *să mă tîrăsc* în fața profanatorului și să-i fiu recunoscătoare pentru dreptatea pe care mi-o face !

Nu mă vezi (urmîndu-ți sfatul) cu ochii plecați apărînd în fața prietenilor lui și în fața prietenilor mei (presupunînd că aceștia ar binevoi în sfîrșit să mă recunoască) lipsită de acea *nobilă încredere* a unui suflet ce nu își dă seama că merită dezaprobarea ?

Nu mă vezi tîrîndu-mă în jurul casei mele, preferînd în locul meu toate slujnicile cinstite — ca și cum mi-ar fi teamă și să deschid gura pentru a le mustra sau a le dojeni ca nu cumva privirea lor mai îndrăzneață să mă poftească să mă cercetez pe mine și să nu caut perfecțiunea *în ele ?*

Și să-i dau dreptul ticălosului să mă dojenească cu generozitatea și mila lui ; și poate chiar să mă mustre că am fost *în stare* să-i uit crimele de o asemenea natură ?

Am sperat odată, cînd nu îl consideram atît de josnic și de ticălos *cu premeditare*, că poate voi avea fericirea să-l îndrept ; am crezut în zadar că mă iubea suficient pentru a-mi tolera sfaturile spre binele lui și că exemplul pe care presupuneam cu modestie că aș putea să i-l ofer ar avea vreo greutate asupra lui ; cu atît mai mult cu cît nu avea o părere proastă despre morala și înțelegerea mea : dar acum ce speranțe mi-au mai rămas ? Dacă *ar fi* să mă mărit cu el, ce impresie aș mai face predicînd vir-

Scanned with OKEN Scanner

tutea și moralitatea unui om căruia i-am oferit prilejurile de a mă seduce de la toate îndatoririle mele ? Apoi, presupunînd că aș avea copii cu un asemenea soț, nu crezi că inima unei ființe prevăzătoare ar fi zdrobită privind la mica ei familie și gîndindu-se că le-a dat un tată destinat, cu excepția vreunui miracol, pierzaniei ; și a cărui moralitate, semănată printre ei prin exemplul său rău, ar putea foarte bine să atragă vreun blestem asupra lor ? Și, cine știe, poate că supunerea mea păcătoasă în fața unui bărbat, care ar crede că e de datoria mea să-i dau ascultare, mi-ar întina propria morală și m-ar face în loc de reformator un imitator al lui ? Căci cine *se poate atinge de smoală fără să se murdărească ?*

Am să-ți repet atunci că îl disprețuiesc din toată inima pe acest bărbat ! Căci îmi cunosc foarte bine inima ! Mi-e milă de el ; deși este *nedemn* de mila mea, totuși mi-e milă de el ! Dar nu mi-ar putea fi milă dacă l-aș mai iubi : căci, draga mea, trebuie să fii foarte conștient de josnicia și nerecunoștința celor pe care îi iubești ! De aceea nu-l mai iubesc ! Sufletul meu disprețuiește orice legătură cu el.

Dar deși totul se datorează indignării, nu mi-am pierdut cu totul capul din cauza mîniei ca să nu mai pot gîndi la ceea ce *trebuie* să fac și la ceea *ce s-ar putea face* dacă Atotputernicul pentru a mări răstimpul pocăinței mele mi-ar cere să trăiesc.

Singura viață, pe care mi-a oferit-o, în asemenea vremi, ca viață, ca *unica* viață. Dar pentru *asta* nu trebuie oare să meditez *acum* la necazurile mele trecute și să-mi plîng greșelile pînă în ceasul eliberării mele ? Și n-ar putea oare afla toată lumea de ce Clarissa Harlowe a ales singurătatea și izolarea de această lume ? Și privirile tuturor celor care mă văd nu mi s-ar părea oare o mustrare ? Și ochii conștiinței mele nu și-ar mărturisi oare greșeala, fie că ochii altora m-ar acuza sau nu ? Una din bucuriile mele era să intru în colibele vecinilor noștri săraci și să dau lecții băieților și sfaturi fetelor ; și cum aș putea, fără conștiință și fără durere, să le spun acestora să fugă de

amăgirile bărbaţilor, eu, care se presupune că am fugit cu un bărbat ?

Ce aş mai putea dori, atunci, draga şi unica mea prietenă, altceva decît moartea ? Şi ce este de fapt moartea ? Este doar încetarea din viaţa muritoare ; doar sfîrşitul unui drum stabilit : popasul odihnitor după o călătorie obositoare : sfîrşitul unei vieţi de griji şi necazuri ; şi dacă e fericită, începutul unei vieţi de fericire nemuritoare.

Dacă nu mor acum, se poate întîmpla să mor cînd sînt mai puţin pregătită. Dacă aş fi scăpat de relele care mă chinuiesc, s-ar fi putut să mor în mijlocul unei speranţe de bucurie ; cînd inima mi-ar fi bătut puternic de dorinţa vieţii ; şi cînd deşertăciunea acestui pămînt ar fi pus stăpînire pe mine.

Dar acum, draga mea, pentru mulţumirea ta, dă-mi voie să-ţi spun că deşi nu ţin la viaţă, nu mi-aş părăsi ca o biată lașă datoria atîta timp cît încă mai pot şi trebuie să o îndeplinesc.

Însă nu o dată m-au frămîntat gînduri atît de păcătoase : dar atunci eram în culmea disperării ; şi cred că o dată, în special, disperarea m-a salvat de la insultele cele mai scandaloase ; de la repetarea după cîte ştiu a ticălo-şiei lui ; femeile acelea josnice (de care mă îngrozeam pe bună dreptate) aflate de faţă pentru a *mă* intimida, dacă nu pentru *a-l* ajuta !

O, scumpa mea, ştii cît am suferit cu acel prilej ! Nici eu nu ştiu din ce *am scăpat* atunci dacă ticălosul s-ar fi apropiat de mine să-şi pună în aplicare scopurile mîrşave ale inimii lui josnice.

Dar cum socot că dacă aş fi comis un gest necugetat în momentul cînd se înfăptuia ticăloşia, aceasta ar fi însemnat mai curînd o răzbunare şi disperare decît o chestiune de principiu, socot că ar fi tot atît de criminal să mă desconsider *cu bună intenţie ;* să alerg *înadins* în braţele morţii *(aşa cum crede acel bărbat că am să fac)* cînd pot încă să mă feresc.

Şi, draga mea, oricare ar fi presupunerile unui bărbat atît de miop şi cu un suflet atît de josnic, tu nu trebuie

să pui pe seama tristeții, melancoliei, mîhnirii sau unui spirit de vinovată mîndrie sau *cu atît mai puțin* de vinovată răzbunare, hotărîrea de a nu mă căsători cu *el;* și dacă nu cu *el*, cu nici un alt bărbat. Atît de departe de a merita această acuzare, te asigur (draga și *unica* mea scumpă prietenă) că voi face totul pentru a-mi prelungi viața pînă cînd Dumnezeu, îndurîndu-se de mine, se va milostivi să o ia. Am motive să cred că pedeapsa mea este urmarea cuvenită pentru greșeala mea și nu voi fugi de ea ; dar mă rog cerului să mi-o recunoască. Cînd voi avea poftă voi mînca și voi bea atît cît să ajut natura. Știi cît de puțin îmi trebuie. Și voi lua tot ceea ce medicii vor crede de cuviință să-mi prescrie, oricît de neplăcut va fi. Pe scurt, voi face tot ce voi putea pentru a-i convinge pe prietenii care de aici înainte vor socoti că se cuvine să întrebe despre comportarea mea din ultima vreme că mi-am stăpînit sufletul cu destulă răbdare ; și m-am străduit să îndur mare parte din ceea ce mi-am făcut cu mîna mea : căci astfel, într-o umilă imitare a celui mai sublim Model, spun adesea : Doamne, e voința Ta ; și va fi și a mea. Tu ești drept în toate actele tale cu copiii oamenilor ; și știu că nu mă voi mîhni mai mult decît pot îndura ; și, dacă *pot* să îndur, *trebuie* să îndur ; și (cu sprijinul harului Tău) *voi* îndura.

Dar iată, draga mea, un alt motiv; un motiv care te va convinge că nu trebuie să mă gîndesc la căsătorie ; ci să mă pregătesc pentru un eveniment cu totul diferit. Sînt convinsă, că, deși acum sînt în viață, nu voi mai avea mult de trăit. Sentimentul puternic al greșelii mele, pierderea reputației, dezamăgirile, resentimentul hotărît al prietenilor, la care *se adaugă* brutalitatea pe care am întîmpinat-o acolo unde o meritam cel mai puțin mi-au copleșit inima : mi-au copleșit inima mai înainte ca ea să se fi întărit prin *considerații religioase* așa cum nădăjduiesc că este acum. Nu te îngrijora, draga mea, Dar sînt convinsă, dacă o pot spune cu tot atît de puțină aroganță ca și durere, că *Dumnezeu îmi va risipi materia ;* și *mă va dărui morții* și lăcașului destinat tuturor ființelor.

Şi acum, scumpă prietenă, ştii ceea ce gîndesc. Şi vei binevoi să scrii doamnelor şi femiliei domnului Lovelace că le sînt nespus de îndatorată pentru buna părere ce o au despre mine ; şi că mi-au oferit o plăcere mai mare decît aş fi crezut că pot afla în această viaţă, că, deşi lucrurile pe care le cunosc despre mine sînt puţine şi nu personale, m-au considerat demnă (după maltrarea suferită) de o alianţă cu onorabila lor familie : dar că eu nu mă pot gîndi în nici un caz să-l iau de soţ pe nepotul lor ; iar tu, draga mea, alege din motivele de mai sus cîteva care crezi că au mai mult miez.

Aş scrie eu însămi să le mulţumesc pentru favoarea făcută, dacă nu aş avea atîtea treburi pentru cugetul, inima şi degetele mele încît cu greu le-aş putea face faţă.

M-aş bucura să aflu cînd pleci în călătorie ; şi despre scurtele popasuri ; şi despre şederea la mătuşa Harman ; fie ca rugăciunile mele să te însoţească peste tot locul şi oriunde vei fi.

CLARISSA HARLOWE

Traducere de Ileana Verzea,
după *Clarissa or The History of a Young Lady*, vol. III,
Everymaon's Library, 1932.

Scanned with OKEN Scanner

Scrisoarea a XXVII-a

DRAGĂ TATĂ ŞI DRAGĂ MAMĂ,

Mă bucur că v-am rugat să nu-mi ieşiţi în întîmpinare, iar John spune că nu veţi veni ; căci v-a anunţat că o să mă strecor, fără îndoială, destul de bine, ori pe cal, la spatele altor servitori, ori cu ajutorul fermierului Nichols ; însă trăsura de care vă vorbea, nici vorbă să pot spera la o asemenea favoare ; dar n-o să mă necăjesc pentru atîta lucru, căci asta ar depăşi cu mult posibilităţile mele. Dar se spune că fermierul Brady are o şaretă cu un cal şi sperăm să ne-o împrumute sau chiar să o închiriem ca să izbutim ; deşi cu banii stau cam prost după cheltuielile făcute ; dar nu vreau să se afle pe aici ; deşi sînt sigură că aş căpăta tot ce doresc de la doamna Jervis, domnul Jonathan sau domnul Longman ; dar, veţi spune voi, cum am să plătesc totul : şi, pe lîngă asta, nu vreau să fiu zărită.

Dar principalul motiv pentru care mă bucur că nu aţi pornit la drum să mă întîmpinaţi este nesiguranţa ; căci cred că trebuie să mai rămîn încă o săptămînă, dar sper să plec cu siguranţă joia următoare. Căci biata doamnă Jervis spune că o să meargă o dată cu mine şi ea nu poate să fie gata mai devreme.

O, de-aş fi odată cu voi ! — deşi acum el e foarte cumsecade cu mine, nu mai e supărat ca mai înainte ; şi,

Scanned with OKEN Scanner

totuşi, e răutăcios şi am să vă povestesc. Ieri i s-a adus acasă un costum scump, care se numeşte costum de zi de naştere; căci are de gînd să se ducă la Londra de ziua lui, să meargă la curte, iar oamenii de pe aici spun că o să-l facă lord. Mai bine l-ar face om cinstit, aşa cum a fost considerat totdeauna, deşi, din nenorocire, eu nu mi-am putut da seama de asta.

Şi, cum vă spuneam, i s-au adus hainele şi le-a încercat; dar înainte de a le dezbrăca, trimise să mă cheme atunci cînd nimeni altcineva nu mai era în salon cu el.

— Pamela, spuse, eşti atît de îngrijită şi de drăguţă în rochia asta (vai, mie, nu ştiam !), încît trebuie să fii judecătorul costumului nostru. Cum ţi se par aceste haine? Îmi vin bine?

— Nu sînt judecător, înălţimea voastră, i-am spus; dar cred că sînt foarte frumoase.

Jiletca era garnisită pe margine cu dantelă argintie şi îi venea minunat. Dar ceea ce se întîmplase ultima dată mă făcea să fiu foarte serioasă şi nu puteam să rostesc nici un compliment.

— De ce nu-ţi porţi hainele obişnuite? mă întrebă. Deşi cred că îţi şade bine orice (căci mai port încă rochia cea nouă). I-am răspuns:

— În afară de aceste haine, sir, nu am altele pe care să le pot numi ale mele; şi n-are nici o importanţă ce haine poartă o fată ca mine.

— Dar văd că eşti foarte serioasă, Pamela, îmi spuse, şi că poţi să fii răutăcioasă.

— Pot, sir, am răspuns, depinde de împrejurări.

— Dar ochii îţi sînt totdeauna roşii, adăugă. Cred că nu eşti atît de prostuţă ca să pui la inimă ultima mea comportare. Şi fii sigură că tu şi neroada de doamnă Jervis m-aţi speriat cu răcnetele voastre îngrozitoare nu mai puţin decît v-am speriat şi eu pe voi.

— Cu atît ne-am ales şi noi, am răspuns; iar dacă sînteţi aşa de înspăimîntat de faptul că servitorii înălţimii voastre cunosc comportarea voastră faţă de o biată fiinţă nedemnă, aflată sub protecţia voastră cît timp mă

Scanned with OKEN Scanner

mai aflu aici, deşi înălţimea voastră ar trebui să se teamă mai mult de Dumnezeu Atotputernicul, sub pavăza căruia ne aflăm cu toţii în toate acţiunile vieţii noastre şi căruia trebuie să-i dăm socoteală de la cel mai mare pînă la cel mai mic, n-au decît să creadă ceea ce doresc.

Îmi luă mîna şi îmi spuse cu un soi de amestec de zeflemea şi voioşie :

— Bine ai grăit, micuţă predicatoare ! Cînd o să moară capelanul din Lincolnshire, am să te îmbrac în sutană şi o să-ţi stea grozav în locul lui.

— Mai bine propria voastră conştiinţă v-ar fi predicatorul, i-am spus, puţin jignită de zeflemeaua lui, şi n-aţi mai avea trebuinţă de alt capelan.

— Hai, Pamela, să lăsăm vorbele astea învechite. Am trimis după tine nu atît ca să-ţi aud părerea despre noul meu costum, ci ca să-ţi spun că eşti poftită să rămîi, întrucît aceasta este dorinţa doamnei Jervis, pînă la plecarea ei.

— Eu poftită ! am strigat, o să fiu fericită cînd voi părăsi această casă !

— Eşti o fetişcană nerecunoscătoare ; dar cred că ar fi păcat de mîinile astea frumoase şi moi şi de pielea asta delicată (aşa spuse şi îmi luă mîna), să te întorci la munca aspră, căci n-o să ai încotro dacă te duci la părinţi ; aşa încît aş sfătui-o să ia o casă la Londra şi să ne-o închirieze nouă, membrii Parlamentului, atunci cînd venim în oraş ; şi o fiică atît de drăguţă, căci poţi trece drept fiica ei, îi va umple casa şi o să cîştige o mulţime de bani.

Eram jignită dureros de gluma asta necioplită ; dar, pentru că îmi venea mai de mult să plîng, lacrimile se porniră să-mi curgă şi (străduindu-mă să-mi trag mîna dintr-ale lui, dar în zadar) i-am spus :

— Nu mă pot aştepta la altceva ; comportarea voastră faţă de mine, sir, a fost aidoma acestor cuvinte : da, acesta este adevărul deşi o să vă supăraţi.

— Eu supărat, Pamela ! Nu, spuse, am învins toate aceste lucruri ; şi întrucît urmează să pleci, am să te consider, cît timp vei mai rămîne aici, drept oaspetele doamnei Jervis şi nu drept servitoarea mea ; aşa încît poţi spune tot ce doreşti. Dar am să-ţi spun, Pamela, de

ce nu trebuie să privești acest lucru cu un dispreț atît de suveran ! Tu ai o înclinare romantică spre virtute. Și sînt convins că-ți vei păstra virtutea și că nimeni nu te va domina. Dar, copila mea (o rosti în bătaie de joc), gîndește-te ce ocazii vei avea atunci să-i spui în fiecare zi cîte o poveste bunei mame Jervis și ce subiecte de scrisori către tatăl și mama ta și ce predici încîntătoare vei ține tinerilor de neam. Zău așa ! Cred că n-ați avea altceva mai bun de făcut.

— Faceți foarte bine, sir, că vă tociți spiritul cu o biată fată ca mine, am răspuns ; dar, dați-mi voie să vă spun că, dacă nu ați fi bogat și mare, iar eu săracă și neînsemnată, nu m-ați insulta așa. Aș vrea să vă întreb, sir, dacă credeți că acest lucru se potrivește cu hainele voastre frumoase și cu calitatea de stăpîn ?

— De ce ești atît de serioasă, drăguța mea Pamela, mă întrebă, de ce atît de gravă ? Și dădu să mă sărute : dar inima mea era grea și i-am spus :

— Dați-mi pace ; am să vă spun chiar dacă ați fi rege și m-ați insulta așa cum ați făcut-o, că ați uitat să vă purtați ca un gentilom ; și n-am să îndur să fiu tratată astfel : voi merge în casa celui mai apropiat fermier și voi aștepta-o pe doamna Jervis, dacă ea trebuie să plece ; vreau să știți, sir, că mai curînd m-aș umili la cea mai de jos corvoadă a ajutoarelor de bucătărie, cu toate afurisitele astea de mîini delicate, decît să aud asemenea ofense lipsite de simțul onoarei.

— Am trimis să te cheme, bine dispus, mi-a spus, dar mi-e peste putință să suport atîta impertinență : totuși am să-mi țin firea. Dar cît timp te mai văd pe aici, te rog să nu mai arborezi mutra asta gravă și posomorîtă : trebuie să renunți la ea chiar dacă ar fi s-o faci numai pentru mîndria ta ; căci cei din familie vor crede că ești amărîtă că pleci din casă.

— Atunci am să încerc să-i conving pe ei, ca și pe înălțimea voastră, sir, de contrariul ; și mă voi strădui să fiu cît mai veselă cît timp mai rămîn aici.

Scanned with OKEN Scanner

— Bine, răspunse, voi considera că e prima dată cînd sfatul meu a avut o influenţă asupra ta.

— Şi am să adaug, am spus, primul sfat pe care mi l-aţi dat în ultimul timp, demn de a fi urmat.

— Mai bine ai fi, îmi spuse (mi-e ruşine să scriu, gentilom nerușinat ce este !) tot atîta de *vioaie şi în altă parte* cum eşti în replici. Şi începu să rîdă, iar eu mi-am smuls mîna şi am ieşit cît am putut de repede. Ah ! mi-am spus, însurat ! Sînt sigură că e timpul să te însori, altfel nici o fată cinstită nu trebuie să mai stea în casa asta în asemenea condiţii.

Dragă tată şi dragă mamă, s-a făcut mare ticălos, ce mai încolo şi încoace ! ce uşor e să treci de la rău la mai rău cînd oamenii se lasă pradă viciului !

Ce s-ar fi mai necăjit biata doamnă, dacă ar fi trăit ! Dar poate el ar fi fost mai bun ! Deşi se pare că i-a spus doamnei Jervis că pusese ochii pe mine chiar în timp ce trăia maică-sa : şi că avea de gînd să-mi facă cunoscute intenţiile sale, aşa i-a spus !

Asta-i curată nerușinare ! Se apropie sfîrşitul lumii, fără îndoială ; căci după cîte se spune toţi nobilii de aici sînt la fel. Şi se văd roadele unor exemple atît de rele ! Iată, moşierul Martin, din Grove, se pare că a avut trei naşteri în casă în ultimele trei luni ; un copil era al lui, altul al vizitiului şi altul al pădurarului, şi nu i-a izgonit pe nici unul. Cum ar fi putut s-o facă cînd ei urmează exemplul lui nerușinat ? El, şi alţi vreo doi-trei la fel, la zece mile de noi ; îi ţin tovărăşie şi merg la vînătoare cu stăpînul nostru, zău aşa ; şi cred că nici el nu e mai bun decît ei. Dar să mă ajute cerul, îmi spun, şi să mă scoată din această casă ticăloasă.

Dar, dragii mei, ce fel de fiinţe pot fi femeile care cedează unei asemenea ticăloşii ? Asta ne face să-i considerăm pe toţi deopotrivă : şi, vai mie ! în ce lume trăim ! căzi azi e o minune mai mare ca femeile să *opună* rezistenţă bărbaţilor decît să li se supună. Din cauza asta eu sînt obraznică, îndrăzneaţă şi creatură ; şi totul tocmai pentru că nu vreau să fiu obraznică şi îndrăzneaţă.

Dar mi-e milă de ele ; nu poţi şti ce vicleşuguri şi urzeli croiesc bărbaţii pentru a-şi atinge scopurile murdare ; aşa încît mă voi gîndi cu înţelegere la aceste sărmane fiinţe decăzute şi le voi compătimi. Căci vedeţi şi voi din povestea mea tristă şi din felul cum am scăpat ca prin urechile acului cîte greutăţi întîmpină sărmanele fete a căror soartă este să fie în serviciul unor case unde nu există frică de Dumnezeu şi bună rînduială ţinută de capul familiei.

Vedeţi cît am devenit de gravă şi serioasă ; asta se potriveşte bine cu starea de acum a *fiicei voastre ascultătoare.*

Traducerea de Ileana Verzea
după *Pamela or Virtue Rewarded*, vol. I,
London J. M. Dent and Sons Ltd.
New York F. P. Dutton & Co Inc., 1957.

Scanned with OKEN Scanner

DINICU GOLESCU

Constantin Radovici din Goleşti provine dintr-o familie de boieri luminaţi care, în diferite momente ale istoriei poporului nostru, au participat la realizarea unor reforme culturale sau la acte revoluţionare.

Dinicu Golescu (acesta este numele cu care şi-a semnat scrierile) s-a născut în 1777 şi a murit în timpul ciumei din octombrie 1830.

În epoca fanariotă, familia sa reprezintă o anumită rezistenţă a tradiţiei româneşti faţă de spiritul de înstrăinare adus de domnitorii din acea vreme.

Formaţia intelectuală a acestui spirit luminat s-a realizat atît în cadrul Academiei din Bucureşti, cît şi cu ajutorul profesorilor particulari de la care şi-a însuşit cunoştinţe de latină, franceză şi italiană.

Atmosfera intelectuală din familie e ilustrată şi de preocupările fratelui său, Iordache Golescu, care a tradus fragmente din Iliada, *a tălmăcit în limba greacă* Scrisorile persane *de Montesquieu şi* Paul şi Virginia *de B. de St. Pierre.*

Scanned with OKEN Scanner

În timpul refugiului de la Braşov din 1821, D. Golescu şi alţi intelectuali ai vremii reflectează asupra formării unei societăţi literare, care ia fiinţă doar în 1827 la Bucureşti, avînd un program foarte complex. În acest spirit, D. Golescu sprijină şi înfiinţarea Curierului românesc *(1829).*

Cele mai multe scrieri ale lui D. Golescu sînt culegeri de documente şi traduceri de texte filozofice şi de morală. Originală este Însemnare a călătoriei mele *(1826), care pune în relief structura spirituală a unui gînditor iluminist.*

Scanned with OKEN Scanner

ÎNSEMNARE A CĂLĂTORIEI MELE VIENA — BECIUL [1]

Acest oraș este scaunul împărăției Austriii, unde împărățește preaînălțatul aftocrator [2] Franțiscul al doilea, de la anul 1792, iulie în 14. Acestui oraș darurile sînt nepomenite, nu zic podoaba zidirilor sau alte înfrumusețări, căci este foarte veche, ci zic orînduiala ocîrmuirii cea minunată și cele dupe împrejurul orașului podoabe, cum grădinile, ce sînt unile împrejurul Vienii, și altele cu depărtare de un ceas și doaă, pe care trebuie cinevaș să le umble destulă vreme, să le vază de multe ori și cu băgare de seamă, ca pe urmă necontenit să poată povesti lucruri vrednice de a le spune.

Nu este mai folositor lucru decît a privi cinevaș cu mare băgare de seamă mijloacele cu care stăpînirea ș-au adus pe tot norodul, mari și mici, la o așa bună orînduială și liniștită viețuire, încît toți petrec ca niște frați, și mai vîrtos a vedea cinevaș blîndețea celor mari ce arată către cei mici. Și a acelor de tot proști viețuire iar este vrednică de pildă. Căci peste putință este într-un așa mult norod să vază omul doi oroșani gîlcevindu-să sau ocărîndu-să, fiindcă pe aceștea îi ridică poliția, pe care întîi îi ceartă

[1] Din : *Dinicu Golescu, Însemnare a călătoriei mele*, ediție îngrijită de Gheorghe Popp, E.S.P.L.A., 1964.

[2] Titulus împărătesc : din sineș împărat (n. a.).

pentru o lor necuviincioasă urmare, cu care aduc desfăimare la tot orașul, apoi le cercetează pricina care pot avea.

Și cum într-un așa mic oraș, pe lîngă mulțimea norodului, s-ar cuveni să nu mai aibă cinevaș loc să umble de mulțimea carălor ce ar trebui să între și să iasă, cărînd cele trebuincioase spre hrana acestor orășeni, și pentru zidirile cele noaă ce să fac, și după vreme dresurile caselor. Dar și aceasta este într-o așa bună orînduială, încît rar să vede car. Numai acele cu lemne cară sînt siliți să le descarce înaintea prăvăliilor, unde nu au curți, iar celelante tot au vreme hotărîtă foarte de dimineață, între noapte și între zi, ș-apoi, cînd oroșanii încep a umbla, carăle sînt de mult ieșite afară, și drumurile toate — udate și măturate de cei orînduiți.

Un lucru, și numai, este supărător : praful cel mult din pietre, carele să pricinuiește din necontenitul umblet al caleștilor, cu toate că nu stau din udat și măturat.

Casele cele din cetatea Vienii sînt puține, numai peste o mie trei sute, dar sînt foarte nalte, cîte șapte și opt rînduri ; și pe unde ulițile foarte strîmpte, nici că văd soare în veci. La acest feli de locuri lucrează și zioa cu lumînarea.

Numărul a lăcuitorilor, atît a celor din cetatea Vienii, cît și din 32 mahalale ce sînt împrejuru-i, trece peste doao sute mii.

Biserica cea mai vestită decît toate este a sfîntului Ștefan, care este lucrată cu mare meșteșug arhitectonicesc, pentru care multe însemnasem, dar după ce am văzut biserica de la Milan, lucrată cu asemenea arhitectură, însă cu mai deosebită podoabă și meșteșug, ca să nu scriu de doaă ori tot acelea lucruri, le-am rădicat [1].

[1] *A rădica* — a înlătura, a elimina.

Pieţe [1] are cincisprezece, din care cele mai deosibite sînt : a împăratului Iosif al doilea, căriia i-au dat aceasta numire pentru cinste şi aducere-aminte, împodobită fiind şi cu statua împăratului, făcută de aramă, de doao ori mai mare decît un stat de om, îmbrăcat cu haine romaneşti [2], şi în cap cu cunună de dafin, călare pe un cal iar de aramă, cu potrivită mărime, pusă în mijlocul pieţii pe un mare temei, zidit de piatră. Piaţa a sfîntului Ştefan, unde este această vestită biserică, ce mai sus am zis. Piaţa sfintei Troiţi, care are în mijloc un stîlp de marmură, nalt ca de zece stînjini, care fiind făcut în trei colţuri, din trei părţi curge şi apă în zghiaburi mari de marmură, şi de la cursul apii şi pînă în vîrf sînt multe chipuri, tot de marmură, din care unile închipuiesc Cina cea de taină, altele pe Sfîntul Duh, altele zidirea celui dintîi om, şi altele, familia lui Noe, ce au scăpat din potop.

Vrednic de pedeapsă este cel ce va fi venit în Viena, şi nu va fi văzut acea mare zidire întru care este strînsoare de arme ; căci aci nu are a vedea cinevaş numai aceia ce numirea cuvîntului însemnează, adecă că sînt arme multe strînse, ci aceia ce mintea omului nu poate socoti, şi de aceia vederea numai îl va mulţumi. Împrejurul aceştii curţi, pe lîngă zidul caselor, poate sînt peste cinci sute tunuri, mari şi mici, obicinuite şi deosibite, cum şi pive [3], cu care aruncă cumbaràlile [4].

Toată faţa zidului despre curte, înşiruită cu un lanţ de fier, gros ca pe mînă şi lung mai mult de o sută stînjeni, luat de la turci în războiu, cu care vrea să închiză Dunărea dintr-o margine şi pînă în alta, spre a nu putea trece vasele. Iar într-aceea mare zidire sînt odăi închipuite [5] şi săli mari cu stîlpi, toate numai de arme, făr' de a să vedea

---

[1] Loc larg, fără de a lăsa să zidească nimeni pe el nici o zidire, fiind pentru întrebuinţarea tutulor oroşanilor, pe care locuri vînd pîine, poame, verdeţuri, legumi şi asemenea lucruri (n. a.).

[2] *Romaneşti* — romane.

[3] Pivă — tun mic, mortieră.

[4] Cumbarà — proiectil, bombă, ghiulea.

[5] Închipuit — aranjat, amenajat.

Scanned with OKEN Scanner

nici o bucăţică din zid, cum şi acei stîlpi tot de arme înşirate. Unile din veacul de acuma şi altele din vechime, care sînt şi cele mai multe şi au mare deosibire din cele de acuma. Unile pămînteşti şi altele streine, cîte au luat de la începutul Austriii de la cîte războaie au cîştigat. Apoi mulţime steaguri şi feliurimi de semne ostăşăşti : paveze, feliurimi de suliţi, din vechime, coifuri de cap, tunuri mici şi multe feliuri, mulţime şi feliurimi haine de fer din creştetul capului şi pînă în degetele picioarelor, care să îndoiesc numai la încheieturile trupului omenesc. Şi acestea toate ale acelor romani care au fost numiţi şi mai mari otcîrmuitori ostăşeşti. Puşci, pistoale, săbii, iatagane şi alte feliurimi de mult număr ; cu aceste toate închipuite odăi şi săli, întocmai parcă ar fi o zugrăveală. Pînă şi chiar semnul austriacesc, zgripsorul cu doao capete [1], pe un tavan de sală mare, întocmai parcă ar fi zugrăvit ; şi acesta tot este alcătuit numai de arme, cu aşa meşteşug aşăzate, încît pînă a nu veni cinevaş tocmai supt el crede că este zugrăvit ; şi din cele ce ţiu minte, penile aripilor sînt alcătuite din săbii, iar fulgii pieptului — din cuţite mai mici. Îndestul cunosc că într-un zădar mă silesc, căci cetitorul nu va putea rămînea mulţumit de aceste descrieri, neputînd să socotească cum o aşa alcătuire cu arme ar putea închipui un zgripsor întocmai zugrăvit ; de aceia am şi zis că acela ce nu va merge să vază acest minunat lucru este vrednic de pedeapsă.

Aşijderea şi altă zidire destul de mare, ce o numesc cabinet firesc [2], întru care au pieile celor mai multe dobitoace dumestnice şi sălbatice, şi jigănii, cum şi cele ce pot trăi în apă şi pe uscat, şi cele tîrîtoare, cele sburătoare, cele din mare, cele din ape curgătoare şi cele ce să închid în cojile lor. Această vedere este nesăţioasă căci fieşcare om abia vede dintr-o mie una, din care sînt lui cunos-

[1] Zgripsorul cu doao capete — pajură cu două capete, stema Austriei.

[2] Casă în care au strînse lucruri firești, cum acestea care să cuprind (n. a.). Muzeu de ştiinţe naturale (n. ed.).

cute. Şi mai vîrtos cînd vede feliurimea şi nespusa frumuseţe a păsărilor, din care unile sînt foarte mari, şi altele iarăş numai ca lăcusta, şi, cu toată micşorimea, are feţe mai multe şi mai poleite decît a păunului, pe care zic că le bălsămuiesc şi le poartă în urechi cu mai multă mulţumire decît sculele. Aşijderea şi multe bucăţi de mărgean, bucăţi împietrite şi multe alte lucruri, pe care anevoie poate cinevaş a le ţinea minte.

La biserica Augustinilor este mormîntul arhiduchesii Cristinii, soţiia lui Albert, stăpînitorul Saxoniii, făcut de vrednicul de laudă şi pomenire, scobitorul de piatră Canova [1]. Acest mormînt închipuieşte o piramidă [2] zidită de marmură, într-a căruia vîrf să vede icoana [3] a Cristinii. La stînga este o statuă, care în mînă ţine o ghirlantă [4] de dafin. Şi iarăş în stînga, aproape de uşa mormîntului, altă statuă, ce închipuieşte Fericirea, care ţine în mînă un vas, ce are înlăuntru cenuşa inimii a Cristinii. Înaintea aceştii statue şi înapoi — doaă statue de copile mici, carele într-o mînă ţin făclii aprinsă, iar într-acelelante ţin cîte un căpătîi din o ghirlantă de flori, a cărora celelante doaă căpătie să ţin dintr-acel vas. Mai în urma acestora este o altă statuă, ce să numeşte Facerea de bine, care trage de mînă pe o altă statuă, ce închipuieşte Bătrîneţa, carele bătrîn de ceialantă mînă să ajută de un tînăr. În dreapta uşii piramidii zace un leu, şi în grumazu lui — răzămată o statuă cu aripi, ce închipuieşte Vestea. Toate aceste lucrate de marmură şi în mărimea trupului omenesc. Pentru care acest lucru a lui Canova zic că au făgăduit englezii şaptezeci mii galbeni, şi nu au dat-o, fiind făgăduită.

Are cinci teatre : doaă în cetate şi trei afară — unul în uliţa Viden, altul în Leopoldştadt, şi al treilea în Iosef-

---

[1] Canova — celebru sculptor italian (1737—1822).
[2] O zidire — în trei colţuri (n. a.).
[3] Icoană — aci portret.
[4] O legătură cu încovrigături sau de flori împreunate, sau de panglice, sau de orice alt (n. a.).

ştadt. O altă mare zidire, unde au strînsoare de mulţime şi feliurimi monede, antici, foarte vechi, şi alte asemenea de mult preţ, statue de marmură, de persoane vechi vrednice de aducerea-aminte, cum şi alte de aramă, mici şi mulţime, feliurimi de cuţite din vechime, şi coifuri, vase foarte vechi, un lighian lucrat cu pietre scumpe, şi alte multe lucruri, în odăi pline.

O altă mare zidire, ce o numesc Şcoala a multora meşteşuguri, unde ai toate uneltele ce le întrebuinţează la cîte meşteşuguri pînă acum sînt cunoscute, cum şi cea dîntîi bucată ce au lucrat toată fabrica, aşijderea şi toate instrumenturile matematicesti.

Altă zidire, unde să lucrează fabrica de farfurii, feliurimi de feţe, cu flori, cu chipuri şi poleite, lucru adevărat vrednic de vedere. Şi cîte alte multe lucruri sînt mai vrednice de vedere decît acestea care am văzut, pe care nu am avut vreme o lună de zile, cît am şăzut în Viena, vrînd să bag seama mai mult la alte întocmiri, ce caută spre buna pază, podoabă, odihna obştii, şi în scurt : spre toate fericirile.

Cum este : îngrijirea pentru facerea drumurilor, apoi udatul şi măturatul necontenit, felinarele care luminează de cum însărează şi pînă se face zioă, în toată Viena, în toate uliţile ce sînt afară din cetate şi în toată grădina ce este împrejurul Vienii, ce o numesc Clasi [1]. Apoi întocmirea şi împărţirea popoarelor [2] ce are poliţia spre a îngriji pentru siguranţiia norodului, pentru întîmplătoarele gîlcevuri, de a le despărţi pînă a nu ajunge într-o aşa supărare încît să nu-i poată a-i folosi ; de a avea în fieşcare popor [3] un dohtor, un gerah, un spiţier şi o muiere cu bună vieţuire [4], spre îngrijirea săracilor, şi mai

---

[1] Clasi — locul denumit azi Rigstrasse. Clasi este pronunţarea germană a cuvîntului francez glacis, termen de fortificaţie, arătînd vechiul teren liber ce înconjura cetatea Vienei.

[2] Popor — aici populaţie.

[3] Popor — aici circumscripţie.

[4] Muiere cu bună vieţuire — femeie cu obiceiuri bune (educatoare, pedagogă).

Scanned with OKEN Scanner

mult a acelora care să sîrguiesc cu munca spre hrana lor, dar nu pot a ş-o agonisi, sau căci au familie mare, sau din alte pricini, care îngrijesc după ponturile[1] ce le-au dat poliţia. Cum şi slujitori care îngrijesc pentru toată siguranţia, odihna şi buna orînduială a tot oraşului, şi iarăş pentru fieşcare deosibit, orînduiţi cu deosebite ponturi.

Cum şi o casă de lucru, unde strîng pe toţi săracii, ciungi, şchiopi, orbi şi leneşi, pe care îi pun de lucrează la feliurimi de meşteşuguri, nelăsîndu-i să umble pe drumuri despoiaţi, cerînd milă, căci stăpînirea este mai mult datoare de a îngriji pentru aceştia decît fieşcare alt oroşan de a-i ajuta cu cîte o pără.

Şi iată că au îngrijit cu acest mijloc spre a-i îmbrăca, a-i încălţa şi a-i hrăni, şi ei a munci. Şi nu numai pe acest feli de oameni îi strîng la această şcoală de învăţătura meşteşugurilor, ci pe cîţi găsesc prin oraş făr' de stăpîni sau făr' de nici o muncă, ci numai petrec viaţă leneşă şi blestemată, din care pricină peste puţină vreme vor fi siliţi de a să apropiia sau la hoţie, sau la alte rele urmări.

Şi care dintr-aceştea după vreme, învăţînd vreun meşteşug şi făcînd dovadă cu a sa bună vieţuire, că să va apuca să să străduiască în munca acelui meşteşug ce au învăţat, cu care să să poată hrăni, i să dă slobozenie.

Cum şi mulţime de fiacăre, adecă carîte, calești, căruţă şi alte feliurimi mai proaste stau prin pieţe, ca şi aceia care nu au putere să ţie calești şi să hrănească în veci cai întîmplîndu-să trebuinţă să poată a ş-o împlini.

Şi bez poşta cea mare şi obicinuită este poşta a oraşului, ce-i zic mică, prin care oricine nu are slugă, sau sluga nu ştie să meargă acolo unde va să-l trimeaţă, sau că este străin şi nu ştie lăcuinţa aceluia pe care va să-l întîlnească, dă fieşcare scrisoare la această mică poştă, sau amanet, şi în puţine ceasuri îşi va avea răspunsul.

---

[1] Pont — dispoziţie, regulă.

ALEKSANDR NIKOLAEVICI RADIȘCEV

S-a născut în 31 august 1749, fiind fiul unui nobil din Saratov, unde și-a petrecut copilăria. Moare în 24 septembrie 1802, la Petrograd.

Educația sa începe în familie cu un pedagog francez. La vîrsta de 13 ani este trimis la Petrograd în școala pajilor, iar la 17 ani pleacă la Universitatea din Leipzig, unde rămîne cinci ani. Aici cunoaște filozofia germană și se familiarizează cu scrierile lui Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Helvétius, Mably, ale căror idei au o profundă influență asupra formației sale intelectuale și convingerilor sale politice.

În 1771 se întoarce în țară unde, alături de obligațiile din administrație, este preocupat de difuzarea ideilor sale.

Traducerea cărții lui Mably, Cugetări despre istoria greacă *(1773) este însoțită de notele scriitorului rus care pun în lumină responsabilitatea suveranului față de poporul său.*

În 1790 apare Călătoria de la Petersburg la Moscova, *operă cu caracter revoluționar, care prilejuiește condamnarea scriitorului.*

Scanned with OKEN Scanner

Însemnările de drum ale lui Radiscev scot în evidență starea grea a poporului rus, subliniază corupția unor conducători și denunță exploatarea țăranilor, cu o violență rar întîlnită în literatura europeană a epocii.

Scriitorul pledează pentru un regim republican, fiind cel dintîi iluminist revoluționar rus.

Scanned with OKEN Scanner

CĂLĂTORIA DE LA PETERSBURG LA MOSCOVA [1]

VÎŞNI VOLOCIOC

Niciodată n-am trecut acest oraş nou fără a mă opri să văd stăvilarele de aici.

Primul căruia i-a venit în gînd să ia pildă de la Natura binefăcătoare şi să facă un rîu artificial, pentru ca toate colţurile aceleiaşi regiuni să comunice între ele, merita să i se ridice un monument pentru generaţiile viitoare.

Cînd împărăţiile de astăzi se vor fi dezmembrat din pricini naturale şi morale, cînd pe ogoarele lor în loc de spice aurii vor creşte spini, cînd în ruinele somptuoaselor palate ale mîndrilor lor cîrmuitori se vor adăposti şopîrle, şerpi şi broaşte rîioase, călătorului curios i se vor înfăţişa încă rămăşiţele elocvente ale măririi şi bogăţiei lor.

Romanii au construit şosele mari, apeducte a căror soliditate este încă şi azi cu drept cuvînt admirată ; dar nu au avut idee de arta de a face navigabile cursurile de apă. Şosele ca ale romanilor noi nu vom avea niciodată ; se împotriveşte iarna noastră cea lungă, cu gerurile aspre ; pe cînd canalurile şi fără a fi întreţinute nu se astupă curînd.

---

[1] Traducere de S. Sanielevici.
Din : *A. N. Radiscev, Călătoria de la Petersburg la Moscova*, Editura „Cartea Rusă".

Scanned with OKEN Scanner

Mare plăcere mi-a făcut și privelișteа canalului din Vîșni Volocioc, plin de bărci, încărcate cu cereale și alte mărfuri, care tocmai se pregăteau să treacă prin stăvilar pentru a-și continua plutirea spre Petersburg. Se vedea aici tot belșugul pămîntului și roadele plugăriei ; aici se arăta în toată strălucirea lui puternicul imbold al activității omenești, — dorul de cîștig. Dar dacă la prima vedere m-a bucurat această priveliște de prosperitate, la un examen mai amănunțit bucuria mea a pierit repede, căci mi-am adus aminte că în Rusia mulți plugari nu muncesc pentru sine ; așa că în multe ținuturi ale Rusiei, belșugul pămîntului dovedește numai soarta grea a locuitorilor. Bucuria mea s-a prefăcut într-o mîhnire asemenea aceleia pe care o simt cînd, în vama portului, mă uit la corăbiile care ne aduc bogățiile Americii, produsele ei scumpe — zahăr, cafea, vopsele și altele, — ude încă, deși e vară, de sudoarea, lacrimile și sîngele acelora care le-au produs.

„Gîndește-te, mi-a spus odată un prieten al meu, că, bunăoară, cafeaua turnată în ceașca ta și zahărul dizolvat în ea au răpit liniștea unor oameni asemenea ție, că au fost pricina unei munci peste puterile lor, pricina lacrimilor, gemetelor, chinurilor și blestemelor lor ; și acum, omule fără inimă, îndrăznește să-ți delectezi gîtlejul !“ Gestul amenințător care a însoțit această apostrofă m-a zguduit pînă în rărunchi. Mîna a început să-mi tremure și cafeaua s-a vărsat...

Și voi, o , locuitori ai Petersburgului, care vă hrăniți cu roadele ținuturilor îmbelșugate ale patriei voastre, fie la banchete somptuoase, fie la mese întinse, fie singuri, cînd mîna voastră duce la gură prima bucățică de pîine cu care vreți să vă astîmpărați foamea, opriți-vă și reflectați. N-aș putea eu să vă spun despre ea același lucru pe care prietenul meu mi l-a spus despre produsele Americii ? Nu, oare, cu sudoare și cu lacrimi a fost îngrășată țarina pe care a crescut ? Încă ați avea noroc dacă bucata de pîine la care jinduiți este extrasă din spice încolțite pe un ogor al coroanei, sau măcar pe o țarină care

Scanned with OKEN Scanner

plăteşte „obroc“ moşierului. Dar vai vouă, dacă aluatul ei e făcut din grîul unui hambar boieresc ! Necazuri şi disperare s-au ostenit cu el ... Adeveritu-s-a blestemul Celui Prea Înalt cînd, în mînia Sa, a grăit : Blestemată să fie ţarina, din pricina ta... Băgaţi de seamă să nu vă otrăvească hrana poftită de voi, căci au stropit-o lacrimile amare şi grele ale celui sărman... Îndepărtaţi-o de gura voastră. Postiţi ! Ar fi un post adevărat şi foarte de folos vouă.

Următoarea povestire despre un oarecare moşier va arăta că omul, din sete de cîştig, uită că şi semenii lui sînt oameni ; va dovedi că pentru a găsi pilde de neomenie nu-i nevoie să mergem în ţări străine, nici să căutăm minuni peste nouă ţări şi mări ; minunile se săvîrşesc la noi, sub ochii noştri.

Domnul X., fie că n-a avut — cum este expresia consacrată — şansă în slujbă, fie că n-a vrut să-şi caute norocul în această carieră, a plecat din capitală, şi-a cumpărat o moşioară, cam de o sută sau două de suflete, şi s-a hotărît să-şi cîştige traiul cu plugăria. Firește că n-a înţeles să pună chiar el mîna pe plug, ci a căutat să exploateze în modul cel mai eficace, la munca cîmpului, forţele naturale ale ţăranilor săi. Mijlocul cel mai nimerit, a crezut el, este să-i prefacă pe ţărani în unelte necuvîntătoare şi fără voinţă. Şi în adevăr a izbutit să-i asemuiască, în unele privinţe, cu militarii din vremea noastră, care sînt mustruluiţi cu grămada, trimişi cu grămada la luptă, dar fiecare în parte nu înseamnă nimic. Pentru ca să-şi ajungă scopul, le-a luat bucata de imaş şi de fîneţ, pe care moşierii le-o dau de obicei în folosinţă, chipurile ca plată pentru munca silită ce o pretind ţăranilor. Într-un cuvînt, domnul X i-a obligat pe ţărani cu neveste şi copii să muncească pentru el în fiecare zi, cît e anul de mare. Şi pentru ca să nu moară de foame, le dădea lunar tain, o anumită cîtime de pîine. Cei fără familie nu căpătau tain, ci, după pilda lacedemonienilor, ospătau laolaltă, la curtea boierească, unde, pentru ca,

Scanned with OKEN Scanner

Doamne ferește, să nu-și obosească stomacul, mîncau zeamă goală în zilele de dulce și pîine cu cvas în zi de post. Carne căpătau numai în săptămîna luminată.

De aceeași calitate era și îmbrăcămintea. Încălțăminte de iarnă, adică opinci, își făceau singuri; obiele căpătau de la stăpîn; vara umblau desculți. Firește, la oameni ținuți în asemenea robie, nu puteai găsi nici vacă, nici cal, nici oaie, nici berbec. Nu că boierul i-ar fi oprit să țină vite, dar n-aveau cu ce. Cei mai chiaburi, cei care se mulțumeau cu mîncare mai puțină, aveau ceva păsări; dar și din ele uneori lua boierul, plătindu-le cu cît voia el.

În asemenea condiții nu e de mirare că, pe moșia domnului X., gospodăria era înfloritoare. Cînd la toată lumea era recoltă proastă, la dînsul se făcea pîine împătrit; cînd ceilalți aveau recoltă bună, la el se făcea înzecit. În scurt timp, pe lîngă cele 200 de suflete a mai cumpărat încă pe atîtea, jertfe ale lăcomiei sale. Și procedînd cu aceștia la fel ca și cu cei dîntîi și-a mărit averea an de an, îndoind mereu numărul nenorociților, care gemeau pe ogoarele lui. Acuma el își numără robii cu miile și trece drept un agricultor de frunte.

O, barbarule! Nu ești vrednic să porți numele de cetățean. Ce folos e pentru țară că se face cu cîteva mii de baniță mai multă pîine pe an, dacă acei cărora li se datorește acest belșug sînt socotiți la fel cu boul care trage brazda? Oare în asta stă fericirea cetățenilor, ca hambarele să fie pline, iar stomacurile goale? Ca, din o mie, numai unul să binecuvînteze ocîrmuirea? Bogăția acestui sugător de sînge nu-i aparține; este agonisită prin jaf și legile ar trebui să-l pedepsească cu strășnicie. Și există oameni care, văzînd lanurile bogate ale acestui călău, îl dau ca pildă de bun gospodar! Și vreți ca lumea să vă socotească oameni miloși și de omenie, pretindeți că vă îngrijiți de binele obștesc. Decît să încurajați asemenea samavolnicie, mai bine faceți ca acest dușman al societății să simtă răzbunarea omeniei voastre: sfărîmați uneltele

lui de muncă, daţi foc hambarelor şi uscătoriilor lui şi împrăştiaţi cenuşa pe ţarina unde-şi chinuieşte victimele, înfieraţi-l cu pecetea de jefuitor al obştei, pentru ca cine l-o vedea, nu numai să-i fie scîrbă de el, dar să fugă de apropierea lui pentru a nu se molipsi de pilda lui...

VADROPUSC

Aici iar m-am apucat să citesc hîrtiile prietenului meu. Am dat acum de un plan pentru desfiinţarea nobleţii de Curte.

„Proiect pentru viitor"

„Căutînd să reintroducă treptat egalitatea naturală şi civilă, care fuseseră desfiinţate în societate, înaintaşii noştri au socotit că la aceasta ar contribui cu puţin micşorarea privilegiilor nobilimii. Folositoare la început statului prin serviciile ei personale, nobilimea a pierdut cu timpul din virtuţile sale primitive; rădăcina ei, dulce cînd a fost sădită, a dat la urmă roadele amare. În locul bărbăţiei s-a întronat sumeţia şi egoismul, în locul generozităţii şi al nobleţei sufleteşti s-a răspîndit slugărnicia şi prezumţia, ce înăbuşă avîntul. Trăind în mijlocul acestor suflete meschine, avînd mereu sub ochi pilda lor, şi îndemnaţi prin linguşirile acestor moştenitori nedemni ai demnităţilor şi meritelor strămoşeşti, mulţi suverani au început să se creadă zei, care răspîndesc în jurul lor numai fericire şi lumină. Legănaţi de acest vis de slavă şi mărire, ţarii şi-au închipuit că şi robii, slujitorii prezenţi sub ochii lor în fiecare clipă, se împărtăşesc şi ei din aureola lor; că razele nimbului lor împărătesc, reflectîndu-se pe aceste oglinzi, capătă mai multă putere şi strălucire. Sub imboldul acestei idei greşite, ţarii au creat nobilimea de Curte; nişte idoli fără voinţă, adevăraţi zei mărunţi de teatru, gata să alerge la primul semnal sau fluierat al stăpînului... Dacă trecem în revistă rangurile nobleţii de Curte, ne întoarcem ochii cu un zîmbet de milă de la aceşti ambiţioşi servili, dar plîngem văzînd că au precădere înain-

tea adevăratului merit. Majordomul meu, comisul, ba chiar vizitiul şi rîndaşul de cai, bucătarul, sufragiul, vînătorul de păsări cu ajutoarele sale, cameristele mele, acela care mă rade, care-mi piaptănă părul, care-mi curăţă încălţămintea de praf şi de noroi, fără a mai pomeni de mulţi alţii, sînt puşi pe aceeaşi treaptă — sau chiar mai presus — ca acei care servesc patria cu forţele lor fizice, sau intelectuale, fără să-şi cruţe nici sănătatea, nici sîngele, primind bucuros şi moartea pentru slava ţării lor. Ce folos aveţi voi dacă în casa mea domneşte ordine şi curăţenie ? Vă săturaţi oare mai bine, dacă mîncarea mea e mai bine gătită ca a voastră şi dacă vasele mele sînt pline de vinuri din toate colţurile lumii. Cînd sînteţi pe drum, oare vă veţi adăposti mai bine împotriva vremii rele, dacă trăsura mea e poleită şi caii mei bine hrăniţi ? Ogoarele voastre vă vor da rod mai bun, livezile voastre înverzivor mai mult, dacă vor fi călcate în picioarele cailor cu prilejul vînătorii pusă la cale pentru distracţia mea ? Zîmbiţi cu amărăciune ? Dar mulţi desigur vor spune, cu dreaptă indignare : „Acela care se îngrijeşte de rînduiala palatelor tale, care le încălzeşte, care îmbină aroma picantă a mirodeniilor sudice cu recea vîscozitate a grăsimilor din ţinuturile nordice, pentru desfătarea stomacului tău obosit şi a gustului tău amorţit ; acela care toarnă în cupa ta zeama dulce şi spumoasă a viţii africane ; acela care unge roţile caretei tale, care dă nutreţ cailor tăi şi-i adapă ; acela care în numele tău poartă un război sîngeros împotriva fiarelor codrului şi a păsărilor cerului ; toţi aceşti linge-talgere, toţi aceşti măgulitori ai trufiei tale, şi mulţi alţii, au precădere înaintea noastră care am vărsat pîraie de sînge pe cîmpul de luptă, care ne-am lăsat acolo picioarele şi braţele, întru apărarea cetăţilor şi palatelor tale, unde îţi ascunzi frica sub o faţadă maiestuoasă — ca să pară vitejie ; care am renunţat la plăcerile şi visurile tinereţii pentru a economisi fiecare leţcaie, cu gîndul de a uşura, pe cît e cu putinţă, povara datoriei publice ; care nu ne-am îngrijit de gospodăria noastră, fiindcă zi şi noapte ne-am străduit pentru binele obştesc ; care, ca judecători, am trecut peste familie.

peste prieteni, peste legăturile inimii şi ale sîngelui, împărţind dreptate în numele tău, pentru ca poporul să te iubească. Părul ne-a încărunţit în slujba ta, puterile ni-s sleite de muncă, şi la marginea mormîntului de abia ne învrednicim de un gest de bunăvoinţă din partea ta, iar aceşti viţei îmbuibaţi la ţîţa alintării şi a desfrîului, aceşti fii nelegitimi ai patriei se bucură de agoniseala voastră".

Aceasta şi încă altele vor spune, pe bună dreptate, mulţi dintre voi, iar noi, stăpînitorii, deţinătorii puterii, ce avem de răspuns ? Ne ascundem înfrîngerea sub masca nepăsării, însă focul mîniei din ochii noştri îi străfulgeră pe cei ce vorbesc astfel. Cam aşa răspundem noi adesea celor ce grăiesc adevărul. Şi să nu se mire nimeni dacă şi cel mai bun dintre noi are această îndrăzneală : trăieşte printre curteni care-l alintă, cu ei stă de vorbă, veghează şi doarme înconjurat de linguşitori. Din pricina alintării şi a linguşirii devine surd, orb şi nesimţitor.

Dar pe noi să nu cadă acest ponos ! Noi încă din copilărie am urît alintarea, şi am păzit inima noastră de dulceaţa otrăvită a linguşirii, pînă în ziua de astăzi ; iar acum vrem să vă dăm o nouă pildă a dragostei şi devotamentului nostru pentru voi. Să piară pentru veci un obicei care, spre ruşinea noastră, a trăit prea mult ! Vom desfiinţa egalitatea dintre serviciile de la Curte şi slujbele militare şi civile. Adevăratele merite, grija pentru folosul obştesc, să primească răsplata muncii lor şi numai ele să se bucure de cinstire.

Acum după ce am aruncat de pe inima noastră această povară nesuferită care atîta vreme ne-a apăsat, vrem să vă arătăm şi ceea ce ne îndeamnă să desfiinţăm aceste ranguri aşa de jignitoare pentru adevăratul merit.

Vi se spune, şi înaintaşii noştri au fost şi ei de această opinie, că tronul împărătesc a cărui putere îşi are rădăcinile în voinţa cetăţenilor, trebuie să se distingă prin strălucire exterioară, pentru ca credinţa în măreţia lui să rămînă mereu întreagă şi neclintită. Aşa se explică fastul exterior al stăpînitorilor peste noroade, şi tot aceasta este pricina că poporul a ajuns să fie o turmă de sclavi.

Scanned with OKEN Scanner

Nu se poate tăgădui că minţile strîmte, sufletele mici, pot fi impresionate de faţadă. Dar cu cît poporul este mai luminat, cu cît adică numărul celor luminaţi e mai mare, cu atît descreşte înrîurirea aparenţelor. Pe romanii încă înapoiaţi, Numa Pompiliu i-a putut face să creadă că nimfa Egeria este inspiratoarea legilor lui. Peruanii săraci cu duhul au crezut bucuros că Manko-Kapak este fiul Soarelui şi că legile lui vin din cer. Mohamed a putut să-i înşele pe arabii nomazi cu aiurelile lui. Chiar şi Moise a luat în primire cele zece porunci pe un munte între tunete şi fulgere. Dar azi cine vrea să momească poporul, n-are nevoie de faţadă strălucitoare, ci de dovezi aparente, ca să zic aşa, de faţada argumentelor. Cine vrea azi să facă să se creadă în misiunea sa de sus, acela trebuie să arate că e util, căci numai după asta se ia în toată lumea. Noi însă, care ne încordăm toate puterile spre folosul tuturor şi al fiecăruia, ce nevoie avem de fast exterior ? Nu ni se vede pe faţă rîvna de care sîntem însufleţiţi pentru binele obştesc ? Oricine se uită la noi poate vedea bunele noastre intenţii, vede în măsurile noastre binele său propriu, şi de aceea se închină în faţa noastră, nu ca înaintea unui despot-uragan răspînditor de groază, ci ca înaintea unui ocîrmuitor blînd care domneşte spre binele tuturor. Dacă perşii antici ar fi fost guvernaţi totdeauna cu blîndeţe şi cu bunătate n-ar fi imaginat pe Ahriman, principiul odios al răului...

Dar dacă nouă fastul exterior ne este nefolositor, cei care au datoria să-l întreţină, să-l apere, pot deveni o mare primejdie pentru stat ! Singurul lor rost fiind să se îngrijească de plăcerile noastre, e natural că vor fi foarte atenţi îndată ce va fi vorba de satisfacerea capriciilor noastre. Vor preveni orice dorinţă a noastră, încă înainte de a se naşte ; dorinţa va fi satisfăcută înainte ca noi să ne fi gîndit măcar serios la ea. Vă daţi seama ce efect are o asemenea alintare : e o grozăvie ! Sufletul cel mai tare nu poate rezista, se clinteşte, apleacă urechea la acest cîntec de sirenă şi adoarme. Farmecul lui dulce amorţeşte mintea şi inima. Durerea şi obida altora ne par mici

neajunsuri trecătoare. A face caz de ele ni se pare lucru necuviincios, urît ; nu dăm voie obiditului nici măcar să se jeluiască. Cele mai cumplite dureri şi nenorociri, ba chiar moartea, ni se par inevitabile şi în firea lucrurilor. Deoarece se petrec în dosul unei cortine dese prin care privirea noastră cu greu pătrunde, cel mult dacă ne înduioşează pentru o clipă, ca o tragedie de teatru... Fiindcă nu în inima noastră înfipte tremură săgeata durerii şi pumnalul nenorocirii.

Aceasta este numai un palid tablou al relelor care izvorăsc din desfăşurarea pompei împărăteşti. Nu ne putem oare socoti fericiţi că am ferit de turburare bunele noastre intenţii ? Nu sîntem fericiţi că am pus stavilă şi molipsirii prin pilde rele ? Nu aşteptînd răsturnare din afară, ci cu credinţă în nobleţea şi moderaţia dorinţelor noastre vom stărui în a face binele, pentru a fi pildă urmaşilor noştri celor mai îndepărtaţi de model, cum se poate împăca puterea cu libertatea, spre folosul amîndorura".

TORJOC

Aici, în han, m-am întîlnit cu un om care mergea la Petersburg pentru a da de urma unei petiţii rătăcite. Ceruse învoirea de a înfiinţa în acest oraş o tipografie liberă. Eu i-am spus că pentru aceasta nu este nevoie de o învoire specială, că oricine e liber să facă acest lucru. Dar omul voia să fie scutit de cenzură ; şi iată raţionametul lui în această chestiune.

Oricine are la noi dreptul de a avea tipografie. A trecut vremea cînd guvernelor le era teamă de a da asemenea învoire persoanelor particulare, cînd, pe motivul că într-o tipografie liberă s-ar putea tipări paşapoarte false, se renunţa la o instituţie folositoare. Astăzi oricine are voie să posede unealta tiparului, dar ceea ce se poate tipări e pus sub tutelă. Cenzura este dădacă bunului simţ, a subtilităţii de spirit, a imaginaţiei, a tot ce-i mare şi

Scanned with OKEN Scanner

ales. Dar unde este dădacă sînt și copii, care umblă în hămuleț, din care pricină rămîn adesea cu picioarele strîmbe. Unde sînt tutori sînt și minori, minți necoapte care nu se pot conduce singure. Și dacă o să fie mereu dădace și tutori, atunci multă vreme o să umble copilul în hămuleț și cînd va crește va fi infirm. Mitrofanușca o să rămînă mereu nevîrstnic, nu se va putea lipsi de preceptor, nu-și va putea administra moștenirea fără epitrop. Acestea sînt pretutindeni urmările cenzurii premature ; și cu cît e mai severă, cu atît are consecințe mai dezastruoase. Să-l auzim pe Herder :

„Cel mai bun mijloc de a promova binele este neîmpiedecarea, permisiunea, libertatea de a gîndi. Constrîngerea este vătămătoare în domeniul culturii ; ea îmbîcsește atmosfera și o face irespirabilă.

O carte care, pînă a vedea lumina zilei, a trecut prin zece cenzuri, nu este o carte, ci o plăsmuire a Sfintei Inchiziții ; uneori prizonier stîlcit în bătaie, cu călușul în gură, și totdeauna sclav... În domeniul Adevărului, în împărăția minții și a spiritului, nu poate și nu trebuie să dicteze putere pămîntească ; nici guvernul, și mai puțin încă censorul, fie că poartă glugă de caputin, fie că poartă sabie. În împărăția Adevărului cenzorul nu-i judecător, ci pîrît, la fel cu autorul... Îndreptarea nu poate veni decît de la cultură ; unde nu-i cap și creier, nici piciorul nici mîna nu mișcă. Cu cît un stat are legi mai bine chibzuite, cu cît e mai solid, mai luminos și mai armonic construit, cu atît mai greu îl poate zdruncina adierea oricărei păreri, ironia primului scriitor cu arțag ; cu atît mai binevoitor este față de libertatea de gîndire și libertatea scrisului, și de aici, firește, adevărul poate numai cîștiga Numai asupritorii sînt bănuitori ; numai răufăcătorii ascunși sînt fricoși. Omul sincer, care face binele și e ferm în principiile sale, e gata să asculte cuvintele oricui. El toate le face la lumina zilei, și clevetirile dușmanilor sfîrșesc spre cinstea lui. Ideile preconcepute sînt dăunătoare. Capul statului trebuie să fie nepărtinitor în păreri, pentru ca să poată îmbrățișa opiniile tuturor, să le tolereze, să le

Scanned with OKEN Scanner

lumineze şi să le aplice spre binele obştesc; tocmai de aceea marii suverani sînt atît de rari".

Guvernul, ştiind că tiparul e folositor, le-a permis tuturor; dar ştiind şi mai bine că îngrădirea gîndirii zădărniceşte măsura lăudabilă a libertăţii tiparului, a înfiinţat cenzura, adică un tribunal de bună cuviinţă pentru supravegherea tipăriturilor. Datoria ei ar fi deci să oprească vînzarea operelor vătămătoare. Dar şi asta-i prea mult. Un singur „supraveghetor al bunei cuviinţe", dacă e mărginit la minte, poate face culturii un rău imens, oprind în loc pentru mulţi ani progresul raţiunii; de pildă, — să interzică o invenţie folositoare, o idee nouă şi astfel să lipsească omenirea de ceva mare.

Iată un exemplu mărunt: S-a cerut unui „tribunal al bunei cuviinţe" să autorizeze traducerea unui roman. Traducătorul, în conformitate cu originalul, vorbind despre amor, îl numeşte „Zeul cel viclean". Cenzorul în uniformă, plin de duhul veneraţiei a suprimat această expresie sub motivul că „a zice că o divinitate este vicleană este o necuviinţă".

Nimeni nu trebuie să se amestece unde nu se pricepe. Dacă vrei aer curat, nu sta într-o odaie unde se afumă cărnuri; dacă vrei lumină, fugi de întunecare; dacă doreşti să nu fie fricos copilul, alungă nuiaua din şcoală. Într-o casă unde gîrbaciul şi vergile sînt la ordinea zilei, slugile-s beţive, hoaţe sau şi mai rău.

Lasă fiecare să tipărească ce-i trece prin minte. Cine se va socoti jignit prin tipar n-are decît să se plîngă judecăţii. Nu glumesc. Vorbele nu sînt fapte, gîndurile nu sînt crime. Principiul acesta este la baza noului cod. Ocara în grai şi tipărită rămîne ocară. Legea nu zice să nu ocăreşti pe nimeni. Fiecare are dreptul să se plîngă, dar dacă ai spus adevărul despre cineva, asta după lege nu se cheamă ocară. Ce pagubă ar fi dacă imprimatele şi cărţile n-ar purta ştampila poliţienească? Nu numai că n-ar fi pagubă, dar ar fi cîştig, ar fi folositor tuturor de la cel dintîi la cel din urmă, de la mic şi pînă la mare, de la ţar pînă la ultimul cetăţean.

Scanned with OKEN Scanner

Regula obișnuită a cenzurei este să mîzgălească, să mînjească, să interzică, să rupă, să ardă tot ce este împotriva guvernului, împotriva religiei naturale și a celei revelate, apoi orice ofensă personală contrară bunelor moravuri, ordinii și liniștei publice. Să examinăm toate acestea mai de aproape. Dacă vreun smintit ar spune în aiureala sa, — nu „în inima lui“ — ci cu glas tare : „Nu există Dumnezeu“, s-ar auzi îndată din gurile tuturor smintiților un ecou puternic : „Nu e Dumnezeu, nu este Dumnezeu“. Ei și, ce s-ar întîmpla ? Ecoul este un sunet, izbește aerul, îl pune în vibrație și piere. Rar lasă vreo urmă asupra rațiunii, în orice caz slabă ; asupra inimii niciodată. Dumnezeu va fi totdeauna Dumnezeu, chiar în sentimentul acelora care nu cred în el. Dar dacă socotești că hula îl supără pe Dumnezeu urmează oare că „gardistul bunei cuviințe“ poate fi reclamant în locul lui ? Atotputernicul n-a dat nici o procură aceluia al cărui rost este să bată toaca sau să învîrtească pîrîitoarea... I-ar fi scîrbă aruncătorului de fulgere și trăsnete, stăpînului stihiilor, aceluia care de departe, de la hotarele lumii face să se cutremure inimile noastre, i-ar fi scîrbă să încredințeze sarcina de a-l răzbuna, chiar împăratului, care-și închipuie că e locțiitorul lui Dumnezeu pe pămînt. Cine poate fi judecător al ofenselor aduse tatălui nostru din veci ? Acela care crede că poate judeca jignirile aduse lui Dumnezeu, el însuși îl jignește. Și va avea să răspundă în fața lui.

Schismaticii, care s-au lepădat de religia revelată, au făcut pînă acum mai mult rău Rusiei decît acei care tăgăduiesc existența lui Dumnezeu, ateii. De aceștia, puțini la noi, fiindcă puțini încă se îndeletnicesc cu metafizica. Ateul comite o greșeală de metafizică ; „rascolnicul“ greșește cu privire la cele trei degete... Noi numim „rascolnici“ pe toți rușii care se-ndepărtează în vreun punct oarecare de învățăturile ritului grec. Dar fiindcă sînt mulți de aceștia în Rusia, li se dă voie să-și exercite cultul. Atunci de ce nu se permite oricărui eres să se arate la lumina zilei ? Cu cît o greșeală e mai vădită, cu atîta se prăbușește mai repede. Persecuția face martiri ; cruzimea

a fost o proptea chiar pentru legea creştină. Schisma comite uneori fapte rele ; reprimă-le. Se propagă prin exemple ; nimiceşte exemplul. Nu după citirea unei cărţi tipărite se va arunca schismaticul în foc, ci ademenit de un exemplu viclean. A interzice prostia înseamnă a o încuraja. Las-o în pace ; fiecare va vedea ce e prost şi ce e cuminte. Omul poftește ceea ce-i oprit. Cu toţii sîntem copiii Evei.

Dar oprind tiparul liber, guvernanţii fricoşi vor să împiedice nu hulirea lui Dumnezeu, ci critica împotriva persoanei lor. Cine în momente de nebunie sfidează pe Dumnezeu, acela, în toate minţile fiind, nu va cruţa o stăpînire abuzivă. Cine înfruntă fulgerele Celui Atotputernic, acela îşi rîde de spînzurătoare... De aceea libera cugetare este spaima guvernanţilor. Cugetătorul liber, sub imboldul unei emoţiuni puternice, întinde braţul cutezător, dar puternic şi neclintit, către colosul stăpînirii, îi smulge masca, îi rupe veşmîntul şi-l arată lumii în toată goliciunea lui. Fiecare zăreşte picioarele lui de lut. Toţi retrag sprijinul ce i-l dăduseră. Puterea se întoarce la izvor. Colosul se prăbuşeşte. Dar cînd puterea nu se bizuie pe ignoranţă şi misticism, cînd tronul e întemeiat pe dragostea sinceră de binele obştesc nu se va întări el oare şi mai mult, cînd va ieşi la iveală fundamentul lui ? Iubitorul de popor nu va fi iubit de popor ? Dragostea reciprocă este un sentiment natural ; năzuinţa aceasta este în firea lucrurilor. Unei clădiri îi ajung temeliile proprii ; n-are nevoie de contraforturi. Trebuie proptită pe dinafară numai cînd începe să se năruie de vechime. Ocîrmuirea să fie sinceră şi conducătorii nefăţarnici ; atunci, dacă ar încerca cineva să-i împroaşte cu scuipat, balele lui infecte ar cădea înapoi pe propriul său obraz ; şi adevărul va rămîne curat ca mai înainte. Cine rosteşte vorbe aţîţătoare (vom numi astfel, pentru a fi pe placul stăpînirii, orice reflecţie mai aspră, întemeiată pe adevăr, însă potrivnică guvernului) este smintit la fel cu acela care-l huleşte pe Dumnezeu. Dacă ocîrmuirea umblă pe drumul drept, nu se va sinchisi de sgomotul zadarnic al

clevetirii, cum nici Dumnezeu nu se sinchisește de hulă. Dar vai ei, dacă în lăcomia sa a călcat în picioare dreptatea! Atunci și o singură observație curajoasă o va alarma, un cuvînt adevărat o va doborî, o faptă bărbătească o va spulbera.

Un atac personal, dacă este injurios, este o ofensă. Insă un atac personal întemeiat pe adevăr este admisibil ca adevărul însuși. Cînd un judecător orbit dă o sentință nedreaptă, iar apărătorul celui osîndit pe nedrept dă la iveală ticăloșia și perfidia acestei sentințe, cînd aruncă judecătorului epitetele de venal, mincinos, stupid — firește că acestea sînt „personalități", dar trebuie îngăduite. Dacă însă apărătorul recurge la insulte și ocări infecte, cum se obișnuiește la hală, asemenea „personalități" sînt injurioase și trebuie interzise. Dar nu este treaba guvernului să ia apărarea judecătorului, chiar dacă acesta a fost ponegrit pe nedrept; și judecătorul trebuie să se plîngă justiției nu în calitate de judecător, ci ca un simplu particular. Judecătorul trebuie să se justifice, în fața lumii și a superiorilor săi, numai prin faptele sale [1].

Iată cum trebuie să judecăm în chestia „personalităților". Firește, merită pedepsite. Totuși aduc mai mult folos decît pagubă. Cînd totul va fi în ordine, cînd sentințele vor fi întotdeauna în conformitate cu legea, cînd legea va fi întemeiată pe adevăr, cînd se va pune capăt

---

[1] Dickenson, unul din luptătorii glorioși ai războiului de independență a Americii (1775—1782), ales mai tîrziu președinte al Pennsylvaniei, n-a găsit că-i înjositor pentru el să răspundă la atacurile unor calomniatori, care publicaseră împotriva lui niște pamflete din cele mai injurioase. Capul suprem al statului s-a coborît în arenă, și-a tipărit apărarea, s-a justificat, a arătat netemeinicia învinuirilor care i s-au adus și i-a dat de rușine pe calomniatori. Acesta este un exemplu pentru a ști, cum trebuie să te răzbuni împotriva acelora care-ți aduc învinuiri în public. Cine însă răspunde la asemenea învinuiri prin măsuri sălbatice de represiune a libertății tiparului, acela te face să crezi că învinuirile sînt adevărate și că cel care se răzbună în acest mod este așa cum a fost descris (n. a.).

asupririi, atunci de abia atacul personal va putea fi socotit imoral şi condamnabil.

Închei prin cele ce urmează. Cenzura tipăriturilor aparţine societăţii ea ori îl va încununa pe autor, ori va întrebuinţa scrierea lui ca maculatură. După cum consacrarea unei opere dramatice vine de la public, nu de la directorul teatrului, tot aşa nu cenzorul este acela care va face succesul sau insuccesul unei opere ieşite de sub tipar.

S-a ridicat cortina. Privirile tuturor se aţintesc asupra acţiunii. Place ? Se aplaudă. Nu place ? Se fluieră şi se bate din picioare... Lasă prostia la aprecierea publicului ; va găsi o mie de cenzori... Cea mai strașnică poliţie nu-i în stare să oprească răspîndirea unor idei ticăloase mai bine decît publicul indignat. O singură dată va lua cunoştinţă de ele ; apoi vor pieri şi nu va mai învia în veci.

Am recunoscut prin urmare că cenzura este nefolositoare, ba mai mult, că e dăunătoare în domeniul culturii. În schimb vom dovedi folosul imens, nelimitat, al libertăţii tiparului.

De fapt, cred că nici nu-i nevoie de dovezi. Dacă oricine ar fi slobod să gîndească şi să comunice fără piedică ideile sale tuturor, toate cuceririle minţii omeneşti ar ajunge la cunoştinţa lumii întregi ; ceea ce e mare, ar fi mare ; adevărul n-ar putea fi întunecat. Guvernanţii popoarelor n-ar îndrăzni să se abată de pe drumul dreptăţii, căci s-ar teme că răutatea şi vicleşugul lor vor fi date de gol. Judecătorul, semnînd o condamnare injustă s-ar cutremura şi ar rupe-o. Deţinătorului puterii i-ar fi ruşine s-o întrebuinţeze numai pentru satisfacerea poftelor sale. Furtul viclean ar rămîne furt, omorul acoperit — omor. Toţi cei răi s-ar teme de privirea severă a adevărului. Ordinea şi liniştea ar fi reale, fiindcă n-ar exista fermente de nemulţumire. Astăzi numai suprafaţa este liniştită însă nămolul de pe fund fierbe şi tulbură transparenţa apei...

Scanned with OKEN Scanner

„Stă mesteacănul pe cîmp, mestecene, pletosule, hei lume, lume, lume"... Horă de fete și femei tinere ; joacă. „Să mergem mai aproape", mi-am spus eu în gînd, tot răsfoind hîrtiile găsite ale amicului meu. Dar cînd am citit ce urmează, nu m-am mai putut duce la horă. Mîhnirea mi-a astupat urechile, voiosul glas al bucuriei naive n-a mai putut pătrunde pînă la inima mea. Prietene ! Oriunde te vei fi găsind în clipa de față, ascultă și judecă :

„De două ori pe săptămînă toată împărăția rusă este înștiințată că N.N. sau B.B. nu-i în stare sau nu vrea să plătească ceea ce a împrumutat sau a luat, sau ceea ce se pretinde de la el. Fie că suma împrumutată a fost pierdută la cărți, cheltuită pe mîncare, băutură sau călătorii, sau pe cadouri, sau prăpădită în apă sau în foc ; fie că N.N. sau B.B. s-a îndatorat din cine știe ce alte pricini și-a ajuns să fie tras în judecată. Orice ar fi fost, în *Monitor* apare anunțul : „Astăzi în... la ora 10 seara, pe baza hotărîrii tribunalului județean (sau orășenesc), se va vinde la licitație publică averea imobilă a căpitanului de rezervă G... constînd din casa din strada... nr... ; pe lîngă aceasta și șase suflete de sex masculin și feminin. Vînzarea va avea loc în sus-zisa casă. Doritorii pot lua cunoștință la timp de obiectul vînzării".

Amatori de lucru ieftin se găsesc întotdeauna destui. A venit ziua și ora vînzării. Se adună cumpărătorii. În sala unde are loc vînzarea stau nemișcați cei osîndiți a fi vînduți. Un moșneag de 75 de ani, sprijinit într-un băț de ulm, așteaptă cu nerăbdare să vadă în ale cui mîini o să-l arunce soarta, cine o să-i închidă ochii.

Moșneagul fusese cu boierul cel bătrîn — tatăl căpitanului G... — în campania din Crimeea ; luase parte la bătălia de la Frankfurt sub feldmareșalul Münnich, unde salvase viața stăpînului său, rănit, scoțîndu-l pe umeri din învălmășeală. Întors acasă, a fost „nenea" boierului celui tînăr, pe atunci copil încă, și l-a scăpat o dată de la moar-

te prin înec, cu primejdia propriei vieţi, aruncîndu-se după el într-o apă în care copilul căzuse, vrînd s-o treacă pe un pod umblător. Mai tîrziu, cînd boierul tînăr era subofiţer al gărzii, l-a răscumpărat din închisoare, unde fusese aruncat pentru datorii.

O bătrînă de 80 de ani, nevasta moşneagului ; fusese doica mamei boierului tînăr, apoi dădaca lui, apoi menajeră pînă chiar în momentul cînd a fost scoasă la vînzare. În tot timpul cît a slujit nu irosise nimic din averea stăpînilor, nu se lăcomise la nimic, nu minţise niciodată ; şi dacă i-a supărat uneori, apoi poate din prea mare iubire de adevăr.

O femeie de 40 de ani, văduvă, doica boierului tînăr. Şi pînă în clipa de faţă îl iubeşte ca pe copilul ei. În vinele lui curge doar sîngele ei... Fusese pentru el ca o a doua mamă ; ei îi datoreşte el viaţa chiar mai mult decît mamei adevărate. Aceasta nu s-a prea îngrijit de copilăria lui. De crescut l-au crescut doica şi dădaca. Şi acum se despart de el, ca de un fiu...

O fată tînără de 18 ani, fiica ei şi nepoata celor doi bătrîni... Priveşte-o, fiară sălbatică, monstru, lepădătură ! Uită-te la obrajii ei rumeni, vezi lacrimile care curg din ochii ei frumoşi. N-ai fost tu acela, care neputînd să-i prinzi nevinovăţia în plasa făgăduielilor tale mincinoase, nici s-o înduplecî prin ameninţări şi maltratări, ai recurs în cele din urmă la înşelăciune, cununînd-o cu instrumentul mîrşăviilor tale ? Citeşte-i durerea pe faţă, vezi-i disperarea în ochi ! Îşi ţine în braţe pruncul, tristul fruct al înşelăciunii sau al siluirii, însă copie a desfrînatului său tată. După ce l-a născut, nenorocita ţi-a uitat sălbăticia, a început chiar să prindă dragoste pentru el. Şi acum îi e frică să nu încapă pe mîinile unuia la fel ca tine.

Pruncul... E copilul tău, barbarule, sîngele tău ! Sau crezi că, zămislit fără încuviinţarea bisericii, n-ai nici o datorie către el ? Crezi că o cununie silită poate fi socotită alianţă sfîntă ? Crezi că blagoslovirea dată din ordinul tău de un propovăduitor năimit al cuvîntului lui Dumnezeu a consfinţit într-adevăr această căsătorie monstruoasă ? Cel

Atotputernic urăşte sila ; numai dorinţa sinceră a inimii e pe placul lui. Numai unirea din dragoste e fără păcat... O ! Cîte aşa zise căsătorii, care de fapt sînt depravare şi prostituţie, se săvîrşesc la noi, în numele prea bunului părinte şi mîngîietor al celor obijduiţi, de către mărturisitorii Lui, nevrednici de misiunea lor !

Un vlăjgan de vreo 25 de ani, bărbatul ei cu cununie, tovarăşul şi omul de încredere al stăpînului. În ochi i se citeşte ură şi sete de răzbunare. Îi pare rău de gudurările lui pe lîngă stăpînu-său. În buzunar are un cuţit pe care-l ţine strîns în mînă. Nu-i greu să-i ghiceşti intenţia. Degeaba orice zvîrcoliri ! Ai să fii proprietatea altuia. Mîna noului tău stăpîn va apăsa greu pe capul robului, îţi va îndoi grumazul... Foamea, gerul, arşiţa, cazna, te vor sili la toate umilinţele... Mintea ta e străină de orice gînd nobil. Tu nu ştii să mori. Te vei lăsa îngenunchiat, vei fi rob şi cu duhul, cum eşti cu trupul. Dacă vei îndrăzni să te împotriveşti, vei muri în lanţuri de o moarte înceată. Judecător între tine şi stăpînul tău nu este. Călăul tău nici nu va voi să te pedepsească cu mîna lui. Te va da pe mîna justiţiei. Justiţiei ! Cînd acuzatului aproape nu i se dă voie să se dezvinovăţească...

Să trecem peste ceilalţi nenorociţi scoşi la vînzare.

Se auzi zgomotul înăbuşit al ciocanului fatal şi cei patru nenorociţi îşi aflară soarta. Lacrimi, plînsete loviră urechile întregii adunări. Se înduioşează şi cei mai tari de înger. O ! inimi împietrite. La ce foloseşte mila voastră stearpă ? Dacă am avea şi noi suflete de quaker, am contribui cu toţii, am răscumpăra pe aceşti nenorociţi şi le-am dărui libertatea. Bieţii oameni ! Au trăit atîţia ani alături unul de celălalt, şi acuma, pe lîngă ruşinea vînzării, simt şi durerea despărţirii. Ce bătaie de joc, ce pîngărire a oricărui simţămînt de omenie ! Dar dacă legea îngăduie aşa ceva (sau, mai bine zis, obiceiul barbar, căci în lege nu e scris), cu ce drept se vinde şi pruncul ? Este copil nelegitim ; după lege e slobod. Staţi ! Vreau să denunţ această fărădelege ! Vreau să-l scap. Dacă o dată cu el aş putea salva şi pe ceilalţi !

Scanned with OKEN Scanner

O, soartă ! De ce m-ai nedreptăţit la împărţirea darurilor tale ? Azi mi-e sete de o privire binevoitoare din ochii tăi, azi încep să-nţeleg patima bogăţiei.

Mi-era inima strînsă de durere... Am simţit nevoia de a părăsi adunarea şi am fugit afară, după ce am dat nenorociţilor ultima mea leţcaie. Pe scară m-am întîlnit cu un prieten al meu, un străin.

— Ce-i cu tine, plîngi ?

— Întoarce-te, i-am răspuns. Nu intra, ca să nu fii martor al unei privelişti ruşinoase. Ai veştejit dăunăzi obiceiul barbar al negoţului cu sclavi negri, care se practică în ţinuturile îndepărtate ale patriei tale ; nu intra, repetai, — ca să nu vezi cît sîntem de înapoiaţi ; şi nu cumva să povesteşti această ruşine concetăţenilor tăi cînd le vei vorbi despre obiceiurile noastre !

— Nu pot să cred aşa ceva, îmi spuse amicul meu ; e cu neputinţă să existe un asemenea obicei ruşinos într-o ţară unde gîndirea şi credinţa sînt libere... .

— Nu te mira, îi răspunsei. Libertatea credinţei îi supără cel mult pe popi şi pe călugări ; dar şi ăştia poftesc mai degrabă să agonisească o oaie pentru ei, decît să cîştige o oiţă pentru turma lui Hristos... Pe cînd libertatea ţăranilor ar jigni, pare-se, dreptul de proprietate. Iar acei care ar putea lupta pentru libertate, sînt ei înşişi mari proprietari ; de la comitetele lor nu putem aştepta libertatea ; aceasta va rezulta din însăşi povara robiei...

Scanned with OKEN Scanner

CHRISTOPH MARTIN WIELAND

S-a născut în 5 octombrie 1733, la Oberholzheim, şi a murit în 20 ianuarie 1813, la Weimar.

Fiu de pastor, Wieland îşi începe studiile la Erfurt (1749), continuîndu-le din 1750 la Tübingen. Pe parcursul carierei sale literare, scriitorul demonstrează o largă receptivitate faţă de diverse moduri de gîndire.

Legătura cu Bodmer îi sporeşte interesul pentru pietism şi lirica sensibilă, influenţată de Klopştock. Opera lui poartă în acelaşi timp marca stilului specific rococoului, fiind în acelaşi timp deschisă spre ideile iluministe.

Poeziile scrise la Zürich şi însumate în volumul Simpatii *(1755) poartă pecetea sentimentalismului de derivaţie pietistă, punînd în acelaşi timp în lumină resursele artistice ale unui poet autentic.*

Romanul Aventurile lui Don Sylvio de Rosalva sau victoria naturii asupra reveriei *(1764) marchează o nouă tehnică romanescă şi filonul ironic raţionalist al scriitorului.*

Roman al evoluţiei individului, Agathon *are o structură narativă apropiată de proza picarescă. Călător la Smirna, Delfi şi Tarent, favo-*

Scanned with OKEN Scanner

rizat de soartă sau nefericit, pe cîmpul de luptă sau în mijlocul piraților pe mare, în culmea gloriei sau în declin, atras de gîndirea sofiștilor și sensibilitatea curtezanelor, Agathon trăiește viața ca un experiment continuu.

Lessing consideră acest roman cea mai izbutită realizare a prozei germane din acea epocă.

Scanned with OKEN Scanner

Primul lucru pe care îl observă o privire îndreptată asupra mea este faptul că sînt format din două naturi deosebite şi contradictorii una faţă de alta : o natură animalică, care mă pune pe aceeaşi treaptă cu tot ce este viu în această lume vizibilă, şi una spirituală care, datorită raţiunii şi autonomiei sale, mă înalţă infinit de mult deasupra celeilalte. Natura animalică mă leagă cu mii de fire de tot ce este în afara mea, mă supune necesităţilor comune tuturor animalelor, şi chiar în exercitarea instinctelor mele sînt legat de legile mişcării, organizării şi vieţii animalice tocmai datorită necesităţii căreia îi este supus orice alt animal. Datorită celei de a doua naturi, mă simt liber, independent şi autonom, fiind nu numai rege şi legiuitor al lumii din mine însumi, ci şi capabil de a deveni, pînă la un anume punct, stăpîn al corpului meu şi a tot ce se află în limitele sferei mele de activitate.

Firește că prin această unire miraculoasă, de neînţeles pentru mine, a două naturi atît de deosebite, cea animalică este înnobilată de o mie de ori, iar cea spirituală, care, în esenţă, înseamnă forţă, lumină şi căldură, este înjosită, umbrită şi răcită, fiind, ca să folosesc o imagine platonică potrivită, datorită amestecului în josnicele preocupări şi necesităţi ale animalului, împiedicată, ca pasărea prinsă în

lat, să-şi ia zborul liber şi firesc pentru a se înălţa într-un element mai pur, spre fiinţe similare.

Această unire, care îl face pe om — OM — fiind dată, ne întrebăm totuşi în ce altceva ar putea consta perfecţiunea maximă a omenirii decît într-o armonie nestingherită a acestor două naturi care se unesc în Una? O perfecţiune care îmi poate părea, ca şi oricărui alt om, irealizabilă, dar pe care o pot sprijini prin întrebuinţarea bună a mijloacelor existente în mine, iată ţelul de nestrămutat al celor mai adînci aspiraţii ale mele.

Dacă o asemenea perfecţiune este posibilă cu o anumită condiţie, aceasta nu poate fi alta decît ca partea animalică a fiinţei mele să se supună celei spirituale şi nu invers; căci ce poate fi mai stupid ca orbul care îl conduce pe cel care vede, ca cel dotat cu raţiune ascultînd de cel lipsit de vedere? Subordonarea este cu atît mai dreaptă cu cît dominarea părţii animalice de către cea spirituală nu înseamnă nici un pericol şi nici cea mai mică lezare a cerinţelor legitime ale primei părţi: partea spirituală înţelege prea bine ceea ce este spre binele omului în întregime, pentru a refuza părţii animalice un lucru creat de natură în scopul conservării şi bunăstării sale. Animalul însă nu ştie nimic despre necesităţile superioare ale spiritului; nu-i pasă dacă setea neastîmpărată de satisfacere a poftelor lui dăunează preocupărilor mai nobile ale spiritului şi nu cunoaşte nici o limită, nici o margine, cînd este vorba de cerinţele lui egoiste, opunîndu-se oricărei îngrădiri, iar în clipa cînd raţiunea adoarme sau nu e stăpînă pe situaţie, îşi arogă dreptul la arbitru şi hegemonie, fapt a cărui consecinţă este zdruncinarea întregii economii interioare a omului.

Dacă astfel se întîmpla (după cum arată experienţa) poate nu cu toţi, dar cu cea mai mare parte a oamenilor de pe acest pămînt — şi se pare că aşa s-a întîmplat întotdeauna — şi deoarece nu numai depravarea morală unanim recunoscută, ci şi cea mai mare parte a suferinţelor şi bolilor fizice care apasă şi chinuie omenirea sînt consecinţa acestei dominaţii a părţii animalice a naturii noastre asupra

celei spirituale, a supunerii celei mai rușinoase în care prea ușor se complace rațiunea, dacă în inima noastră și-a făcut intrarea cîntecul de sirenă al pasiunilor, atunci deducem de aici regula care — fără a ține cont de rarele excepții posibile — poate fi considerată pe bună dreptate general valabilă, că lupta neîncetată a rațiunii cu senzualitatea sau a omului spiritual cu cel animalic este unicul mijloc posibil de a pune capăt depravării naturii noastre, tuturor relelor care izvorăsc din ea ; și că această luptă interioară trebuie să dureze în fiecare om pînă cînd animalul făcut să slujească este obligat să recunoască dreapta dominație a spiritului și învățat să o suporte docil. La această condiție eul animalic, a cărui activitate are drept scop satisfacerea proprie, poate fi cu greu adus altfel decît prin faptul că eul spiritual, datorită intensificării forței și energiei, dobîndește o supremație cu totul hotărîtoare.

Dacă, după convingerea mea intimă, acesta este adevărul, din acest moment nu am nici o preocupare mai însemnată decît să învăț folosirea deplină a acelor forțe și mijloace care se găsesc în natura spiritului meu, pentru a ajunge la scopul final ; acum înțeleg de ce Apollo din Delphi (aici — organ al înțelepciunii supreme, care se adresează tuturor oamenilor) nu putea recomanda celor care pășeau pragul templului său nimic mai important decît „Cunoaște-te pe tine însuți !“. Căci oare în ce altceva decît în necunoașterea înaltei demnități a naturii noastre, a supremației infinite a invizibilului din noi asupra vizibilului și a tăriei inepuizabile a forței noastre spirituale capabilă de atît de puțin doar datorită nefolosirii ei, în ce altceva stă sursa primă a tuturor relelor noastre ? În cazul de față ignor orice fel de cercetare care se pierde în simple ipoteze, fiind lipsită de o bază solidă pe care s-ar putea sprijini rațiunea. Fie că sufletul, după cum spunea Platon, adormit din cauza căderii din acele sfere supra-cerești (elemente ale vieții sale anterioare) în materie, unde este încătușat într-un corp pămîntean, își revine în simțiri doar încet și treptat ; sau că slăbiciunea vîrstei infantile, formarea lentă și, de cele mai multe ori, defectuoasă a in-

Scanned with OKEN Scanner

strumentului de a cărui dispoziţie şi seninătate a stării de spirit depinde în cea mai mare măsură evoluţia lui şi celelalte circumstanţe, a căror influenţă se extinde de cele mai multe ori asupra întregii vieţi ; fie orice explicaţie am da pentru a clarifica această experienţă tristă, este suficient că, indiferent de cauză, lucrul este evident. Numai necunoaşterea propriei naturi şi demnităţi poate să pună spiritul în situaţia nefirească de a sluji în loc să domine ; în loc să fie desprins de materie, să fie din ce în ce mai mult amestecat în ea ; în loc să se înalţe mereu mai sus, să coboare mereu mai jos ; în loc să se hrănească cu ambrozie, să se mulţumească cu plăceri animalice sau cu delicateţuri. Dar chiar şi în această situaţie ruşinoasă i se impune, împotriva voinţei lui, sentimentul tainic al naturii sale superioare ; departe de a se simţi bine în situaţia sa ruşinoasă, îşi face chiar el reproşuri pentru orice servici adus tiranilor, ale căror lanţuri le poartă cu ruşine : veşnica nemulţumire de sine, tendinţa permanentă de a face să tacă glasul propriei conştinţe, frecventa modificare a obiectului poftelor şi pasiunilor, dorul permanent de a obţine un bun necunoscut, în posesia căruia speră zadarnic să intre la orice schimbare, toate acestea demonstrează cu prisosinţă cît de puţine satisfacţii găseşte în aceste plăceri şi că pentru el nu există fericire atît timp cît cel mai curat izvor al fericirii este ascuns şi închis în adîncul fiinţei sale.

Traducere de Nicolae Hochscheidt şi Mihai Pop, după *Textsammlung zur Deutschen Sprach und Literaturgeschichte*, Band III, (Zeitalter der Aufklärung) Editura Didactică şi Pedagogică, Buc., 1962.

Scanned with OKEN Scanner

TOBIAS GEORGE SMOLLET

Este tipul romancierului care se apropie de literatură după o carieră aventuroasă, marcată de diverse eşecuri.

S-a născut în luna martie 1721, la Dalquhurn, în Scoţia, şi a murit în 17 septembrie 1771, lîngă Livorno.

Face studii de medicină la Glasgow, iar la vîrsta de 20 de ani vine la Londra cu cîteva poeme şi piesa Regicidul, *fără să poată stîrni interesul cuiva.*

Decepţionat şi extrem de sărac, se angajează ca ajutor de chirurg în marina de război, traversînd astfel Mediterana, Atlanticul şi ajungînd pînă la insulele Caraibilor. La Jamaica se îndrăgosteşte de o tînără creolă, cu care vine la Londra, unde deschide un cabinet medical.

Nevoile materiale îl determină să-şi încerce din nou talentul în literatură şi astfel ia naştere romanul picaresc-fluviu Aventurile lui Roderick Random *(1748), bogat în date autobiografice, care îl face celebru.*

Menţionăm de asemenea romanele de mai tîrziu : Aventurile lui Ferdinand, conte de Fathom *(1753),* Aventurile lui sir Launcelot Greaves

(1762) și Voiajul lui Humphry Clinker *(1771), ultimul fiind apreciat ca o capodoperă a artei sale romanești.*

Pline de surprize și momente de suspens, fermecătoare prin umorul lor sau prin unele scene de groază, savuroase prin limbajul punctat de expresii argotice, romanele lui Smollet introduc în universul epic al prozei din acea vreme tipuri inedite, situate pe diverse meridiane ale lumii.

Scanned with OKEN Scanner

RODERICK RANDOM [1]

Capitolul I

DESPRE NAŞTEREA ŞI OBÎRŞIA MEA

M-am născut în partea de miazănoapte a acestui Regat Unit, în casele bunicului meu, gentilom foarte avut şi cu mare trecere, care în multe prilejuri se distinsese slujindu-şi ţara; fusese de asemenea lăudat pentru iscusinţa sa de jurist, datorită căreia dobîndise frumoase roade în calitate de judecător, mai cu seamă împotriva cerşetorilor, pe care în chip deosebit nu-i putea suferi.

Tatăl meu, fiul său cel mai mic, se îndrăgosti de o rudă săracă, ce trăia în casa bătrînului gentilom, îngrijindu-se de treburile gospodăriei, şi se căsători cu ea în taină; eu sînt cel dintîi rod al acestei căsătorii. În vremea cînd era însărcinată, mama a fost în asemenea hal tulburată de un vis, încît bărbatul ei, sătul de cît îl bătuse la cap, pînă la urmă se duse la un ghicitor din partea muntoasă a Scoţiei, cu gîndul să-i dea... acolo... nişte bani pentru a-l îndupleca să prorocească de bine, dar se dovedi că omul nu se lăsa cumpărat. Mamei i se arătase în vis că nu născuse decît o minge de tenis, pe care diavolul (spre marea-i sur-

[1] În româneşte de G. Dogaru.
Din: *Tobias Smollet, Roderick Random*, E.L.U., Clasicii literaturii universale, 1965.

prindere ocupat cu rolul de moașă) o lovi atît de zdravăn cu racheta, încît mingea pieri într-o clipă, iar mama rămase cîtăva vreme nemîngîiată de pierderea plodului ; dar, fără veste, o văzu că se întoarce la fel de năprasnic și intră în pămînt sub picioarele ei, de unde răsare un copac mare încărcat cu flori a căror mireasmă îi lovi atît de puternic simțurile, încît o trezi. Luînd aminte, înțeleptul, după oareșicare chibzuință, îi încredință pe părinții mei că întîiul lor născut avea să fie un mare călător ; că avea să fie supus multor primejdii și încercări, iar pînă la urmă trebuia să se întoarcă în țara-i de baștină, unde urma să trăiască în tihnă, preafericit și cu bună faimă. Cît de adevărată a fost prorocirea se va vedea în cele ce urmează. N-a mai trecut însă multă vreme pînă cînd un voitor de bine i-a adus la cunoștință bunicului meu c-ar exista o anumită intimitate între fiu-său și menajeră, lucru care îl îngrijoră în așa măsură, încît peste cîteva zile îi spuse tatii că a venit vremea să se gîndească la însurătoare și că i-a găsit o partidă căreia, respectînd dreptatea, nu avea ce cusur să-i găsească. Tata, înțelegînd că nu va mai putea ascunde multă vreme starea lui adevărată, mărturisi cinstit tot ce făcuse ; se rugă de iertare pentru că nu-i ceruse bătrînului îngăduința, zicînd că, oricum, tot zadarnic ar fi cerut-o, iar dacă dragostea lui ar fi fost cunoscută, bunicul ar fi luat măsurile cuvenite pentru a nu-i mai da putința să și-o împlinească ; mai adăugă apoi că nimeni n-ar avea nimic de spus despre virtutea, neamul bun, frumusețea și mintea cumpătată ale soției sale ; cît despre avere, era sub demnitatea lui să se uite la așa ceva. Bătrînul domn, care-și stăpînea de minune toate patimile, afară de una, îl ascultă pînă la capăt foarte cumpănit și apoi îl întrebă domol cum are de gînd să-și țină zilele el și soața. Tata răspunse că nu putea fi în primejdie de a duce lipsă cîtă vreme îi rămînea iubirea părintelui său, de care și dînsul și nevastă-sa se vor strădui să fie vrednici prin cea mai neabătută venerație ; și nu se îndoia că i se va asigura un venit potrivit cu rangul și averea familiei sale și, de asemenea, cu loturile de avere ce fuseseră puse

pe numele fraților și surorilor lui, care se căsătoriseră bine, sub oblăduirea bătrînului.

— Frații și surorile dumitale — răspunse bunicul — n-au socotit mai prejos de demnitatea lor să mă întrebe și pe mine într-o împrejurare atît de însemnată cum e căsătoria : și îmi închipui că nici dumneata n-ai fi trecut peste această datorie, de n-ai ceva avere tăinuită, de care te las să te bucuri, cu rugămintea să cauți chiar de astă seară altă locuință pentru dumneata și soață, unde o să-ți trimit peste puțină vreme o socoteală a cheltuielilor făcute cu creșterea dumitale, dimpreună cu rugămintea ca sumele în cauză să-mi fie restituite. Domnul meu, ești un om umblat, ești un om subțire, un om încîntător, așa că îți urez multe bucurii și rămîn prea plecata dumitale slugă.

După ce vorbi așa, se duse lăsîndu-l pe tata într-o stare ușor de închipuit. Totuși, nu stătu mult pe gînduri, căci, cunoscînd desăvîrșit de bine firea tatălui său, nu se îndoia că acesta e bucuros să găsească asemenea temei pentru a se descotorosi de fiu-său, iar hotărîrile bătrînului fiind la fel de nestrămutate ca și legile mezilor și perșilor, tata știa că zadarnic ar încerca să-l înduplece cu cereri și rugăminți. Astfel încît, fără a mai face vreo altă încercare, purcese cu nemîngîiata-i soție către o casă țărănească unde sălășluia o slugă bătrînă a maică-si. Aici rămaseră dînșii cîtăva vreme într-o stare foarte puțin potrivită dorinței lor de viață aleasă și gingășiei cu care se iubeau, stare pe care tata totuși se hotărî mai degrabă să o rabde decît să îngenunche în fața neîndurătorului și denaturatului său părinte ; mama însă, prevăzînd greutățile la care avea să fie supusă dacă năștea în locul acela (și sarcina era foarte înaintată), fără a-i aduce la cunoștință soțului ce avea de gînd să facă, se duse în straie schimbate la casele bunicului, trăgînd nădejde că lacrimile ei și starea în care se afla îl vor îndemna spre îndurare și îl vor face să se împace cu o situație ce nu mai putea fi schimbată.

Se pricepu să facă în așa fel să înșele slugile și fu prezentată ca fiind o doamnă nefericită ce dorea să se plîngă de anumite necazuri conjugale, deoarece bunicul avea slă-

Scanned with OKEN Scanner

biciunea de-a se bucura să poată hotărî în toate cazurile scandaloase. În felul acesta fu adusă în fața lui, unde, dîndu-se în vileag, îi căzu la picioare și în chipul cel mai mișcător îl rugă să o ierte, atrăgîndu-i totodată luarea-aminte asupra primejdiei ce amenința nu numai viața ei, ci și pe aceea a însuși nepotului său, care era pe cale să vadă lumina zilei. Dînsul îi răspunse arătîndu-i cît de rău îi pare că nechibzuința ei și a fiului său îl siliseră să facă un legămînt, din pricina căruia nu mai stătea în puterea lui să le dea nici un fel de ajutor ; că și împărtășise soțului ei părerile sale în această privință și era surprins că dînșii îi mai tulbură liniștea cu orice noi și nepotrivite stăruințe. Acestea fiind zise, bătrînul se retrase. Mîhnirea năprasnică a mamei avu asemenea urmări asupra sănătății ei, încît pe dată o apucară durerile facerii și, dacă n-ar fi avut milă de ea și n-ar fi ajutat-o o slujnică bătrînă, căreia îi era foarte dragă, deși făcînd aceasta și-ar fi putut atrage mînia bunicului, atît mama cît și rodul nevinovat al pîntecului ei ar fi căzut jalnice jertfe asprimii și neomeniei bătrînului. Din prietenie, femeia aceea sărmană o cără pînă într-o mansardă și pe dată dădu naștere unui copil de parte bărbătească, ce singur își istorisește acum povestea nefericitei sale nașteri. Tata, aflînd ce se întîmplase, se repezi în brațele scumpei sale soațe și, pe cînd îșî copleșea moștenitorul cu îmbrățișări părintești, nu se putu împiedica să verse potop de lacrimi văzînd-o pe aleasa inimii sale (pentru a cărei mulțumire ar fi jertfit și comorile Răsăritului) întinsă pe un pat de cîlți, într-o încăpere prăpădită și neînstare s-o ocrotească de asprimile vremii. Nimeni nu-și poate închipui că bătrînul nu știa ce se petrece, deși voia să pară că habar n-are de toată povestea și se prefăcu foarte mirat cînd unul dintre nepoții săi, născut din fiul cel mai mare, răposat pe atunci, și care trăia alături de bătrîn în chip de urmaș și moștenitor, îl încunoștință de starea lucrurilor ; atunci însă bunicul se hotărî să nu umble cu jumătăți de măsură, ci, pe dată, a treia zi după naștere, îi trimise mamei poruncă strașnică

să piară de acolo și dădu afară sluga care îi scăpase viața. Purtarea aceasta îl scoase din fire în asemenea hal pe tata, încît trecu la cele mai îngrozitoare blesteme și se rugă la Dumnezeu în genunchi să-l urgisească dacă uită sau iartă vreodată barbaria părintelui său.

Suferințele îndurate de nefericita mea mamă cu prilejul mutării în astfel de împrejurări și lipsa lucrurilor celor mai trebuincioase în casa unde locui apoi, dimpreună cu durerea și strîngerea de inimă, o aruncară curînd într-o stare de cumplită sfîrșeală, care îi și puse capăt vieții. Pe tata, căruia îi era nespus de dragă, moartea ei îl tulbură atît de adînc, că rămase ieșit din minți vreme de șase săptămîni ; între timp oamenii la care stătea înfățișară bunicului copilul, iar bunicul, auzind jalnica poveste a morții nurorii sale și starea jalnică a fiului său, se îmbună pînă într-atîta încît trimise copilul la doică și porunci ca tata să fie adus îndărăt la el în casă, unde tot curînd își recăpătă mințile.

Fie că acest judecător cu inima împietrită simțea vreo căință pentru purtarea-i crudă față de fiu și noră, fie că (ceea ce e mai de crezut) se temea să nu-i iasă nume rău prin partea locului, îi mărturisi tatii că încearcă mare părere de rău pentru felul cum se purtase. Tata, ale cărui rătăciri fuseseră urmate de o adîncă melancolie și muțenie, în cele din urmă pieri fără urmă și, în ciuda tuturor căutărilor ce pot fi închipuite de mintea omenească, nu se mai auzi nimic de el, ceea ce pe cei mai mulți îi întări în presupunerea că, biruit de deznădejde, își pusese capăt zilelor. În ce fel am luat cunoștință de amănuntele nașterii mele se va vedea din cuprinsul acestor memorii.

Scanned with OKEN Scanner

SALOMON GESSNER

Poet elveţian de limbă germană, Salomon Gessner s-a născut la Zürich, în 1 aprilie 1730 şi a murit în acelaşi oraş, în 2 martie 1788.

Gessner debutează cu poezii de factură anacreontică după care se îndreaptă spre idila cu o evidentă amprentă sentimentală şi spre poezia pastorală.

Dacă Daphnis *(1754) rămîne o operă tipică pentru moda literaturii pastorale din acea vreme,* Idilele *(1756—1772), scrise în proză, scot în evidenţă preocuparea poetului pentru aspectele pitoreşti ale naturii.*

Influenţat de anumite modele antice, ca şi de literatura rococoului, Gessner are o contribuţie notabilă la realizarea poeziei peisagistice şi sentimentale, deşi scrierile sale nu sînt lipsite de anumite artificii, clişee tipice ale poeziei pastorale pe care o promova.

Scanned with OKEN Scanner

Pe rîul Neathus, izvorîtor din Munţii Clibanului, rîu care spumegă tumultuos străbătînd cîmpiile pe sub bolţi de verdeaţă, prăvălind în drumul lui arbori şi tirînd pămînt în valuri, păstorii consacraseră nimfelor o insuliţă, umbrită de vajnici molizi şi de ienuperi.

În mijlocul insulei se înalţă o stîncă în care este săpată peştera nimfelor, căci acolo se află chipurile lor cizelate cu o artă aparte în lemn de tei, cu urnele şi cu coroanele lor de papură în jurul capului. Aceste zeiţe pot fi văzute rătăcind, cu pletele lor verzi, înotînd domol spre ţărm, uscîndu-se apoi pe stînci şi aţipind în bătaia soarelui. Undele rîului fac să tremure uşurel rădăcinile acoperite cu scame de spumă ale ostrcavelor de verdeaţă şi ale pajiştilor înşiruite de-a lungul ţărmului, făcîndu-le să murmure plăcut, ca o melodie.

Ori de cîte ori tînăra primăvară popăsuieşte aici, păstorii se arată şi ei, împreună cu fetele lor, venind dinspre amîndouă malurile rîului, aducîndu-le nimfelor ramuri înflorite rupte din copacii boltiţi peste ape şi flori înflorite chiar în mijlocul valurilor, rugîndu-se de ele să poruncească valurilor a nu se mai revărsa din matca lor, rozînd pămîntul şi dezrădăcinînd arborii.

Odată, o întreagă flotilă de luntri se apropia de insulă, atît dinspre un mal, cît şi dinspre celălalt al rîului ; peste

fiecare luntre se arcuia o boltă verde de ramuri și flori înmiresmate, ascunzîndu-i privirilor pe păstori și pe fecioarele care se îndreptau, înfiorate de aceeași bucurie, spre țărm ; în jurul înaltelor ghiondere, o ghirlandă de flori se încolăcea pînă sus, în vîrf, unde coroane și panglici unduiau în bătaia vîntului ; cu toții pluteau însoțiți de sunetul dulce al fluierelor și al cîntecelor ; curînd priponiră luntrile ; cete de flăcăi și de fete coborîră pe țărm, fete al căror farmec îl pizmuiau pînă și zeițele ; fiecare se străduia s-o împiedece pe cealaltă să-i vadă pe zeii coborîți din Olimp pe covoarele norilor, lăsîndu-și însingurate zeițele. Căci aici frumusețea vrăjea ochiul prin nesfîrșit de multe farmece ; unele codane fermecau prin zvelțețea unduitoare a trupului, altele prin albeața frunții și a sînilor fără astîmpăr ; ochii îți erau furați ba de un chip grav ca al zeiței vînătoarei, ba de un zîmbet aidoma celui al zeiței Venus ; ba te încînta tinerețea abia împlinită, asemenea trandafirului gata să îmbobocească, ba tinerețea în toată plinătatea ei, ca un trandafir involt. Se apropiară, perechi-perechi, își revărsară coșulețele pline de flori la picioarele nimfelor, le înfășurară în ghirlande și le puseră cununi în păr. Juna Phillis ieși atunci din rîndul nimfelor, ca să ridice florile și cununile. Era răpitoare ca înseși zeițele frumuseții, voioșia și neprihana îi străluceau în obrăjori și în fiecare mișcare ; rotea în jurul ei niște ochi căprui și plini de sfială, dar zîmbetul ei era de neocolit, biruitor ca însăși dragostea. Așa se întîmplă și cu trandafirul abia înflorit, care este cea mai frumoasă dintre toate florile crescute din iarbă în jurul vrejului lui ; albinele îi bîzîie în jur șovăielnice, celelalte flori le trag cu ochiul, dar zadarnic, căci albinele văd bobocul de trandafir și nu mai caută nimic altceva.

Daphnis, cel mai chipeș dintre flăcăi, cercetă cu priviri fugare cîrdul fetelor ; îl întîmpinară privirile lor grăitoare, priviri șăgalnice care mereu se întorceau spre el. Și iată că el o zori pe Phillis, un suspin adînc îi țîșni din adîncul pieptului și obrajii i se îmbujorară ca focul ; ochii îi rămaseră pironiți asupra ei ; Phillis îl zări și ea, și atunci ochii

i se plecară în pămînt, reintră în ceata ei și-l privi iarăși, rușinată ; Daphnis tresări, își simți inima zvîcnind cu putere și o urmări cu ochii plini de patimă, temîndu-se că o va pierde în mulțime ; dar n-o pierdu ; se oprise și stătea de vorbă cu tovarășele ei de hîrjoană ; adesea ochii ei aruncau o privire furișe spre Daphnis, dar repede se întorceau sfioși spre iarba de la picioarele ei ; adesea în vălmășală, o fată mai nălțuță se nimerea în fața lui Phillis, și atunci Daphnis se aprindea de mînie, dar cînd aceasta se dădea la o parte, ochii lui rîdeau iarăși spre Phillis, arzînd de focul patimei. Tot așa rîd și pajiștile, cînd luna se arată de printre nori.

Traducere de Aurel Covaci,
după Glaser — Lehman — Lubos,
Wege der deutschen Literatur, Nellstein GMBH,
Frankfurt/M-Berlin, 1962.

Scanned with OKEN Scanner

DRAMATURGIA ÎN EPOCA LUMINILOR

Scanned with OKEN Scanner

VOLTAIRE

Cele două tragedii ale lui Voltaire, Brutus *(1730) şi* Zaira *(1732), reprezintă, după expresia unor istorici literari, tipul de opere de teatru realizate după* gustul englezesc.

În pofida unor excese pe care le aducea la Motte în tragedia franceză din secolul luminilor şi a negatarilor acesteia care proclamau virtuţile dramei burgheze, Voltaire se consideră, pe de o parte, un continuator al spiritului clasic, realizat de Corneille şi Racine, pe de altă parte, un creator subtil, gata să beneficieze atît de lecţia oferită de Shakespeare prin dinamica evenimentelor şi culoare locală, cît şi de patetismul lui Diderot.

Aşa se explică de ce în tiparele teatrului clasic, Voltaire introduce o problematică nouă, specifică epocii sale. Conştient de unele neajunsuri ale dramaturgilor francezi din veacul anterior, scriitorul construieşte intriga cu ajutorul unor evenimente mai bogate, respectînd însă principiul unităţii acţiunii, dar nu şi pe acela al unităţii de loc şi timp.

Construită în maniera tragediilor shakespeariene, inspirate din antichitatea romană, Brutus

Scanned with OKEN Scanner

este o operă de idei cu eroi sensibili, în care conflictul civic fuzionează cu cel pasional. Apologia libertății și a republicii se face însă cu mijloace desprinse din arsenalul artistic corneillian.

Zaira are și ea un model evident în Othello. Dar și în acest caz conflictul pasional este subsumat unei alte năzuințe majore, reprezentată de ideea de toleranță.

Sperînd să realizeze o sinteză între tradiție și modernitate, Voltaire nu poate depăși genul tragediei epigonice.

Scanned with OKEN Scanner

ZAIRA [1]

Actul V

SCENA VIII

Orosman, Corasmin.

OROSMAN

Şi tu mă părăseşti ?
Vino ! Pe vinovatul potrivnic îl zăreşti ?

CORASMIN

Nu văd încă nimica.

OROSMAN

Cumplită noapte, vii
Să-ţi împrumuţi tu vălul l-astfel de mîrşăvii !
Zaira !... Trădătoare !... Cît bine i-am făcut !
Cu fruntea neclintită aş fi privit tăcut
Cum praful se alege din tron şi măreţie ;
De-aş fi ajuns în lanţuri de crîncenă robie,
Mi-aş fi păstrat dîrzia şi liniştea întreagă,
Dar să mă-nşele dînsa, cea care mi-a fost dragă !

[1] În româneşte de Sergiu Dan.
Din : *Voltaire, Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.A., Clasicii literaturii universale, 1959.

CORASMIN

Ce vrei să faci, stăpîne, cînd jalea te doboară ?
Ce urmăreşti ?

OROSMAN

Un strigăt n-ai auzit de-afară ?

CORASMIN

Stăpîne...

OROSMAN

Aud un foşnet care mă-nfioară...
E cineva pe-aproape...

CORASMIN

Nu vine nimeni încă.

E cufundat seraiul în liniște adîncă
Şi toate dorm în tihnă, iar umbra nopţii creşte...

OROSMAN

Nu doarme fărădelegea, mereu mă urmăreşte.
N-aş fi crezut-o-n stare de-atîta îndrăzneală !
Tu inima mea n-o ştii şi-a dragostei sfială...
Ah, o slăveam ! Aprinsă era a mea iubire !
Să-mi hotărască soarta, putea cu o privire !
Să sufăr, să mă bucur nu pot decît prin ea !
Ah, Corasmin, te-ndură de suferinţa mea !

CORASMIN

Tu, Orosman, plîngi oare ? O, ceruri ! Ce ocară !

Scanned with OKEN Scanner

OROSMAN

Din ochii mei curg lacrimi azi pentru-ntîia oară.
Vezi soarta mea cum este şi vezi a mea ruşine ;
Dar, dup-aceste lacrimi e moartea care vine.
Tu pe Zaira plînge-o şi plînge-mă pe mine,
Căci e aproape ceasul şi lacrimile-aceste
De sîngele ce-o curge vor să ne dea de veste.

CORASMIN

Ah, tremur pentru tine...

OROSMAN

Adînc să te-nfioare

Durerea mea, iubirea şi crunta răzbunare.
Apropie-te... Vino... Urechea nu mă-nşeală...

CORASMIN

Paşi umblă pe sub ziduri...

OROSMÁN

Hai, prinde-l cu iuţeală

Pe Nérestan şi-n fiare să fie-ndată pus ;
Aşa-ncărcat de lanţuri să-l văd aici adus.

SCENA IX

Orosman ; Zaira şi Fatma călcînd în întunericul din fundul scenei.

ZAIRA

Ei, Fatma, te grăbeşte ?

OROSMAN

Ce-aud ? Mă trec fiori !

E-un glas ce mă vrăjise, duios, de-atîtea ori,
E gura trădătoare ce mi-a-nșelat iubirea,
Unealta ticăloasă slujind nelegiuirea ?
Să mă răzbun ! Vicleana ! Cum, e chiar ea ? O, cer !
Zaira... Doamne,-mi scapă din mînă acest fier...

ZAIRA

(către Fatma)

Vino pe-aici... Curajul m-ajută să-l păstrez...

FATMA

El va veni.

OROSMAN

Ce vorbe ! Îmi vine să turbez...

ZAIRA

Fiori mă trec, de groază. Mi-e sufletu-amărît...
Ești Nérestan pe care l-am așteptat atît ?

OROSMAN

(repezindu-se la Zaira)

Sînt eu, trădatul ! Cazi la picioare, păcătoasă !

ZAIRA

(prăbușindu-se)

Mor, Doamne !

OROSMAN

Răzbunat-am ocara ticăloasă !

Să nu mai stăm pe-aicea... Nu pot... Ce-am săvîrşit ?
Nimic decît dreptatea ! Păcatu-i pedepsit !
Ah, iată-i şi iubitul ! Chiar soarta mi-l trimite
Să-mi satur răzbunarea cu bucurii scrîşnite !

SCENA X

Orosman, Zaira, Nérestan, Corasmin, Fatma, sclavi.

OROSMAN

Nefericit mişelnic venit pe-acest meleag,
Care, pe totdeauna, mi-ai smuls ce-aveam mai drag,
Ci vino mai aproape, vrăjmaş demn de dispreţ,
Cu sufletu-ţi trădalnic, viteazule-ndrăzneţ !
Tu ai venit aicea ca să mă necinsteşti ;
Răsplata te aşteaptă ; poţi să te pregăteşti,
Trădarea ta mîrşavă şi chinurile mele
Le vei plăti în chinuri şi tot atît de grele.
Pedeapsa-i pregătită ?

CORASMIN

Stăpîne, pregătită.

OROSMAN

În inima ta cazna a şi-nceput, cumplită ;
Privirea ta mai caută pe cea care-o iubeşte,
Ibovnica vicleană care mă terfeleşte.
Priveşte-o, te aşteaptă.

NÉRESTAN

Ah, ce văd ? Sora mea !
Zaira !... Nu mai este ! Ah, monstru blestemat !

OROSMAN

E sora lui ? O, Doamne ! Să fie-adevărat ?

NÉRESTAN

Ai auzit prea bine, nelegiuit barbar !
Din trupul meu, ei, haide, vino de varsă iar
Nefericitul sînge dintr-o regească spiţă,
Ca să sfîrşeşti odată şi-această rămăşiţă !
Fu Lusignan, bătrînul, năpăstuitu-i tată ;
El îşi sfîrşi la pieptu-mi viaţa întristată,
Şi-acum veneam Zairei din partea lui să-i spun
Voinţa-i de pe urmă şi-un ultim rămas bun.
Şi-n inima-i firavă şi-atît de simţitoare
Să reaprind credinţa creştină-nvingătoare.
L-a mîniat pe Domnul şi legile creştine
Şi el a pedepsit-o că te-a iubit pe tine !

OROSMAN

E-adevărat ? Zaira ! Pe mine mă iubea ?
E sora lui ? O, Fatma, eram iubit de ea ?

FATMA

Crud ucigaş ! Acesta e singuru-i păcat.
Ai sfîşiat ca tigrul de sînge însetat
Pe cea care-mpotriva voinţei te slăvise
Şi mîngîia nădejdea că Dumnezeu primise
Tributul ei de lacrimi din inimă pornite,
Şi-nduioşat de-atîtea dorinţe ne-mplinite,
Cuprins de milă, poate, ar vrea să vă unească.
Vai, inima-i curată prea mult vru să rîvnească !
O înşela nădejdea în dulcea ei sfială
Şi-nspăimîntatu-i suflet stătea la îndoială
Pe cine să aleagă : pe Domnul sau pe tine.

OROSMAN

Mi-ai spus destul ! O, ceruri ! Ea mă iubea pe mine !

NÉRESTAN

Ce mai aştepţi să-ţi saturi turbarea, nemilos ?
Doar cu mai sînt în viaţă c-un sînge glorios
Pe care-al tău părinte şi tu ni l-aţi vărsat
Să fiu iar împreună cu-al meu neam întristat,
Cu-acel viteaz şi fata ce i-ai răpus-o, crunt.
M-aşteaptă chinuri grele ? Sînt gata să le-nfrunt.
Tu m-ai făcut să-l sufăr pe cel mai crunt din toate,
Dar setea-ţi arzătoare de sînge au mai poate
Lăsa ce să-ţi vorbească doar cinstea, ca-nainte ?
Smulgînd din mine viaţa, adu-ţi măcar aminte
Că ai jurat creştinii să-i scoţi din lanţul lor.
Încrîncenatu-ţi suflet, cum e ne-ndurător,
E-n stare de această mărinimoasă faptă ?
Sînt gata s-o răscumpăr cu moartea ce m-aşteaptă !

OROSMAN

(îndreptîndu-se spre cadavrul Zairei)

Zaira !

CORASMIN

Vai, stăpîne, te poartă paşii — unde ?
Să mergem. Jale-adîncă în sufletu-ţi pătrunde.
Iar Nérestan, să-ngădui...

NÉRESTAN

Barbarule, hain,
Ce poruncești ? Hai, spune !

OROSMAN

(după o tăcere lungă)

Ascultă, Corasmin :
Vreau lanţurile sale acum să i se scoată
Şi cîţi îi sînt tovarăşi cu el să plece-odată ;

Iar pe năpăstuiţii creştini cu dărnicie
Să-i încărcaţi de daruri, din mareà-mi bogăţie,
Şi pînă-n portul Iaffa să-i duceţi.

CORASMIN

Dar, stăpîne...

OROSMAN

Supune-te şi gura-ţi o vorbă să nu-ngîne !
Grăbeşte-te şi-ntocmai să faci precum doresc ;
Sultan, îţi dau poruncă, prieten, te iubesc.
Nu pierde vremea, du-te ; vezi, mă slujeşte bine.
(Către Nérestan)
Nenorocos războinic, dar mai puţin ca mine,
Aceste-nsîngerate meleaguri tu le lasă,
Să duci în a ta ţară făptura ei rămasă
Fără lumina vieţii prin crunta mea turbare.
Aflînd, creştini şi rege, de jalnica-ntîmplare,
Vor pomeni-o veşnic cu lacrimi şi suspine ;
Dar dacă adevărul îl vor afla prin tine
Tot osîndindu-mi fapta, voi fi poate jelit...
Arată-le pumnalul pe care-un braţ smintit
L-a împlîntat în pieptul ei sfînt, cu-nverşunare.
Le spune c-am dat moartea cea mai îngrozitoare
Femeii dintre toate cea mai neprihănită
Ce-a fost de cerul însuşi vreodată făurită ;
Le spune c-aşternusem întreaga-mpărăţie
La ale ei picioare şi spune-le, să ştie,
Că-n sîngele ei mîna sălbatec mi-am scăldat-o,
Că o slăveam, le spune, şi că am răzbunat-o !
(Se omoară)

(Către ai săi)

Pe-acest viteaz cinstiţi-l şi arătaţi-i calea.

NĒRESTAN

Mă luminează, Doamne ; mi-e prea adîncă jalea.
E-n stare-nverşunarea-ţi acum să mă silească
Chiar eu să fiu acela care să te jelească ?

Scanned with OKEN Scanner

Romancier sentimental, poet cu o sensibilă notă elegiacă, Goldsmith este în acelaşi timp un adept al comediei larmoiante pe care o şi teoretizează, pornind de la interesul publicului pentru un asemenea gen de teatru.

Opera sa cea mai elocventă în acest sens este The good natured Man *(1768),* Omul bun de la natură, *pe care traducătorul român o intitulează sugestiv* O inimă de aur.

Scriitorul englez reia mitul omului bun, întîlnit şi în romanul său Pastorul din Wakefiled, *pe care îl priveşte aici dintr-o altă perspectivă.*

Omul cu inima de aur este tînărul Honeywood, în vreme ce domnişoara Richland reprezintă bunătatea prudentă, Jarvis rezonerul, Croaker, tatăl tiran, Leontine şi Olivia reprezintă cuplul îndrăgostiţilor năpăstuiţi, Sir William Honeywood este arbitrul înţelept, iar Lofty este un nou gen de Tartuffe, arivist şi sentimental.

Intriga este condusă în aşa manieră, încît tînărul Honeywood să-şi dea seama că generozitatea sa excesivă este nocivă, iar cuplurile oneste de îndrăgostiţi să se poată uni.

Melodramatică, comedia aceasta şochează prin excesul de episoade neverosimile.

Scanned with OKEN Scanner

Actul V

Scena se petrece la un han.
Intră Olivia și cu Jarvis.

OLIVIA : Ei, am ajuns totuși cu bine la han. Acum, dacă diligența ar fi gata...

JARVIS : Caii termină acum de mîncat ovăzul ; dar cum nu e vorba de căsătoria lor, nu se grăbesc prea mult.

OLIVIA : Mereu îmi atribui nerăbdarea, pe nedrept, unor alte cauze.

JARVIS : Fii cît de nerăbdătoare vrei, coniță, caii trebuie s-o ia pe încetul, și pe urmă nu te gîndești că n-am primit încă un răspuns de la tovarășul nostru de drum ? Dacă nu avem nici o știre de la domnul Leontine, nu ne rămîne decît o singură cale.

OLIVIA : Ce cale ?

JARVIS : Calea noastră.

OLIVIA : Ba nu, am luat hotărîrea să plec, și nimic nu mă va face să renunț la ea.

JARVIS : Da, hotărîrile sînt împlinite cu sîrguință, dacă sînt luate cu plăcere. Și totuși, am să mă duc afară să grăbesc puțin lucrurile. Și-am să trec și pe la bar, să văd dacă a fost ceva pentru noi acolo. Renunțați la graba asta nenorocită, coniță, și așa o să meargă treaba repede. Vă făgăduiesc. *(Iese Jarvis. Intră patroana.)*

PATROANA : Ce faci ? Solomon, de ce nu te miști ? Du pipă și tutun domnului de colo. Nu răspunde nimeni ?

Scanned with OKEN Scanner

Repede la Delfin. Îngerul a fost foarte afurisit în ultimul ceas. Aţi cerut ceva, coniţă ?

OLIVIA : Nu, doamnă.

PATROANA : Văd că vă îndreptaţi spre Scoţia, coniţă... Dar asta nu e treaba mea, dacă sînteţi sau nu căsătorită, eu nu întreb nimic. Da, da, am avut o pereche foarte drăguţă, care a plecat acum două zile în acelaşi loc. Domnul era croitor cum nu se află altul mai bun, nu avea seamăn printre cei din breasla lui, iar doamna era aşa de ruşinoasă, că nici într-o jumătate de ceas nu am putut s-o facem să bem împreună o jumătate de litru de ravac de munte.

OLIVIA : Dar eu nu mă căsătoresc cu domnul acesta, vă asigur.

PATROANA : Poate că nu ăsta, în sfîrşit, asta nu-i treaba mea. Căsătoriile făcute în Scoţia, se ştie că sînt rareori fericite. Iacă numa din ce ştiu eu, doamna Macfag, care s-a măritat cu servitorul tatălui ei. Vai de capul lor, curînd s-au despărţit, şi acum stau în două subsoluri separate în Hedge Lane.

OLIVIA *(aparte)* : În frumoase culori îmi mai zugrăveşte viitorul ! *(Intră Leontine.)*

LEONTINE : Scumpa mea Olivia, neliniştea mea pînă să te văd afară din pericol a fost prea mare ca să mă mai pot împotrivi ei. N-am putut rezista dorinţei de a veni aici să te văd cum pleci, deşi asta ne expune la a fi descoperiţi.

OLIVIA : Să dea Dumnezeu ca tot ce faci să se dovedească a fi la fel de fericit. Într-adevăr, Leontine, am fost dezamăgiţi cumplit. Se pare că poliţa domnului Honeywood, trimisă în oraş, a fost protestată şi nu ştiam deloc cum să mergem mai departe.

LEONTINE : Cum ? ! Şi încă oferită de el ! Fără îndoială n-a vrut să ne păcălească.

OLIVIA : Bizuie-te pe sinceritatea lui. El n-a făcut decît să confunde dorinţa de a ne servi cu putinţa de a o

face. Dar să nu ne mai gîndim la asta. Cred că diligența o fi acum gata.

PATROANA : Încă nu. Și dacă nu vă e cu supărare, eu nu cred că coniţa e gata pregătită pentru diligență. Șoseaua spre nord e foarte friguroasă, coniță. Am eu în casă o picătură de ravac de munte, cum n-aveți să găsiți nicăieri. Un păhărel o să vă alunge frigul din stomac. Vă spun pe cuvînt de onoare că ultima pereche care a fost pe aici, spunea că e un adevărat buchet. Dumnezeule, ce fericiți au plecat de aici. Obloanele s-au ridicat, roțile s-au învîrtit și au strigat la vizitiu : „Mînă, băiete !“ *(Intră Croaker.)*

CROAKER : Ei, în timp ce prietenul meu Honeywood păzește la bar, eu trebuie să-mi arunc ochii să văd ce-i pe aici. Cred că sînt în stare să descopăr orice criminal după înfățișare, pentru că oriunde face dracul un tîrg, nu uită să-și lase urmele. Ha ! Dar cine e acolo ? Fiul și fiica mea ? Ce naiba or fi făcînd aici ?

PATROANA : Vă spun, coniță, că vă face bine ; cred că știu eu, mă pricep și eu la ceea ce trebuie cînd plecați la drum spre nord. Noaptea e friguroasă, coniță, și domnul meu...

LEONTINE : Lăsați, doamnă, acum v-aș ruga, ca o mare favoare, să grăbiți caii, pentru că mă tem și eu să nu fiu văzut.

PATROANA : Cum porunciți. Hei, Solomon ! Ați murit cu toții ? Hei, Solomon, nu auziți ? *(Iese țipînd.)*

OLIVIA *(aparte)* : Bine ; tare mă tem că o expediție începută cu frică o să se termine cu pocăință *(Tare)* Fiecare moment de întîrziere sporește primejdia, și îmi mărește temerile.

LEONTINE : Nu e nici o primejdie, draga mea, încrede-te în mine. Nu poate fi nici o primejdie. Dacă Honeywood a făcut întocmai toate cele plănuite și l-a ținut ocupat pe tata, așa cum a făgăduit, pînă ce scăpăm

de primejdie, atunci nimic nu ne mai poate întrerupe călătoria.

OLIVIA : Eu nu mă îndoiesc de sinceritatea domnului Honeywood și nici de dorința lui de a ne servi. Mă tem însă de bănuielile tatălui tău. O minte atît de înclinată să se alarmeze fără pricină, va fi cu atît mai mult gata s-o facă atunci cînd există o pricină.

LEONTINE : Mai bine lasă-l în pace acum, căci am scăpat de tirania lui. Dar, crede-mă, Olivia, că nu ai prea multe motive să te temi de supărarea lui. Firea lui înclinată spre căință nu-i face nici un rău lui însuși, și atunci nu va putea să facă rău nici altora. El se agită și se neliniștește, doar ca să aibă o ocupație și ocărăște doar ca să se distreze.

OLIVIA : Asta nu o știu, dar sînt sigură că în unele ocazii îi dă o înfățișare îngrozitoare.

CROAKER *(arătîndu-se)* : Și ce înfățișare are acum ?

OLIVIA : Sîntem pierduți !

CROAKER : Ce înfățișare am acum ? Tinere domn, sluga dumitale ! Domnișoară, al dumitale prea supus servitor. Ce faceți, plecați, nu ? Atunci, mai întîi, dacă nu vă supărați ascultați un cuvințel sau două de la mine, înainte de a pleca. Spuneți-mi mai întîi unde vă duceți, și după aceea poate am să știu la fel de puțin ca și înainte.

LEONTINE : Dacă e vorba pe așa, răspunsul nostru nu ar putea decît să-ți sporească supărarea, fără să te facă în schimb mai bine informat.

CROAKER : Nu am nevoie de nici o informație de la tine, cățelandrule. Cît despre dumneata, domnișoară, ce răspuns poți să-mi dai ? Eh ! *(Un strigăt venit din afară îl oprește)*. Cred că am auzit un zgomot. Poate că prietenul meu, Honeywood, l-o fi prins afară pe asasinul care vrea să ne dea foc ? A, nu, pentru că acum nu mai aud gălăgie.

LEONTINE : Honeywood e afară ? Atunci, tată, domnul Honeywood te-a îndreptat încoace !

Scanned with OKEN Scanner

CROAKER : Nu, domnul meu. Domnul Honeywood m-a condus încoace.

LEONTINE : E posibil oare ?

CROAKER : Posibil ! Cum să nu fie cînd chiar el e aici la han ? Şi cred că are mai multă grijă de soarta mea decît propriul meu fiu.

LEONTINE : Atunci, tată, e un ticălos !

CROAKER : Cum, măgarule, e un ticălos pentru că are grijă de tatăl tău ? Aşa ceva nu mai pot îndura. Îţi spun că nu vreau să mai îndur aşa ceva ! Honeywood e prietenul familiei mele şi vreau să fie tratat cum se cuvine unui prieten.

LEONTINE : Mă voi strădui să-i răsplătesc prietenia după cum merită.

CROAKER : Ah, ticălosule, dacă ai şti cu cîtă seriozitate mi-a împărtăşit supărările şi mi-a arătat mijloacele de a le descoperi, l-ai iubi la fel de mult pe cît îl iubesc şi eu. *(Un nou strigăt de afară îl opreşte iar.)* Foc şi furie ! Au pus mîna pe asasin. L-au prins pe ticălos, incendiatorul e la vedere, opriţi-l, puneţi mîna pe incendiator, pe asasin, opriţi-l ! *(Iese.)*

OLIVIA : A, uite, temerile mele ! Dar ce-o mai fi însemnînd această nouă zarvă ?

LEONTINE : Vreun nou semn, presupus, al sincerităţii domnului Honeywood. Dar vom căpăta satisfacţie. Îmi va da satisfacţie pe loc.

OLIVIA : Asta nu se poate, dragul meu Leontine, dacă preţuieşti stima mea sau fericirea mea. Oricare ne-ar fi soarta, să nu adăugăm la nenorocirile noastre şi vreun alt motiv de vinovăţie. Consideră că nevinovăţia va fi curînd tot ceea ce ne-a mai rămas. Trebuie să-l ierţi.

LEONTINE : Să-l iert ? Dar nu ne-a trădat în toate privinţele ? Nu m-a silit să împrumut bani de la el, ceea ce se dovedeşte acum că a fost o simplă şmecherie ca să ne întîrzie ? Ne-a făgăduit să-l ţină pe tata ocupat pînă ce vom fi în afară de primejdie şi nu ni l-a adus tot el aici, chiar la locul fugii noastre ?

OLIVIA: Nu te pricepi. Poate că ne înșelăm. *(Intră vizitiul poștalionului trăgîndu-l înăuntru pe Jarvis; Honeywood intră curînd după el.)*

SURUGIUL: Da, stăpîne, l-am prins și-l ținem bine. Uite-l pe incendiator. Mi se cuvine răsplata promisă. Jur că l-am văzut la bar cerînd banii, și apoi luînd-o la fugă.

HONEYWOOD: Haide, adu-l încoace. Ia să-l vedem, să-l învățăm să roșească pentru crimele lui. *(Descoperindu-și greșeala.)* Isuse Cristoase! Ce-i asta! *(Jarvis, Leontine, Olivia).* Dar ce-or fi însemnînd toate astea?

JARVIS: O să vă spun eu ce înseamnă. Înseamnă că am fost un bătrîn tîmpit, și că dumneavoastră îmi sînteți stăpînul, atîta tot.

HONEYWOOD: Ce încurcătură!

LEONTINE: Da, domnul meu; îmi dau seama că ți-ai ținut într-adevăr cuvîntul față de mine. După atîta josnicie, mă mir cum de te mai poți încumeta să dai ochii cu un om căruia i-ai făcut atîta rău.

HONEYWOOD: Dragul meu Leontine, pe viața mea, pe cinstea mea.

LEONTINE: Gura! Nici un cuvînt! Să-ți fie rușine și nu mai căuta să salvezi josnicia prin fățărnicie. Te cunosc, domnule, te cunosc acum!

HONEYWOOD: Cum, nici nu vrei să mă asculți? Dar, pe sfînta dreptate, nu știam că...

LEONTINE: Să te ascult, domnule? Dar în ce scop? Îți ghicesc acum toate șmecheriile. De aceea împărtășești întotdeauna părerile celorlalți. De aceea nu refuzi nici o rugăminte. Prietenia dumitale o oferi tuturor cum își oferă prostituata favorurile — la fel de înșelătoare ca și ale dumitale. Toate acestea, domnul meu, sînt de mult obiectul disprețului lumii, și acum am ajuns să fie la fel și pentru mine.

HONEYWOOD *(aparte)*: Obiectul disprețului lumii. Groaznică lovitură!

LEONTINE: Fățarnica sinceritate a mărturisirilor dumitale văd acum că nu e decît o ispită dublă de tră-

dare ; și toate așa-zisele regrete ale dumitale pentru consecințele lor destinate numai ca să acopere lașitatea inimii dumitale. Trage spada, ticălosule ! *(Intră Croaker gîfîind.)*

CROAKER : Unde e ticălosul ? Unde e incendiatorul ? *(Apucîndu-l pe surugiu.)* Țineți-l bine pe cîinele ăsta, i se citește pe față că e menit spînzurătorii. Haide, cîine, mărturisește ! Mărturisește tot și spînzură-te după aceea !

SURUGIUL : Mii de draci ! Stăpîne, de ce mă strîngi de gît ?

CROAKER *(bătîndu-l)* : Te împotrivești, cîine ? Te împotrivești ?

SURUGIUL : Mii de draci, stăpîne, nu sînt eu ăla ! Uite, ăla e omul care credeam noi că e ticălos, dar se pare că e dintr-ai dumneavoastră.

CROAKER : Ce face ?

HONEYWOOD : Domnule Croaker, toți de aici am fost induși în eroare, văd că nimeni nu e vinovat. Totul a fost o greșeală. O greșeală a noastră, și numai a noastră.

CROAKER : Și eu spun, domnul meu, că dumneata ești în greșeală pentru că aici este vorba de vinovați, de vinovați dubli, e un complot, un complot infam al iezuiților, și trebuie să-l dovedesc.

HONEYWOOD : Dar stai puțin și ascultă-mă.

CROAKER : Ce, acum vrei să-i scapi, pe cît mi se pare ? Nu vreau să ascult nimic !

HONEYWOOD : Domnișoară, dumneata cel puțin pari destul de calmă ca să asculți glasul rațiunii.

OLIVIA : Iartă-mă...

HONEYWOOD : Bunule Jarvis, dă-mi voie să-ți explic ție.

JARVIS : Ce rost mai au explicațiile, cînd lucrul este așa cum este ?

HONEYWOOD : Dar nu vrea nimeni să mă asculte ? S-a mai găsit vreodată o ceată de oameni atît de orbiți de patimi și prejudecăți ? *(surugiului)* Bunul meu prieten, cred că vei fi surprins cînd te voi asigura...

SURUGIUL : Nu mă mai asigura de nimic, că nu mai sînt sigur de nimic, decît că am mîncat bătaie.

CROAKER : Haide, domnișoară, dacă mai speri să capeți îndurare sau iertare, spune-mi sincer tot ce știi în această privință.

OLIVIA : Din nefericire eu sînt în cea mai mare măsură cauza tuturor bănuielilor dumitale. Ai înaintea ochilor pe o fată care prin prefăcătorie s-a vîrît în familia dumitale ca să o trădeze, și care nu e fiica dumitale...

CROAKER : Nu e fiica mea ?

OLIVIA : Nu e fiica dumitale — ci o josnică prefăcută care... ține-mă că nu mai pot...

HONEYWOOD : Dați-i o mînă de ajutor că leșină. Dați-i aer !

CROAKER : Da, da, scoateți-o pe tînără la aer, nu vreau să mă ating nici de un fir de păr din capul ei. A oricui o fi fata asta, în nici un caz nu e fată rea. *(Ies toți în afară de Croaker).* Da, da, totul s-a lămurit, acum văd toată povestea. Fecioru-meu ori s-a căsătorit, ori e numai vorba să se căsătorească cu această fată, pe care mi-a adus-o în casă drept soru-sa. Da, da ! Negreșit. Și totuși am impresia că asta nu mă supără cît s-ar putea crede. Iată avantajul frămîntărilor dinaintea nenorocirilor — cînd vine năpasta, nu o mai simți *(Intră domnișoara Richland și cu Sir William.)*

SIR WILLIAM : Dar de unde știi, domnișoară, că nepotul meu intenționează să fugă pe aici ?

D-ra RICHLAND : Camerista mea m-a asigurat că el a venit la hanul ăsta și deoarece știam eu că intenționează să părăsească Regatul, am dedus restul. Dar ce văd ? Tutorele meu a ajuns aici înaintea noastră ! Cine s-ar fi putut aștepta, iubite domn, să te găsesc aici ? Cărui accident îi datorăm această plăcere ?

CROAKER : Unui prost, după cîte cred.

D-ra RICHLAND : Dar în ce scop ai venit ?

CROAKER : Ca să fac pe prostul.

D-ra RICHLAND : Dar în fața cui ?

CROAKER : În fața altora mai proști decît mine.

D-ra RICHLAND : Explică-te, te rog ?

CROAKER : Domnul Honeywood m-a adus aici ca să nu facă nimic, de îndată ce am ajuns, și fiul meu e pe punctul de a se căsători cu cineva care e aici. Așa că acum știți și dumneavoastră cîte știu și eu.

D-ra RICHLAND : Să se căsătorească ? Cu cine ?

SIR WILLIAM : Atunci, domnul meu, te pot informa eu, și deși sînt un necunoscut, vei vedea că sînt prietenul familiei dumitale ; deocamdată ar fi de ajuns să te informez că atît în ceea ce privește nașterea, cît și averea tinerei domnișoare, e cel puțin egală fiului dumitale. Fiind lăsată de tatăl ei, Sir James Woodwille...

CROAKER : Sir James Woodwille ! Care, din vestul țării ?

SIR WILLIAM : Fiind lăsată de el, precum spuneam, în grija unui ticălos lacom de bani, care n-avea alt țel decît să pună mîna pe averea ei, a fost trimisă în Franța sub pretextul învățăturii și acolo s-au încercat tot felul de vicleșuguri, ca s-o bage pe fată într-o mînăstire, contrar înclinațiilor ei. Despre astea toate am aflat cînd am sosit la Paris ; întrucît fusesem pe vremuri prietenul tatălui ei, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să zădărnicesc planurile josnice ale tutorelui ei. Mă gîndisem chiar s-o scap de sub autoritatea lui, cînd fiul dumitale a intervenit cu o violență admirabilă, și i-a dat ei libertatea, iar dumitale o fiică.

CROAKER : Dar eu aș vrea să-mi aleg singur fiica, domnul meu. O tînără a cărei avere prin intervenția mea pe lîngă cei care au influență să fie dublă cît are dreptul să aștepte fiul meu ! Îl cunoașteți pe domnul Lofty, domnule ?

SIR WILLIAM : Da, domnule. Și știu că vă înșală pe toți. Dar vino puțin încoace și am să te conving. *(Croaker*

și cu Sir William par că stau de vorbă. Intră Honeywood.)

HONEYWOOD : Încăpățînatul ăsta mai stăruie încă în insultele lui. Insultat de el, disprețuit de toți, încep să mă socot și eu vrednic de dispreț. Cît de mult am coborît prin dorința asta nesăbuită de a place mereu ! Cît mi-am socotit mai prețios capacitățile decît erau, ca nu cumva să-mi scape măcar aprobarea vreunui prost. Dar toate astea s-au sfîrșit. Am trăit mai mult decît reputația, averea și prieteniile mele și nu-mi rămîne acum decît singurătatea și pocăința.

D-ra RICHLAND : E adevărat, domnule Honeywood, că pleci fără să-ți iei rămas-bun de la prieteni ? Merge vorba că părăsești Anglia. E adevărat ?

HONEYWOOD : Da, domnișoară. Și deși sînt atît de nefericit că mi-am atras supărarea dumitale, totuși mulțumesc cerului că te las în mîinile fericirii. În mîinile unuia care te iubește și merită dragostea dumitale. În mîinile unuia care are puterea să-ți procure bogăție și generozitate ca să te facă să te bucuri de ea.

D-ra RICHLAND : Și ești sigur, domnul meu, că gentlemenul de care vorbești e chiar așa cum îl descrii ?

HONEYWOOD : Sînt cît se poate de sigur în această privință, întrucît m-a servit și pe mine. Merită într-adevăr cea mai înaltă fericire, și stă în puterea dumitale să i-o oferi. Cît despre mine, slab și șovăielnic cum am fost, obligat față de toți și incapabil să slujesc pe vreunul, ce fericire mai pot găsi în altă parte decît în singurătate ? Ce altă speranță decît să fiu dat afară ?

D-ra RICHLAND : Mii de speranțe ! Să trăiești printre prieteni care te stimează și a căror fericire va fi să aibă posibilitatea de a te îndatora.

HONEYWOOD : Nu, domnișoară. Hotărîrea mea e luată. Inferioritatea printre străini e mai ușor de îndurat, dar printre cei care ți-au fost odinioară egali, e în-

suportabilă. Da chiar, ca să-ți arăt cît de departe merge hotărîrea mea, te asigur că pot vorbi acum cu calm despre nebuniile mele din trecut, despre vanitatea, risipa și slăbiciunea mea. Voi mărturisi chiar, că printre nenumărate alte îndrăzneli, am avut și îndrăzneala să cred că te iubesc pe dumneata. Da, domnișoară. În timp ce pledam cauza patimii altuia, inima îmi era torturată de propria mea patimă. Dar acum s-a sfîrșit, pasiunea mea nu era demnă de prietenia dumitale, așa încît s-o dăm uitării.

D-ra RICHLAND : Mă uimești, domnule !

HONEYWOOD : Dar mi-o vei ierta. Știu sigur că o vei face ; întrucît mărturisirea mea n-ar fi trebuit să vină de la mine nici acum, decît ca să te convingă de sinceritatea intenției mele de a... de a nu o mai pomeni niciodată. *(Dă să iasă.)*

D-ra RICHLAND : Stai, domnule, o clipă... Ah, uite-l aici pe... *(Intră Lofty)*

LOFTY : Nu mai e nici o primejdie ? Nu sînt decît prieteni. Te-am urmărit pînă aici cu o veste neînsemnată, dar mai multe nu pot încă spune, pentru că lucrurile sînt îndeajuns de coapte pentru o dezvăluire. Am pus oamenii mei să lucreze într-un anumit consiliu. Afacerea dumitale de trezorerie se va face în mai puțin de... de o mie de ani. Dar, nici o vorbă !

D-ra RICHLAND : Sper, domnul meu, că se va face mai curînd !

LOFTY : Desigur, și eu cred că se poate, dacă va cădea în mîinile cui trebuie, care știe unde să lovească și unde să pareze, care știe cum stau lucrurile. Ei, Honeywood ?

D-ra RICHLAND : A căzut în mîinile dumitale ?

LOFTY : Atunci, ca să nu te mai țin în suspensie, să-ți spun că lucrul e făcut pentru dumneata, e făcut, spun, asta-i tot, am primit chiar acum asigurări de la lordul Nevercut, că cererea a fost examinată și a fost găsită acceptabilă. Dar tăcere încă, domnișoară.

HONEYWOOD : Bine, dar cum se poate ? Lordul Nevercut e de zece zile plecat la Newmarket !

LOFTY : Serios ? Atunci Sir Gilbert Goose trebuie să se fi înşelat îngrozitor, pentru că el mi-a spus asta.

D-ra RICHLAND : El ? Cum se poate, cînd Sir Gilbert şi cu familia sa sînt de o lună la ţară !

LOFTY : De o lună ? Da, da, aşa trebuie să fie, fără îndoială — scrisoarea lui Sir Gilbert mi-a venit într-adevăr de la Newmarket, aşa că probabil că acolo l-a întîlnit pe lordul Nevercut, şi aşa s-a aflat. Am scrisoarea la mine, ţi-o citesc îndată. *(Scoţînd un teanc mare de scrisori.)* Asta e de la Paoli din Corsica, astălaltă de la marchizul de Suilachi — vreţi să vedeţi o scriscare de la contele Poniatowski, actualul rege al Poloniei ? — de treabă băiat, Poniatowski ăsta... *(căutînd pe cineva)* A, domnul meu, eşti şi dumneata aici ? Să-ţi spun ceva, prietene : dacă nu i-ai înmînat încă scrisoarea mea domnului Sir William Honeywood poţi să mi-o dai înapoi, pentru că lucrul se face şi fără ajutorul lui.

SIR WILLIAM : Domnule, i-am înmînat-o şi trebuie să te informez că a fost primită cu cel mai jignitor dispreţ.

CROAKER : Dispreţ ? Domnule Lofty, ce înseamnă asta ?

LOFTY : Lasă-l să continue, lasă-l să continue. O să vedeţi îndată că ajunge la ceva.

SIR WILLIAM : Da, domnule, cred că vei fi uimit, aflînd că după ce am aşteptat cîtăva vreme în antecameră, după ce am fost privit cu o curiozitate obraznică de servitorii ce treceau pe acolo, am fost asigurat, în cele din urmă, că Sir William Honeywood nu cunoaşte nici o persoană cu acest nume, şi că fără îndoială sînt victima unei înşelătorii.

LOFTY : Bravo ! Bun de tot, să mor eu ! Ha ! Ha ! Ha !

CROAKER : Pe viaţa mea, dacă înţeleg ce poate fi bun în toată istoria asta !

LOFTY : Nu poţi ? Ha ! Ha !

CROAKER : Nu, pe sufletul meu, dacă înţeleg. Cred că a fost un răspuns cum nu se poate mai jignitor —

niciodată un gentleman nu a trimis unui alt gentleman un asemenea răspuns.

LOFTY : Şi cum, nu puteţi vedea sensul acestui mesaj ? Vai de mine ! Dar chiar în momentul ăla eu mă aflam în casă, acolo. Ha, ha ! Chiar eu mi-am trimis răspuns la propria mea scrisoare. Ha ! Ha !

CROAKER : Serios ? Cum asta ? De ce ?

LOFTY : Într-un cuvînt, afacerile dintre Sir William şi mine trebuie aranjate în culise. E cineva care are ochi prea buni. El ia partea lordului Bazard, iar eu pe a lui Sir Gilbert Goose. Acesta e misterul.

CROAKER : Într-adevăr — acum toate bănuielile mele s-au spulberat.

LOFTY : Bănuielile dumitale ? Adică cum ? M-ai bănuit, ai bănuit ceva ? Domnule Croaker, am fost prieteni, dar acum nu mai sîntem. Să nu mai vorbeşti cu mine. S-a terminat ! S-a terminat !

CROAKER : Dar, te rog, să mă crezi că nu am vrut să te ofensez. M-a luat gura pe dinainte. Nu fi supărat !

LOFTY : La dracu, domnule ! Ba sînt supărat, şi voi fi supărat. Să nu fiu tratat în felul ăsta ! Drept cine mă iei ? Pe mine, de care se tem şi cei care sînt la putere, şi cei care au căzut de la putere ? De asta am fost ieri atacat în *Gazetter* şi lăudat în *St. James' Chronicle ?* De asta am fost ales preşedinte la Wildman, şi am fost pus să vorbesc la întrunirea meşterilor croitori ? De asta sînt chemat să ţin discursuri şi portretul meu se găseşte la tiparniţă ? Şi dumneata vorbeşti de bănuieli ? !

CROAKER : Linişteşte-te, domnul meu, ce altceva vrei să mai capeţi decît nişte scuze ?

LOFTY : Domnul meu, nu vreau să mă liniştesc... Mă bănuieşti ! Dar ştii dumneata cine sînt eu ? De asta am făcut curte oamenilor la putere, ca să-mi slujesc prietenii şi lorzilor trezoreriei, şi lui Sir William Honeywood, şi la toată şleahta lor, ca să fiu tratat în felul ăsta ? Şi dumneata mai vorbeşti de bănuieli ? !

Dar știi, domnule, cine sînt eu, spune-mi, știi cine sînt eu ?

SIR WILLIAM : Domnul meu, întrucît insiști atît de mult să capeți un răspuns la această întrebare, am să-ți spun eu cine ești. Ești un gentleman la fel de bun cunoscător al politicii și al oamenilor la putere, la fel de bun cunoscător al oamenilor eleganți, ca și al modestiei, la fel de bun cunoscător al lorzilor trezoreriei, ca și al adevărului. Le cunoști pe toate la fel de bine cum îl cunoști pe Sir William Honeywood. Eu sînt Sir William Honeywood ! *(Își dă haina la o parte, arătînd medalia Ordinului Bath.)*

CROAKER : Sir William Honeywood !

HONEYWOOD *(aparte)* : Extraordinar, unchiul meu !

LOFTY : Va să zică geniul meu blestemat m-a condus tot timpul mereu mai sus, pînă la catul de sub acoperiș, numai ca să mă arunce de acolo pe fereastră.

CROAKER : Și așa, domnule A-toate-dregător — astea-ți sînt dregătoriile ? Cum să te bănuiesc ? Pe dumneata, de care se teme și guvernul, și opoziția ; pe dumneata, care ții discursuri, și ai poza pe la tiparnițe. Dacă ți s-ar plăti cum ți se cuvine, ți s-ar pune capul la stîlpul infamiei !

LOFTY : N-aveți decît să-l spînzurați unde vreți, că acum nu mai face nici două parale.

SIR WILLIAM : Ei, bine, domnule Croaker, sper că acum îți dai seama cît de puțin a fost acest domn în stare să te slujească și cît de puțin are de așteptat domnișoara Richland de la influența lui.

CROAKER : Da, domnul meu, o văd prea bine, și nu pot decît să spun că în ultimele zece zile am avut oarecare presimțiri în această privință. Așa că acum sînt hotărît. Întrucît e o zestre frumușică, mă mulțumesc cu alegerea lui, căci nu mai vreau să risc să dau peste vreun alt domn Lofty, încercînd să-i fac rost de o zestre mai bună.

SIR WILLIAM : Eu îți sprijin hotărîrea, și iată-i pe ei aici, ca să capete confirmarea, iertarea și încuviin-

țarea dumitale. *(Intră doamna Croaker, Jarvis, Leontine și Olivia.)*

D-NA CROAKER : Unde e bărbatul meu ? Haide, dragă, haide, trebuie să-i ierți. Jarvis, aici de față, mi-a spus toată povestea și, zău, ascultă-mă și pe mine, trebuie să-i ierți. Și noi ne-am căsătorit fără voie, știi bine, dragul meu, și nu am avut niciodată vreun motiv să ne căim de asta.

CROAKER : Ce n-aș da să putem spune amîndoi la fel ; totuși, acest gentleman, Sir William Honeywood ți-a luat-o înainte, obținînd iertarea pentru ei. Așa că dacă cei doi zănateci au de gînd să se căsătorească, cred că putem să-i unim fără să mai trecem rîul Tweed pentru asta. *(Unindu-le mîinile.)*

LEONTINE : O, ce binecuvîntare neașteptată ! Ce putem să spunem în fața unei bunătăți atît de mari ! Dar cel mai bun răspuns va fi ascultarea noastră pe viitor. Cît despre acest gentleman căruia îi datorez...

SIR WILLIAM : Iartă-mă, domnul meu, dacă-ți întrerup mulțumirile, întrucît am un interes care mă cheamă și trebuie să plec. *(Întorcîndu-se către Honeywood.)* Da, nepoate, vei fi poate surprins că mă vezi, dar trebuie să știi, că numai dorința de a-ți îndrepta nebuniile m-a adus încoace. Am văzut cu îngrijorare greșelile unei minți care nu caută decît aplauzele celorlalți ; o ușurință care, deși năzuind spre bine, nu avea curajul să condamne răul. Am văzut cu regret acele greșeli care își împrumutau numele de la cîte o calitate vecină cu ele. Binefacerile tale nu erau altceva decît nedreptăți ; bunăvoința ta nu era altceva decît slăbiciune, iar prietenia ta nu era decît credulitate. Spun cu regret că marile tale talente și multa ta învățătură nu slujeau la altceva decît să dea mai multă strălucire greșelilor și să-ți sporească încurcăturile. Am văzut că mintea ta era plină de mii de farmece naturale, dar frumusețea ei nu a slujit decît să-mi mărească mila pentru felul cum o prostituezi.

HONEYWOOD : Nu mă mai certa, unchiule ! De cîtăva vreme am simțit și eu temeinicia reproșurilor tale. Mi-a mai rămas încă o cale. Da, unchiule, m-am hotărît, chiar în ceasul acesta, să părăsesc pentru totdeauna un loc, unde m-am făcut de bună voie sclavul tuturor și să caut printre străini acel curaj care poate să dea tărie minții și să aibă grijă de toate virtuțile risipite. Da, și totuși, înainte de a pleca, dă-mi voie să cer o favoare acestui gentleman, care, cu toate cele întîmplate, m-a îndatorat cu o mulțime de servicii de mare preț. Domnule Lofty...

LOFTY : Domnule Honeywood, sînt hotărît să mă îndrept, așa cum te-ai hotărît și dumneata. Încep acum să văd că omul care a inventat mai întîi arta de a spune adevărul a fost mult mai isteț decît l-am crezut eu. Și pentru a dovedi că intenționez să spun adevărul în viitor, trebuie acum să te asigur că eliberarea dumitale din ultima vreme o datorezi altuia, întrucît, pe cuvîntul meu de onoare, nu am avut nici un amestec în această privință. Așa că acum, dacă cineva dintre cei de față dorește să ajungă mai mare, n-are decît să ia locul meu. Eu sînt hotărît să mă dau de-o parte. *(Iese.)*

HONEYWOOD : Vai, cum m-am înșelat !

SIR WILLIAM : Tu, nepoate, ai fost îndatorat de un prieten mult mai bun și mai blînd. De domnișoara Richland. Dacă ea ar vrea să ne mărească bucuria luînd de bărbat pe acela pe care l-a cinstit cu prietenia ei și asupra căruia și-a revărsat dragostea, atunci aș uita de toate și aș fi cum nu se poate mai mulțumit de bunăstarea rudei mele cele mai scumpe.

D-ra RICHLAND : După cele ce s-au întîmplat, ar fi o prefăcătorie să pretind că sînt indiferentă. Da, voi recunoaște un sentiment, care, după cît văd, a fost mai mult decît o prietenie. Și dacă rugăciunile mele nu-i pot muta hotărîrea de a părăsi țara, voi încerca să văd dacă mîna mea nu are puterea de a-l opri *(Îi oferă mîna.)*

HONEYWOOD : Cerule ! Am meritat oare toate acestea ? Cum pot să-mi exprim fericirea şi recunoştinţa ? O clipă ca aceasta răsplăteşte cu vîrf şi îndesat un veac de aşteptări şi rătăciri !

CROAKER : Ei bine, acum văd fericirea pe feţele tuturor. Dar să dea domnul să ne meargă bine şi peste trei luni de aici încolo.

SIR WILLIAM : De aici încolo, nepoate, învaţă să te respecţi pe tine însuţi. Cel care nu caută decît aplauze de la alţii, îşi lasă toată fericirea în păstrarea lor.

HONEYWOOD : Da, unchiule, acum îmi apar limpede înaintea ochilor toate greşelile. Vanitatea mea provine din încercarea de a face pe placul tuturor, temîndu-mă să supăr pe vreunul. Josnicia mea, din încuviinţarea prostiei, ca nu cumva să stîrnesc dezaprobarea proştilor. De aici înainte, deci, mă voi strădui să-mi rezerv mila pentru adevăratele nenorociri, prietenia pentru adevăratele merite şi dragostea pentru cea care m-a învăţat pentru prima dată ce înseamnă fericirea.

Traducere de Andrei Bantaş şi Crişan Toescu, după *The Poems and Plays of Oliver Goldsmith*, London : I. M. Dent ; New York : E. P. Dutton, f.a. 1906.

Scanned with OKEN Scanner

JOSEPH ADDISON

S-a născut la 1 mai 1672 la Milston şi a murit în 17 aprilie 1719.

A făcut studii la Oxford unde şi-a format o solidă cultură clasică, versurile sale în limba latină fiind elocvente în acest sens.

Addison se dedică însă activităţii politice, fiind un susţinător consecvent al partidului whig.

Ca publicist, colaborează la revista The Tatler *patronată de Steele, împreună cu care a scos* The Spectator. *Pe această cale a propagat o anumită literatură de idei cu caracter moralizator, năzuind să formeze gustul publicului de odinioară, deformat de excesele puritanismului.*

Activitatea sa literară este redusă şi adeseori nesemnificativă. Opera sa Rosamond *(1707) a constituit un eşec. Dar tragedia* Cato *(1713) s-a bucurat de un notabil succes, deşi genul era în curs de perimare, explicaţia acestei primiri favorabile provenind după opinia istoricilor literari din faptul că fiecare partid politic vedea în această operă aluzivă un atac împotriva celuilalt.*

Scanned with OKEN Scanner

Actul V

SCENA I

Cato, singur, pe gînduri; în mînă are cartea lui Platon despre nemurirea sufletului. Pe masa de lîngă el, o sabie scoasă.

Astfel trebuie să fie — Platon, tu cugeți bine —
De unde altundeva această plăcută speranță, scumpă
dorință,
Dor de nemurire ?
Sau de unde această spaimă ascunsă și groază tainică
De a cădea în gol ? De ce se retrage sufletul
În sine și tresare de teama distrugerii ?
Divinitatea freamătă în noi
Cerul însuși ne arată un dincolo
Și îi înfățișează omului veșnicia.
Veșnicie ! Gînd plăcut, înspăimîntător !
Prin ce felurime de ființă neîncercată,
Prin ce noi scene și schimbări trebuie să trecem ?
În fața-mi se deschide întinderea largă, nemărginită ;
Dar umbre, nori și beznă se află deasupra-i.
Aici vor rămîne. Dacă există vreo putere deasupra noastră
(Și în operele-i o proclamă întreaga natură,)
Virtutea-i e pe plac ;

Şi ceea ce îi e pe plac trebuie să fie aducător de fericire.
Dar cînd sau unde ? — Lumea aceasta pentru Cezar a fost făcută.
Sînt obosit de atîtea presupuneri — asta le va curma.
(Punînd mîna pe sabie.)
Astfel de două ori sînt înarmat : moartea şi viaţa,
Otrava şi antidotul se află înainte-mi
Într-o clipă aceasta mă duce la sfîrşit ;
Dar îmi dă de ştire că nu voi muri niciodată.
Sufletul, sigur de existenţă, zîmbeşte
Pumnalului scos şi îi sfidează vîrful.
Stelele vor pieri, soarele însuşi
Se întunecă cu vremea şi natura slăbeşte cu anii
Dar tu vei înflori în tinereţe nemuritoare,
Neatins printre războaiele elementelor,
Ruinele materiei şi sfărîmările lumilor.
Ce înseamnă această greutate ce m-apasă ?
Această moleşală ce mi se strecoară în toate simţurile ?
Natura, asuprită şi hărţuită de griji
Se retrage să se odihnească. De data aceasta o voi sprijini
Ca sufletu-mi trezit să-şi ia zborul,
Reînnoit în toată puterea, proaspăt de viaţă,
Ofrandă demnă cerului. Vine şi teama
Să tulbure odihna omului, Cato nu cunoaşte nici una dintre ele,
Alegînd cu nepăsare între somn şi moarte.

Traducere de Ileana Verzea
după *Eighteenth Century Plays*,
London J. M. Dent & Sons Ltd.,
New York E. P. Dutton & Co Inc., 1958.

Cele două piese ale lui Lessing fac din el un strălucit creator al dramei burgheze în cultura germană. Ele sînt traversate de spiritul de libertate, toleranță și rigorismul moral, caracteristic pentru genul de teatru pe care l-a cultivat.

Emilia Galotti *(1772) este expresia cea mai elocventă a unui spirit liberal și moralist. Motivul fetei violate de un nobil nu este nou în literatura vremii, dar acest conflict este expresia unui raport agresiv între un sistem tiranic și individul lipsit de apărare în fața puterii.*

Mesajul piesei reliefează protestul împotriva absolutismului despotic.

Nathan înțeleptul, *realizat între luna noiembrie 1778 și martie 1779, reprezintă un strălucit poem dramatic despre toleranță, rezultat din contextul unor polemici cu caracter teologal.*

Amestec de parabolă filozofică, dramă sentimentală și teatru de caracter, Nathan înțeleptul *este o operă dramatică plină de poezie și farmec al climatului oriental.*

Scanned with OKEN Scanner

EMILIA GALOTTI [1]

ACTUL V

SCENA VII

Emilia, Odoardo.

EMILIA

Cum, dumneata aicea, tată ?... Şi numai dumneata ?... Mama nu e aici ?... Şi nici contele ?... Şi dumneata aşa de agitat, tată ?

ODOARDO

Şi tu aşa de calmă, fiica mea ?

EMILIA

De ce nu, tată ? Sau nimic nu e pierdut, sau totul e pierdut. A putea să fii calm şi a trebui să fii calm : nu e totuna ?

ODOARDO

Dar tu, în ce caz crezi că ne aflăm ?

EMILIA

Că totul e pierdut... şi că trebuie să fim calmi, tată.

---

[1] În românește de Lucian Blaga.
Din : *Lessing, Opere, vol.* II, E.S.P.L.A., Clasicii literaturii universale, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

ODOARDO

Şi tu poţi să fii calmă, pentru că trebuie să fii calmă ?... Dar ce fiinţă eşti tu ? Eşti fată ? Şi fiica mea ? Ar însemna atunci ca unui bărbat şi unui tată să-i fie ruşine faţă de tine ?... Dar ia spune-mi ce numeşti tu „totul e pierdut" ? Moartea contelui ?

EMILIA

Şi pricina acestei morţi ! Pricina !... Ah, aşadar e adevărat, tată ? E adevărată groaznica poveste pe care am citit-o în ochii înlăcrimaţi şi rătăciţi ai mamei ?... Unde e mama ? Unde s-a dus, tată ?

ODOARDO

A plecat... De altfel, de-am pleca şi noi !

EMILIA

Cu cît mai repede, cu atît mai bine. Căci dacă a fost omorît contele, dacă anume a fost omorît... anume ! atunci de ce mai zăbovim aici ? Să fugim, tată !

ODOARDO

Să fugim ?... La ce-ar servi asta ?... Te afli şi vei rămîne în mîinile răpitorului tău.

EMILIA

Voi rămîne în mîinile lui ?

ODOARDO

Şi singură ; fără mama ta, fără mine.

EMILIA

Singură în mîinile lui ?... Niciodată, tată... Sau nu-mi eşti tată... Eu, în mîinile lui ?... Las' pe mine, las' pe mine !... Vreau să văd şi eu cine mă poate ţine... cine mă poate sili... omul care poate ţine cu sila pe un alt om.

ODOARDO

Credeam că eşti calmă, copila mea.

EMILIA

Şi sînt. Dar ce numeşti dumneata să fii calm ? Să stai cu mîinile în sîn ? Să suferi ceea ce nu trebuie să suferi ? Să rabzi ceea ce nu e de răbdat ?

ODOARDO

A, dacă aşa gîndeşti !... Lasă-mă să te îmbrăţişez, fiica mea !... Am spus-o totdeauna : natura a vrut să facă din femeie capodopera sa. Dar s-a înşelat în privinţa argilei : a luat o argilă prea fină. Altfel, în voi totul e mai bun decît în noi... A, dacă ăsta ţi-e calmul tău, atunci în el mi-am regăsit pe al meu ! Lasă-mă să te strîng în braţe !... Ascultă : sub pretextul unei anchete judiciare — ce drăcească scamatorie ! — mi te smulge din braţe şi te duce în casa Grimaldi.

EMILIA

Să mă smulgă ? Să mă ducă ?... Vrea să mă smulgă ? Vrea să mă ducă ? Vrea şi iar vrea !... Ca şi cum noi n-am avea nici o voinţă, tată !

ODOARDO

M-am înfuriat aşa de tare, încît am apucat pumnalul acesta *(scoţîndu-l)* ca să-l înfig în inima unuia dintre cei doi... în amîndoi !

EMILIA

Pentru Dumnezeu, nu, tată !... Viața asta e tot ce posedă cei stricați... Mie, mie să mi-l dai acest pumnal !

ODOARDO

Copilă, ăsta nu e un ac de cap.

EMILIA

Atunci acul de cap îmi va sluji de pumnal !... E totuna.

ODOARDO

Cum ! Pînă aici ai ajuns ? Nu se poate, nu se poate ! Gîndește-te. Nici tu nu ai decît o viață de pierdut.

EMILIA

Numai o singură nevinovăție !

ODOARDO

Care e deasupra oricărei violențe !

EMILIA

Dar nu deasupra oricărei seducții... Violența, violența ! Cine nu poate să înfrunte violența ? Ceea ce se cheamă violență e nimic : seducția e adevărata violență... Am și eu sînge, tată ; tot așa de tînăr, tot așa de cald ca oricare fată. Simțurile mele sînt și ele simțuri. Contra lor nu mă pot apăra. Nu pot fi sigură de nimic. Cunosc casa Grimaldzilor. E casa plăcerii. O oră petrecută acolo, sub ochii mamei... și atîtea învolburări mi s-au stîrnit în suflet, încît îndeplinirea celor mai aspre îndatoriri religioase, timp de săptămîni, abia a reușit să le potolească... Îndatoriri religioase ! Și ce fel de religie ?... Pentru a scăpa de ispite care nu erau cu nimic mai mari, mii de fecioare s-au

aruncat în valuri — și-acestea sînt sfinte !... Dă-mi-l, tată; dă-mi acest pumnal.

ODOARDO

Și dacă ai ști de la cine vine acest pumnal !

EMILIA

Și dacă n-aș ști ! Un prieten necunoscut este tot un prieten... Dă-mi-l, tată, dă-mi-l !

ODOARDO

Și dacă ți l-aș da... Poftim ! *(i-l oferă).*

EMILIA

Și, poftim ! *(În clipa cînd ea face gestul de a se străpunge cu pumnalul, tatăl i-l smulge din mînă.)*

ODOARDO

Uite cu ce iuțeală !... Nu, nu e de mîna ta.

EMILIA

Adevărat, acul de cap e de mine... *(Duce mîna în păr, ca să caute, și apucă trandafirul.)* Ești tot aici ?... Jos cu tine! Nu se cuvine să rămîi în părul uneia.... cum vrea tata să ajung !

ODOARDO

O, fiica mea !

EMILIA

O, tată, dacă te-aș ghici !... Dar nu, nici tu nu vrei asta. De ce ai tremura, în acest caz ?... *(Cu amărăciune în glas, în vreme ce desfoaie trandafirul.)* Odinioară a fost într-ade-

Scanned with OKEN Scanner

văr un tată care, pentru a-şi scăpa fata de ruşine, i-a înfipt cuţitul în inimă, dîndu-i astfel pentru a doua oară viaţă. Dar asemenea fapte au fost odată ! Asemenea părinţi nu mai există !

ODOARDO

Ba mai sînt, fiica mea, mai sînt ! *(Înjunghiind-o.)* Doamne, ce-am făcut ! *(Ea se înclină să cadă, el o prinde în braţe.)*

EMILIA

Ai frînt un trandafir, mai înainte ca furtuna să-i scuture florile... Lasă-mă s-o sărut, mîna aceasta de tată.

SCENA VIII

Prinţul, Marinelli şi cei de mai înainte.

PRINŢUL

(Intrînd)

Ce-i ? Îi e rău Emiliei ?

ODOARDO

Îi e foarte bine, foarte bine !

PRINŢUL

(Apropiindu-se)

Ce văd ?... Groaznic !

MARINELLI

Vai de mine !

PRINȚUL

Tată crunt, ce-ai făcut ?

ODOARDO

Am frînt un trandafir, mai înainte ca furtuna să-i scuture florile... Nu e așa, fata mea ?

EMILIA

Nu dumneata, tată... ci eu, eu însămi...

ODOARDO

Nu tu, fata mea... nu tu !... Nu pleca din lume cu acest neadevăr. Nu tu, fata mea, ci tatăl tău, nefericitul tău tată !

EMILIA

Ah... tată... *(moare ; Odoardo o așază ușor pe pardoseală)*

ODOARDO

Te poți duce... Privește-o acum, alteță ! Tot îți mai place ? Tot te mai face s-o dorești ? Chiar și scăldată în sîngele acesta care strigă răzbunare împotriva ta ? *(După o pauză.)* Dar dumneavoastră așteptați ceea ce s-ar cădea să pună capăt la toate acestea ? Așteptați poate să întorc pumnalul asupra mea ca să-mi închei fapta ca într-o searbădă tragedie ?... Vă înșelați. Iată ! *(Aruncînd la picioare pumnalul.)* Iată-l aci, jos martorul însîngerat al fărădelegii mele ! Mă duc să mă predau eu însumi temniței. Mă duc și vă aștept ca judecător... Și-apoi, în lumea de dincolo... vă aștept în fața celui care o să ne judece pe toți !

PRINȚUL

(După cîteva momente de tăcere încremenită, în care timp privește cu groază și deznădejde corpul, către Marinelli)

Vin-aici ! Ia pumnalul de jos !... Ei ? Te codești ?... Mișel ?... *(Smulgîndu-i pumnalul din mînă.)* Nu, sîngele tău nu trebuie să se amestece cu acest sînge... Pleacă, ascunde-te pe vecie !... Pleacă îți spun ! Doamne ! Doamne ! Nu e de ajuns, spre nenorocirea lor, că prinții sînt și ei oameni ; mai trebuie ca însuși diavolul să-și ia chip și înfățișare de prieten al lor ?

NATAN ÎNȚELEPTUL [1]

ACTUL V

SCENA DIN URMĂ

Cei de mai înainte, Natan și Templierul.

SALADIN

Ah, buni prieteni, dragi ! Ție, Natan, ție
Vreau să-ți vorbesc mai înainte de
Orice, că poți, de-ndată ce dorești,
Să-ți iei toți banii înapoi !

NATAN

Sultane !

SALADIN

Acum sînt gata și eu ce dorești
Să-ți împlinesc...

NATAN

Sultane Saladin !

SALADIN

Sosind acuma caravana, iarăși
Mă văd bogat precum de mult n-am fost.

---

[1] În românește de Lucian Blaga.
Din : *Lessing, Opere*, vol. II, E.S.P.L.A.,
Clasicii literaturii universale, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

Vino și spune-mi cam de cît duci lipsă
Spre-a întreprinde îndrăzneț o mare
Afacere ! Și voi negutătorii
Aveți mereu nevoie de bani gata.

NATAN

De ce-am vorbi însă întîi despre
Asemenea mărunțișuri ? Văd acolo
Un ochi în lacrimi.Mi se pare mult
Mai potrivit pe-acela să-l zvîntăm.
(Se duce spre Reha.)

Ai plîns ? Ce ai ? Ești încă fiica mea ?

REHA

Ah, tată !

NATAN

Ne-nțelegem și-i de-ajuns.
Să mi te stăpînești și fii senină,
Dacă în pieptu-ți inima o mai
Numești a ta și dacă inima
Primejduită nu-i de alte pierderi,
Deoarece pe tatăl tău niciînd
Tu nu-l vei pierde !

REHA

Altul eu nu vreau !

TEMPLIERUL

Un altul nu ? Atunci, m-am înșelat.
Ce nu te temi a pierde n-ai crezut
Niciînd să fie-al tău, și n-ai dorit.
E bine-așa ! Dar asta, Natan, schimbă
Cam totul ! Saladin, noi am venit

Chiar la chemarea ta, dar eu te-am dus
În rătăcire : nu te osteni
De-acum !

SALADIN

Ah, tinere ! Ai vrea ca tot
Şi toate să te-ntîmpine şi să te
Ghicească ?

TEMPLIERUL

Ai auzit şi ai văzut,
Sultane, ce şi cum.

SALADIN

Într-adevăr !

Destul de trist e însă că nu-mi eşti
De cauza ta mai sigur !

TEMPLIERUL

Iată că

Acuma sînt !

SALADIN

Cine de-o faptă bună

A sa-i prea mîndru şi-o retrage. Ce-ai
Salvat, proprietate nu-ţi devine.
Căci altfel hoţul care intră-n foc
Din pricina zgîrceniei ar fi
Şi el erou, cum tu eşti unul !
(Se duce spre Reha, şi o conduce către Templier)

Vino,

Dragă copilă ! Vino, nu-ţi lua
La inimă chiar totul ; dacă altfel
Ar fi el, n-ar mai fi atît de mîndru
Şi nici ardoare n-ar avea : şi poate
Atunci el nu te-ar fi salvat. Să-i pui în
Socoată una pentru alta. Vino
Şi ruşinează-l. Fă ce el... ce el ar
Fi trebuit şi s-ar fi cuvenit :
Mărturisește-i dragostea ce-i porţi,
Îmbie-te, soţie să-i devii.
Dispreţ dacă ţi-arată, afle totuşi
Cu cît mai mult, prin pasul tău acesta,
Făcuşi decît vreodată pentru tine
El. Ce-a făcut la urma urmelor
El pentru tine ? Că şi-a afumat
Puţin obrajii ? Dacă se mîndreşte,
N-are nimic din frate-meu Asàd.
Îi poartă masca, nu şi inima !
Vin' numai, draga mea...

SITTAH

Ah, du-te, dragă,

E încă tot foarte puţin alături
De mulţumirea ce i-o porţi. Nimic.
Aproape.

NATAN

Stai, sultane ! Sittah, stai !

SALADIN

Şi tu ?

NATAN

Aici mai are şi-altul un
Cuvînt de spus !

SALADIN

Nu pot făgădui.

Neapărat că are un cuvînt aici
Şi un asemeni tată ce-a crescut-o.
Cuvîntul cel dintîi chiar, dacă vrei.
Auzi ? Ştiu totul.

NATAN

Tocmai totul nu !

Nu despre mine eu vorbesc. Un altul,
Sultane Saladin, cu totul altul
Este acela ce-ar trebui şi el
Să fie ascultat !

SALADIN

Dar cine ?

NATAN

Cine ?

Fratele ei !

SALADIN

Fratele Rehei ?

NATAN

Da !

REHA

Fratele meu ? Un frate ? Am un frate ?

TEMPLIERUL

(tresărind ca şi cum s-ar trezi dintr-o sălbatică şi mută risipire sufletească)

Unde-i ? Unde-i ăst frate ? Încă n-a
Sosit aici ? Mi se spunea că am
Să-l întîlnesc aici !

NATAN

Răbdare numai.

TEMPLIERUL

(deosebit de amar)

El i-a găsit un tată, oare, acum
N-o să-i găsească și un frate ?

SALADIN

Asta
Ne mai lipsea ! O bănuială-atît
De josnică n-ar fi rostit un Asàd !
Dă-i înainte tot așa ! Ah, Doamne !

NATAN

Iartă-l ! Eu bucuros îl iert. Mai știi
Ce-n locul lui la vîrsta sa am fi
Gîndit și noi ?

(Se duce prietenește spre el)

Așa e, cavalere !
Mereu după ne-ncredere urmează...
Urmează bănuiala ! Dacă de la
-Nceput mi-ați fi destăinuit, deschis
Adevăratul nostru nume...

TEMPLIERUL

Cum ?

NATAN

Nu sînteți Staufen !

TEMPLIERUL

Dar... dar cine sînt ?

NATAN

Nu Curd de Staufen vă numiţi !

TEMPLIERUL

Dar cum ?

NATAN

Leon de Filnek vă numiţi !

TEMPLIERUL

Cum ? Cum ?

NATAN

Aţi înlemnit ?

TEMPLIERUL

Desigur ! Cine-o spune ?

NATAN

Eu, care-atîtea-aş mai putea să spun,
Dar care nu vă spune c-aţi minţit.

TEMPLIERUL

Nu ?

NATAN

Se prea poate că şi cellalt nume
Vi se cuvine să-l purtaţi

TEMPLIERUL

Vă cred.

(Asta-l făcu chiar Dumnezeu s-o spună.)

NATAN

Căci mama voastră-a fost din neamul
Staufen.

Fratele ei, un unchi ce v-a crescut,
Căruia v-au lăsat părinţii în
Germania, cînd alungaţi de cerul
Prea aspru iarăşi în această ţară
Se-ntoarseră — unchiul acela Curd
De Staufen se numea, şi v-a crescut
Ca fiu al său! E mult de cînd veniraţi
Cu el prin părţile acestea? Mai
Trăieşte?

TEMPLIERUL

Ce-aş putea răspunde, Natan?
Aşa-i, nu nu-ncape vorbă. El e mort.
Eu am venit numai cu cea din urmă
Întăritură-a ordinului nostru.
Dar, dar — ce au a face toate astea
Cu fratele — frăţînul ei, al Rehei?

NATAN

Tatăl, al vostru tată...

TEMPLIERUL

Şi pe-acesta
L-aţi cunoscut?

NATAN

Prieten mi-a fost.

TEMPLIERUL

Prieten

V-a fost ? E cu putinţă, Natan ?

NATAN

Wolf

De Filnek se numea, dar nu era
German.

TEMPLIERUL

Şi aceasta-o ştiţi ?

NATAN

Căsătorit

Era numai cu-o germană, şi se
Dusese doar pe scurtă vreme în
Germania...

TEMPLIERUL

Opriţi-vă, vă rog.
Dar fratele, frăţînul Rehei...

NATAN

Sînteţi

Chiar dumneavoastră !

TEMPLIERUL

Eu, eu... fratele...

Al ei ?

REHA

E fratele... al cui ? Al meu ?

SITTAH

Fraţi ?

SALADIN

(vrea să meargă spre el)

Ah, frate !

TEMPLIERUL

(se dă îndărăt)

Eu, frăţinul ei !

REHA

(se opreşte şi se întoarce către Natan)

Ah, nu se poate, nu se poate, nu.
Ah, inima lui nu o ştie ! Doamne !
Ah, Doamne, sîntem impostori.

SALADIN

(către Templier)

Cum ? Ce
Înşelători ? Crezi ? Poţi să crezi ? Atunci,
Înşelător eşti însuţi. Mincinos
E tot ce ai : obrazul, glasul, mersul.
Nimic nu este-al tău. Să vrei aşa
O soră-a nu ţi-o recunoaşte ! Pleacă !

TEMPLIERUL

(apropiindu-se cu umilinţă de el)

Nu-mi tălmăci greşit uimirea şi tu,
Sultane ! Anevoie l-ai văzut
Pe-Asâd într-o asemeni cumpănă ;

Cum poţi să spui în clipa-aceasta că
Pe el nu-l recunoşti şi nici pe mine ?

(Grăbindu-se spre Natan)

Mult îmi luaţi şi mult îmi daţi, o, Natan !
Din plin, cu amîndouă mîinile.
Îmi daţi mai mult decît luaţi, o, Natan,
Da, infinit mai mult !

(Îmbrăţişînd pe Reha)

O, sora mea !

NATAN

Blanda de Filnek !

TEMPLIERUL

Blanda ? Blanda ? Reha

Nu ? Reha voastră nu mai e ? O, Doamne !
Vă lepădaţi de ea, redîndu-i, vai,
Un nume de demult, unul creştin.
Vă lepădaţi... Din cauza mea, o, Natan,
De ce să-ndure ea ? De ce ? De ce ?

NATAN

O, vai ! Copiii mei ! Copiii mei !
Căci fratele fiicei mele este
Şi el copilul meu, de-ndat' ce vrea !

(În timp ce Reha îl îmbrăţişează, Saladin s-apropie cu mirare neliniştită de sora sa)

SALADIN

Ce spui la toate astea, surioară ?

Scanned with OKEN Scanner

SITTAH

Mișcată sînt din cale-afară.

SALADIN

Eu

Cutremurat dau parcă înapoi
În fața unei zguduiri mai mari.
Să mi te pregătești, cum s-ar putea...

SITTAH

Ce spui ?

SALADIN

O vorbă, Natan, numai una !
(În timp ce Natan se duce lîngă Saladin, Sittah s-apropie de Reha și Templier, arătîndu-le toată simpatia. Natan și Saladin vorbesc mai încet)

SALADIN

Ascultă, Natan. Adineauri n-ai
Spus... ?

NATAN

Ce ?

SALADIN

Că tatăl ei, că tatăl ei
Din țări germane nu era ? Și nici
German. Dar ce era ? De unde-anume ?

NATAN

El n-a voit niciciînd să-mi spună și
Nimic din gura lui eu n-am putut
Afla-n privința asta.

SALADIN

Nu era

Nici frînc, nici apusean ?

NATAN

Aceasta mi-o

Spunea, că nu-i. Mai bucuros vorbea
Persana.

SALADIN

Da, persana ? Cum ? Persana ?
Ce vreau mai mult ? El e ! El — îmi era !

NATAN

El ? Cine ?

SALADIN

Asàd, frate-meu ! Desigur !

NATAN

Ei, dacă însuți ai o bănuială
Primește-ncredințare din acest
Ceaslov.

(Ii întinde ceaslovul)

SALADIN

(deschizînd cartea cu nerăbdare)

Ah, scrisul său ! Îl recunosc !

NATAN

Nimic ei încă nu știu. Și tu singur
Vei hotărî ce trebuie să afle.

SALADIN

(după ce a răsfoit prin ceaslov)

Eu... eu să nu mi-i recunosc ? Copiii
Frăţîne-meu ? Nepoţii, da, copiii !
Să nu mi-i recunosc ? Şi poate să
Ţi-i las ?

(Iarăşi tare)

Ei sînt, o, Sittah, ei ! Ei sînt !
Copiii fratelui ! Ai fratelui
Care şi ţie ţi-a fost frate !

(Aleargă să-i îmbrăţişeze)

SITTAH

(îl urmează)

Ce-aud ? Nici se putea să fie altfel !

SALADIN

(către Templier)

Va trebui acum să mă iubeşti,
Ah, încăpăţînatule !

(către Reha)

De-acum,
Ţi-oi fi ce mă-mbiai să-ţi fiu, de vrei
Ori nu.

SITTAH

Şi eu ! Şi eu !

SALADIN

(se întoarce lîngă Templier)

Asàd al meu.

Copilul meu ! Ah, fiul lui Asàd !

TEMPLIERUL

Din neamul tău ! Ah, visurile multe
Cu cari mi-au legănat copilăria
Au fost mai mult deci decît visuri !

(Cade la picioarele lui Saladin)

SALADIN

(ridicîndu-l)

Răul !

Îl auziţi ? Ştia ceva şi totuşi
Aproape să mă facă ucigaş,
Un ucigaş al său. Aşteaptă numai !

(Toţi se îmbrăţişează în tăcere.)

CORTINA SE LASĂ

Scanned with OKEN Scanner

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN

Este un talentat autor de comedii. S-a născut în 30 octombrie 1751, la Dublin, şi a murit în 7 iulie 1816, la Westminster.

După unele studii nesistematice şi o viaţă ameninţată de grijile materiale, Sheridan ajunge subit la notorietate prin comedia Rivalii *(1775), reprezentată la Covent Garden în acelaşi an în care Beaumarchais cucerise aplauzele publicului francez cu* Bărbierul din Sevilla.

După ce devine cosocietarul unui teatru, scriitorul face să fie reprezentată capodopera artei sale comice, Şcoala bîrfelilor *(1777).*

Comediile lui Sheridan au un dialog plin de spirit, şi ironizează prin intriga care exploatează conflicte cotidiene, determinate de invidie, moda, neînţelegerile sentimentale. Conflictele comediilor lui Sheridan sînt în general declanşate de dragoste. Femeia tînără sau băiatul îndrăgostit sînt constrînşi de tutori sau părinţi la alianţe conjugale, neconforme cu sentimentele lor. De aici rezultă micile viclenii ale tinerilor, dornici să dejoace planurile părinţilor.

Sheridan nu excelează în crearea de tipuri bine individualizate ca Molière sau Beaumarchais. El

Scanned with OKEN Scanner

acordă o atenție deosebită grupurilor de ansamblu, cuplurilor angajate într-un anumit conflict.

În Rivalii *personajele sînt dispuse în lanț. Cuplurile principale sînt reprezentate de căpitanul Absolute și Lidia Languisch; în suita rivalilor se inserează Acres și sir Lucius O'Trigger, iar personajele care creează dificultăți tinerilor îndrăgostiți sînt sir Anthony Absolute și doamna Maloprop.*

Arsenalul artistic al comediei rămîne cel clasic: au loc travestiuri, imbroglio-uri, qui-pro-quo-uri etc. Comedie de intrigă prin excelență, Rivalii *are un final fericit.*

Școala bîrfelilor *este și ea o adevărată comedie a travestiurilor morale și a ridicărilor de măști.*

Scanned with OKEN Scanner

RIVALII [1]

Actul V

SCENA I
Camera de toaletă a Iuliei. Iulia singură.

IULIA : Cum m-a tulburat scrisoarea asta ! Despre ce nenorocire poate fi vorba ? De ce mi-e dat să fiu mereu singură ? Ah, Faulkland ! Cîte clipe nefericite — cîte lacrimi mi-ai prilejuit !

Intră Faulkland.

IULIA : Ce-nseamnă toate astea ? De ce mă previi, Faulkland ?

FAULKLAND : Vai, Iulia, am venit să-mi iau rămas bun pentru multă vreme.

IULIA : Dumnezeule ! Ce vrei să spui ?

FAULKLAND : Ai în faţa ta un nenorocit care şi-a distrus viaţa. Nu, nu tresări ! Din pricina caracterului meu nesuferit mi se trag toate. Te-am lăsat agitată şi tulburată, printr-un accident am fost atras într-o ceartă, fapt este că trebuie să fug în străinătate fără întîrziere. Ah, Iulia, dacă aş fi putut spune că eşti a mea înainte de a mi se întîmpla această nenorocire, nu mi-ar fi fost atîta groază de surghiun !

---

[1] În româneşte de Leon D. Levitchi.
Din: *Richard Brinsley Sheridan, Rivalii* şi *Şcoala femeilor*, E.S.P.L.A., Biblioteca pentru toţi, 1956.

Scanned with OKEN Scanner

IULIA : Mi se rupe inima cînd mă gîndesc la nenorocirea ta. Dacă toate acestea n-ar fi fost urmarea unei împrejurări atît de neprielnice, m-aș fi mîngîiat la gîndul că pot izgoni din inima ta orice îndoială în ce privește sinceritatea dragostei mele. De multă vreme inima nu cunoaște alt apărător, mă las în seama cinstei tale, vom fugi împreună. Cînd o să fim în siguranță, vom putea îndeplini dorința tatălui meu, voi căpăta dreptul legal de a fi părtașa supărărilor tale și te voi sprijini cu dragoste. Atunci, la pieptul Iuliei — soția ta — vei putea să-ți adormi regretele adînci, în timp ce dragostea virtuoasă, cu mîna ei de heruvim, va mîngîia fruntea gîndurilor dojenitoare și va smulge ghimpele mustrărilor de cuget.

FAULKLAND : O, Iulia ! Recunoștința mea e în faliment ! Dar timpul e atît de scurt, te silește să iei o hotărîre atît de pripită. Nu vrei oare să-ți dau răgaz cîteva ceasuri ca să cumpănești pe de o parte ceea ce renunți și pe de altă parte neînsemnata compensație ce ți-o poate da bietul Faulkland în afară de dragostea lui solitară ?

IULIA : N-am nevoie de nici un răgaz. Nu, Faulkland, te-am iubit pentru tine ; și dacă prețuiesc acum, mai mult decît oricînd, angajamentul solemn care ne-a legat, este pentru că nu mai lasă loc acuzațiilor împotriva numelui meu și consfințește dragostea prin datorie. Dar să nu mai zăbovim. Poate că această întîrziere...

FAULKLAND : Mai bine să nu ies în stradă pînă cînd se-nserează. Sufăr totuși cînd mă gîndesc la nenumăratele necazuri de care vei avea parte...

IULIA : Poate că o să fii păgubit de pe urma acestui fapt dureros. Nu știu dacă este așa ; dar atîta lucru nu ne poate face nefericiți. Puținul ce-l am ne va fi de ajuns ca să ne întreținem ; și un exil nu poate fi niciodată luxos.

FAULKLAND : Da, dar într-o stare de plîns ca asta s-ar putea ca mîndria mea rănită să sporească neastîmpă-

Scanned with OKEN Scanner

rul firesc al caracterului meu pînă acolo, încît voi deveni un tovarăș de viață ursuz și nedelicat, pe care n-o să-l poți suporta. Poate că amintirea unei fapte, pe care conștiința mea n-o poate justifica, o să mă facă atît de posac și de nesociabil, încît o să urăsc dragostea care ar dori să mă mîngîie, o să mă smulg din brațele tale și o să mă cert cu tine !

IULIA : Dacă gîndurile tale se vor îndrepta pe un făgaș atît de nefericit, cu atît mai mult vei avea nevoie de un suflet blînd și iubitor care să vegheze asupra ta și să te mîngîie ! De un suflet care îndurîndu-ți cusururile cu bunăvoință și resemnare, să te-nvețe cum să înduri potrivniciile ce s-au abătut asupra ta.

FAULKLAND : Iulia, ai trecut cu bine cel mai greu examen ! Acum izgonesc toate îndoielile. Cum să pledez ca să mi se ierte această ultimă și nesăbuită ieșire ?

IULIA : Nu s-a întîmplat, va să zică, nici o nenorocire ?

FAULKLAND : Cu toată rușinea, trebuie să mărturisesc că n-a fost decît o născocire. Totuși, Iulia, fie-ți milă, nu mă omorî supărîndu-te pentru o greșeală care nu se va mai repeta niciodată ; iar după ce mă vei ierta, dă-mi voie ca mîine, în fața lui Dumnezeu, să te primesc ca viitoare călăuză a vieții mele și să-mi ispășesc nebunia din trecut prin ani de dulce adorare.

IULIA : Ajunge, Faulkland ! Numai cerul știe cît de sincer mă bucur că nu ai făptuit o crimă pe care îmi era groază s-o numesc măcar. Acestea sînt lacrimi de recunoștință ! Totuși, faptul că îndoielile tale te-au putut duce la o înșelătorie care mi-a frînt inima îmi prilejuiește acum o durere mai puternică decît o pot exprima.

FAULKLAND : Dumnezeule ! Iulia...

IULIA : Totuși, ascultă-mă. Tatăl meu a ținut la tine, Faulkland. Și tu ai avut grijă de viața încredințată ție de tatăl meu care mă iubea atît de mult ; în fața lui, plină de voioșie, ți-am făgăduit mîna, după ce îți dădusem inima. Cînd, ceva mai tîrziu, mi-am pierdut tatăl, mi s-a părut că prin Faulkland providența mi-a

Scanned with OKEN Scanner

arătat încotro trebuie să-mi îndrept nu numai dragostea, ci și recunoștința ; de aceea am înțeles să îndur din partea ta ceea ce mîndria și sensibilitatea m-ar fi oprit să fac dacă ar fi fost vorba de un altul. N-o să te cert, repetînd mustrarea că ți-ai bătut joc de sinceritatea mea.

FAULKLAND : Ai perfectă dreptate ! Așa este ! Totuși, ascultă...

IULIA : După un an de astfel de ispitiri s-ar fi cuvenit să mă pot măguli cu gîndul că nu am mai fost insultată, punîndu-mi-se la încercare atît de crud și de zadarnic sinceritatea mea. Văd însă acum că nu este în firea ta să fii mulțumit sau încrezător în dragoste. În această situație nu voi fi niciodată a ta. Atîta timp cît am sperat că atitudinea mea atentă și bunăvoința mea exagerată ar putea să-ți schimbe caracterul cu timpul, aș fi fost fericită să pot avea o înrîurire asupra ta ; nu înțeleg însă ca tu să dai veșnic frîu liber acestui cusur al tău, și eu, care m-am ferit să mă cert vreodată cu tine, să sufăr din pricina aceasta.

FAULKLAND : Dar, Iulia, pe dragostea mea, pe cinstea mea, dacă după toate acestea...

IULIA : Încă un cuvînt, n-am terminat. Deoarece ți-am jurat credință, am să ți-o păstrez întotdeauna. Mă voi ruga pentru fericirea ta din toată inima și voi implora cerul să te vindece de caracterul tău nefericit, singura piedică a căsătoriei noastre. Tot ce te rog să faci este să te gîndești la acest cusur și cînd vei socoti clipele de fericire de care te-a lipsit, cel mai mic regret al tău să nu fie acela că ai pierdut dragostea Iuliei care a fost gata să plece în lume cu tine, chiar ca cerșetoare ! *(Iese.)*

FAULKLAND : S-a dus, pentru totdeauna ! Hotărîrea cu care mi-a vorbit m-a țintuit locului. Nebunule ! Smintitule ! Barbarule ! Blestemat cum sînt, cu mai multe metehne decît toți semenii mei, soarta îndurătoare mi-a trimis în ajutor un heruvim, iar eu, ca un nemernic, l-am izgonit de lîngă mine. Să mă grăbesc acum la în-

Scanned with OKEN Scanner

tîlnire. Foarte bine, sînt întru totul pregătit pentru o astfel de scenă. Nu-mi doresc decît să ajung o victimă şi astfel să inversez rolurile din povestea pe care nebunia mea m-a făcut s-o născocesc. Ah, dragoste... Călău... Demon, a cărui influenţă, ca şi aceea a lunii, face nişte idioţi din oamenii slabi de minte, iar pe cei deştepţi îi face sensibili pînă într-acolo încît înnebunesc ! *(Iese.)*

Intră Lydia şi servitoarea.

SERVITOAREA : Domnişoară, stăpîna mea a fost adineauri aici, poate că e în camera alăturată.

LYDIA : Ha ! Deşi s-a purtat cu mine cum s-a purtat, omul ăsta nu-mi iese din cap cu una cu două. Cred că puţină dădăceală din partea verişoarei mele, care e atît de serioasă, m-ar face să-l chem înapoi. *(Iulia intră din nou.)* Ah, Iulia, am atît de multă nevoie de mîngîierea ta ! Dar ce s-a întîmplat, fetiţo ? Ai plîns ! Pun rămăşag că Faulkland te-a chinuit iar !

IULIA : Te înşeli în privinţa tulburării mele ! Mi s-a întîmplat ceva care m-a pus pe jeratic — nici nu poţi bănui măcar. *(Aparte.)* N-aş vrea să-l acuz pe Faulkland în faţa unei surori !

LYDIA : Ah ! Orice necazuri ai avea, te asigur că ale mele sînt mai mari decît ale tale. Ştii tu cine e Beverley ?

IULIA : Lydia, trebuie să-ţi mărturisesc că domnul Faulkland mi-a spus tot. Dacă Absolute ar fi fost persoana drept care l-ai luat, n-aş fi acceptat să-ţi fiu confidentă fără a încerca să-ţi abat gîndurile...

LYDIA : Aşaa ? Va să zică toţi m-au tras pe sfoară ! În definitiv, puţin îmi pasă, n-o să fie niciodată al meu...

IULIA : Lydia...

LYDIA : Nu e revoltător ? Cînd îmi închipuiam că ne aşteaptă cea mai plăcută nenorocire cu putinţă, să mă pomenesc victima unei negustorii ! Cînd pusesem la cale o evadare dintre cele mai sentimentale — voiam să mă maschez — o scară de frînghie... noapte cu lună... patru cai... un preot scoţian... uluirea doamnei

Scanned with OKEN Scanner

Malaprop... anunţurile din ziare ! Ah, o să mor de inimă rea !

IULIA : Eşti extraordinară !

LYDIA : Şi acum ! La ce trebuie să mă aştept ? După pregătiri nesfîrşite, dispensa episcopului, binecuvîntarea mătuşii şi clipa cînd ne vom înfăţişa înaintea altarului ; sau se vor face strigările într-o biserică de sat şi un funcţionar durduliu o să ceară consimţămîntul tuturor măcelarilor din parohie pentru ca John Absolute să se poată căsători cu Lydia Languish !

IULIA : E trist, într-adevăr !

LYDIA : Cît e de dureros pentru mine să-mi amintesc de ispititoarele şiretlicuri la care recurgeam pentru a sta de vorbă o jumătate de minut cu acest om ! De cîte ori nu m-am furişat afară în nopţile reci de ianuarie ca să-l găsesc în grădină nemişcat ca o statuie pe care apa curgea şiroaie ! Cum îngenunchea în faţa mea în zăpadă, strănutînd şi tuşind atît de patetic ! Cum tremura el de frig şi eu de teamă ! Iar atunci cînd suflarea îngheţată a vîntului ne amorţea pe amîndoi, cu cîtă căldură mă îndemna să-mi fie milă de înflăcărarea lui şi ardeam amîndoi de văpaia dragostei ! Ah, Iulia, asta a fost dragoste adevărată !

IULIA : Dacă aş fi bine dispusă, Lydia, m-aş mulţumi să te dojenesc din toată inima ; totuşi, se potriveşte mai bine cu starea în care mă găsesc să te rog cu toată seriozitatea să nu-l faci pe un bărbat care te iubeşte atît de sincer să sufere atît de mult din pricina capriciului tău.

LYDIA : Dumnezeule ! Ce-a adus-o pe mătuşa-mea aici ?

Intră doamna Malaprop, Fag şi David.

DOAMNA MALAPROP : Aşa, care va să zică ! Frumos, n-am ce zice ! Pe cîmp are loc o sinucidere, un paricid şi o disimulare ! Şi Sir Anthony nu e nicăieri ca să împiedice antistrofa !

IULIA : Pentru Dumnezeu, doamnă, ce înseamnă toate acestea ?

DOAMNA MALAPROP : Domnul de acolo poate să-ţi spună — el mi-a developat toată chestiunea.

LYDIA *(către Fag)* : Ce s-a întîmplat, domnule ?

FAG : Doamnă, m-aş socoti lipsit de toate atributele care formează omul bine crescut, dacă aş întîrzia măcar o clipă de-a da toate informaţiile pe care le deţin unei doamne atît de profund interesată în această chestiune cum sînteţi dumneavoastră.

LYDIA : Repede, repede, domnule.

FAG : Este adevărat, doamnă, întocmai cum spuneţi, că e nevoie de rapiditate în divulgarea unor chestiuni de această natură ; pentru că, dacă lungim prea mult vorba, în timp ce facem figuri de stil în legătură cu subiectul, e posibil ca doi sau trei oameni să moară.

LYDIA : Cîtă răbdare îmi trebuie, doamnă, pentru numele lui Dumnezeu ! Spune-ne ce s-a întîmplat ?

DOAMNA MALAPROP : Ce s-a întîmplat ? Măcel ! Moarte de om ! Abator ! El poate să-ţi dea detalii.

LYDIA : Atunci, domnule, te rog să fii scurt.

FAG : Păi, doamnă, cît priveşte măcelul nu pot să-mi iau răspunderea ; cît despre moarte de om, să vedem ce-o să zică juriul.

LYDIA : Bine, dar despre cine e vorba ?

FAG : Doamnă, unul este un tînăr gentilom căruia mi-ar părea tare rău să i se întîmple ceva, un gentilom foarte bine crescut ! Am trăit mult împreună şi ne-am înţeles de minune întotdeauna.

LYDIA : Dar cine e ? Cine ?

FAG : Stăpînul meu, doamnă, stăpînul meu, vorbesc despre stăpînul meu.

LYDIA : Cum ? Căpitanul Absolute ?

DOAMNA MALAPROP : Te pomeneşti că te-ai speriat ?

IULIA : Dar cine e cu el, domnule ?

FAG : Despre asta, doamnă, acest gentilom vă poate informa mai bine decît mine.

IULIA *(către David)* : Vorbeşte, prietene.

Scanned with OKEN Scanner

DAVID : Ascultați, doamnă, pe legea mea ! Se petrec lucruri urîte. Oamenii nu se întîlnesc ca să se distreze cu arme de foc, cu puști, revolvere și naiba știe ce alte pocnitori ! După părerea mea, doamnă, astea nu prevestesc nimic bun.

IULIA : Bine, dar în afară de căpitanul Absolute, cine mai trebuie să vină ?

DAVID : Cine, bietul meu stăpîn, dacă-mi dați voie să-l amintesc pe el primul. Mă cunoașteți, doamnă, eu sînt David, și stăpînul meu, firește — este sau mai degrabă a fost — domnul Acres. Urmează apoi domnul Faulkland.

IULIA : Doamnă, să facem tot ce ne stă în putință ca să împiedicăm nenorocirea.

DOAMNA MALAPROP : Rușine ! Ar fi foarte neelegant din partea noastră ; n-am face decît să participăm lucrurile.

DAVID : Desigur, doamnă mătușă, salvați cîteva vieți, nu știu ce i-a apucat, zău. Și cînd mă gîndesc la sîngerosul acela de Sir Lucius O'Trigger...

DOAMNA MALAPROP : Sir Lucius O'Trigger ? Sfinți din ceruri ! Mititelul ! Cum, l-au tîrît și pe scumpul meu Sir Lucius în această încăierare ? Și tu mai stai, fato ! Nu ai mai multă simțire în tine decît una din pietrificările din Derbyshire !

LYDIA : Ce să facem, doamnă ?

DOAMNA MALAPROP : Ce să faceți ? Să alergați cu toată rapiditatea ca să preveniți nenorocirea ! Prietene, poți să ne arăți locul ?

FAG : Poftiți, doamnă, vă voi conduce. David, caută-l pe Sir Anthony.

David iese.

DOAMNA MALAPROP : Hai, fetelor ! Domnul acesta ne va exhorta. Domnule, dumneata ești ștafeta noastră. Mergi în față, noi te vom preceda.

FAG : Pentru nimic în lume nu voi face un pas înaintea doamnelor !

DOAMNA MALAPROP : Cunoști locul bine ?

Scanned with OKEN Scanner

FAG : Cred că o să-l găsesc, doamnă ; şi apoi o să auzim detunăturile pistoalelor cînd ne vom apropia, aşa că o să-i găsim ; nici o grijă, doamnă, nici o grijă.

Ies. Fag vorbeşte

SCENA A II-A

Promenada de Sud.

Intră căpitanul Absolute, ascunzîndu-şi sabia sub manta.

ABSOLUTE : O sabie pe străzile oraşului Bath ar stîrni tot atîta spaimă ca şi un cîine turbat ! Bine, dar acest Faulkland e de-a dreptul revoltător ! Nu e niciodată punctual ! Pînă la urmă, o să fiu nevoit să mă duc fără el. Drace ! Sir Anthony ! Cum să scap de el ? *(Îşi acoperă faţa şi încearcă să se depărteze, făcînd un ocol.)*

Intră Sir Anthony Absolute.

SIR ANTHONY : Cum te poţi înşela chiar la o distanţă atît de mică ! Aş fi putut jura că e Jack ! Hei ! El e ! Jack, de ce ţi-e frică ? Hei ! Nu greşesc, sînt sigur, Jack Absolute !

Se îndreaptă spre el.

ABSOLUTE : Îmi pare rău, domnule, nu-mi amintesc să fi avut vreodată cinstea, numele meu e Saunderson, al dumneavoastră prea supus.

SIR ANTHONY : Domnule, vă cer iertare — v-am confundat — cum ? Drace ! E, stai *(se uită la faţa lui)*, da, da, umilul dumneavoastră servitor, domnule Saunderson ! Ascultă, ticălosule, ce năzbîtii mai vrei să faci acum ?

ABSOLUTE : O glumă, domnule, o glumă ! Venisem aici să te caut pe dumneata, domnule.

SIR ANTHONY : Zău ? Ei, îmi pare bine că ai avut norocul să mă întîlneşti ; dar ce te-ai încotoşmănat aşa ? Hai ?

Scanned with OKEN Scanner

ABSOLUTE : E frig, domnule, nu-i așa ? Oricum, e cam răcoare, dar mă tem să nu întîrzii, am o întîlnire.
SIR ANTHONY : Stai ! Am înțeles că mă căutai pe mine ? Unde vrei să te duci ?
ABSOLUTE : Să mă duc ?
SIR ANTHONY : Da, unde vrei să te duci ?
ABSOLUTE : Unde vreau să mă duc ?
SIR ANTHONY : Pramatie !
ABSOLUTE : Păi, domnule, voiam să mă duc la, la, la, la Lydia... la Lydia ca să aranjez lucrurile dacă reușesc — și te căutam pe dumneata, ca să...
SIR ANTHONY : Ca să merg cu tine, nu-i așa ? Foarte bine, hai.
ABSOLUTE : O, nu, domnule, pentru nimic în lume. Am vrut să mă întîlnesc cu dumneata ca să... ca să.. ! Cred că e cam frig pentru dumneata, ai face mai bine să stai în casă.
SIR ANTHONY : Frig ? Da' de unde. Ei, Jack, și ce vrei tu să-i spui Lydiei ?
ABSOLUTE : Să-i cer iertare, să caut s-o îmbunez, să-i fac fel de fel de promisiuni și jurăminte — dar te rețin, domnule, gîndește-te că aerul rece nu-i recomandabil pentru guta dumitale.
SIR ANTHONY : Ei aș ! Și nu sînt deloc grăbit. Eh, Jack, voi, tinerii ăștia, cînd vă rănește cineva aici *(ducînd mîna la pieptul căpitanului Absolute)* — ei, drăcie ! Ce-ai aici ?
ABSOLUTE : Nimic, domnule, nimic.
SIR ANTHONY : Dar asta ce mai e ? Pare ceva foarte solid.
ABSOLUTE : Niște bibelouri, niște fleacuri pentru Lydia.
SIR ANTHONY : Aha, ia să-ți văd și eu gusturile. *(Îi desface mantia, sabia cade.)* Bibelouri ! Niște fleacuri pentru Lydia ! Că doar nu ai de gînd să-i tai beregata, puștamaua dracului ?
ABSOLUTE : Ha, ha, ha ! Credeam că o să te distreze, domnule, cu toate că nu mă gîndeam să-ți spun decît mai tîrziu.

Scanned with OKEN Scanner

SIR ANTHONY : Serios ? Da, e un bibelou foarte amuzant !

ABSOLUTE : Domnule, să-ţi explic. Ştii că Lydia e romantică, grozav de romantică şi, bineînţeles, foarte absurdă. Or, eu m-am gîndit aşa : dacă nu vrea şi nu vrea să mă ierte, scot sabia din teacă şi jur că sînt gata să-mi iau viaţa.

SIR ANTHONY : Să iei pe naiba ! Da, da, cred că aşa ceva i-ar plăcea grozav. Hai mişcă, blegule !

ABSOLUTE : Lasă, o să auzi dumneata despre succesul meu. „Ah, Lydia ! Iartă-mă, sau acest oţel ascuţit..." zic eu...

SIR ANTHONY : „Ah, nerodule ! Lasă spada şi fii binevenit în braţele mele", zice ea. Hai mişcă ! Ale dracului bibelouri !

(Iese căpitanul Absolute. Intră David, alergînd într-un suflet.)

DAVID : Opriţi-l ! Opriţi-l ! Criminalul ! Hoţul ! Foc ! Opriţi focul ! Opriţi focul ! Sir Anthony, spuneţi-i să se oprească, criminalul ! Foc !

SIR ANTHONY : Foc ? Unde ?

DAVID : A dispărut ! Şi mie mi-a ieşit sufletul alergînd ! Ah, Sir Anthony, de ce nu l-aţi oprit ? De ce nu l-aţi oprit ?

SIR ANTHONY : Săracul, a înnebunit ! Pe cine să-l opresc ? Pe Jack ?

DAVID : Da, domnule, pe căpitan ! E măcel şi moarte de om...

SIR ANTHONY : Moarte de om ?

DAVID : Da, Sir Anthony, dacă nu vă supăraţi, sînt fel de fel de măceluri pe cîmpurile de bătălie : oamenii se încaieră — e o luptă sîngeroasă cu spada şi puşca !

SIR ANTHONY : Cine are de gînd să se lupte, nătărăule ?

DAVID : Toţi cei pe care îi cunosc, Sir Anthony : toată lumea are de gînd să se bată, bietul meu stăpîn, Sir Lucius O'Trigger, fiul dumneavoastră, căpitanul...

SIR ANTHONY : Mizerabilul ! Care va să zică, asta era. Cunoşti locul ?

DAVID : Cîmpul King's Mead.

SIR ANTHONY : Cunoşti drumul ?

DAVID : Habar n-am, dar o să-l chem pe primar, pe consilierii oraşului, pe sergenţi, pe ţîrcovnici şi paracliseri şi încă n-o să fim destui ca să-i despărţim.

SIR ANTHONY : Să mergem, să mă sprijin de umărul tău, o să strîngem ajutoare pe drum — secătura ! Să vezi tu ce draci o să mă apuce ! Va să zică asta-i povestea cu bibelourile ! Bibelou îl fac ! *(Ies.)*

SCENA A III-A

Cîmpul King's Mead.
Intră Sir Lucius O'Trigger şi Acres cu pistoalele.

ACRES : Pe vitejia mea ! Sir Lucius, patruzeci de yarzi e o distanţă frumuşică. Mii de trăgaciuri şi ţinte ! Da, da, e o distanţă bună.

SIR LUCIUS : E pentru carabine sau pentru nişte tunuri de cîmp ? Domnule Acres, lasă lucrurile astea în seama mea. Stai să-ţi arăt. *(Măsoară cîţiva paşi pe scenă)* Ei, asta e o distanţă destul de bună, distanţă de gentilom.

ACRES : La naiba ! Am putea tot atît de bine să luptăm într-o gheretă de santinelă ! Ascultă, Sir Lucius, cu cît e el mai departe, cu atît o să-l ochesc cu mai mult sînge rece.

SIR LUCIUS : Păi atunci bănuiesc că l-ai ochi cel mai bine dacă nu l-ai mai vedea deloc !

ACRES : Nu, Sir Lucius ; dar cred că patruzeci sau treizeci şi opt de yarzi...

SIR LUCIUS : Absurd ! Trei sau patru picioare între gurile pistoalelor voastre e ca şi o milă.

ACRES : Mii de gloanţe, nu ! Pe vitejia mea ! Nu e nici un merit să-l împuşti de la o distanţă atît de mică ; dragă Sir Lucius, lasă-mă să-l dobor de la distanţă, de la distanţă, Sir Lucius, dacă ţii la mine.

SIR LUCIUS : Prietenul gentilomului şi cu mine trebuie să aranjăm asta. Dar, ia ascultă, domnule Acres, în caz

Scanned with OKEN Scanner

de accident ai vreo dorință sau vreo însărcinare pe care aș putea-o îndeplini ?

ACRES : Îți sînt foarte îndatorat, Sir Lucius, dar nu înțeleg...

SIR LUCIUS : Să vezi, cînd tragi cu arma sînt și oarecare riscuri, și dacă un glonte nenorocit o să-ți aducă pacea veșnică, n-o să mai ai timp să te ocupi de probleme familiale.

ACRES : Pacea veșnică ?

SIR LUCIUS : De pildă, acum, dacă s-ar întîmpla să... ai prefera să fii îmbălsămat și trimis acasă ? Sau ți-ar fi indiferent dacă o să zaci colo, la mînăstire ? Mi s-a spus că e foarte plăcut să zaci la mînăstire.

ACRES : Să fiu îmbălsămat... să zac la mînăstire... Mii de cutremure ! Sir Lucius, nu mai vorbi așa !

SIR LUCIUS : Domnule Acres, îmi vine să cred că n-ai mai fost niciodată vîrît într-o chestiune de acest fel.

ACRES : Nu, Sir Lucius, niciodată.

SIR LUCIUS : Ah, ce păcat ! Ce bine e să te obișnuiești cu ceva ! Ei, cum ai de gînd să primești împușcătura gentilomului ?

ACRES : Mii de exerciții ! Am făcut exerciții... uite așa, Sir Lucius. *(Ia o anumită poziție.)* Din profil, hai ? Sînt destul de mic ? O să stau într-o parte.

SIR LUCIUS : Nu, ai ieșit din bătaia armei — dacă stai așa cînd ochesc... *(ochindu-l.)*

ACRES : Sir Lucius, ești sigur că e pusă piedica ?

SIR LUCIUS : Nici o grijă.

ACRES : Dar... dar... mai știi... ar putea să se descarce singur !

SIR LUCIUS : Fii pe pace. Ei, acum dacă glontele te nimerește sînt două posibilități, pentru că dacă nu nimerește o parte vitală din dreapta, o să atingă negreșit partea din stînga.

ACRES : O parte vitală !

SIR LUCIUS : Ei, stai așa... *(îl așază)* drept cu fața la el... așa... acum, un glonte-două s-ar putea să treacă prin tine fără să-ți facă vreun rău.

Scanned with OKEN Scanner

ACRES : Prin mine ! Să treacă gloanţele prin mine !
SIR LUCIUS : Firește, s-ar putea, de altfel e poziţia cea mai bărbătească !
ACRES : Ascultă, Sir Lucius, mi-e totuna dacă poziţia e bărbătească sau nu, aşa că, pe vitejia mea ! o să stau într-o parte.
SIR LUCIUS *(uitîndu-se la ceas)* : Sper că n-o să ne dezamăgească. Ha ! Sigur, cred că vin.
ACRES : Cum ? Vin ?
SIR LUCIUS : Da. Cine sînt aceia care sar pîrleazul ?
ACRES : Da, sînt doi dintre ei ! Foarte bine, să poftească. Ascultă, Sir Lucius, noi... noi... noi... noi... n-o să ne batem.
SIR LUCIUS : N-o să ne batem !
ACRES : Nu. Am zis. Pe vitejia mea, n-o să ne batem.
SIR LUCIUS : Ce dracu te-a apucat ?
ACRES : Nimic, nimic, dragul meu prieten, dragul meu Sir Lucius, dar, eu... eu... eu parcă nu mă mai simt atît de curajos acum.
SIR LUCIUS : Ce ruşine ! Gîndeşte-te la onoarea ta.
ACRES : Da, e adevărat, la onoarea mea, Sir Lucius, mai pomeneşte-mi din cînd în cînd despre onoarea mea.
SIR LUCIUS *(privind)* : Ei sînt, sosesc.
ACRES : Sir Lucius, dacă n-aş fi cu dumneata, aproape că mi-ar fi frică. Dacă m-ar părăsi vitejia ! Vitejia vine şi pleacă.
SIR LUCIUS : Atunci ţine-o cu nădejde atîta timp cît o ai.
ACRES : Sir Lucius, tare mă tem că pleacă, da, da, se duce vitejia ! Ia uite-o cum pleacă ! O simt cum se scurge prin palme !
SIR LUCIUS : Onoarea ! Onoarea, Bob ! Au sosit.
ACRES : Îndurare ! Ce bine era la Clod Hall ! Sau ce bine ar fi să fiu împuşcat înainte de a-mi da seama !

Intră Faulkland şi căpitanul Absolute.

SIR LUCIUS : Domnilor, prea supusul dumneavoastră servitor. Cum, căpitanul Absolute ? Probabil că ai venit ca şi mine să faci un serviciu prietenului dumitale şi după aceea să-ţi aranjezi propriile socoteli,

Scanned with OKEN Scanner

ACRES : Jack ! Dragul meu Jack ! Dragul meu prieten !
ABSOLUTE : Ascultă, Bob, Beverley a sosit.
SIR LUCIUS : Domnule Acres, nu te pot acuza pentru că îl saluţi pe domnul aşa cum cere politeţea. *(Către Faulkland.)* Domnule Beverley, dacă dumneata vrei să alegi armele, căpitanul şi cu mine vom măsura terenul.
FAULKLAND : Armele, domnule ?
ACRES : Pe viaţa mea ! Sir Lucius, nu am de gînd să mă bat cu domnul Faulkland, aceştia sînt prietenii mei.
SIR LUCIUS : Cum, domnule, nu ai venit aici ca să te baţi cu domnul Acres ?
FAULKLAND : Eu ? Nu, domnule, pe cuvîntul meu.
SIR LUCIUS : Asta e culmea ! E revoltător ! Domnule Faulkland, sper totuşi că de vreme ce sîntem trei care am venit aici pentru distracţie, n-o să fii dumneata acela ca să ne strici cheful stînd deoparte.
ABSOLUTE : Te rog, Faulkland, bate-te ca să-i faci plăcere lui Sir Lucius.
FAULKLAND : Nu, dacă domnul Acres ţine neapărat...
ACRES : Nu, nu, domnule Faulkland, o să-mi îndur nenorocirea ca un bun creştin. Vezi, Sir Lucius, n-am prilejul să mă lupt ; şi dacă n-ai nimic împotrivă, aş zice să lăsăm lucrurile baltă.
SIR LUCIUS : Ascultă, domnule Acres, de mine să nu-ţi baţi joc. E sigur că ai provocat pe cineva la duel şi ai venit aici ca să te baţi cu acel cineva. Acum, dacă domnul vrea să-l reprezinte pe cel care l-ai provocat, n-aş vedea de ce — în definitiv e acelaşi lucru.
ACRES : Nu, nu e acelaşi lucru, Sir Lucius, eu l-am provocat pe Beverley, un individ care, după cum vezi, nu îndrăzneşte să-şi arate faţa ! Dacă ar fi aici i-aş arăta eu lui !
ABSOLUTE : Potoleşte-te, Bob, să-ţi explic, nu există nici un Beverley. Persoana care şi-a luat numele acesta e în faţa ta ; şi cum pretenţiile lui sînt aceleaşi, indife-

rent de numele pe care îl poartă, e gata să și le apere așa cum vrei dumneata.

SIR LUCIUS : E, bravo ! Acum o să ai prilejul...

ACRES : Cum, să mă cert cu scumpul meu prieten Jack Absolute ? N-aș face-o asta chiar dacă el ar fi cincizeci de Beverley ! La naiba ! Sir Lucius, că doar nu vrei să fiu atît de monstruos !

SIR LUCIUS : Domnule Acres, curajul dumitale a șters-o o dată cu dorința de răzbunare !

ACRES : Da' de unde ! Mii de chichițe ! Sînt gata să fiu martorul dumitale și dacă o să ai parte de odihnă veșnică, poți să te bizui pe mine. O să-ți fac rost de un culcuș plăcut la mînăstire sau, dacă vrei, o să te îmbălsămez și o să te trimit la Bluderbuss-Hall, sau unde vrei dumneata, cu cea mai mare plăcere.

SIR LUCIUS : Pfui ! Ești un laș.

ACRES : Auziți, domnilor, m-a numit laș ; laș a fost cuvîntul, pe vitejia mea !

SIR LUCIUS : Ei bine, domnule ?

ACRES : Sir Lucius, nu-mi pasă de cuvîntul „laș" — e un cuvînt pe care îl poți rosti în glumă. Dacă însă mi-ai fi zis „fricos", atunci — mii de pumnale și de gloanțe...

SIR LUCIUS : Ei bine, domnule...

ACRES : Atunci te-aș fi socotit un om foarte prost crescut.

SIR LUCIUS : Ce rușine ! Nici nu mai vreau să știu de dumneata !

ABSOLUTE : Sir Lucius, nici n-ai putea să găsești un martor mai bun decît prietenul meu Acres. E un om foarte hotărît — la țară i se spune Bob Spintecătorul. În mijlociu, omoară un om pe săptămînă, nu-i așa, Bob ?

ACRES : Da — acasă, da !

SIR LUCIUS : Foarte bine, atunci, căpitane, să începem. Ieși afară, micul meu sfetnic *(își scoate sabia)* și întreabă-l pe acest gentilom dacă renunță la doamna înainte ca eu să te silesc să-l străpungi.

Scanned with OKEN Scanner

ABSOLUTE : Să-ncepem, domnule. *(Își scoate sabia.)* Dacă nu-ți convine o întrecere prietenească, acesta e răspunsul meu.

Intră Sir Anthony Absolute, David, doamna Malaprop. Lydia și Iulia.

DAVID : Culcați-i pe toți la pămînt, Sir Anthony ; lungiți-l mai ales pe stăpînul meu și legați-i mîinile ca să se poarte frumos !

SIR ANTHONY : Astîmpără-te, Jack, astîmpără-te, că de nu, o să mă apuce pandaliile. Dar cum dracu-ai ajuns la duel ?

ABSOLUTE : Domnul de colo ar putea să te lămurească mai bine ca mine ; el m-a înfruntat și — știi foarte bine — sînt în slujba maiestății sale !

SIR ANTHONY : Mare pehlivan ! Îl prind că se duce să taie beregata cuiva și el îmi spune că e în slujba maiestății sale ! Ascultă, pramatie, cum de îndrăznești atunci să ridici sabia regelui împotriva unuia din supușii maiestății sale ?

ABSOLUTE : Domnule, ți-am spus că am fost provocat de dumnealui, fără să mi se explice motivele.

SIR ANTHONY : La dracu ! Ascultă, domnule, cum se face că l-ai provocat pe fiul meu fără să-i explici motivele ?

SIR LUCIUS : Domnule, fiul dumitale m-a insultat atît de rău, încît onoarea mea nu putea rămîne nepăsătoare.

SIR ANTHONY : Ei, drăcie cu pălărie ! Ascultă, Jack, cum ai îndrăznit să-l insulți pe domnul acesta atît de rău încît onoarea lui să nu poată rămîne nepăsătoare ?

DOAMNA MALAPROP : Hai, lasă onoarea în fața doamnelor. Domnule căpitan, vino-ncoace. Cum de-ai putut să ne intimidezi în felul ăsta ? Lydia s-a speriat cumplit din cauza dumitale.

ABSOLUTE : I-a fost teamă că o să mor sau că o să scap ?

DOAMNA MALAPROP : Lasă iluzionismul pe seama trecutului, Lydia e convinsă — vorbește, copilă.

SIR LUCIUS : Cu voia dumneavoastră, doamnă, aș vrea să spun și eu un cuvînt ; cred că pot interpreta tăcerea

domnișoarei. Vreau să spun...

LYDIA : Ce vrei să spui ?

SIR LUCIUS : Hai, Delia, lasă, trebuie să fim serioşi acum, nu e timp de glume.

LYDIA : E foarte adevărat, domnule ; şi reproşul dumitale mă îndeamnă să-mi ofer mîna acestui gentilom şi să-l rog să revină la vechile lui sentimente.

ABSOLUTE : Îngerul meu, nu te-am înţeles greşit ? Sir Lucius, cred că e o greşeală la mijloc cu privire la jignirea pe care afirmi că ţi-am pricinuit-o. Tot ce pot să spun este că nu a fost intenţionat. Şi, după cum trebuie să fii convins că nu mi-ar fi frică să mă apăr pentru o ofensă reală, o să vezi acum că nu mi-e ruşine să ispăşesc pentru o stîngăcie — îţi cer iertare. Cît despre această doamnă, întrucît îmi face cinstea de a mă sprijini, sînt gata să lupt pentru ea cu orice bărbat.

SIR ANTHONY : Aşa, Jack, îmi place. Băiatule, sînt gata să te susţin.

ACRES : Eu unul am renunţat la orice pretenţii, nu doresc absolut nimic ; şi dacă n-o să-mi găsesc o nevastă pentru care să nu fiu nevoit să mă bat, o să mor holtei.

SIR LUCIUS : Căpitane, dă-mi mîna ; o jignire recunoscută în mod onorabil mă îndatorează ; cît despre doamna, dacă înţelege să-şi renege propria caligrafie... *(Scoate cîteva scrisori.)*

DOAMNA MALAPROP : O să-mi dizolve misterul ! Sir Lucius, poate că e o greşeală, poate că aş putea eu să-i luminez...

SIR LUCIUS : Venerabilă doamnă, vă rog, nu vă amestecaţi în chestiuni care nu vă privesc. Domnişoară Languish, sînteţi sau nu Delia mea ?

LYDIA : Nu, Sir Lucius, nu sînt. *(Se retrage deoparte cu căpitanul Absolute.)*

DOAMNA MALAPROP : Sir Lucius O'Trigger, nerecunoscător cum eşti — îmi mărturisesc gingaşa slăbiciune, iartă-mi îmbujorarea — eu sînt Delia.

Scanned with OKEN Scanner

SIR LUCIUS : Dumneata, Delia ? Asta-i bună ! Ia-o-ncet.

DOAMNA MALAPROP : Van Dyke [1] barbar ce eşti, aceste scrisori sînt ale mele. Cînd o să-ţi dai seama de benignitatea mea, s-ar putea să mă faci să te încurajez...

SIR LUCIUS : Doamnă Malaprop, apreciez foarte mult condescendenţa dumitale ; şi, indiferent dacă m-ai păcălit dumneata sau Lucy, vă sînt deopotrivă de recunoscător. Căpitane, ca să-ţi arăt că nu sînt ingrat pentru că mi-ai luat-o pe domnişoara, sînt gata să ţi-o dau pe deasupra şi pe Delia mea.

ABSOLUTE : Foarte îndatorat, Sir Lucius, dar ce facem cu bietul meu prieten, Bob Spintecătorul — a rămas neconsolat.

SIR LUCIUS : Hei, viteazule ! Nu vrei să te căpătuieşti ?

ACRES : Mii de creţuri ! Nu. Dă-mi mîna, Sir Lucius, uită şi iartă ; dar dacă o să-ţi mai dau vreodată ocazia să mă îmbălsămezi, din nătîng să nu mă scoţi.

SIR ANTHONY : Hai, doamnă Malaprop, nu trebuie să fii abătută, eşti încă înfloritoare.

DOAMNA MALAPROP : Ah, Sir Anthony, toţi bărbaţii sînt nişte barbari.

Se retrag toţi afară de Iulia şi Faulkland.

IULIA *(aparte)* : Pare amărît şi nenorocit, dar nu posac ; povestea pe care mi-a îndrugat-o nu a fost totuşi lipsită de temei. Ah, femeie ! Cum să-ţi fie judecata dreaptă cînd hotărîrea ta e atît de slabă ?

FAULKLAND : Iulia ! Cum aş putea să stărui pentru ceva cînd ştiu că nu merit ! Nu îndrăznesc să-mi închipui — şi totuşi Speranţa e copilul Căinţei...

IULIA : Ah, Faulkland, tu ai greşit tot atît de mult faţă de mine atunci cînd te-ai purtat urît, pe cît greşesc eu acum faţă de tine, uitînd de pica ce ţi-o purtam. Şi cum inima mă îndeamnă să-mi socotesc slăbiciunea

---

[1] Vrea să spună „vandal" (n. trad.).

drept dragoste, aș fi lipsită complet de generozitate dacă nu aș admite o aceeași scuză și pentru tine.

FAULKLAND : Ce fericire !

SIR ANTHONY *(înaintînd)* : Ce se petrece aici ? Și voi v-ați certat ? Ascultă, Iulia, nu m-am amestecat pînă acum niciodată în dragostea voastră ; de data asta însă dă-mi voie să intervin. Toate cusururile pe care le-am descoperit la Faulkland cred că provin din ceea ce numește el delicatețe și dragoste fierbinte pentru tine. Ascultă : mărită-te cu el fără să te mai gîndești, să vezi cum o să se îndrepte !

Toți ceilalți ies în față.

SIR LUCIUS : Ei, sper că nu e nimeni nemulțumit acum ; și chiar dacă eu însumi am fost dezamăgit, am totuși mulțumirea de a-i vedea pe ceilalți mai norocoși.

ACRES : Ai dreptate, Sir Lucius. Jack, îți doresc multă fericire. Domnule Faulkland, așijderea. Doamnelor, vreau să vă arăt că nu sînt nici jignit, nici supărat — mii de viori și de tamburine ! Peste o jumătate de oră, viorile o să-nceapă să cînte la *New Rooms* — țin ca toată lumea să fie prezentă !

SIR ANTHONY : Strașnic, pe legea mea ! Diseară, noi, ăștia, holteii, o să bem în sănătatea tinerilor și a unui bărbat pentru doamna Malaprop !

FAULKLAND : Jack, rivalii ne-au fost răpiți — cred că ne putem felicita reciproc ; tu ai împiedicat la timp greșelile unei imaginații zvăpăiate care ar fi putut nenoroci o inimă nevinovată, iar eu mi-am oprit alegerea asupra unei femei care o să-mi îndrepte caracterul !

ABSOLUTE : Am gustat amîndoi și amarul și dulceața iubirii ; cu singura deosebire că tu ți-ai pregătit veșnic cupa cu fiere singur, pe cîtă vreme eu...

LYDIA : Mi-ai fost veșnic îndatorat mie pentru ea, domnule Sfiiciune. Ei, hai să lăsăm astea, fericirea noastră e desăvîrșită și o împărtășește toată lumea.

IULIA : Să ne străduim atunci s-o păstrăm astfel ; și în timp ce Speranța ne zugrăvește un tablou ademenitor al fericirii viitoare, să renunțăm la culorile prea vii pentru a fi trainice. Cînd inimile care merită să fie fericite își leagă soarta, Virtutea le încunună cu o ghirlandă nepieritoare de flori, nevinovate și modeste ; iar Pasiunea, care judecă strîmb întotdeauna, așază în mijlocul cununii un trandafir obraznic ai cărui spini nu fac alta decît să înțepe atunci cînd i se veștejesc petalele !

Ies toți.

JOHN GAY

Prin contribuția acestui scriitor, puternic influențat de Swift, dramaturgia europeană beneficiază de o operă de teatru unică în cadrul epocii. J. Gay s-a născut în octombrie 1685, la Barnstaple, și a murit în 4 decembrie 1732, la Londra. - Istoricii literari relatează că ideea acestei opere vine de la Swift care era bun prieten cu Gay și Pope. Acesta le povestea amicilor săi cum lumea de sus care ajungea la închisoarea din Newgate nu era cu nimic deosebită de a hoților de rînd.

Opera are caracterul unei farse antisentimentale, realizată în maniera teatrului epic. În prolog, sînt prezentate personajele care reprezintă o lume interlopă, formată din hoți, cerșetori, prostituate, avocați, inși corupți din aparatul de stat etc.

Comedia sentimentelor este proiectată pe un fundal de moravuri specific lumii interlope, care trimite însă la modul de comportare al excrocilor din înalta societate. Opera are un evident caracter alegoric.

Macheath, excrocul și bărbatul frumos, se căsătorește cu fiica lui Peachum, regele cerșetori-

Scanned with OKEN Scanner

lor. Speriat că acesta va cunoaşte dedesubturile afacerilor sale necinstite, Peachum îl denunţă poliţiei. Dar Polly, fiica acestuia, îndrăgostită de soţul său, îl ajută să evadeze.

O altă femeie îl trădează şi cînd Macheath este gata să fie executat, fiind plins de toate iubitele sale, este eliberat printr-o întorsătură deliberată a intrigii.

Plină de umor, inedită prin spectrul moral al lumii pe care o reprezenta, semnificativă prin implicaţiile sale alegorice, Opera cerşetorilor *anticipează farsa absurdă cu caracter epic din vremea noastră.*

Scanned with OKEN Scanner

Actul I

SCENA X

Doamna Peachum, Peachum, Polly.

POLLY :N-a fost decît Nimming Ned : a adus o perdea de damasc, o crinolină, o pereche de sfeşnice de argint, o perucă, un ciorap de mătase de la focul de azi-noapte.

PEACHUM : Nu-i altul mai isteţ ca Nid să salveze atîtea lucruri de la un foc. Dar acum, Polly, să vorbim despre tine ; căci lucrurile nu trebuie să rămînă aşa cum sînt. Se pare că te-ai măritat.

POLLY : Da, domnule.

PEACHUM : Şi cum ai de gînd să trăieşti, fetiţo ?

POLLY : Ca alte femei, domnule, din hărnicia soţului meu.

D-NA PEACHUM : Ce ! s-a ţicnit fata asta ? Nevasta de hoţ şi nevasta de soldat se bucură tot atît de puţin de banii bărbatului ca şi de tovărăşia lui.

PEACHUM : Nu ţi-ai făcut şi tu, Polly, socotelile unei femei ca lumea despre căsătorie ?

POLLY : Nu ştiu ce vrei să spui, domnule.

PEACHUM : Să-ţi lase averea, sau să rămîi văduvă.

POLLY : Dar îl iubesc, domnule, cum m-aş fi putut gîndi să mă despart de el.

PEACHUM : Să te desparţi de el ! Păi asta-i socoteala şi scopul tuturor clauzelor căsătoriei. Liniştea văduviei e singura speranţă care alină sufletul nevestelor. Ca-

re-i femeia care ar sta pe gînduri să devină nevastă atunci cînd ar sta în puterile ei să fie văduvă cînd îi convine? Dacă ai gînduri d-astea, Polly, cred că partida nu-i rea.

POLLY: Ce groază îmi e de sfaturile tale! Totuşi trebuie să te rog să-mi explici.

PEACHUM: Pune mîna pe ce are, denunţă-l la întrunirile următoare ale Curţii şi devii îndată o văduvă bogată.

POLLY: Cum, să-l omor pe omul pe care-l iubesc! Îmi îngheaţă sîngele în vine numai cînd mă gîndesc la asta.

PEACHUM: Of, Polly! ce are a face amorul în toate astea. Fiindcă lucrul trebuie să se întîmple mai devreme sau mai tîrziu, cred că şi căpitanul ar prefera ca răsplata pentru moartea lui să o primim noi şi nu un străin. Păi, Polly, căpitanul ştie că, după cum treaba ăluia e să fure, a noastră e să-i prindem pe hoţi; fiecare cu afacerea lui; aşa că aici nu încape pic de răutate.

D-NA PEACHUM: Da, bărbate, aici ai brodit-o bine. Denunţul e singurul lucru care m-ar face vreodată să o iert.

ARIA XII

POLLY:

„Gîndiţi-vă bine, dragi părinţi"
Gîndiţi-vă bine, nu fiţi severi;
Ajutaţi o biată nevastă,
Căci de funia care-l spînzură pe drăguţul meu
Atîrnă viaţa sărmanei Polly.

D-NA PEACHUM: Datoria faţă de părinţi, fetiţo, te obligă să-l spînzuri. Ce n-ar da o mulţime de neveste pe aşa ceva!

POLLY: Ce înseamnă averea moştenită sau văduvia pentru mine? Îmi cunosc inima; nu-i pot supravieţui.

Aria XII :
„Le printemps rappelle aux armes".
Turtureaua cu plînset jalnic
Pe iubitul ce moare,
Turtureaua cu plînset jalnic
Il tînguie pe porumbelul ei.
Se lasă în jos răpusă de suspin,
Pereche în moarte, ca pereche în iubire.

Tot așa se va întîmpla, domnule, și cu biata voastră Polly.

D-NA PEACHUM : Cum ? E proasta asta îndrăgostită de-a binelea ? Te disprețuiesc că ești așa de ciudată. Păi, fato, faci neamul femeiesc de rușine !

POLLY : Dar ascultă-mă, mamă — dacă ai iubit vreodată.

D-NA PEACHUM : Blestematele alea de piese din cărți au nenorocit-o. Încă un cuvînt, fetițo, și-ți zbor creierii, dacă-i ai.

PEACHUM : Ferește-te, Polly, teme-te de răutate și gîndește-te la ce ți s-a propus.

D-NA PEACHUM : Șterge-o, fetițo ! Spînzură-ți bărbatul și fii ascultătoare.

Actul II

SCENA II

Intră Macheath.

MAC. : Bun găsit, domnilor ; inima mea a fost alături de voi în aceste clipe, dar am fost reținut de o problemă neașteptată. Fără ceremonii, vă rog !

MAT. : Tocmai spărgeam gașca să mergem la datorie. Am să am onoarea să iau aer cu dumneavoastră, domnule, pe cîmp în seara asta ? Mai trag cîte o dușcă, două, cu vizitiii de pe diligențe ca semn de prietenie și pentru informații ; și știu că pe la ora asta vor fi

cîţiva trecători pe drumul de apus, cu care merită să stăm de vorbă.

MAC. : Urma să fac şi eu parte dintre... dar...

MAT. : Dar ce, domnule ?

MAC. : Îmi pune careva la îndoială curajul ?

MAT. : Am fost cu toţii martorii curajului vostru.

MAC. : Onoarea şi credinţa mea faţă de bandă ?

MAT. : Îmi pun capul pentru asta.

MAC. : În împărţirea prăzii arătat-am vreodată cea mai mică urmă de zgîrcenie sau nedreptate ?

MAT. : Din aceste întrebări parcă v-a supărat ceva. Bănuiţi pe vreunul dintre noi ?

MAC. : Am încredere nestrămutată în voi toţi, domnilor, ca oameni de onoare şi ca atare vă preţuiesc şi vă respect. Peachum ne e de folos.

MAT. : Are de gînd să ne joace vreun renghi ? Îl împuşc în ţeastă.

MAC. : Vă rog, domnilor, să acţionaţi civilizat şi discret. Pistolul vă este ultimul mijloc.

MAT. : Nu ştie nimic de această întîlnire.

MAC. : Afacerea nu poate continua fără el ; e un om care cunoaşte lumea şi ne e un agent necesar. Am avut o mică neînţelegere şi pînă o lichidăm am să fiu obligat să nu-l mai întîlnesc. Orice neînţelegere de-a mea personală nu va avea nici o consecinţă gravă asupra prietenilor mei. Trebuie să continuaţi să acţionaţi sub conducerea lui ; căci în clipa în care ne despărţim de el, banda e ruinată.

MAT. : Şi zău, ne este la fel de folositor cum e codoaşa unei tîrfe.

MAC. : Faceţi-l să creadă că am părăsit banda, ceea ce n-o voi face decît o dată cu viaţa. Vom continua să ne întîlnim în locurile noastre secrete. Într-o săptămînă poate ne vom împăca.

MAT. : Ordinele voastre vor fi respectate. Acum e timpul să ne ducem la datorie, aşa că, pînă diseară în locurile noastre din Moorfields, vă spunem bun rămas.

Scanned with OKEN Scanner

MAC. : Voi dori să fiu alături de voi. Mult noroc.

(Se așază melancolic la masă)

ARIA II

Marșul din *Rinaldo*, cu tobe și trompete

MAT. : Să pornim la drum :

Ascultați ! Aud zgomotul diligențelor
Ceasul atacului se apropie,
La arme, băieți viteji, și încărcați-le !
Vedeți glonțul meu !
N-au alchimiștii decît să muncească pe brînci
Focul nostru îl întrece pe al lor,
Și transformă plumbul în aur.

(Banda, înșirată în fața scenei, își încarcă pistoalele, le înfig la cingătoare și ies cîntînd prima parte în cor.)

Traducere de Ileana Verzea,
după : *Eighteenth Century Plays*,
London, J. M. Dent & Sons Ltd.
New York E. P. Dutton & Co., Inc., 1958.

Scanned with OKEN Scanner

CARLO GOLDONI

Se înscrie în rîndurile reformatorilor teatrului italian din secolul al XVIII-lea.

S-a născut la Veneţia, în 25 februarie 1707, şi a murit la Paris, în 6 februarie 1793.

Şi-a început studiile la şcoala dominicanilor, după care a audiat cursuri de filozofie, medicină şi drept. Din 1734 se ataşază unei trupe ambulante de teatru, pentru care compune anumite texte.

După căsătorie, încearcă să se afirme în avocatură, dar renunţă, consacrîndu-şi întreaga activitate teatrului. Abia acum îşi dă seama de neajunsurile vechilor sale încercări literare şi păstrînd ritmul şi caracterul plin de spontaneitate al dialogului din commedia dell'arte, *Goldoni îşi compune piesele cu multă rigoare, nelăsînd nici un fel de loc pentru improvizaţie.*

In Memoriile *sale, ca şi în unele prefeţe sau piese de teatru, putem descifra cu uşurinţă modalităţile prin care scriitorul italian îşi propune să inoveze teatrul.*

Comedia de intrigă, bazată pe aglomerare de evenimente, dialogul spumos, conflictele senti-

mentale şi de mentalităţi rămîn în centrul operelor sale. De fapt inovaţiile sale sînt importante pentru teatrul italian, salvat din imitarea sterilă a improvizaţiilor împrumutate din commedia dell'arte, *dar rămîn locuri comune, cînd acestea sînt raportate la evoluţia comediei din alte ţări. Dintre comediile sale menţionăm* Văduva vicleană *(1748),* Mincinosul *(1750),* Locandiera *(1753) etc.*

Meritul său, aşa cum arată De Sanctis, este de a fi dat teatrului veridicitate şi naturaleţea sa firească.

Scanned with OKEN Scanner

HANGIŢA [1]

ACTUL II

SCENA XIV

Cavalerul, apoi servitorul său.

CAVALERUL : Bine c-am găsit în ce chip să scap de ele. Ce, credeau că mă prind în plasă ? Bietele de ele, că proaste mai sînt ! Să se ducă acuma la conte şi să-i povestească ce-au păţit. Dacă ar fi fost doamne nobile, din respect faţă de ele s-ar fi cuvenit să plec numaidecît ; dar atunci cînd pot, îmi bat joc de femei cu cea mai mare plăcere. Cu toate astea, de Mirandolina n-am fost în stare să-mi bat joc. M-a învins cu atîta drăgălăşenie, că mă simt aproape obligat s-o iubesc. Dar e femeie şi nu trebuie să mă încred în ea ! Vreau să plec. Voi pleca mîine. Dar să aştept pînă mîine ? Cine mă asigură că, de vin la noapte să dorm acasă, Mirandolina nu mă dă gata ? *(Rămîne pe gînduri.)* Da ! Trebuie să iau o hotărîre bărbătească.

SERVITORUL : Domnule cavaler !

CAVALERUL : Ce vrei ?

SERVITORUL : Vă aşteaptă domnul marchiz în camera dumneavoastră ; doreşte să vă vorbească.

---

[1] În româneşte de N. Al. Toscani. Din : *Goldoni, Teatru*, vol. II E.L.U., Clasicii literaturii universale, 1959.

Scanned with OKEN Scanner

CAVALERUL : Ce mai vrea și smintitul ăsta ? Dacă-i vorba de bani, nu mai scoate de la mine nimic. Să aștepte, și cînd s-o sătura de așteptat, are să plece. Du-te și spune-i chelnerului să-mi facă socoteala și să mi-o aducă aici.

SERVITORUL *(vrînd să plece)* : Am înțeles !

CAVALERUL : Ascultă ! Vezi ca în două ceasuri să fii gata cu cuferele.

SERVITORUL : Nu cumva vreți să plecați ?

CAVALERUL : Da ! Adu-mi spada și pălăria aici, dar vezi să nu bage marchizul de seamă.

SERVITORUL : Dar dac-o să mă vadă făcînd cuferele ?

CAVALERUL : Spune-i și tu ce vrei. M-ai înțeles ?

SERVITORUL *(aparte)* : O ! Ce rău îmi pare că plecăm din pricina Mirandolinei ! *(Iese.)*

CAVALERUL : Și totuși e adevărat. E drept că plec, dar simt în inimă o mîhnire cu totul aparte, ceva ce n-am mai încercat niciodată. Cu atît mai rău ar fi însă pentru mine dacă aș rămîne, așa că trebuie s-o șterg de-aici cît mai repede. Ah ! Femeilor ! Totdeauna am să vă vorbesc de rău ! Da, da ! Chiar și atunci cînd țineți la noi, noi tot suferim de pe urma voastră !

SCENA XV

Fabrio și cavalerul.

FABRIZIO : E adevărat, domnule cavaler, că doriți socoteala ?

CAVALERUL : Da ! Ai adus-o ?

FABRIZIO : Chiar în clipa asta o face stăpîna.

CAVALERUL : Ea face socotelile ?

FABRIZIO : Oh, întotdeauna. Chiar și atunci cînd trăia tatăl său. Scrie și știe să socotească mai bine decît oricare tînăr care se ocupă cu negoțul.

CAVALERUL *(aparte)* : Ce femeie ciudată e !

FABRIZIO : Și vreți să plecați chiar așa de repede ?

Scanned with OKEN Scanner

CAVALERUL : Da, așa cer treburile mele.
FABRIZIO : Vă rog să nu uitați de chelner.
CAVALERUL : Adu-mi socoteala, căci știu eu ce am de făcut.
FABRIZIO : Aici vreți socoteala ?
CAVALERUL : Da, aici ! Deocamdată nu vreau să mă duc în camera mea.
FABRIZIO : Și bine faceți, fiindcă în camera dumneavoastră se află pisălogul acela de marchiz. Drăguțul de el ! Se face că-i îndrăgostit de stăpînă-mea, numai că poate să-și pună pofta în cui ! Mirandolina va fi nevasta mea !
CAVALERUL *(supărat)* : Socoteala !
FABRIZIO : Îndată ! *(Iese.)*

SCENA XVI

Cavalerul, singur.

CAVALERUL : Toți s-au îndrăgostit de Mirandolina. Și nici nu-i de mirare dacă și eu începusem să simt că mă aprind ! Dar voi pleca, voi învinge această putere necunoscută... Dar ce văd ? Mirandolina ? Ce vrea de la mine ? Are o hîrtie în mînă. Trebuie să fie nota de plată. Ce să fac ? Trebuie să îndur și acest ultim asalt. În definitiv, plec peste două ceasuri.

SCENA XVII

Mirandolina, cu o hîrtie în mînă, și cavalerul.

MIRANDOLINA *(cu tristețe)* : Domnule cavaler !
CAVALERUL : Ce e, Mirandolina ?
MIRANDOLINA *(mai la o parte)* : Vă cer iertare !
CAVALERUL : Apropie-te !

Scanned with OKEN Scanner

MIRANDOLINA *(cu tristeţe)*: Aţi cerut socoteala; am adus-o.

CAVALERUL: Dă-mi-o!

MIRANDOLINA: Poftim! *(În timp ce-i dă socoteala, îşi şterge ochii cu şorţul.)*

CAVALERUL: Ce ai? Plîngi!

MIRANDOLINA: Nu, domnule cavaler, mi-a intrat puţin fum în ochi.

CAVALERUL: Fum în ochi? Hm, bine... Ia să vedem, cît îţi datorez? *(Citeşte.)* Douăzeci de arginţi? Pentru patru zile de găzduire atît de minunată numai douăzeci de arginţi!

MIRANDOLINA: Dacă aşa a ieşit socoteala...

CAVALERUL: De ce n-ai trecut în socoteală şi cele două feluri speciale de mîncare pe care mi le-ai dat azi-dimineaţă?

MIRANDOLINA: Vă rog să mă iertaţi, dar ce dau de la mine nu pun la socoteală.

CAVALERUL: Aşadar mi le-ai dăruit?

MIRANDOLINA: Vă cer iertare de îndrăzneală. Aş vrea s-o luaţi drept un gest de... *(Îşi acoperă faţa spre a arăta că plînge.)*

CAVALERUL: Dar ce ai?

MIRANDOLINA: Nu ştiu dacă-i fum sau dacă nu mi s-or fi umflat ochii.

CAVALERUL: N-aş vrea să fi păţit ceva la ochi pe cînd îmi pregăteai felurile acelea delicioase.

MIRANDOLINA: Dacă ar fi din pricina asta, aş suferi... cu plăcere... *(Arată că-şi stăpîneşte cu greu plînsul.)*

CAVALERUL *(aparte)*: Nu fac eu bine că plec? *(Tare.)* Ei, hai, ţine. Ai aici doi dubloni. Ia-i, dacă ţii la mine... şi plînge-mi de milă... *(Se încurcă.)*

MIRANDOLINA *(fără să scoată o vorbă, cade ca leşinată pe un scaun.)*

CAVALERUL: Mirandolina! Vai de mine! Mirandolina! A leşinat... Să se fi îndrăgostit de mine? Aşa de repede? Şi de ce nu? Eu nu m-am îndrăgostit de ea? Dragă Mirandolina... Eu... iubit de o fe-

meie ? Dar a leşinat din pricina mea! O! Şi ce frumoasă eşti ! De-aş avea ceva cu ce s-o trezesc. Eu, care nu-s obişnuit cu femeile, n-am la mine nici sticluţe cu săruri, nici oţeturi aromatice. E cineva pe aici ? Nu-i nimeni ? Iute... Să mă duc eu. Sărăcuţa de ea ! Fii binecuvîntată ! *(Iese, apoi se întoarce.)*

MIRANDOLINA : De data asta l-am dat gata. Nenumărate sînt armele noastre cu care-i convingem pe bărbaţi. Dar cînd sînt încăpăţînaţi, nu ne mai rămîne decît o singură lovitură, cea mai sigură : leşinul. Se-ntoarce ! Se-ntoarce ! *(Se aşază ca mai înainte.)*

CAVALERUL *(întorcîndu-se cu un vas cu apă)* : Iată-mă, iată-mă. Nu şi-a revenit încă. Hotărît lucru că mă iubeşte. S-o stropesc cu apă, poate că-şi revine. *(O stropeşte, şi ea începe să se mişte.)* Curaj, curaj ! Sînt aici, dragostea mea ! Nu mai plec !

Scanned with OKEN Scanner

BEAUMARCHAIS

Tentat de dramă, în spiritul esteticii lui Diderot, Beaumarchais se impune în istoria teatrului comic prin Bărbierul din Sevilla *(1775) şi mai ales prin* Nunta lui Figaro *(1784), care reprezintă cea mai strălucită realizare a comediei de intrigă din cadrul epocii.*

Sintetizînd în opera sa o serie de procedee comice consacrate, Beaumarchais aduce în Nunta lui Figaro *o estetică realistă asupra personajelor şi a intrigii, dublată de o viziune socială destinată să imprime operei o amprentă satirică, colorată de spectrul filozofic al epocii luminilor.*

Conflictul fundamental din Nunta lui Figaro *este declanşat de căsătoria lacheului cu frumoasa Suzana, şi pretenţia stăpînului de a beneficia de dreptul primei nopţi. Intriga este însă în aşa fel construită, încît fiecare personaj este impulsionat de alte interese. Privită din exterior, această intrigă are ceva din hazul uşor şi spumos al vodevilului, dar cercetată în resorturile ei mai adînci, ea pune în lumină aspecte mai grave, de dramă sentimentală.*

Scanned with OKEN Scanner

Surprins de dilema dintre libertate *şi* necesitate, *contele Almaviva este nevoit să se supună* necesităţi, *impusă de* opinia publică *ce nu este de partea sa.*

Atît procedeele cît şi motivul din Nunta lui Figaro *sînt cunoscute. Nouă este însă victoria lacheului asupra stăpînului şi strălucită rămîne arta replicii şi capacitatea scriitorului de a crea situaţii palpitante, care dau acestei comedii de intrigă o teatralitate deosebită.*

Scanned with OKEN Scanner

NUNTA LUI FIGARO [1]

Actul V

SCENA VII

Figaro, Contele, Contesa, Suzanne.

FIGARO *(apropiindu-se)*: Am să...

CONTELE *(crezînd că vorbeşte cu pajul)*: Ca să te înveţi minte... na! *(Crede că îi trage o palmă pajului.)*

FIGARO *(care s-a apropiat, o primeşte el)*: Au!

CONTELE: Astuia i-am plătit-o.

FIGARO *(frecîndu-şi obrazul)*: Nu cîştigi întotdeauna cînd tragi cu urechea.

SUZANNE *(rîzînd tare, de cealaltă parte a scenei)*: Ha, ha, ha...

CONTELE *(contesei, pe care o ia drept Suzanne)*: Ce-o fi şi cu pajul ăsta? Primeşte o coşcogeamitea palmă, şi fuge rîzînd cu hohote...

FIGARO *(aparte)*: Măcar de-ar fi primit-o el!...

CONTELE: Nu pot face un pas, fără să dau de dînsul! Las', că ne răfuim noi. *(Contesei)* Nu vreau să-mi stric plăcerea de a te vedea, în sfîrşit!

---

[1] În româneşte de Anda Boldur şi Valentin Lipatti. Din: *Beaumarchais, Nunta lui Figaro*, E.P.L., Biblioteca pentru toţi, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

CONTESA *(imitînd glasul Suzannei)*: Nădăjduiaţi ?

CONTELE: După bileţelul acela, atît de bine ticluit... *(îi ia mîna.)* Tremuri ?

CONTESA: Mi-a fost teamă...

CONTELE: Am primit, din greşeală, o sărutare. Trebuie să ţi-o dau... *(O sărută pe frunte.)*

CONTESA: N-ar trebui !...

FIGARO *(aparte)*: Ticăloasa !

SUZANNE *(idem)*: Draga de ea !

CONTELE *(ia mîna soţiei sale)*: Ce piele fină şi catifelată... Nici chiar contesa nu are mîini atît de frumoase !

CONTESA *(aparte)*: Cîtă părtinire !

CONTELE: Şi-apoi, ea nu are braţele acestea tari şi rotunjoare, degetele acestea jucăuşe şi pline de graţie...

CONTESA *(cu vocea Suzannei)*: Aşadar, dragostea ?...

CONTELE: Dragostea... este povestea inimii. Pasiunea e desăvîrşirea ei. Ea mă aduce la picioarele tale.

CONTESA: N-o mai iubiţi ?

CONTELE: O iubesc mult, dar trei ani de convieţuire fac căsnicia mult prea respectabilă.

CONTESA: Ce-aţi fi vrut să găsiţi la ea ?

CONTELE *(mîngîind-o)*: Ceea ce găsesc la tine, frumoasa mea.

CONTESA: Ce anume ?

CONTELE: Cum să-ţi spun... poate mai puţină monotonie, mai multă şăgălnicie, acel nu-ştiu-ce care farmecă, din cînd în cînd o împotrivire... ştiu şi eu ?... Soţiile noastre cred că totul e să ne iubească, şi o dată ce-au hotărît aceasta, ne iubesc, ne tot iubesc... — atunci cînd ne iubesc — şi sînt atît de binevoitoare şi atît de îndatoritoare, mereu, fără răgaz, încît nu-i

Scanned with OKEN Scanner

de mirare că într-o bună zi te pomenești sătul de ceea ce altădată fusese pentru tine însăși fericirea.

CONTESA *(aparte)*: Ce lecție!

CONTELE: Într-adevăr, Suzon, m-am gîndit de mii de ori că, dacă noi căutăm în altă parte ceea ce ne lipsește acasă, e pentru că soțiile noastre nu învață îndeajuns arta de a ne place, de a se reînnoi în dragoste, de a trezi farmecul stăpînirii lor asupra noastră, prin vraja noutății...

CONTESA *(înțepată)*: Așadar, ele trebuie să facă totul?...

CONTELE *(rîzînd)*: Și bărbații nimic? Putem schimba noi legea firii? Datoria noastră e să le cîștigăm, a lor...

CONTESA: A lor?

CONTELE: Să ne păstreze, ceea ce se uită cam des.

CONTESA: Eu n-o să uit!

CONTELE: Nici eu!

FIGARO *(aparte)*: Nici eu!

SUZANNE *(aparte)*: Nici eu!

CONTELE *(ia mîna soției sale)*: Să vorbim mai încet, e un ecou aici... Tu, care ești făcută parcă anume pentru dragoste, atît de drăgălașă, de sprințară, nici n-ai nevoie să te gîndești la toate acestea... Un dram de vino-ncoace te-ar face cea mai atîtătoare amantă... *(O sărută pe frunte.)* Suzanna mea, un castilian se ține de cuvînt. Îți dau aurul făgăduit pentru răscumpărarea dreptului pe care nu-l mai am asupra acestei minunate clipe ce-mi dăruiești. Și cum farmecul ei este de neprețuit, mai adaug și acest briliant, pe care să-l porți în deget, de dragul meu.

CONTESA *(face o plecăciune)*: Suzanne primește totul.

FIGARO *(aparte)*: N-am văzut ființă mai nemernică!

SUZANNE *(idem)*: Strașnice daruri mai primim!

Scanned with OKEN Scanner

CONTELE *(idem)*: E interesată, cu atît mai bine.
CONTESA *(privind în zare)*: Văd torțe apropiindu-se.
CONTELE: Sînt pregătirile pentru nunta ta. Hai să intrăm o clipă într-unul dintre aceste pavilioane, ca să-i lăsăm să treacă...
CONTESA: În întuneric?
CONTELE *(o trage încetișor)*: Ei, și? Doar n-avem de gînd să citim.
CONTELE *(își îngroașă vocea și se întoarce)*: Cine trece pe-aici?
FIGARO *(furios)*: Trece? Vine înadins.
CONTELE *(încet, contesei)*: E Figaro. *(Fuge.)*
CONTESA: Vă urmez. *(Intră în pavilionul din dreapta, în timp ce contele dispare în fundul pădurii.)*

SCENA VIII

Figaro, Suzanne, în întuneric.

FIGARO *(caută să vadă încotro se duc contele și contesa, pe care o ia drept Suzanne)*: Nu mai văd și nu mai aud nimic, au intrat pesemne înăuntru. Iar eu sînt aici... *(Cu vocea sugrumată:)* O, voi, soți neîndemînatici, care tocmiți iscoade și dați tîrcoale luni întregi bănuielii ce vă zgîndără, de ce nu faceți ca mine? Din prima zi mi-am urmărit soția, am pîndit-o și am aflat ceea ce voiam. Acum, cel puțin, sînt lămurit și știu la ce să mă aștept. *(Se plimbă agitat.)* Noroc că nici nu-mi pasă și că trădarea ei mă lasă nesimțitor. În schimb, îi am la mînă.
SUZANNE *(care s-a apropiat încet prin întuneric, aparte)*: Ai să-mi plătești scump toate aceste bănuieli! *(Cu glasul contesei:)* Cine e acolo?

Scanned with OKEN Scanner

FIGARO : Cine ? Acela care ar vrea din toată inima să-l fi luat dracul, cînd s-a născut !

SUZANNE *(cu glasul contesei)* : A, tu eşti Figaro ?

FIGARO *(o recunoaşte şi spune grăbit)* : Doamnă contesă !

SUZANNE : Vorbeşte mai încet.

FIGARO *(iute)* : Doamnă, cerul vă trimite în clipa asta. Unde credeţi că e domnul conte ?

SUZANNE : Ce-mi pasă mie de el ? Spune-mi...

FIGARO *(mai iute)* : Şi Suzanne, mireasa mea, unde credeţi că se află ?

SUZANNE : Vorbeşte mai încet...

FIGARO *(şi mai iute)* : Suzon, care făcea pe cinstita, pe mironosiţa ! S-au închis acolo, înăuntru. Mă duc să chem oamenii.

SUZANNE *(îi astupă gura cu mîna şi uită să-şi prefacă vocea)* : Nu striga.

FIGARO *(aparte)* : God'dam ! E Suzon !

SUZANNE *(cu vocea contesei)* : Pari neliniştit...

FIGARO *(aparte)* : Şireata, vrea să mă încerce !

SUZANNE : Trebuie să ne răzbunăm, Figaro.

FIGARO : Doriţi într-adevăr ?

SUZANNE : Altfel, n-aş fi femeie. Dar, în vreme ce bărbaţii au la îndemînă sute de mijloace...

FIGARO *(tainic)* : Doamnă, nici femeile nu se pot plînge, al lor face cît toate ale noastre la un loc.

SUZANNE *(aparte)* : Ce palmă i-aş mai trage...

FIGARO *(aparte)* : Ce-ar fi ca, înainte de nuntă...

SUZANNE : Dar o asemenea răzbunare, fără pic de dragoste, n-ar avea nici un haz.

FIGARO : Acolo unde nu se vede dragostea, respectul e de vină.

SUZANNE *(înţepată)* : Nu ştiu dacă crezi într-adevăr ceea ce spui, dar vorbeşti fără căldură.

FIGARO *(cu o patimă prefăcută, îngenunchind)*: Vai, doamnă, vă iubesc ca un nebun. Dar gîndiţi-vă unde, cînd şi în ce împrejurare ne aflăm, şi fie ca necazul ce simţiţi să ţină loc căldurii ce lipseşte rugii mele.

SUZANNE *(aparte)*: Mă mănîncă palma...

FIGARO *(idem)*: Îmi bate inima.

SUZANNE: Dar, domnule, îţi dai seama...

FIGARO: Da, doamnă, îmi dau seama.

SUZANNE: ...că pentru mînie şi dragoste...

FIGARO: Orice amînare e păgubitoare. Daţi-mi mîna, doamnă.

SUZANNE *(vorbind cu vocea ei, îi trage o palmă)*: Iat-o!

FIGARO: A, *demonio*, ce palmă!

SUZANNE *(îi mai trage una)*: Ce palmă?! Poftim încă una!

FIGARO: Şi mai ce? Ei, drăcia dracului! Da' ce e azi, ziua palmelor?

SUZANNE *(trăgîndu-i cu nemiluita)*: Şi mai ce?! Poftim pentru bănuielile tale, pentru răzbunările şi pentru trădările tale, pentru şiretlicurile, ocările şi planurile tale! Asta e dragostea! Parc-aşa spuneai!

FIGARO (ridicîndu-se): Santa Barbara! Da, asta e dragostea. O, fericire... O, bucurii... O, de o mie de ori fericite Figaro! Loveşte, iubito, loveşte, nu te opri. Dar după ce-mi vei fi acoperit tot trupul cu vînătăi, uită-te cu dragoste, Suzon, la omul cel mai norocos pe care l-a bătut vreodată o femeie...

SUZANNE: Cel mai norocos! Tîlharule! Vorbeşti, de parcă nu i-ai fi făcut curte contesei, şi încă cu vorbe atît de înşelătoare, încît, uitînd de mine însămi, începusem să mă las înduplecată, în locul ei.

Scanned with OKEN Scanner

FIGARO : Crezi că vocea ta cea dulce m-a înşelat o singură clipă ?

SUZANNE *(rîzînd)* : Cum ?! M-ai recunoscut ? Am să mă răzbun !

FIGARO : Să snopeşti pe cineva în bătaie şi să-i mai porţi pică pe deasupra, iată o trăsătură cu totul şi cu totul muierească. Dar spune-mi, rogu-te, prin ce împrejurare fericită te afli aci, cînd eu te credeam cu el ? Şi rochia asta, care m-a păcălit, cum de-a ajuns pe tine ?

SUZANNE : Tu eşti nevinovatul care a căzut în capcana pregătită altuia. E oare vina noastră dacă, vrînd să punem mîna pe un vulpoi, prindem doi deodată ?

FIGARO : Cine-l prinde pe celălalt ?

SUZANNE : Nevastă-sa.

FIGARO : Nevastă-sa ?

SUZANNE : Da, nevastă-sa !

FIGARO *(în culmea veseliei)* : Vai, Figaro. Poţi să te spînzuri ! Pe asta n-ai mai ghicit-o ! Nevastă-sa ! Femei şirete şi agere, cine se poate măsura cu voi ? Aşadar, sărutările de adineaori ?

SUZANNE : Doamna le-a primit.

FIGARO : Şi sărutarea pajului ?

SUZANNE *(rîzînd)* : Domnul conte.

FIGARO : Şi azi-dimineaţă, în spatele fotoliului ?

SUZANNE : Nimeni.

FIGARO : Eşti sigură ?

SUZANNE *(rîzînd)* : Iar zboară palmele prin aer, Figaro !

FIGARO *(îi sărută mîna)* : Ale tale-s uşoare ca nişte fulgi ; în schimb, a contelui e grea, nu glumă.

SUZANNE : Haide, semeţule, pocăieşte-te !

FIGARO *(face tot ce spune)* : Ai dreptate, în genunchi, cu faţa la pămînt, la picioarele tale...

Scanned with OKEN Scanner

SUZANNE *(rîzînd)*: Bietul conte ! Cît s-a mai ostenit !
FIGARO *(se ridică într-un genunchi)*: ...ca să-şi cucerească soţia !

SCENA IX

Contele intră prin fund şi se duce direct la pavilionul din dreapta; Figaro, Suzanne.

CONTELE *(sieşi)*: În zadar o caută prin grădină, poate că a intrat aici.
SUZANNE *(încet, lui Figaro)*: El e.
CONTELE *(deschide uşa pavilionului)*: Suzanne, eşti înăuntru ?
FIGARO *(încet)*: N-a recunoscut-o.
CONTELE *(se întoarce)*: Un bărbat la picioarele contesei... şi nu sînt înarmat... *(Se apropie).*
FIGARO *(se ridică, schimbîndu-şi vocea)*: Iertaţi-mă, doamnă, dacă n-am înţeles că mi-aţi dat întîlnirea aici... din pricina nunţii...
CONTELE *(aparte)*: E bărbatul de azi-dimineaţă din budoar. (Se apropie.)
FIGARO *(continuă)*: Ceea ce nu înseamnă că o piedică atît de neroadă ne poate întîrzia fericirea....
CONTELE *(aparte)*: Masacru ! Moarte ! Infern !
FIGARO *(conducînd-o spre pavilion, încet)*: Fierbe !... *(Tare:)* Să ne grăbim, doamnă, să ne răzbunăm pe clipele pierdute azi-dimineaţă, cînd am fost nevoit să sar pe fereastră.
CONTELE *(aparte)*: În sfîrşit, voi afla adevărul...
SUZANNE *(lîngă pavilionul din stînga)*: Înainte de-a intra, vezi dacă nu ne-a urmărit cineva.
(Figaro o sărută pe frunte.)
CONTELE *(strigă)*: Răzbunare !
(Suzanne fuge în pavilionul unde au intrat Fanchette, Marcelline şi Cherubin.)

Scanned with OKEN Scanner

SCENA X

Contele, Figaro ; contele îl apucă pe Figaro de braț.

FIGARO *(prefăcîndu-se înspăimîntat)*: E stăpînul meu!
CONTELE *(recunoscîndu-l)*: Ah, canalie, tu ești! Hei, să vină cineva!... Să vină cineva!

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

Carloni J. C. şi J. C. Filloux, *La critique littéraire,* Presses Universitaires de France, Paris, 1966.

Coulet H., *Le roman jusqu'à la revolution,* studiu şi antologie de texte, 2 vol., Armand Colin, Paris, 1968.

Croce B., *Esthetique comme science de l'expression et linguistique générale.* I. Théorie. II. Histoire, V. Giard şi E. Brière, Paris, 1904.

Bréhier E., *Histoire de la philosophie,* Tome II, *La philosophie moderne, Le XVII-e siecle,* Presses Universitaires de France, Paris, 1968.

Façon N., *Istoria literaturii italiene,* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

Fayolle R., *La critique, studiu* şi antologie de texte, Armand Colin, Paris, 1964.

Goulemot J. M. şi Launay M., *Le siècle des lumières.* Ed. du Seuil, Paris, 1968.

Hazard P., *La pensée européenne au XVIII-e siècle,* Fayard, Paris, 1963.

Isbăşescu M., *Istoria literaturii germane,* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

Lipatti V., *Cours de littérature française* (dix-huitième siècle), Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1967.

Morel J., *La tragédie,* studiu şi antologie de texte, Armand Colin, Paris, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Moreau P., *La critique littéraire en France*, Armand Colin, Paris, 1960.
Pomeau R., *L'Europe des lumières*, Stock, Paris, 1966.
Saulnier V. L., *La littérature française du siècle philosophique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1963.
Şăineanu C., *Romanul francez*, Editura librăriei H. Steinberg şi fiii, Bucureşti, 1922.
Tieghem Ph. van, *Les grandes doctrines littéraires en France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1963.
Voltz P., *La comédie*, studiu şi antologie de texte, Armand Colin, Paris, 1964.

Dicţionare literare utilizate în vederea alcătuirii fişelor biografice

Kleines literarisches Lexikon, hug. Wolfgand Kayser, Francke Verlag, Berna, 1935.
Deutsches Schriftsteller Lexikon, Volksverlag, Weimar, 1960.
Dictionnaire universel des lettres, publié sous la direction de Pierre Clarc, Laffont-Bompiani, Paris, 1961.
Dictionary of literary biography, London, 1962.
Lexikon der Weltliteratur, Volksverlag, Weimar, 1963.

Notă. Bibliografia cuprinde doar o selecţie foarte restrînsă şi accesibilă din literatura critică foarte bogată despre epoca luminilor.
Selecţia de texte filozofice, social-politice, de estetică şi critică, ca şi fragmentele de opere literare, este în aşa manieră concepută, încît să ilustreze cele mai semnificative aspecte ale culturii din epoca luminilor. Biografiile, notele despre autori şi opere sînt destinate să lumineze formaţia autorilor şi să introducă în lectura textelor.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

POEZIA ÎN EPOCA LUMINILOR

FRANÇOIS-JOACHIM DE PIERRE DE BERNIS 7
Amor şi nimfele 9

JACQUES DELILLE 11
Toamna 13

CLAUDE-JOSEPH DORAT 15
Umbrele 17

HOUDART LA MOTTE 19
Versuri pentru doamna ducesă de *** 21

Caşul 23
Ceasul şi cadranul solar 25

GABRIEL-MARIE LEGOUVÉ 27
Melancolia 29

JEAN-BAPTISTE ROUSSEAU 33
Stanţe 35
Circe 36

JEAN-FRANÇOIS DE SAINT-LAMBERT 39

Scanned with OKEN Scanner

Agricultorul 41
Furtuna 43

VOLTAIRE 45
Lui Boileau sau testamentul meu 47

GIUSEPPE PARINI 53
Sărac, dar liber şi cinstit 55
Arta poetică 56

VITTORIO ALFIERI 57
În faţa portretului său 59

METASTASIO 61
Plecare 63

PAOLO ROLLI 67
Oacheşă cu ochii răpitori 69

IOHANN PETER UZ 71
Un vis 73

ALBRECHT VON HALLER 75
Alpii 77

GOTLIEB FRIEDRICH KLOPSTOCK 79
Noapte de vară 81

MATTHIAS CLAUDIUS 83
Omul 85
Moartea 86
Cîntec de seară 87

POPE 89
Dezamăgire 91

Scanned with OKEN Scanner

PROZA ÎN EPOCA LUMINILOR

DANIEL DEFOE 95
Întîmplările fericite și nefericite ale vestitei Moll Flanders 97
Robinson Crusoe 112

IONATHAN SWIFT 125
Călătoriile lui Gulliver 129
Povestea butoiului 140

MONTESQUIEU 147
Scrisori persane 149

VOLTAIRE 159
Zadig sau Destinul 161
Candid sau Optimistul 165

DIDEROT 179
Nepotul lui Rameau 181

ALAIN-RENÉ LESAGE 193
Gil Blas 195
Diavolul Șchiop 206

PIERRE AMBROISE FRANÇOIS CHODERLOS DE LACLOS 217
Legăturile primejdioase 219

HENRY FIELDING 225
Joseph Andrews 227
Tom Jones 239

OLIVER GOLDSMITH 255
Vicarul din Wakefield 257

Scanned with OKEN Scanner

SAMUEL RICHARDSON 267
Clarissa 269
Pamela, sau virtutea răsplătită 277

DINICU GOLESCU 283
Însemnare a călătoriei mele 285

ALEXANDR NIKOLAIEVICI RADIȘCEV 293
Călătoria de la Petersburg la Moscova 295

CHRISTOPH MARTIN WIELAND 315
Agathon 317

TOBIAS GEORGE SMOLLET 321
Roderick Random 323

SALOMON GESSNER 329
Daphnis 331

DRAMATURGIA ÎN EPOCA LUMINILOR

VOLTAIRE 337
Zaira 339

GOLDSMITH 349
O inimă de aur 351

JOSEPH ADDISON 369
Cato 371

LESSING 373
Emilia Galotti 375
Natan înțeleptul 383

Scanned with OKEN Scanner

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN 399
Rivalii 401

JOHN GAY 422
Opera cerşetorilor 424

CARLO GOLDONI 429
Hangiţa 431

BEAUMARCHAIS 437
Nunta lui Figaro 439

Bibliografie 449

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : MARIETA CROICU
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLIS

Apărut 1971. Comanda nr. 9315.

Tiparul executat sub comanda nr. 10 431 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — R.S.R.

Scanned with OKEN Scanner

Editura Albatros

Mișcarea declanșată de scriitori trebuia să producă răsturnarea idolilor literari, științifici și sociali pe care timpurile moderne i-au moștenit din secolele anterioare. Ea a pătruns în straturile cele mai adînci ale conștiin[illegible] a eliberat-o de vechi prejudec[illegible] cît puțin omenirea a căpăt[illegible]ității, conștiința dreptur[illegible] în sistemul său.

— D[illegible]POVICI
La Littérature roumaine à l'epoque de lumiere

Vol. I, II și III, Lei 18

Scanned with OKEN Scanner